Львівський державний університет внутрішніх справ

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Міжнародна
науково-практична конференція

11 листопада 2016 року

Львів

УДК 34
ББК 67
Т11

Рекомендовано до друку Вченою радою
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 26 жовтня 2016 р. № 4)

Упорядник – ***Ю. С. Назар***,
кандидат юридичних наук, професор,
директор інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Львівського державного університету внутрішніх справ

Теорія та практика правоохоронної діяльності: Міжнародна
Т11 науково-практична конференція (11 листопада 2016 року) / упор.
Ю. С. Назар. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 460 с.

Збірник містить тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Теорія та практика правоохоронної діяльності», що відбудеться 11 листопада 2016 року у Львівському державному університеті внутрішніх справ.

У наукових розвідках, зокрема, розглянуто питання нормативно-правового забезпечення правоохоронної діяльності; реформування правоохоронної системи; взаємодії правоохоронних органів у правозастосовній діяльності; сучасного стану діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності тощо.

Тези опубліковано в авторській редакції.

УДК 34
ББК 67

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2016

ЯКІСНА ОХОРОНА ТА ЗАХИСТ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН – МЕТА СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Шановні учасники конференції!

Я радий вітати Вас на організованій Львівським державним університетом внутрішніх справ Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія та практика правоохоронної діяльності».

Обираючи тему сьогоднішнього заходу, ми, звісно, зважали на її важливість та актуальність. Проте події останнього - року в державі засвідчили, що науковий аналіз питань якості правоохоронної діяльності та формування ефективних шляхів і методів її вдосконалення став ще актуальнішим, навіть злободенним.

За цей рік в Україні відбулася низка позитивних подій, що суттєво вплинули на правоохоронну діяльність у державі, але водночас з'явилися і певні негативні тенденції, які потребують негайного реагування та їх усунення чи нейтралізації.

З-поміж позитивних за своєю метою подій доцільно виокремити державну діяльність щодо реалізації реформи правоохоронних і судових органів.

Однак, попри одностайне визнання та підтримку ідеї про необхідність реформування правоохоронної системи загалом та її окремих органів, на жаль, доводиться констатувати, що зміни, які торкнулися прокуратури, поліції, судоустрою та інших сфер, значно затягнулися і наразі не дають очікуваних результатів. Ці результати, безперечно, будуть, але в майбутньому, а забезпечувати захист прав і свобод громадян треба уже нині, адже злочинність прогресує.

На засіданні комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності 21 вересня 2016 року (протокол № 54) констатовано значні масштаби та загрозливу ситуацію, пов'язану з високим рівнем злочинності; визнано, що ця серйозна проблема становить одну з головних загроз національній безпеці та демократичному розвитку нашої держави. У цьому ж документі, зокрема, рекомендується Генеральній прокуратурі України разом із Міністерством внутрішніх справ України та Національною поліцією України (далі – НПУ) здійснено аналіз і розробити дієві заходи щодо зниження рівня злочинності, виявити причини та умови її зростання та розробити пропозиції щодо вдосконалення відповідного законодавства.

Зокрема, для НПУ в цьому ж документі, з-поміж іншого, рекомендовано:

– здійснити невідкладні заходи щодо подолання дезорганізації в роботі поліції;

– створити чітку вертикаль управління підрозділами;

– забезпечити принцип повної підпорядкованості всіх підрозділів поліції відповідним керівникам територіальних органів поліції з покладенням на них повної відповідальності за діяльність поліції;

– удосконалити систему управління, взаємодії та координації між підрозділами НПУ з метою ефективного виявлення, розкриття та розслідування злочинів;

– вжити заходів щодо формування професіоналізму в основних службах НПУ (оперативних та слідчих підрозділах, патрульній поліції, поліції особливого призначення, підрозділах превентивного призначення та ін.) тощо.

Очевидно, що наведені рекомендації ґрунтуються на визнанні того, що ці проблеми наявні у діяльності НПУ.

Справді, як не прикро, але доводиться визнати, що в державі відбувається зростання злочинності за багатьма показниками. Зокрема, за даними Генеральної прокуратури України у Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Київській та інших мирних областях, збільшилася кількість убивств майже втричі;

злочинність у громадських місцях зросла більш як на половину; кількість крадіжок збільшилася на 38% (до 221 тис. випадків); грабежів – на 40% (до 16,2 тис. випадків); розбійних нападів – на 30% (до 2,4 тис.); кількість незаконних заволодінь транспортними засобами – на 16% (до 7000 випадків) тощо.

Усім відомо, що є проблема з комплектуванням та професійним ядром у поліції. Однак уважати, що ріст злочинності в державі відбувається лише через недоліки в реформі правоохоронних органів, як це хочуть подати представники окремих політичних сил, було би грубою помилкою, оскільки цей чинник є не визначальним, і акцентування на ньому відволікає від справді нагальних державних проблем.

Так, основною причиною активізації злочинності Генеральний прокурор України Юрій Луценко назвав війну в державі. На цьому також наголошує Міністр внутрішніх справ України Арсен Аваков, стверджуючи, що одним із чинників нестабільності в державі є бойові дії на сході країни. Він, зокрема, зазначає, що основна кількість нелегальної зброї, яка надходить з фронту та з країни-агресора, створює високий ступінь дестабілізації.

Злочини, вчинені з використанням вогнепальної зброї, у 2014–2016 роках майже втричі перевищили показник трьох років перед початком АТО і російської агресії у 2011–2013 роках. Зі слів міністра, на криміногенну ситуацію також вплинула внутрішня міграція з тимчасово окупованих територій – Криму та Донбасу. Переселенці з цих регіонів стають жертвами нападів кримінального елемента, опинившись у складній ситуації, часто потрапляють під вплив шахраїв, а іноді й самі стають злочинцями.

Окрім того, не можна не погодитися з громадською думкою, що ще одним чинником зростання криміналітету став так званий «закон Савченко». Відповідно до цього закону, передбачається «дострокове» звільнення майже 50 тис. засуджених злочинців, а, як свідчить статистика, кожний десятий із звільнених устиг повторно вчинити тяжкий або особливо тяжкий злочин.

Слід зауважити й на недосконаліть національного законодавства в частині прав та повноважень працівників правоохоронних органів, процедури застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні та багатьох інших вузькогалузевих аспектах. На жаль, доводиться констатувати, що ці проблеми починають вирішувати лише після трагедій. Скажімо, про необхідність нормативного перегляду прав та повноважень поліцейського заговорили лише після трагедії у Дніпрі.

Також не варто забувати, що навіть найефективніша діяльність лише правоохоронних органів не може вирішити проблему протидії злочинності без належної співпраці зі судовою системою.

А в цій сфері ситуація також є не найкращою. Зокрема, під час прийняття 2 червня 2016 року нової редакції Закону «Про судоустрій і статус суддів» виникло чимало невдоволень громадськості, оскільки до моменту остаточного обговорення практично ніхто не був ознайомлений із його текстом. У цьому законі міститься чимало нових новел, які стосуються процесу формування та функціонування судової системи України, основними з яких є: перетворення чотирирівневої судової системи на трирівневу; перехід до процедури призначення суддів лише на конкурсній основі; обмеження суддівської недоторканності; введення інституту конституційної скарги громадянина до Конституційного Суду; поступове впровадження адвокатської монополії на представництво в судах тощо. Натомість практика реалізації норм цього закону спричинила певною мірою правовий колапс у судовій системі держави.

Секретар кваліфікаційної палати Вищої кваліфікаційної комісії суддів України Станіслав Щотка під час форуму «Громадянин. Суддя. Як судова реформа вплине на кожного з нас», який відбувся 17 жовтня 2016 року, повідомив, що нині в Україні не функціонують сім судових інстанцій, у цих судах немає жодного судді, який може забезпечувати правосуддя; наразі в Україні є 1700 вакансій суддів; згідно зі статистикою, взагалі не працюють Магдалинівський, Яремчанський, Карлівський,

Лохвицький, Радивилівський, Козівський і Шполянський районні суди; ще у 120 судах є лише один суддя, який має право здійснювати правосуддя.

Водночас матеріали на призначення майже тисячі суддів Верховною Радою України досі не розглянуті, а відтак їх призначення відповідно до вимог Закону України від 2 червня 2016 року буде тривалим. Наголосимо, що суди розглядають не лише цивільні чи господарські справи, які умовно «можуть трохи зачекати», а й кримінальні, де чітко встановлені строки застосування запобіжних заходів, строки давності притягнення до відповідальності тощо. Мало того, без суду (слідчого судді) практично зупиняється процес розслідування кримінальних проваджень, неможливо провести окремі слідчі дії. А випадків, коли у відповідному суді немає бодай одного слідчого судді, в Україні дедалі більшає.

Отож, є чимало проблем у забезпеченні ефективної правоохоронної діяльності. Всі вони важливі та потребують якнайшвидшого вирішення, що, як засвідчує життєва практика, має ґрунтуватися на фундаментальних наукових дослідженнях.

З огляду на це й була зініційована ця конференція, яка дала змогу не лише зустрітися з нашими давніми колегами і партнерами, а й залучити до науково-практичного діалогу нове коло осіб, зацікавлених у пошуку варіантів удосконалення правоохоронної діяльності. Цей напрям функціонування держави в умовах неминучої тотальної глобалізації не може мати окремої національної ознаки, бо кожна держава прагне забезпечити якісний захист та охорону прав і законних інтересів своїх громадян.

Сьогодні я радий вітати серед учасників конференції представників Консультативної Місії Європейського Союзу, делегації з Республіки Польща (зокрема, Вищої школи поліції у м. Щитно, Вищої школи безпеки у м. Перемишль, Вищої школи права та адміністрації у м. Жешув), з Академії криміналістики та поліцейської освіти Республіки Сербія, Загребського університету Республіки Хорватія, Національного університету

державної служби Угорщини, а також українських науковців і практиків.

Сподіваюся, що думки та пропозиції, які будуть висловлені під час виступів, із урахуванням наведеного досвіду закордонних фахівців стануть корисними у пошуку ефективних шляхів удосконалення правоохоронної діяльності в нашій країні, а відтак формування України як справді європейської демократичної та правової держави.

Бажаю учасникам конференції плідної дискусії!

Валерій Середа,
ректор
Львівського державного університету
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

М. М. Алембець,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ МІЛІЦІЇ (ПОЛІЦІЇ) В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

Останні роки та в умовах нашого часу в суспільстві загострилось питання реформування як правоохоронної системи в цілому, так і органів поліції зокрема. Незважаючи на те, що поліція на стадії реформування, оновлення, по вітчизняних телеканалах, у друкованих, електронних виданнях та в соцмережах громадяни мають змогу дізнаватись ті факти, яких взагалі не повинно бути: випадки жорстокого ставлення до громадян, порушення порядку досудового розслідування, використання незаконних способів збирання доказів тощо. Також не можна не погодитись з тим, що система правоохоронних органів, яка існувала в Україні до початку реформи, практично повністю відтворювала за назвами, формою та змістом діяльності радянський прототип міліції. Правоохоронну систему більшість громадян сприймали як механізм репресій та тиску держави, та її окремих представників, на економічних конкурентів й політичних опонентів [1, с. 119].

Актуальність даного питання є не лише в розрізі реформування правоохоронних органів, а й спеціальної освіти майбутніх поліцейських. Тому, неабияк важливо, щоби безпосередньо вищі учбові заклади правоохоронного спрямування не лишились осторонь та доклали всіх зусиль для дослідження усіх шляхів, ризиків та перспектив в питанні реформування поліції та надання якісної науково-методичної допомоги.

Мета полягає у визначенні основних проблем діяльності органів внутрішніх справ в умовах реформування та аналіз окремих аспектів реформи МВС України.

Перш ніж аналізувати проблематику проведення реформи органів поліції в Україні на сучасному етапі, варто звернутися до визначення самого поняття «реформа», її класифікації, критеріїв ефек-

тивності. Так, у науковій енциклопедичній літературі термін «реформа» має декілька значень: 1) перетворення, зміна, перебудова будь-якої сторони суспільного життя; 2) нововведення будь-якого змісту, але в більшості таке, що має позитивний характер [2, с. 547]. У юридичній літературі правова реформа (державно-правова реформа) інтерпретується як зміна державним апаратом законодавчих, адміністративних і правоохоронних державних інститутів, умов і порядку їх функціонування, тобто зміна відповідних загальних функцій державного управління [3, с. 33]. Звідси випливає, що реформування міліції (поліції) є важливим складником державно-правової реформи в Україні, тому цей процес неможливо відокремити від інших її актуальних векторів [4, с. 47].

Робота над створенням нової міліції незалежної України почалася ще в 90-ті роки минулого століття. Були розроблені десятки законопроектів, нормативно-правових актів, сотні наказів та інших розпорядчих документів, які вже тоді були спрямовані на якісні перетворення в міліції. Але, як справедливо констатує І. В. Зозуля, попередні намагання МВС України так і не призвели до створення професійної службової діяльності інноваційного типу відповідно до європейських стандартів і вимог Ради Європи та Комісії Європейського співтовариства [5, с. 6].

Причини, що висунули на порядок денний необхідність невідкладного реформування міліції України, в найбільш загальному вигляді полягають у кризі легітимності останньої, високому рівні її соціальної ізольованості, взаємному відчуженні міліції та народу. Злочинне використання міліції владою В. Ф. Януковича під час трагічних подій на Майдані в столиці України та в інших регіонах ще раз показало проблематику, терміновість і невідворотність реформи системи МВС України [6].

Концепція реформування Міністерства внутрішніх справ України стала першим документом, розробленим в рамках здійснення «Стратегії-2020» [7].

Згідно зі Стратегією розвитку органів внутрішніх справ України та Концепцією першочергових заходів реформування системи Міністерства внутрішніх справ, схвалених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22.10.2014 № 1118-р [8], ці проблеми необхідно вирішувати шляхом перетворення репресивної моделі міліції України на демократичну модель європейського зразка –

демілітаризований, децентралізований і деполітизований легітимний публічний спеціалізований інститут – Національну поліцію, що й відбувається на даний час. У європейській (західній) поліцеїстиці таку модель називають соціально-сервісною службою, яка, надаючи правоохоронні послуги, допомагає суспільству влаштовувати безпечний і законний добробут у власній країні.

Серед правоохоронних органів низки іноземних держав також останнім часом поширена у використанні так звана модель Community Policing, яка є синтезом традиційних тактик боротьби зі злочинністю та участі громадськості в цій роботі. Вказана модель стала новою філософією поліцейської діяльності, за якою поліція сформована згідно з принципом децентралізації її структури, діє в тісній співпраці з громадянами, спільно визначаючи проблеми та розв'язуючи їх. Як показали дослідження, у ході використання такої концепції зростає задоволеність поліцейських своєю роботою, мотивація їхньої праці змінюється в кращу сторону, розширюється роль працівників поліції в суспільстві, поліпшуються як їх внутрішньоструктурні взаємовідносини, так й безпосередньо з громадянами [9].

Сучасна реформа міліції (поліції) України відбувається в момент, що кардинально відрізняється від умов попередніх численних спроб реформування, з точки зору як актуальності, підтримки на різних рівнях усіма зацікавленими суб'єктами, так і наявності обмежень і ризиків. Перед реформаторами міліції (поліції) України стоять надзвичайно складні питання безпеки (анексія Російською Федерацію Криму, розв'язаний за її безпосередньою участю збройний конфлікт на Сході України), ресурсів (поглиблення економічної кризи, відсутність додаткових ресурсів), політики (непродуктивна політична конкуренція), інституції (відомче лобіювання, внутрішньосистемна протидія, нівелювання громадського контролю). Тому зараз складно передбачити ефективність сучасної реформи міліції (поліції) України (2014–2016 рр.): чи стане вона черговою невдалою спробою, чи принесе позитивні результати, на які так сподіваються громадяни, влада та правоохоронці [10, с. 45].

Правоохоронні органи багатьох розвинених країн останнім часом зазнають якісних змін, що стосуються змісту й пріоритетних питань роботи. Реформування поліції спрямоване на зміну пріоритетів її діяльності – з державно орієнтованих на суспільно орієнто-

вані. Актуальність реформ зумовлена тим, що традиційні стратегії поліцейської діяльності вже не задовольняють суспільство, яке змінюється в демократичному напрямі.

Розбудова України на демократичних засадах, курс на євроінтеграцію та побудову громадянського суспільства вимагають системного реформування правоохоронних органів. Адже їх стабільне функціонування є необхідною умовою захисту конституційного ладу, забезпечення законності і правопорядку в країні, дотримання прав і свобод людини і громадянина. Саме від правоохоронців найбільшою мірою залежить імідж майбутньої України: чи вдасться їй подолати корупцію і хабарництво, викоренити злочинність, збудувати правову державу. Індикатором успішності реформ стане довіра народу до правоохоронних органів країни.

Оскільки вступ України до Європейського союзу визначено стратегічною метою зовнішньої політики України, в сучасних умовах основними завданнями програм, за якими з європейськими структурами співпрацюють правоохоронні органи України, є зміцнення спроможності України в плані забезпечення імплементації європейських міжнародних договорів у сфері протидії криміналу. Безумовно, багато ініціатив було втілено в життя, але в умовах сучасності багато проблем у правовому полі потребує подальшої спільної уваги.

---

1. Трофименко В. А. Правове виховання як один з шляхів реформування правоохоронної системи / В. А. Трофименко // Наукові дослідження: перспективи інноваційного розвитку суспільства і технологій: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 10–11 жовт. 2015 р.). – К., 2015. – С. 118–122.

2. Барихин А. Б. Большой юридический энциклопедический словарь / А. Б. Барихин. – М.: Книжный мир, 2010. – 848 с.

3. Ющик О. І. Правова реформа: загальне поняття, проблеми здійснення в Україні: монографія / О. І. Ющик. – К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1997. – 192 с.

4. Венедіктов В. С. Проблеми реформування системи МВС України: монографія / В. С. Венедіктов, І. В. Зозуля. – Ужгород: Патент, 2005. – 216 с.

5. Зозуля І. В. Теорія і практика реформування системи МВС України: монографія / І. В. Зозуля. – Х.: Харків юридичний, 2008.

6. Жминько В. Каким должен быть закон о национальной полиции / В. Жминько, Е. Захаров, О. Мартыненко // Зеркало недели. – 2015. – № 23.

7. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015.

8. Питання реформування органів внутрішніх справ України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.10.2014 № 1118-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1118-2014-р.

9. Бесчастний В. М. Міжнародний досвід у діяльності міліції України / В. М. Бесчастний // ВІЧЕ. – 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.viche.info/journal/1780/.

10. Кривицький Ю. Погляди П. П. Михайленка щодо питання реформування міліції (поліції) України / Ю. Кривицький // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 4. – С. 45–50 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_4_9.

А. Р. Антощак,
ад'юнкт кафедри кримінального процесу
факультету № 1
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АНАЛІЗ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ЗА ПОСЕРЕДНИЦТВОМ БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

На сьогоднішній день все більше корупційних правопорушень здійснюються з використанням благодійництва, тобто за посередництвом благодійних фондів.

Корупція – це використання особою, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди. Розгорнуте визначення містить Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» [1].

Висвітленню окремих питань діяльності благодійних організацій (фондів) приділяли увагу вітчизняні і російські вчені, посилання на роботи яких є у статтях Я. М. Буздуган, В. Г. Гончаренка, О. В. Козерод, В. М. Корнієнка, О. І. Сидоренка, О. Ю. Літвіної та ін.

До основних нормативноправових актів, норми яких регламентують порядок створення та діяльність благодійних організацій,

можна віднести: Конституцію України; Податковий кодекс України; Цивільний Кодекс України; Господарський кодекс України; закони України «Про об'єднання громадян», «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Про волонтерську діяльність», а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інші нормативно-правові акти.

У «Світовому рейтингу благодійності» – дослідженні, що проводилося британською благодійною організацією Charities Aid Foundation у 2014 р., Україна посіла 103 місце [2]. Втім, як зазначено у частині методології дослідження, опитування респондентів відбулося протягом одного місяця 2013 року і, скоріше за все, це сталося ще до подій на Євромайдані. Тому вказані дані не віддзеркалюють розвиток волонтерства і благодійності в Україні наприкінці 2013 р. та у 2014 р.

Разом з тим, 2014 рік позначився суттєвим зростанням кількості громадян України, залучених до благочинної та волонтерської діяльності. Так, за даними соціологічного дослідження, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва» спільно з КМІС, 32,5% українців лише протягом травня-вересня 2014 р. мали досвід переказів коштів на рахунки української армії. Ще 23% громадян скористалися допомогою благодійних фондів та волонтерських організацій, передавши кошти, речі та продукти саме через ці громадські інституції. 9% громадян приймали участь у магазинних акціях, купивши товари за списками для потреб армії та передавши їх волонтерам.

Особисто допомагали вимушеним переселенцям речами та грошима 7% українських громадян. Безпосереднім збором коштів, ліків, речей та доставкою їх в зону проведення АТО займались 3% [3]. Зростання рівня корупції спостерігається також протягом 2014–2015 років.

Не дивлячись на це, сфера благодійництва стає все ближче до корупціонерів. Багато охочих «наситися» добровільними пожертвами громадян як у сфері освіти, так і медицини.

Так, до прикладу, сфера благодійництва поглинає медицину, де при лікарнях створюються благодійні фонди, через які лікарі проводять корупційні схеми.

Прикладом є кримінальне провадження, розпочате за матеріалами СБУ у лютому 2016 року, за ознаками злочину, передбаче-

ного ч. 3 ст. 368 Кримінального кодексу України. В ході досудового розслідування встановлено, що керівництво Одеського національного медичного університету спільно з Інститутом стоматології НАНУ створило у жовтні 2015 року благодійний фонд, через який налагодило схему отримання готівки з лікарів університетських клінік. Зловмисники встановили конкретні плани щомісячної здачі грошей з кожного стоматологічного крісла – 13 тис грн та технічного працівника – 6,5 тис грн. Щомісяця з трьох клінік Медуніверситету на рахунок фонду протиправно надходило майже півмільйона гривень [4].

Що стосується системи освіти, то у лютому 2016 року, в одному з харківських вишів викрили схему вимагання грошей через благодійний фонд.

Так, заявник стверджував, що для того, щоб здати дипломну роботу, з метою її подальшого захисту, необхідно отримати підпис керівника. Однак, коли заявник звернувся за підписом, керівник повідомив, що візує допуск до захисту диплома, лише після наявності квитанції про добровільний внесок до фонду випускників. Сума внеску складала 1 тис. грн. Під час огляду кабінету директора інституту співробітники СБУ та прокуратури виявили близько 100 квитанцій про внески до фонду [5].

Таких прикладів нажаль є безліч і завданнями правоохоронних органів є виявлення останніх та притягнення до відповідальності винних осіб.

---

1. Корупція [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://corruptua.org/koruptsiya/.

2. World giving index 2014. A global view of giving trends. November 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:https://www.cafonline.org/pdf/CAF_WGI2014_Report_1555AWEBFinal.pdf.

3. 32,5% українців особисто переказали свої кошти на рахунки української армії. Селяни відзначились вищою доброчинністю, аніж міські жителі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dif.org.ua/ua/commentaries/sociologist_view/32anizh-miski-zhiteli.htm.

4. СБУ викрила механізм незаконного збагачення посадовців Одеського національного медичного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=173643&cat

5. В одному з харківських вишів викрили схему вимагання грошей через благодійний фонд [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://khar.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=169591

С. В. Бабанін,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
кримінального права та кримінології
*(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ)*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ОБУМОВЛЕНОСТІ ЗАРАХУВАННЯ ОДНОГО ДНЯ ПОПЕРЕДНЬОГО УВ'ЯЗНЕННЯ ЗА ДВА ДНІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Під соціальною обумовленістю права розуміють відповідність, адекватність права суспільним відносинам, що регулюються, його здатність відображати об'єктивні потреби суспільного життя. У механізмі соціальної обумовленості права виділяють три стадії: виникнення потреби в юридичному регулюванні відповідних відносин; відбиття у правовій, моральній, політичній свідомості потреб та інтересів, формування громадської думки; діяльність держави в особі її компетентних органів з прийняття правових норм – правотворчість [1, с. 111].

Зміни до ст. 72 КК України [2] внесені Законом України «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання» від 26 листопада 2015 р. Прийняттю цього Закону передувало внесення до Верховної Ради України законопроекту від 05.11.2015 р. № 3413 [3] з аналогічною назвою. Серед супровідних документів до цього проекту, як і до будь-якого іншого, є пояснювальна записка, яка повинна розкривати, зокрема, соціальну обумовленість пропонованих змін до КК. Згідно цієї записки введення у законодавство положення про збільшення коефіцієнту зарахування часу утримування під вартою у слідчих ізоляторах до покарання у вигляді позбавлення волі обґрунтоване, зокрема, необхідністю розвантаження вітчизняних слідчих ізоляторів. Метою і завданнями прийняття цього законопроекту визначались відновлення прав і законних інтересів людей, засуджених до позбавлення волі, права яких були значно обмежені під час утримання під вартою; сприяння зменшенню строків утримання в слідчих ізоляторах громадян, які знаходяться під слідством і судом; приведення у відповідність до міжнародних стандартів умов утримання під

вартою; значне зменшення строків утримання осіб у слідчих ізоляторах; економія бюджетних коштів у зв'язку із скороченням кількості людей, яких утримують у слідчих ізоляторах [4].

На наш погляд, закономірним є питання про можливість прийнятого Закону досягти задекларованих у пояснювальній записці до законопроекту мети та завдань, зокрема, щодо приведення у відповідність до міжнародних стандартів умов утримання під вартою, значного зменшення строків утримання осіб у слідчих ізоляторах. Вирішення цих питань належить до сфер регулювання не кримінального, а інших галузей права, у першу чергу, кримінально-процесуального. Проте пропозицій щодо внесення змін до КПК України щодо зменшення строків тримання під вартою аналізований проект не містив. Згідно ч. 1 ст. 197 КПК України, яка не змінювалась з моменту прийняття КПК України 2012 р., строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати шістдесяти днів, а ч. 3 цієї ж статті визначає, що сукупний строк тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування не повинен перевищувати: 1) шести місяців – у кримінальному провадженні щодо злочинів невеликої або середньої тяжкості; 2) дванадцяти місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів [5].

Отже, внесені зміни до ст. 72 КК України щодо зарахування одного дня попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі, на наш погляд, ніяким чином не здатні зменшити строки утримання осіб у слідчих ізоляторах, оскільки ці строки передбачені іншим нормативно-правовим актом, і, відповідно, не здатні досягти задекларованої у пояснювальній записці до аналізованого законопроекту мети. Більше того, є велика ймовірність умисного затягування досудового розслідування підозрюваними, які утримуються під вартою, з метою зменшення реального строку можливого подальшого покарання у виді позбавлення волі, що призведе не до розвантаження слідчих ізоляторів, а до їх ще більшого перевантаження.

Прийняті зміни до ст. 72 КК реально можуть впливати лише на розвантаження установ виконання покарань. Проте для цього існують інші механізми, наприклад, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання.

Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проект Закону України «Про внесення змін

до Кримінального кодексу України (щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання)» від 20 листопада 2015 р. вказував на доцільність відхилення цього законопроекту за результатами розгляду в першому читанні, оскільки проект містив різного роду недоліки, зазначені у цьому висновку. Зокрема, у висновку вказувалось, що сама ідея проекту щодо зарахування судом строку попереднього ув'язнення «з розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі» не обґрунтована у доданих до проекту супровідних документах належним чином і тому викликає сумнів. Режим у виправних установах не можна вважати більш м'яким, аніж режим тримання осіб в установах попереднього ув'язнення. Також до осіб, які визнали свою вину і співпрацюють з органами правопорядку, тримання під вартою застосовується лише у виключних випадках. Тому в разі прийняття проекту виявиться, що особи, які намагаються ухилитись від заслуженого покарання і у зв'язку з цим тримаються під вартою, одержать певну пільгу порівняно з тими, хто поводить себе позитивно і співпрацює з органами розслідування, оскільки термін тримання під вартою буде зараховуватись у строк позбавлення волі у подвійному розмірі і отже, перші з названих осіб загалом відбуватимуть менші строки позбавлення волі, ніж ті, до кого тримання під вартою не застосовувалось [6].

Незважаючи на наявність достатньо суттєвих недоліків, визначених Головним науково-експертним управлінням Верховної Ради України, Закон України «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання» був прийнятий без їх врахування у достатньо короткий термін – за три тижні з моменту внесення до Верховної Ради України відповідного законопроекту. На наш погляд, при прийнятті цього Закону не дотриманий належним чином механізм соціальної обумовленості права, що призвело до виникнення достатньо широкого суспільного резонансу з приводу доцільності існування так званого «Закону Савченко». Вважаємо, що соціальна обумовленість зарахування одного дня попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі в Україні на сьогодні недостатня, а тому це положення доцільно виключити з КК України.

---

1. Соціологія: підручник / Н. П. Осипова, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова та ін.; за ред. Н. П. Осипової. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.

2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page2.
3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання): Проект Закону України від 05.11.2015 р. № 3413 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56953.
4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання): Пояснювальна записка до проекту Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56953.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page7.
6. Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання): Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проект Закону України від 20 листопада 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56953.

А. В. Баб'як,
кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри
оперативно-розшукової діяльності факультету № 2
(Львівський державний університет
внутрішніх справ);
С. І. Мельник,
кандидат економічних наук, доцент,
заступник декана факультету № 2
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Для вирішення завдань практичного забезпечення високого рівня законності в діяльності оперативних підрозділів необхідно передусім визначити спрямування, оптимальні шляхи і форми практичної роботи, які б забезпечили сувору відповідність усієї

оперативно-розшукової діяльності (далі ОРД), кожного оперативного заходу законам і підзаконним нормативним актам.

В юридичній літературі обґрунтовується наявність різного розуміння принципів законності. Найбільш важливими із них є наступні:

– принцип єдності законності полягає у забезпеченні єдності розуміння законів та підзаконних актів, одноманітного тлумачення та застосування нормативно-правових актів установлення рівних можливостей та відповідальності для всіх суб'єктів права.

– принцип загальності законності забезпечує рівність усіх суб'єктів суспільних відносин перед законом [1, с. 24–25].

У практиці оперативних підрозділів традиційна орієнтація на зміцнення законності. При цьому основна увага приділяється реагуванню (розгляду і вжиттю заходів) на конкретні випадки невиконання або неналежного виконання співробітником оперативних підрозділів вимог правових норм.

Такий підхід не можна визнати оптимальним. Зокрема, він не зважає на те, що законність визначається не тільки правом. Її забезпечення – комплексна проблема, що має і правовий, і соціально-політичний, моральний, організаційний, психолого-педагогічний аспекти тощо.

Доцільним є розроблення об'єктивних критеріїв оцінки стану законності, системи показників її визначення в діяльності органів державної безпеки з огляду на специфіку роботи їх підрозділів.

Під час оцінки стану законності не можна усе зводити до підрахунку правопорушень, до констатації їх зростання або зменшення. Слід виділяти з усієї сукупності правопорушень тільки ті, що справді належать до порушень законності.

Щодо порушення закону та порушення законності, то слід зазначити таке. Під порушенням закону розуміється будь-яке правопорушення. Порушення закону, що заподіяне співробітником оперативного підрозділу, опосередковано стосується порушення законності, вони є сутністю порушення правопорядку. Якщо співробітник скоїв злочин і покараний за нього, то законність не порушена.

У практичному аспекті головним є знання і уміння користуватися різноманітними джерелами інформації про порушення законності, виявляти їх, якщо вони не були офіційно враховані

в статистичній звітності (латентні правопорушення). Важливим залишається також аналіз динаміки порушень законності. Адже законність, що характеризує ОРД з точки зору дотримання законів, є найважливішим критерієм оцінки її ефективності поряд з такими, як знання і прогнозування оперативної обстановки, рівень оперативного мислення (глибина аналізу отриманої інформації, її якість, розроблені на її основі заходи, вибір форм, засобів і методів її реалізації тощо), кількість і якість сил, що були задіяні для вирішення поставлених завдань (їх адекватність очікуваним результатам), досягнутий при цьому ефект, результативність проведених заходів тощо.

Необхідним є визначення на основі теоретичного аналізу найбільш ефективних шляхів практичної діяльності щодо зміцнення режиму законності.

Відсутність чітких науково обґрунтованих рекомендацій в цьому питанні часто призводить до невиправданих втрат часу, сил, чітких перспектив у підході до аналогічних ситуацій, а в багатьох випадках – і до серйозних помилок.

Як державно-правовий вид діяльності, ОРД має свою специфіку, понятійний апарат, закономірності, не пізнавши які складно сподіватися на результативність самої діяльності. Своєчасне виявлення, попередження і припинення протиправної діяльності можливі лише за умови глибокого розуміння елементів структури ОРД та їх характеристики.

За дослідження питання забезпечення принципу законності в ОРД важливо визначити його зміст, мету та місце в системі правового регулювання, в загальнодержавній системі захисту інтересів держави, суспільства і особистості.

В ОРД, як зазначає І. П. Козаченко, дотримання законності забезпечується правовими нормами, які вимагають і зобов'язують усіх суб'єктів ОРД, а також осіб, які залучаються до виконання її завдань, неухильно й точно виконувати всі принципи-норми Конституції України, чинного оперативно-розшукового, кримінального, кримінально-процесуального законодавства, норм моралі й етики [2].

На думку І. Р. Шинкаренко, І. О. Шинкаренко, О. В. Кириченка принцип законності сприяє утворенню системи органів, що здійснюють ОРД, з метою попередження, розкриття зло-

чинів та забезпечення кримінального судочинства відповідно до вимог законів; забезпечує дотримання закону органами і посадовими особами, що здійснюють ОРД; гарантує дотримання закону громадянами залученими у правовідносини пов'язані з ОРД [3, с. 29].

Питання забезпечення законності зводилося лише до його охорони і захисту у випадках порушень. Система ж забезпечення законності, звичайно, значно ширша. Чимало авторів справедливо включають до її системи гарантії, тобто позитивно діючі умови і фактори [4]. Але їх врахування недостатнє, бо існують і негативні моменти, що впливають на дотримання законності.

Тому необхідно, як зазначає В. С. Афанасьєв, урахування усього різноманіття чинників, що впливають на законність у діяльності окремих людей, їх груп, колективів тощо. Потрібно здійснювати розробку цієї проблеми на різних рівнях – загальносоціальному, великих і малих соціальних груп, індивідуального, а також щодо різних напрямів і видів правової діяльності.

Водночас виникає завдання щодо виділення факторів, які максимально впливають на дотримання норм законодавства. Основну увагу дослідники приділяють розгляду законності як одного з принципів ОРД, обґрунтуванню правомірності окремих оперативно-розшукових заходів тощо.

Не заперечуючи можливість і необхідність таких досліджень, додамо, що сучасні розробки проблеми забезпечення законності в ОРД не можуть обмежуватися лише цим. Важливим є комплексне соціально-правове дослідження проблеми, фактичного стану режиму законності в діяльності оперативних підрозділів Національної поліції, механізму забезпечення відповідності оперативно-розшукових заходів нормативно встановленим вимогам, структури правопорушень, що допускають оперативні співробітники в процесі здійснення ОРД, особистості порушника і його суб'єктивного ставлення до скоєного і наслідків цього тощо.

Дані такого дослідження можуть бути використані для вжиття управлінських заходів щодо забезпечення законності в ОРД, а також бути емпіричним матеріалом для подальшої теоретичної розробки означеної проблеми.

Вважаємо за можливе запропонувати комплекс теоретичних і прикладних питань забезпечення реалізації принципу законності

в ОРД. Оптимальним у цьому аспекті можна вважати розробку методологічних основ діяльності щодо забезпечення законності в ОРД, визначення науково обґрунтованих засобів ідеологічного, правового, організаційно-тактичного характеру, реалізація яких дозволить практично забезпечити високий рівень законності в ОРД з огляду на сучасні тенденції суспільного розвитку на доволі тривалу перспективу.

Як методологічна основа вирішення проблеми може бути запропонована загальна концепція законності в ОРД, визнання недостатнім погляду на законність тільки як на відповідність дій співробітників оперативних підрозділів змісту правових норм. Зміцнення основної уваги на попередження її порушень, чітке розмежування ролі, яку в регулюванні суспільних відносин, що виникають в ОРД, виконують: з одного боку – закони та відомчі нормативні акти, з іншого – його морально-етичні основи.

На цій методологічній основі повинні вирішуватися, в межах цієї проблеми, найбільш важливі питання практичного забезпечення законності в ОРД.

Центральне місце тут посідають заходи щодо організації політичної (питання оперативно-розшукової політики), моральної, правової та професійної підготовки співробітників оперативних підрозділів.

А це найперше:

а) розробка питань оцінки діяльності оперативних підрозділів, включаючи оптимальні, з точки зору основоположень і вимог законності, особисті і ділові якості і властивості співробітників відповідних структур;

б) розробка системи знань, умінь і навичок, необхідних співробітникам оперативних підрозділів для виконання службових обов'язків, що відповідають основоположенням і вимогам законності в процесі застосування спеціальних сил, засобів і методів;

в) включення до програми підготовки оперативних співробітників спеціальних розділів і тем, що відображають особливості реалізації основоположень і вимог законності на найбільш важливих ділянках і напрямах ОРД;

г) забезпечення оперативних підрозділів практичними рекомендаціями з питань дотримання і забезпечення законності під час проведення оперативно-розшукових заходів;

д) періодичне проведення нарад, семінарів для обміну передовим досвідом роботи щодо забезпечення законності в ОРД;

є) розширення викладання питань законності в курсі «Оперативно-розшукова діяльність» на потоках підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації у закладах освіти МВС України.

Одним із заходів у зміцненні законності є підвищення зацікавленості та активності співробітників у належній правореалізації та саморегуляції.

Принципове значення має акцентування на тому, що діяльність суб'єкта ОРД не повинна порушувати права суб'єктів правовідносин.

У зв'язку з цим важливим заходом запобігання порушенню законності в ОРД є стимулювання правомірної діяльності у поєднанні із заходами відповідальності за правопорушення. У механізмі забезпечення дотримання законності важливо знайти оптимальний баланс у використанні методів заохочення та примусу.

Ці заходи щодо зміцнення законності сприятимуть вирішенню завдань формування особистості співробітника, що є передумовою законності його дій, створення в кожному підрозділі обстановки, яка максимально сприяла б такому формуванню, водночас, стимулювала в конкретному випадку правомірність поведінки.

На всіх рівнях важливою складовою забезпечення дотримання принципу законності є посилення особистої відповідальності за стан законності в діяльності підлеглих, здійснення постійного контролю за законністю, підвищення ролі і якості інспектування у виявленні порушень законності.

Важливим, на нашу думку, є наявність науково обґрунтованих, ефективних методик виявлення порушень законності з боку керівників підрозділів, у ході інспектування тощо, забезпечення і постійне вдосконалення системи негайного реагування на повідомлення про порушення законності, якість службових розслідувань, притягнення винних до суворої відповідальності та інформованість про це особового складу.

Відтак, об'єктивна необхідність зміцнення законності в діяльності оперативних підрозділів вимагає посилення ролі вищих органів з контролю за її станом у низових ланках системи, щодо виявлення в їх діяльності порушень законності, викорінення пору-

шень і розроблення заходів, спрямованих на зміцнення законності в майбутньому, де винятково важливе значення надається внутрішньовідомчому контролю. Для ефективного вирішення питань забезпечення високого рівня законності в ОРД оперативних підрозділів необхідне:

а) визначення стану законності в конкретних напрямах діяльності оперативних підрозділів та його узагальнення;

б) розробка конкретних шляхів нейтралізації порушень законності (профілактика порушень законності, охорона і захист законності, зміцнення законності тощо).

Перший аспект механізму забезпечення законності в діяльності оперативних підрозділів обов'язково передбачає:

– виявлення, попередження і припинення порушень законності, а також установлення причин та умов, що сприяють їх здійсненню; аналіз допущених порушень законності, визначення заходів для зміцнення законності;

– обговорення і врахування результатів аналізу під час планування заходів щодо вдосконалення діяльності оперативних підрозділів, розробки і вжиття заходів, спрямованих на усунення причин і умов порушення законності;

– розроблення заходів попередження їх негативного впливу, рекомендацій щодо науково обґрунтованого планування, координації тощо.

Важливою ланкою в цьому процесі є розробка питань щодо забезпечення законності не тільки з конкретних напрямів, але й складових усіх видів діяльності, зокрема в агентурно-оперативній роботі.

Це насамперед:

– більш чітка регламентація юридичних прав і обов'язків оперативних співробітників і громадських помічників щодо вирішуваних питань;

– удосконалення правового і морально-етичного аспектів конфіденційного співробітництва як основного шляху забезпечення законності в ОРД оперативних підрозділів.

Важливими складовими другого аспекту є:

– постійне здійснення профілактики, попередження порушень законності, подальше зміцнення законності шляхом усебічно-

го використання позитивно діючих факторів (удосконалення і посилення гарантій законності). Це повинно досягатися шляхом усунення наявних недоліків в ОРД і створення умов, що виключають порушення законності;

– контроль профілактичної діяльності щодо порушень законності;

– притягнення до відповідальності службових осіб, винних у порушенні законності, неминучість покарання у випадку порушення законності; ефективність заходів юридичної відповідальності, що застосовуються до правопорушників;

– заходи захисту, безпосередньо спрямовані на забезпечення відновлення порушеного права [5, с. 220].

У цьому аспекті важливе встановлення належного порядку здійснення запобіжної діяльності і правової регламентації конкретних профілактичних заходів.

Розмежування зазначених напрямів запобігання правопорушенням доволі порівняне, оскільки в низці випадків вони переплітаються.

Тому засадничими положеннями повинні бути:

а) орієнтація на систематичну комплексну роботу щодо забезпечення законності в діяльності оперативних підрозділів. Необхідність такого підходу до вирішення означеного завдання зумовлена низкою принципових обставин:

– по-перше, це бурхливий розвиток усіх сфер суспільного життя, ускладнення і водночас взаємопроникнення, взаємообумовленість соціально-політичних, економічних, ідеологічних процесів і тенденцій їхнього розвитку;

– по-друге, визначена складність законності як об’єкта практичного впливу;

– по-третє, необхідність усебічного впливу на законність із використанням системи певних форм, методів і засобів;

б) другою загальною умовою успішного забезпечення високого рівня законності в ОРД є вибір правильного підходу до вжиття заходів для вирішення цього завдання.

---

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України: науково-практичний коментар / В. Д. Берназ, А. М. Притула. – О.: Фенікс, 2016. – 202 с.

2. Козаченко І. П. Оперативно-розшукова діяльність: підручник / І. П. Козаченко. – Луганськ: ЛІВС, 1999. – С. 16.

3. Правове регулювання оперативно-розшукової діяльності та здійснення негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми): навч. посібник / І. Р. Шинкаренко, І. О. Шинкаренко О. В. Кириченко. – Дніпропетровськ: ДДУВС; Ліра ЛТД, 2015. – 272 с.

4. Колодій А. М. Загальна теорія права: навч. посібник / А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 318 с.

5. Дотримання прав і свобод людини та законності в оперативно-розшуковій діяльності ОВС України: монографія / авт. кол. А. В. Баб'як, Л. Ф. Гула, А. П. Огородник, О. Г. Рибак; за заг. ред. В. П. Захарова. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 252 с.

О. І. Баїк,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
(Навчально-науковий інститут права та психології Національного університету «Львівська політехніка»)

ПОДАТКОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ: ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Сьогодні, зважаючи на динамічний розвиток податкового права в Україні, актуальним є аналіз податкових правовідносин, як однієї з основних складових його понятійно-категоріального апарату.

Окремі питання податкових правовідносин у різний час висвітлювали у своїх працях як українські, так і зарубіжні науковці О. Бандурка, А. Бризгалін, Д. Вінницький, Л. Воронова, О. Дьомін, М. Кучерявенко, М. Орлов, І. Пасічна, Г. Петрова, Ю. Ровинський, І. Самсін, В. Теремецький, Н. Фолінова, Н. Хімічева, С. Ципкін, В. Яговкіна та ін.

Під «правовідносинами» у теорії права розуміють наслідок дії права як соціального і державного інституту. Правовідносини не можуть існувати поза правом, окремо від нього. Саме цей зв'язок з правом, урегульованість тих чи інших відносин правом і дає підстави називати їх правовими. Неможливий такий стан речей, щоб правові відносини існували незалежно від юридичних норм [1, с. 227].

В юридичній енциклопедичній літературі правовідносини визначають як врегульовані нормами права суспільні відносини, учасники яких є носіями суб'єктивних прав і обов'язків та виникають при настанні передбачених законом юридичних фактів [2, с. 253].

Одним із різновидів правовідносин є податкові правовідносини, які внаслідок прийняття Податкового кодексу України отримали новий стимул для розвитку. Цей кодифікований акт встановив правовий режим елементів податкових правовідносин, що вплинуло на їх структуру, зокрема частково змінився зміст прав та обов'язків суб'єктів податкових правовідносин. Встановлення нових логічних суб'єктивних зв'язків призвело до зміни співвідношення елементів публічності та приватності у податкових правовідносинах [3, с. 175].

Податкові правовідносини формуються на основі реальних суспільних відносин, що визначають надходження податкових платежів. Однак стають такими вони тільки під впливом податково-правових норм. Суспільні відносини, що припускають регулювання надходжень податків і зборів, стають податковими правовідносинами, тільки коли це закріплено нормою права щодо податкового обов'язку. Таким чином, податкові правовідносини перебувають під подвійним впливом – реальних суспільних відносин і норм права [4, с. 23].

Податкові правовідносини входять до складу фінансових правовідносин і є їх неодмінною складовою частиною. За відсутності податкових правовідносин фінансові правовідносини не мали б жодного сенсу. Без ефективної системи накопичення публічних грошових коштів непотрібні були б механізм їх розподілу та використання, так само як неможливим було б повноцінне функціонування держави. Це вкотре свідчить про неможливість виведення податкових правовідносин з множини правовідносин фінансових [5, с. 25]. Податкові правовідносини є невід'ємною частиною фінансових правовідносин, так само як і податкове право є частиною фінансового [6, с. 145].

Думку про те, що податкові правовідносини є різновидом фінансових правовідносин, урегульованих фінансово-правовими нормами, висловлюють у своїх працях також Г. Білецька, М. Кармаліта, М. Куц [7, с. 9–11], О. Бандурка, В. Понікаров, С. Попова

[8, с. 29–30], О. Куций [9, с. 7], І. Пасічна [10, с. 194–195], Р. Сидорук [11, с. 148], В. Теремецький [12, с. 124–125] та ін.

Водночас, податкові правовідносини відрізняються від інших фінансових правовідносин характерними властивостями структурних елементів, а саме: своєрідністю суб'єктів, об'єкта та змісту, який становлять права, обов'язки та поведінка суб'єктів цих відносин, що проявляється в їх діях (бездіяльності). Також податкові правовідносини можуть змінюватися під впливом: а) нормативних актів, згідно з якими норми права регулюють сферу податкових правовідносин; б) правосуб'єктних основ, що характеризують здатність особи до участі у правовідносинах (досягнення віку тощо); в) фактичних основ – власне основ виникнення, зміни та припинення податкових правовідносин, що ґрунтуються на юридичних фактах [7, с. 9–11].

У податковому праві склався відносно стійкий підхід до визначення поняття податкових правовідносин як суспільних відносин, врегульованих нормами податкового права. Зокрема, І. Пасічна податкові правовідносини визначає як «вид масових, гарантованих державою фінансових правовідносин, що завжди є комплексними владно-майновими, грошовими відносинами, заснованими на податково-правових нормах, мають конфліктний характер і виникають лише у сфері утворення фінансових ресурсів держави й лише на підставі закону. Учасники податкових правовідносини (публічні й приватні) наділені суб'єктивними правами та несуть юридичні обов'язки, пов'язані із законним обмеженням права власності платників податків у зв'язку зі сплатою податків і зборів до бюджету» [10, с. 194–195].

І. Самсін, вважає, що «податкові правовідносини – це урегульовані нормами податкового права суспільні відносини, які мають владно-публічний характер і виникають між суб'єктами (платниками податків та державою в особі уповноважених органів), наділеними правами й обов'язками у сфері справляння податків і зборів та здійснення податкового контролю» [6, с. 145].

Г. Білецька, М. Кармаліта та М. Куц податкові правовідносини визначають як «суспільно-економічні відносини, урегульовані нормами права, які прозоро визначають свій економічний зміст, форми економічних механізмів податків і зборів, які регулюються правом. Але податкові правовідносини опосередковують і інші

види суспільних відносин. Через оподаткування здійснюється перерозподіл доходів між різними верствами населення та формування фондів для реалізації соціальних програм» [7, с. 9–11].

О. Бандурка, В. Понікаров та С. Попова вважають, що «податкові правовідносини – це відносини, які виникають на підставі податкових норм, які встановлюють, змінюють чи скасовують податкові платежі, та у зв'язку з юридичними фактами, учасники яких наділені суб'єктивними правами і несуть юридичні обов'язки, пов'язані зі сплатою податків та зборів до бюджетів і цільових фондів та поданням податкової звітності. Ці відносини існують лише після оформлення їх у відповідну правову форму» [8, с. 29–30].

Р. Сидорук податкові правовідносини визначає як «владномайнові суспільні відносини, врегульовані нормами податкового права, приписи яких виражені в категоричній формі, а учасники цих відносин мають кореспондуючі права та обов'язки, пов'язані зі справлянням податків та зборів та охоронювані силою державного примусу» [11, с. 148].

В. Теремецький, аналізуючи сучасні теоретико-правові погляди науковців щодо сутності та змісту податкових правовідносин робить висновки про те, що податкові правовідносини: 1) є різновидом суспільних відносин, які врегульовані податковим законодавством, що включає в себе комплекс (систему, сукупність) норм різних галузей права; 2) існують лише після їх відповідного правового оформлення, тому вони можуть існувати лише як відносини правові і припиняють своє існування разом і одночасно з тим, як втрачають юридичний характер; 3) охоронювані державою суспільні відносини, що виникають у сфері оподаткування та являють собою соціально значимий зв'язок між суб'єктами за допомогою прав і обов'язків, передбачених податковим законодавством; 4) управлінські відносини у сфері справляння податків і зборів, які за певних обставин можуть набувати адміністративного характеру [12, с. 124–125].

Стаття 1 Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 р. (далі ПК – України) хоча і визначає, що ПК України регулює відносини, які виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема, визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та

зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства [13], однак не виокремлює податкові правовідносини, що регулюються цим Кодексом [14, с. 39–40]. У ПК України відсутнє чітке визначення поняття «податкові правовідносини». Також в тексті ПК України законодавцем даний термін майже не використовується, що можна віднести до недоліків юридичної техніки цього нормативно-правового акта [12, с. 124–125].

Висновки. Беручи до уваги проаналізоване, вважаємо, що у національному податковому праві існує потреба єдиного визначення поняття «податкові правовідносини» з метою подальшого його нормативного закріплення. Внесення відповідних змін і пропозицій до ПК України, спрямованих на усунення цих недоопрацювань, сприятиме в подальшому належному регулюванню податкових правовідносин.

---

1. Загальна теорія держави і права: (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції): навч. посіб. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 400 с.

2. Сучасна правова енциклопедія / О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, Н. М. Оніщенко та ін.; за заг. ред. О. В. Зайчука; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 384 с.

3. Теремецький В. І Загальна характеристика елементів структури податкових правовідносин / В. І. Теремецький // Вісник Вищої ради юстиції. – 2012. – № 1 (9). – С. 175-188.

4. Податкові спори: виникнення, природа, засоби врегулювання: навч. посіб. / С. В. Буряк, П. В. Мельник, Ф. О. Ярошенко та ін.; за заг. ред. С. В. Буряка. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 800 с.

5. Самсін І. Л. Податкове зобов'язання: правова природа, динаміка та наслідки невиконання: монографія / І. Л. Самсін. – Х.: Право, 2013. – 328 с.

6. Самсін І. Підгалузева пррода податково-правових відносин та їх ознаки / І. Самсін // Вісник Національної академії правових наук України. – 2013. – № 2 (73). – С. 141–147.

7. Гармонізація податкового законодавства: українські реалії: монографія / Г. М. Білецька, М. В. Кармаліта, М. О. Куц та ін. – К.: Алерта, 2012. – 222 с.

8. Бандурка О. М. Податкове право: навч. посібник / О. М. Бандурка, В. Д. Понікаров, С. М. Попова. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 312 с.

9. Куций О. А. Адміністративно-правові засоби забезпечення прав фізичних осіб у податкових правовідносинах: автореф. дис. на здобуття наук.

ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О. А. Куций; Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2004. – 19 с.

10. Пасічна І. О. Особливості податкових правовідносин / І. О. Пасічна // Науковий вісник ЛьвДУВС. – 2011. – № 4. – С. 187–196.

11. Сидорук Р. А. Поняття та особливості податкових правовідносин / Р. А. Сидорук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2013. – № 6-2. – Т. 1. – С. 146–149.

12. Теремецький В. І. Сутність та ознаки податкових правовідносин в аспекті сучасного податкового права / В. І. Теремецький // Науковий вісник ЛьвДУВС. – 2012. – № 1. – С. 115–126.

13. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–17. – Ст. 112.

14. Пасічна І. О. Поняття та сутність податкових правовідносин / І. О. Пасічна // Юридична наука. – 2015. – № 3. – С. 36–42.

О. Ю. Баліцька,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу;
І. І. Татарин,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ТРУДНОЩІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Своєчасність вжиття заходів по забезпеченню цивільного позову в певній мірі залежать від органу досудового розслідування, який зобов'язаний вжити заходів для забезпечення відшкодування шкоди з власної ініціативи, не чекаючи відповідного клопотання потерпілого (цивільного позивача) [1, с. 142]. Однак, на жаль, відсоток реального відшкодування потерпілим від кримінального правопорушення особам шкоди, завданої злочином, і через несвоєчасність вжиття заходів щодо його забезпечення, в останні роки невпинно зростає. Як зазначають деякі науковці, що здійснювали аналізування кримінальних справ у різних регіонах України за

минулі роки, в приблизно 40% потерпілих не отримують жодного відшкодування завданої їм злочином матеріальної шкоди [2, с. 341], що безумовно не відповідає, суперечить ст. 2 КПК України, якою гарантується охорона прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, які беруть участь в кримінальному провадженні та низці галузевих норм, що регламентують відносини в сфері відшкодування шкоди.

Відповідно, на підставі вищенаведеного виникає необхідність більш ретельнішого аналізу проблемних питань, які існують в процесі забезпечення відшкодування майнової та моральної шкоди потерпілим особам. Також і певних чинників, які ці проблеми детермінують або утворенню яких сприяють. У зв'язку з цим, необхідним є проведення аналізу як об'єктивних чинників, що негативно впливають на ефективність діяльності слідчих та оперативних підрозділів України, покликаних забезпечувати відшкодування збитків завданих кримінальним правопорушенням, так і суб'єктивних чинників, які на жаль, часто-густо зустрічаються під час взаємодії слідчих та оперативно-розшукових підрозділів з метою розшуку майна та інших цінностей винних осіб для забезпечення відшкодування шкоди заподіяної кримінальним правопорушенням.

Так на практиці вжиття органом досудового розслідування заходів забезпечення відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням супроводжується низкою проблемних питань, які негативним чином відбиваються на загальних результатах роботи правоохоронних органів по забезпеченню цивільного позову.

Труднощі відшкодування шкоди у даному випадку породжуються низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників зокрема:

– несвоєчасністю звернення потерпілих із заявою про кримінальне правопорушення;

– різноманітністю способів приховання та реалізації викраденого майна та майна, яке може бути використане для відшкодування шкоди потерпілим заподіяної кримінальним правопорушенням;

– знищенням майна;

– високим рівнем оснащеності злочинців засобами зв'язку, транспортом та іншою технікою, що забезпечує швидкий вивіз викраденого, тощо.

– груповим характером скоєних кримінальних правопорушень;

– відсутністю необхідних у правоохоронних органів сил і засобів для роботи в місцях можливого збуту викраденого (магазинах, ринках);

– низьким рівнем знань у певній виді діяльності працівників правоохоронних органів, тощо.

Складностей у вирішенні цих питань багато і їх, як зазначалось, необхідно поділити на об'єктивні та суб'єктивні. Зупинимось на них детальніше.

До найбільш важливих проблем, звичайно необхідно віднести об'єктивні причини, насамперед прогалини правового регулювання відносин, які виникають у зв'язку з цивільним позовом у кримінальному провадженні.

Сьогодні в правоохоронних органах України відбуваються серйозні зміни, вдосконалюється їх структура і оновлюється база правового регулювання, покращується система підготовки кадрів, зміцнюється матеріально-технічна база, корегується стратегія і тактика боротьби із злочинністю. Суспільство і державу хвилює не тільки результат діяльності правоохоронних органів, але й те, яким чином цей результат досягається [3, с. 4]. Наприклад здійснення оперативними підрозділами гласних і негласних оперативно-розшукових заходів досить часто пов'язане з обмеженням прав громадян та інших суб'єктів суспільних відносин, у зв'язку з чим важливо забезпечити неухильне дотримання законності, тобто виконання приписів правових норм, які регулюють зазначену діяльність [4, с. 178].

Не менш негативними у загальній структурі проблем відшкодування шкоди завданої кримінальним правопорушенням є чинники суб'єктивного характеру.

Вже на самому початку досудового розслідування виникають проблеми суб'єктивного характеру, які можна виразити так: органи досудового розслідування всупереч положенням ст. 91 КПК України, ставляться до доказування виду і розміру завданої кримінальним правопорушенням шкоди як до другорядного завдання розслідування. І оскільки на перший план в діяльності органу досудового розслідування виходить далеко не забезпечення реального відшкодування шкоди потерпілій особі, то вони не вживають належних заходів до своєчасного встановлення шляхів руху цінностей, отриманих злочинним шляхом, ощадних рахунків, депозитів, відкритих

на ім'я підозрюваних і обвинувачених у банках та інших кредитних організаціях та вжиття заходів до накладення арешту на майно цих осіб з метою забезпечення в подальшому цивільного позову.

До суб'єктивних факторів необхідно віднести й банальне небажання працівників органів досудового розслідування виконувати дії, спрямовані на забезпечення цивільного позову. Так ще раніше, Верховний Суд України, також відзначав у своїх постановах, що деякі слідчі переконують потерпілих не заявляти цивільний позов у ході слідства, а зробити це під час розгляду справи в суді. З урахуванням того, що потерпілі, як правило, не обізнані з положеннями закону і при цьому досить рідко запрошують захисників для участі в судовому процесі, їхні права та законні інтереси, особливо в частині відшкодування заподіяної злочином шкоди, у багатьох випадках залишаються зовсім незахищеними [5]. Якщо ж потерпілий певним чином «запізнився» і не заявив цивільний позов на досудових стадіях процесу та зробить це після завершення досудового розслідування, то з цього ніби випливає, що державу, в особі уповноважених нею органів, не хвилює питання доказування такого цивільного позову, вона ніби знімає з себе цей обов'язок. Проте така постановка питання не може бути прийнятною. Доказування факту завдання шкоди і її розміру (майнової) є обов'язком органів досудового розслідування в усіх випадках, незалежно від того, коли позов пред'явлено.

В зв'язку з цим доцільно було б доповнити КПК України текстом такого нормативного положення: «Орган досудового розслідування зобов'язаний забезпечити цивільний позов у кримінальних провадженнях, у яких потерпілими особами (цивільними позивачами) є інваліди, ветерани війни і праці, діти-сироти, діти позбавлені батьківського піклування, інших громадян, які належать до категорії соціально незахищених. Невиконання цього обов'язку тягне за собою відповідальність, передбачену чинним законодавством».

Щодо загальних проблем пов'язаних із відшкодуванням шкоди за допомогою цивільного позову потерпілим від кримінального правопорушення особам, то тут зазначимо наступне. Видається, що основним способом їх вирішення має стати відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди підозрюваним або особою, яка в силу закону несуть відповідальність за шкоду, заподіяну його діями. Коли ж ці суб'єкти кримінального прова-

дження не мають коштів, відповідних (є неплатоспроможні) то це має робити держава. Варто було б використати досвід деяких зарубіжних країн, у яких створюються державні і громадські фонди підтримки жертв кримінальних правопорушень і надання їм фінансової допомоги (такі пропозиції неодноразово висловлювалися в юридичній літературі), однак підтримки на законодавчому рівні вони не отримали.

1. Нарижный С. В. Компенсация морального вреда в уголовном судопроизводстве России / С. В. Нарижный. – СПб.: Издательский дом Герда, 2011. – С. 142.
2. Михайленко А. Р. Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан / А. Р. Михайленко. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 341 с.
3. Гусаров С. Діяльність органів внутрішніх справ України із забезпечення прав і свобод людини та громадянина / С. Гусаров // Віче. – 2013. – № 4. – С. 8–11.
4. Філіпенко Н. Є. Проблеми правового регулювання діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ / Н. Є. Філіпенко // Форум права. – 2015. – № 1. – С. 78–95.
5. Практика застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 02 липня 2004 р. № 13 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show

С. М. Банах,
кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТРУЛЬНИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Доречність кардинальних змін щодо реформування міліції у реформовану нову поліцію більшості свідомих патріотично налаштованих громадян України не виникає, як правило, жодних заперечень.

Доволі цікавим та сміливим експериментом слід розглядати цілком успішне, як доводить практика, впровадження в усіх великих містах (а у подальшому в усіх без винятку містах України) проекту моя нова поліція [1, с. 4].

Однак, як будь-яке сміливе починання, дане нововведення супроводжується чималими труднощами які повязані з насамперед економічнимиҐ, матеріально-технічними та іншими цілком обгрунтованими складнощами.

Розглядаючи реформування правоохоронної діяльності насамперед впадає у вічі принципово новий підхід щодо тактики дій патрульних поліції, що, у свою чергу, обумовлено кардинально новим баченням їхнього місця в суспільстві загалом та в органах внутрішніх справ зокрема.

Однією з найвагоміших складових підготовки поліцейського безсумнівно є тактико-спеціальна підготовка. Дане твердження має під собою неабиякі підстави. Достатньо вказати, що в процесі навчання патрульних поліцейських тактична підготовка з-поміж інших предметів окупувала близько 50% від загальгої тематики навчальних дисциплін і поряд з вогневою підготовкою охопила таким чином левов участку навчального процесу [2, с. 9].

Принципово новою провідною ідеєю нових поліцейських насамперед є прагнення до прояву елементарної людяності до правопорушників та неухильного дотримання принципу градації сили залежно від ступеня опору правоохоронцям. Тобто в першу чергу вербальне спілкування лежить в основі взаємодії з населенням. І лише у виключних випадках слід вдаватися до застосування заходів та засобів фізичного впливу.

При цьому перш за все слід зазначити перебудову провідної ідеї функціонування новоствореної поліції у напрямку цілковитого зсуву так званої каральної функціїу напрямку власне допоміжної. Адже населення, що звикло свого роду боятися правоохоронців, з точки зору усього цивілізованого світу має цілком вагомі підстави сподіватися на допомогу. І лише застереження, виходячи з попереднього досвіду, відверто перешкоджають сміливому сприйняттю абсолютно нових людей, котрі спроможні, як-то кажуть, перевести бабцю через дорогу і не лише це [3, с. 1].

Поряд з наданням у першу чергу методичної допомоги з боку дружніх держав, ми, на жаль, стикаємося з цілим переліком, так

би мовити, необхідностей адаптування провідного досвіду до реалій сучасного функціонування правоохоронних органів власне на теренах України.

Неабиякий вклад в розбудову своєрідної схеми тактичної підготовки здійснили наші заокеанські колеги зі Сполучених Штатів Америки та Канади, які не обмежилися суто фінансовими вливаннями, але й узяли безпосередню участь у спеціальних тренінгах для тренерів патрульних поліцейських, а також контролювали та методично допомагали уже безпосередньо під час проведення занять сертифікованими ними інструкторами. При цьому увесь навчальний матеріал було систематизовано таким чином аби виділити три основних блоки, а саме: навички самооборони, зупинка автомобіля при різних ступенях ризику, а також зовнішній та внутрішній огляд різного роду будівель. Аби свідомо загострити увагу на підримці населення, достатньо констатувати, оперуючи достовірними статистичними даними, як у багатьох містах України конкурс молодих та перспективних людей сягав, на перший погляд, неймовірних 15 чоловік на одне місце. Упродовж тривалого періоду навчання у різних містах України перманентно тривало удосконалення методичного забезпечення, оскільки в окремих аспектах розпочинати доводилося фактично з нуля. Адже прилаштувати принципово нові підходи до теперішніх реалій сьогодення в правоохоронних органах часом виявляється доволі складно.

Виявлені складнощі були повязані насамперед з матеріально-технічним забезпеченням, суто ментальними особливостями населення (зокрема його здебільшого негативного відношення до працюючих у сфері правоохоронної діяльності, Що формувалося протягом багатьох десятиліть), психо-емоційним станом самих патрульних поліцейських, обумовлений підвищеним рівнем зацікавлення до усього новаторського з боку населення тощо.

Подальші дослідженя шляхів удосконалення тактичної підготовки поліцейських здебільшого повязують насамперед з комплексним підходом у навчанні. А саме – особливу увагу слід зосередити на органічному, так би мовити, симбіозі спеціальноїфізичної підготовки, автомобільної підготовки, вогневої підготовки та власне тактико-спеціальної підготовки як своєрідної квінтесенції інтегральної майстерності поліцейського, тотбто комплексного арсеналу знань, умінь та навичок на рівні варіативності у постійно змінюваних несподіваних обставинах, що, у свою чергу, в жодному

випадку не повинно вивести правоохоронця з рівноваги як у фізичному, так і психо-емоційному аспекті [4, с. 34].

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-XIII.
2. Вогнева підготовка працівника ОВС України: навч.-метод. посібник / С. М. Банах, В. Р. Булачек, І. С. Винярчук, Ю. Р. Йосипів, М. О. Лиса, М. В. Моргун, В. М. Синенький, О. І. Тьорло. – Львів: ЛьвДУВС, 2014. – 355 с.
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР
4. Особиста безпека працівника ОВС України: навч.-метод. посібник / С. М. Банах, В. Р. Булачек, І. С. Винярчук, Ю. Р. Йосипів, М. О. Лиса, М. В. Моргун, В. М. Синенький, О. І. Тьорло. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 264 с.

О. І. Безпалова,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративної
діяльності поліції факультету № 3
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

СТРУКТУРА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Однією з основних форм, за допомогою яких держава здійснює вплив на суспільні відносини, є адміністративно-правова форма. Саме завдяки адміністративно-правовій складовій механізму правового регулювання здійснюється правовий вплив на відносини, що виникають у процесі реалізації виконавчої влади в державі у певній сфері. Результатом застосування адміністративно-правового механізму повинно бути, в першу чергу, упорядкування діяльності відповідних суб'єктів, які вступили між собою у правові відносини; удосконалення форм і методів управлінської діяльності; реальне дотримання прав і свобод людини і громадянина, а також ефективний захист у разі їх порушення.

Усі функції держави мають свій механізм реалізації, основою якого слугує сукупність правових, організаційних, економічних, матеріальних елементів. Система таких елементів обов'язково має

бути адекватною тим завданням, що стоять перед державою, та спрямованою на досягнення цілей реалізації відповідних функцій держави. У зв'язку з наведеним важливого значення набуває створення механізму реалізації правоохоронної функції держави.

Під адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави слід розуміти систему взаємопов'язаних та взаємозалежних адміністративно-правових засобів, за допомогою яких уповноважені на те суб'єкти здійснюють цілеспрямований вплив на відносини, що виникають у процесі реалізації правоохоронної функції держави.

Дослідження сутності адміністративно-правого механізму реалізації правоохоронної функції держави дозволяє більш детально з'ясувати специфіку функціонування окремих суб'єктів реалізації даної функції держави, особливості досягнення поставлених перед ними цілей, визначити взаємозв'язок та взаємодетермінованість суб'єктів, що зумовлюються єдністю цілей та принципів діяльності. Наявність дієвого адміністративно-правового механізму реалізації правоохоронної функції держави дозволить, по-перше, визначити, хто цю функцію реалізує, по-друге, з'ясувати ключові ідеї, які мають забезпечити єдність механізму, по-третє, визначити, яким чином весь цей механізм має працювати.

До числа характерних для адміністративно-правового механізму ознак слід віднести такі: а) системність; б) виконання кожним елементом механізму свої специфічної функції; в) особливий склад суб'єктів, на які покладено обов'язок реалізації правоохоронної функції держави; г) зв'язок суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави між собою єдиними цілями та засадами діяльності; д) здійснення застосування даного механізму за допомогою адміністративно-правових норм; е) плановий характер; є) безперервність функціонування даного механізму; ж) підконтрольний характер; з) здійснення взаємодії між суб'єктами реалізації правоохоронної функції держави на засадах субординації та координації; и) домінуюче становище одних елементів механізму реалізації правоохоронної функції держави над іншими.

Акцентуємо увагу на тому, що усі складові елементи механізму реалізації правоохоронної функції держави знаходяться у відносинах субординації між собою. В такій системі є певні системоутворюючі елементи, які, так би мовити, домінують над іншими.

Основними системоутворюючими елементами є інституційна складова (наявність відповідної системи суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави) та правова складова (наявність відповідної нормативно-правової бази, нормами якої визначається сам процес реалізації функції). Звісно, всі інші елементи механізму реалізації правоохоронної функції держави в жодному разі не можна назвати другорядними: без них характеристика самого механізму не була б змістовною та повною, що в результаті призвело б до реалізації правоохоронної функції держави на недостатньо якісному рівні.

Зважаючи на викладене вище спробуємо визначити перелік елементів, що входять до механізму реалізації правоохоронної функції держави. Так, до їх числа належать такі:

– інституційна складова (суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави);

– адміністративно-правові норми, які регламентують специфіку реалізації правоохоронної функції держави;

– принципи реалізації правоохоронної функції держави;

– форми та методи реалізації правоохоронної функції держави;

– правовідносини, в яких відбувається переведення приписів, що містяться в нормативно-правових актах, у практичну площину;

– ресурсна складова (кадрове, інформаційне, матеріальне, технічне забезпечення тощо).

Слід зазначити, що адміністративно-правові норми, які регламентують специфіку реалізації правоохоронної функції держави, в даному випадку виступають статичною складовою механізму, інші ж елементи відіграють роль динамічної складової. Ефективність усього адміністративно-правового механізму реалізації правоохоронної функції держави залежить від грамотного поєднання статичної та динамічної складової, налагодження їх дієвої взаємодії. Налагодження ефективної взаємодії усіх елементів адміністративно-правового механізму реалізації правоохоронної функції держави дозволить забезпечити його дієвість, прозорість та відкритість.

Можна виокремити кілька класифікацій адміністративно-правового механізму реалізації правоохоронної функції держави. Пропонуємо такі класифікації зробити за наступними ознаками: 1) за суб'єктним складом (механізми, які реалізовуються на рівні

різних суб'єктів: органів законодавчої, виконавчої, судової влади, окремо правоохоронних органів, недержавних суб'єктів тощо, виключно в рамках наданої їм відповідно до законодавства компетенції); 2) за територіальною ознакою (механізми загальнодержавного, регіонального, місцевого та локального характеру).

Підсумовуючи викладене вище, вважаємо, що створення та функціонування дієвого адміністративно-правового механізму сприяє забезпеченню належної реалізації правоохоронної функції держави, здійсненню дієвого впливу на суспільні відносини, які виникають у правоохоронній сфері, налагодженню ефективної взаємодії між державою і громадянами, що є загальноприйнятим стандартом публічного адміністрування в усіх демократичних країнах. Важливим кроком у напрямку забезпечення ефективного функціонування адміністративно-правового механізму реалізації правоохоронної функції держави, як ми вважаємо, має стати: наявність чітких та неупереджених механізмів контролю з боку громадськості за дотриманням вимог законності під час реалізації даної функції; запровадження процедури притягнення до відповідальності суб'єктів владних повноважень у разі порушення вимог законодавства; вироблення та втілення в життя системи оцінювання ефективності реалізації правоохоронної функції держави (зокрема, відповідних критеріїв та показників).

В. В. Біліченко,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної
підготовки факультету підготовки фахівців
підрозділів превентивної діяльності
*(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ)*

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ПОЛІЦІЇ ТА ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день правоохоронні органи нашої держави переживають складний процес реформування. Світовий досвід підготовки кадрів поліції, на нашу думку, є невід'ємною складовою зазначеного явища, адже стратегічним курсом України є інтеграція

до Європейської спільноти. Високорозвинені країни Європи, які традиційно втілюють принципи правової держави, мають удосконалені структури громадянського суспільства, сформовані правові системи і, відповідно, налагоджені механізми реалізації правових приписів. Тому застосування зарубіжного досвіду в удосконаленні професійної підготовки органів національної поліції України слід розглядати як актуальну проблему, розв'язання якої має важливе значення для сучасної юридичної науки та правоохоронної практики.

Реформування поліції спрямоване на зміну пріоритетів її діяльності – з державно орієнтованих на суспільно орієнтовані. Актуальність реформ зумовлена тим, що традиційні стратегії поліцейської діяльності вже не задовольняють суспільство, яке розвивається в демократичному напрямі.

Д. Грін зазначає, що більшість поліцейських відомств відчуває інформаційний голод, не може точно ідентифікувати проблеми. Часто їм бракує адміністративної та культурної гнучкості для миттєвого реагування на обстановку, що швидко змінюється [1, с. 248].

Правоохоронні органи багатьох країн узяли на озброєння і сьогодні активно реалізовують так звану модель Community Policing, що є синтезом традиційних тактик боротьби зі злочинністю та участі громадськості у цій роботі. «Community Policing», по суті, стала новою філософією поліцейської діяльності, за якою поліція сформована згідно з принципом децентралізації її структури, діє на проактивній основі в тісній співпраці з громадянами, спільно визначаючи проблеми та розв'язуючи їх. Відповідно до цієї моделі відбулися зміни в роботі з персоналом поліції. Така ж сама тенденція спостерігається й у діяльності національної поліції України.

Згідно ст. 11 нового закону діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб [2, с. 8]. Дослідження переконують, що за такої концепції підвищується задоволеність поліцейських своєю роботою, позитивно змінюється мотивація їхньої праці, розширюється роль працівників поліції в суспільстві, поліпшуються взаємини як між самими поліцейськими, так і між поліцейськими й громадянами [3, с. 38].

При детальному аналізі загальноєвропейських стандартів затримання особи спостерігаються суттєві відмінності від норм, що регламентують затримання чи арешт в Україні. Особливо важливим завданням європейських правових інструментів є забезпечення дотримання прав людини, надання негайної юридичної допомоги, гуманне поводження із затриманими чи арештованими особами. У Загальній декларації прав людини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, у статті 9 передбачено базовий принцип: «ніхто не може бути підданий безпідставному арешту, затриманню чи вигнанню» [4, с. 341]. Отже, одним із пріоритетних напрямків правоохоронної діяльності органів національної поліції повинно бути забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян.

Заборона катування є імперативною нормою міжнародного права і, як постійно підкреслює у своїй практиці Європейський суд з прав людини «відображає одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства». Україна, будучи учасником Міжнародного пакту про громадські та політичні права, Конвенції ООН проти катувань і Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, зобов' язана гарантувати право не бути підданим катуванню та поганому поводженню з боку державних службовців.

Це право захищається Конституцією України: «Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність поводженню чи покаранню». Водночас скарги на катування і жорстоке поводження з людьми в діяльності працівників колишньої міліції траплялись досить часто. Розглядаючи позитивний досвід зарубіжних країн у сфері запобігання катуванню, жорстокому або іншому нелюдському поводженню з людьми в діяльності поліції, на нашу думку, варто проаналізувати досвід тих країн, які показали приклад успішного проведення поліцейської реформи, що визначається високим рівнем довіри населення до поліції. До таких країн можна віднести США, Велику Британію, Грузію, Чехію, Японію.

Таким чином, особливий інтерес для нашої країни представляє правовий і організаційний досвід у сфері підготовки кадрів поліції європейських країн. Сьогодні наші знання і застосування досвіду звичайно є недостатніми. Ми вважаємо за необхідне внести

зміни до закону «Про національну поліцію» у відповідності із рекомендаціями Європейської Ради. Адже поліція в Україні повинна позбутися рудиментів радянської епохи і повністю відповідати європейським нормам і стандартам.

1. Калаянов Д. П. Поліцейська діяльність демократичних держав та застосування її досвіду в організації роботи органів внутрішніх справ України: монографія / Д. П. Калаянов. – Одеса: НДРВВ ОЮІ ХНУВС, 2007. – 248 с.

2. Про національну поліцію: Закон України.

3. Ізбаш К. С. Зарубіжний досвід підготовки кадрів поліції в Європейських країнах / К. С. Ізбаш // Південноукраїнський правничий часопис. – С. 38.

4. Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій / Т. Яблонська. – Амстердам–К.: Сфера, 1999. – 341 с.

В. М. Братковський,
аспірант кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПОРЯДОК БРОНЮВАННЯ ВІЙСЬКОВОЗОБОВ'ЯЗАНИХ У ПРОЦЕСІ МОБІЛІЗАЦІЇ

В період проведення мобілізації важливого значення набуває порядок здійснення бронювання військовозобов'язаних, що працюють в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, а також працівників підприємств, установ та організацій усіх форм власності для їхньої повноцінної та безперебійної роботи в особливий період.

Як правильно зазначає В. В. Балабіна, захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є конституційним обов'язком кожного громадянина. Поряд із прийняттям законів для посилення обороноздатності країни, до законодавства також вносять зміни, що безпосередньо стосуються гарантій правового статусу військовослужбовців, які задіяні у зоні антитерористичної операції [1, с. 7].

За сучасних умов, правовий статус військовозобов'язаних працівників юридичних осіб захищено на неналежному законодавчому рівні, адже на практиці так звану «броню» отримують лише незначна частина працівників як органів державної влади та органів місцевого самоврядування, так і працівників підприємств, установ та організацій усіх форм власності.

Так, наприклад, у Львівській обласній адміністрації із 700 працівників військове бронювання має 39 осіб – серед них і голова області та його заступники. Законодавча регламентація оформлення бронювання працівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування встановлюється Постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 1994 р. № 377 «Про затвердження Положення про військовий облік військовозобов'язаних та призовників», яка має гриф «Для службового користування», тому у вільному доступі її немає [2].

Кардинально протилежна ситуація спостерігається щодо отримання «броні» працівниками підприємств, установ, організацій усіх форм власності у період мобілізації.

На законодавчому рівні ця процедура до кінця не врегульована, немає чіткої правової регламентації щодо критеріїв відбору юридичних осіб, які мають можливість проводити бронювання своїх працівників.

Вирішення цих проблемних питань необхідне для захисту інтересів працівників, які мають законне право на отримання «броні» з однієї сторони, та притягнення винних до адміністративної відповідальності за не надання броні у встановленому законодавством порядку, з іншої сторони.

Цікавою, на наш погляд, є позиція заступника голови Львівської облдержадміністрації Володимира Харчука, який зазначає про те, що «претендувати на військову «бронь» можуть різні підприємства (як державні, так і приватні), але тільки ті, що мають особливі мобілізаційні завдання, важливі як для армії, так і для цивільного населення. Але хочу пояснити, що бронювання проводиться тільки в мирний період. Тобто всі особи, які не були заброньовані в мирний період, під час мобілізації заброньовані бути не можуть» [2].

На нашу думку, дана позиція є досить спірною, адже зі слів Володимира Харчука виходить, що отримати військову «бронь»

можуть лише ті організації, які одержують від держави певні мобілізаційні завдання, але водночас забронювати працівника під час мобілізації вони не можуть, оскільки це можливо зробити лише тоді, коли мобілізація не проводиться.

Виникає запитання, якщо мобілізація в країні не проводиться, то яким чином юридична особа може від держави отримати мобілізаційне завдання, а в подальшому і забронювати частину своїх працівників.

Позицію Володимира Харчука спростовує також ст. 24 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (далі – Закон), де зазначено про те, що «бронювання військовозобов'язаних, які перебувають у запасі, здійснюється в мирний та у воєнний час з метою забезпечення функціонування органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ і організацій в особливий період» [3].

З даного законодавчого положення можна зрозуміти, що проведення бронювання військовозобов'язаних, що працюють на підприємствах, установах, організаціях усіх форм власності здійснюється не лише в мирний, але й у воєнний час, а також в особливий період, тобто в період проведення мобілізації.

Варто зауважити, що ст. 25 Закону встановлено, що «бронюванню підлягають військовозобов'язані, які працюють в органах державної влади, інших державних органах, органах місцевого самоврядування та на підприємствах, в установах і організаціях, яким встановлено мобілізаційні завдання (замовлення), у разі, якщо це необхідно для забезпечення функціонування зазначених органів та виконання мобілізаційних завдань (замовлень). Такі військовозобов'язані не підлягають прийняттю на службу у військовому резерві» [3].

На нашу думку, не надто виправданою є позиція законодавця про те, що бронюванню підлягають лише ті працівники підприємств, установ та організацій, які мають перед державою мобілізаційні завдання, адже в Україні є чимало топ-компаній, які через свій відповідний профіль можуть і не отримати від держави мобілізаційне завдання, але від безперебійної роботи яких залежить економічна стабільність країни (наприклад, Global Logic, Soft Serve та ін.).

В п. 3.4. Інструкції з організації ведення військового обліку військовозобов'язаних і призовників в органах місцевого самоврядування на підприємствах, в установах, організаціях і навчальних закладах, що затверджена Наказом Міністерства оборони України від 15 грудня 2010 року № 660 (далі – Інструкція) зазначено, що з питань персонального обліку військовозобов'язаних та призовників на керівників підприємств, установ, організацій і навчальних закладів незалежно від підпорядкування і форм власності покладається виконання заходів щодо своєчасного оформлення бронювання військовозобов'язаних за підприємствами, установами і організаціями на період мобілізації та на воєнний час [4].

На нашу думку, зазначені законодавчі нововведення дозволять здійснювати процедуру бронювання не лише працівників юридичних осіб, яким встановлено мобілізаційні завдання, що в більшій мірі відповідає європейським стандартам військової мобілізації, але й захистять інтереси працівників підприємств, установ і організацій усіх форм власності від незаконної відмови військових комісаріатів від бронювання. За зазначенні правопорушення повинна наставати адміністративна відповідальність за ст. 2101 «Порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію» Кодексу України про адміністративні правопорушення.

---

1. Збірник нормативно-правових актів і довідкових матеріалів з деяких питань соціального забезпечення та проходження служби військовослужбовцями – учасниками антитерористичної операції. – 2-ге вид. (електронне видання) / автори-укладачі С. П. Пасіка, О. О. Опанасенко та ін.; за заг. ред. В. В. Балабіна – К.: ВІКНУ, 2015. – 356 с.

2. Ващишин І. Бронювання військовозобов'язаних працівників: що треба знати / І. Ващишин // Головні новини Zaxid.net. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zaxid.net/news/showNews.do?bronyuvannya_viyskovo zobovyazanih_pratsivnikiv_shho_treba_znati&objectId=1339501

3. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada. gov.ua/laws/show/3543-12

4. Про затвердження Інструкції з організації ведення військового обліку військовозобов'язаних і призовників в органах місцевого самоврядування на підприємствах, в установах, організаціях і навчальних закладах: Наказ Міністерства оборони України від 15 грудня 2010 року № 660 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0308-11

Л. П. Брич,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права та процесу
(Хмельницький університет управління та права)

LEGALITAS REGNORUM FUNDAMENTUM

Давно відомою є істина, що дотримання законності в державі вигідне всім: і представникам усіх щаблів влади, і опозиції, і народу. Українська дійсність не раз демонструвала цю мінливість життя, коли переслідувані злочинною владою представники опозиції виносилися хвилею народного обурення на верхні щаблі державної ієрархії, а їхні переслідувачі хтось рятувався втечею, хтось опинявся на лаві підсудних.

Проте, у своїй життєдіяльності пересічні громадяни стикаються з представниками влади низового рівня. Загальновідомим є факт численних порушень прав людини з боку працівників міліції, що й викликало критично високий рівень недовіри до цього органу державної влади. Про це писали багато і науковці, і журналісти, і представники правозахисних організацій.

Водночас, за відсутності у державі режиму законності від порушень leges legum можуть потерпати не лише пересічні громадяни, а й усі, хоч і наділені владою, але також смертні, в тому числі, працівники правоохоронних органів. Нещодавні факти протистояння детективів Національного антикорупційного бюро України і слідчих Генеральної прокуратури України обговорювало все суспільство. Проте, існують порушення прав людини щодо працівників правоохоронних органів у кримінальних провадженнях, які не стали резонансними.

Мабуть, найбільшим злом з точки зору законності і справедливості є фальсифікація матеріалів кримінальних справ, що реалізується шляхом подання суду органами досудового слідства та державного обвинувачення недопустимих доказів. Вражає не тільки різнобарв'я проявів недопустимості доказів, а й очевидність фальсифікації. Так, у справі № 1-149 2011 р. з обвинувачення працівників правоохоронних органів, серед них А.М.М. – начальника відділу «Амвросіївка» Донецького прикордонного загону Державної прикордонної служби України, у вчиненні злочинів, передбачених ч. 3 ст. 28 – ч. 2 ст. 201; ч. 3 ст. 28 – ч. 2 ст. 368; ч. 3 ст. 28 – ч. 2

ст. 364 КК України, Ворошиловським районним судом м. Донецька був постановлений обвинувальний вирок [1]. В основу цього обвинувального вироку були покладені недопустимі докази, серед них ті, що отримані шляхом провокацій і підбурювання. Такі докази ЄСПЛ визнавав недопустимими, а постановлення на основі таких доказів обвинувальних вироків порушенням права на справедливий суд («Едвардз і Льюїс проти Об'єднаного Королівства» (рішення від 27 жовтня 2004 р., заяви № 39647/98 і 40461/98); «Худобін проти Росії» (рішення від 26 жовтня 2006 р., заява № 59696/00); «Раманаускас проти Литви» (рішення від 5 лютого 2008 р., заява № 74420/01); «Мілінієнє проти Литви» (рішення від 24 червня 2008 р., заява № 74355/01)). Проявом зухвалості і впевненості у власній безкарності, а можливо й невігластва, є те, що провокації і підбурювання навіть не приховувались ні органом досудового слідства, ні судом у протоколі судового засідання [2]. Як стверджував у суді свідок – полковник ВБОЗ Б. С. В., так звана, «контрольована поставка чаю» була з самого початку і до кінця спланованою і здійсненою під його контролем акцією. А свідок П. Є. С. (завербований агент ВБОЗ) у судовому засіданні свідчив, що поки до нього не прийшли працівники Макіївського ВБОЗ, він розводив свиней і займатися контрабандою не мав наміру. Крім того, навіть ці недопустимі докази не підтверджували висунутого обвинувачення у вчиненні зловживання службовим становищем

У тій самій кримінальній справі як доказ обвинувачення були подані матеріали звуко- та відеозаписів розмов з участю А. М. М. та окремо матеріали звуко- та відеозаписів розмов з участю інших засуджених у цій справі. Попри те, що вони не підтверджували висунутого обвинувачення, передбаченого ж законом дозволу на прослуховування службового кабінету А. М. М. та його телефонних розмов у матеріалах справи не було. Суд у вироку посилався на відеозаписи, що отримані в результаті оперативно-розшукових заходів, згода на які в установленому законом порядку була дана у постанові Апеляційного суду Донецької області. Проте, така згода існувала щодо інших обвинувачених. І вона не могла поширюватися службовий кабінет А. М. М., який був об'єктом державної таємниці. У матеріалах справи відсутній документ, на який посилається свідок Б.С. В. (а.с. 138 т. 10), – санкція Донецького апеляційного суду на проведення оперативно-технічних заходів (встановлення відеозапису у кабінеті А. М. М.) та зняття інформації з каналів

зв'язку щодо А. М. М. На запит з цього приводу адвоката А. М. М. Апеляційний суд Донецької області відповів, що такий дозвіл є державною таємницею і тому не може бути виданий стороні захисту. Відповідно до рішення ЄСПЛ у справі «Мирилашвілі проти Росії» від 11 грудня 2008 р., заява № 6293/04, оскільки стороні захисту і суду не було надано можливості перевірити законність проведення застосованих заходів, докази здобуті в процесі їх здійснення є недопустимими.

У розглядуваній справі, у якій, крім наведених прикладів сторона захисту в апеляційній скарзі вказувала на недопустимість й усіх інших доказів у справі щодо А. М. М., був постановлений обвинувальний вирок суду першої інстанції, який був залишений в силі ухвалою суду апеляційної інстанції. Адвокат, який здійснював захист у суді першої інстанції в основному не оспорював допустимість доказів і жодного разу не послався практику ЄСПЛ як на джерело права, що містить нормативні стандарти оцінки допустимості доказів у кримінальному провадженні. У написаній мною і поданій від імені підсудного А. М. М. уточненій апеляційній скарзі містилося обґрунтування недопустимості усіх доказів обвинувачення з посиланням на нормативні стандарти, що містяться у праві Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Проте, у 2011 р. суди не сприймали серйозно таку аргументацію. До розгляду справи судом касаційної інстанції А. М. М. не дожив.

Проте, обґрунтування стороною захисту недопустимості доказів, поданих органом державного обвинувачення, посиланням на правові позиції ЄСПЛ як нормативні стандарти оцінки допустимості і достовірності доказів дало результат у іншій кримінальній справі, з обвинувачення працівників міліції у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 365 КК України. Після п'яти років тривання кримінального провадження, первинного та нового судових розглядів судом першої інстанції, у справі був постановлений виправдувальний вирок – підсудного Я. І. І. виправдано за відсутністю в його діях складу злочину, а судом апеляційної інстанції цей вирок залишено без змін.

У справі були наявні докази, що виправдовують підсудних, наприклад, висновки первинної та додаткової судово-медичних експертиз, показання свідків-лікарів, які оглядали потерпілого, що спростовували його суперечливі і брехливі показання про те, що

його протягом 20–30 хв. сильно били руками, копали взутими ногами у різні частини тіла, в тому числі, в голову і обличчя, четверо дужих молодих чоловіків; протоколи відтворення обстановки і обставин події з участю захисників, які підтверджували фізичну відсутність проміжку часу, протягом якого підсудні могли завезти потерпілого в ліс і протягом 20–30 хв. його там бити. Крім того, стратегія захисту будувалась на обґрунтуванні недопустимості та недостовірності доказів, які лягли в основу обвинувачення.

Зокрема, твердження сторони захисту, що С. і Т. є лжесвідками обґрунтовувалось тим, що потерпілий у жодній зі своїх заяв не повідомляв про те, що С. і Т. були свідками події, їх ніхто з інших свідків не бачив на місці події, а також суперечностями в числах, якими були датовані процесуальні документи, якими слідчим давались доручення допитати цих свідків та тими, якими були датовані документи з їхніми свідченнями. Проте, ця позиція захисту не була б такою переконливою, якби не спиралась на правову позицію ЄСПЛ, закріплену у п. 49 рішення ЄСПЛ у справі «Луценко проти України», постановленому 18 грудня 2008 р., де сказано: «Якщо виникають сумніви в достовірності певного джерела доказів, то відповідно його необхідно підтвердити доказами, отриманими з інших джерел».

Показання потерпілого, а також вже названих лжесвідків С. і Т., а також свідків-понятих В., Д. та інших свідків обвинувачення в судовому слідстві під час первинного судового розгляду були настільки явно суперечливими, що не узгоджувались не лише з показаннями інших свідків, а з показаннями їх самих, даних як в одному й тому самому, так і в різних судових засіданнях. Проте, зі спливом все більш тривалого проміжку часу вже під час нового судового розгляду показання потерпілого та наведених свідків все більше узгоджувалися з версією органу державного обвинувачення. Таким узгодженням, яке було досягнуто під час нового судового розгляду, прокурор мотивувала доводи своєї апеляційної скарги. Проте, захист, озброївшись правовою позицією ЄСПЛ щодо оцінки достовірності доказів, доводив, що така зміна показань потерпілого і свідків, що через 4 з половиною роки чітко узгоджується з позицією органу державного обвинувачення, ще й з точністю до хвилин, наприклад, з боку свідка, який поряд з цим забув назву села, у яке він їздив для участі у слідчій дії, дає підстави вважати, що такі показання були піддані попередній режисурі з боку прокуратури.

Вимагаючи об'єктивної узгодженості доказів, ЄСПЛ водночас заперечує проти того, щоб така узгодженість була інспірованою органами державного обвинувачення. «Суд вважає дивовижним той факт, що через два роки після подій заявник і С. дали досить докладні показання, які, на думку слідчого, не містили ніяких розбіжностей або суперечливих моментів. Такий ступінь узгодженості між показаннями заявника і співобвинуваченого в його справі дають підстави для підозри, що їхні пояснення було ретельно скоординовано», – сказано у п. 79 Рішення ЄСПЛ у справі «Яременко проти України» від 12 червня 2008 р. (заява № 32092/02).

У цій конкретній справі законність і справедливість була відновлена. Але на це було покладено багато праці, знань, більше п'яти років життя обвинуваченого і виправданого, здоров'я його близьких.

Законність у цій державі не загине, якщо працівники правоохоронних будуть керуватися гаслом «Pereat mundus et fiat justitia».

---

1. «Приговор Ворошиловского районного суда г. Донецка» від 18 квітня 2011 р. Справа № 1-149/11 // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/15271143.

2. «Протокол судебного заседания». Справа № 1-149 2011 р. // Архів Ворошиловського районного суду м. Донецька. 2011 р.

Р. Г. Валєєв,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри цивільного права та процесу
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ УНОРМУВАННЯ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ АТЕСТАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УКРАЇНІ

В останні роки надії українського суспільства пов'язані зі здійсненням європейські-зорієнтованих реформ. В їхньому авангарді виступає поліцейська реформа, яка обумовила велику кількість судових позовів щодо порушення трудових прав колишніх

працівників ОВС. Однак при високій увазі до цієї проблеми з боку політиків і громадських активістів, не всі її аспекти встигли стати об'єктом наукового дослідження, зокрема, процедура атестування поліцейських та судове оскарження її результатів. Такий аналіз сприятиме вдосконаленню подальшій реформі та процесу професійного добору до дійсно нової поліції України.

В Україні в XXI столітті такі фахівці, як В. С. Венедиктов, В. Я. Гоц, В. В. Гончарук, М. І. Іншин, В. Т. Комзюк, С. С. Лукаш, К. Ю. Мельник, О. М. Музичук, Л. В. Могілевський, Т. А. Пузанова здійснили наукові розвідки службових відносин правоохоронців. Серед усіх аспектів цієї загальної проблеми ми в цьому дослідженні хочемо зупинитися на недоліках в організації атестації поліцейських, виявлених судами в ході розгляду спорів про звільнення з публічної служби. Окреме дослідження цієї проблеми здійснив останнім часом Б. Малишев. Ми же спробуємо узагальнити аргументи сторін та позицію суду й у висновку сформулювати рекомендації щодо унормування відповідного інституту, оскільки хоча атестація в Україні вже відбулась, але в подальшому за аналогічними процедурами будуть працювати поліцейські комісії.

Позовні вимоги у більшості випадків обґрунтовуються тим, що атестування позивача було проведено з порушенням вимог Закону України «Про національну поліцію» та відомчої інструкції. Щодо *підготовчого етапу*, значна кількість позивачів прямо аргументують позов тим, що їх неправомірно включили до списку осіб, які підлягають атестуванню [1]. Зокрема, позивачі стверджували, що «дії відповідача є протиправними, такими, що були спрямовані на створення незаконних підстав для обов'язкового проведення атестування позивача» [2].

Щодо *практичного етапу атестування*, позивачі аргументували позов тим, що «атестаційною комісією не вивчались обставини щодо нього, зокрема, що він характеризується з позитивного боку, показуючи високі показники службової діяльності, належний рівень теоретичних знань» [3] і врешті решт «оцінку професійного рівня та кваліфікації працівника проведено за ознаками, що безпосередньо не пов'язані з виконуваною роботою» [2]. Також позивачі зазначали, що підготовлений за місцем проходження служби атестаційний лист, що надавався атестаційним комісіям, містив позитивну характеристику їхніх ділових та особистих якостей, крім того,

вони отримали позитивні оцінки під час тестування на загальні здібності та навички та професійного тесту.

Представники відповідачів щодо *підготовчого етапу*, складення списків працівників, які підлягають атестації, посилаються на наказ Національної поліції України від 23.11.2015 № 102 «Про організацію заходів з тестування особового складу», який, нажаль, відсутній у вільному доступі.

Щодо практичного етапу відповідачі наполягали, що члени атестаційних комісій ретельно досліджували «матеріали, які було зібрано на особу, яка проходить атестування», зокрема, атестаційний лист, декларацію про доходи, послужний список, інформаційну довідку, висновок про результати перевірки достовірності відомостей, передбачених пунктом 2 частини п'ятої статті 5 Закону України «Про очищення влади», інформацію з відкритих джерел» [3].

Представники відповідачів вказували також, що «під час проведення співбесід атестаційні комісії ставлять питання, які стосуються готовності діяти професійно грамотно, чітко, з високою працездатністю у будь-яких складних умовах, виконувати в короткий строк службові завдання служби, а також готовності говорити правду, бути відвертим, благонадійним, готовим прийняти нові цінності та принципи роботи нової поліції» [1]. У судовому засіданні відповідач зазначив, що «основним завданням визначення відповідності колишніх працівників ОВС оновленим вимогам суспільства до професії поліцейського є з'ясування під час проведення атестування рівня їх професійних якостей, мотивації особи, що спонукає до поведінки на досягнення цілей у службі, що в свою чергу передбачає встановлення рівня розвинутості у суб'єкта емоційного ставлення до професійної діяльності, вміння адаптувати свою поведінку відповідно до ситуацій, що виникають, вміння будувати процес спілкування, сформованості здібностей як мислення, уявлення, спостережливість, комунікативних умінь і широкого набору професійно значущих властивостей: емоційної стабільності, самоконтролю, щирості, доброти, наполегливості, тощо» [4]. Безпосередньо погоджуючись з важливістю перерахованих якостей для поліцейських, варто відзначити, що окремі з них (здібності мислення, уявлення, спостережливості) спеціально вимірюються в ході тестування загальних навичок. Інші ж потребують об'єктивних методик діагностування.

Погодимось з Б. Малишевим, що у цьому разі «дійсно може виникнути резонне питання, чому члени атестаційної комісії надали більшої ваги суб'єктивним чинникам, виявленим (але не зафіксованим жодним чином, навіть на аудіо носії) ними під час нетривалої співбесіди, ніж всім іншим документам та офіційним відомостям, які містилися в атестаційному листі і не давали підстав для сумнівів у позитивній характеристиці поліцейського. У такій ситуації цілком зрозуміло, чому суди піддають сумніву наявність достатніх підстав для звільнення поліцейського» [5].

Спробуємо дослідити висновки суду щодо вищезазначених аргументів позивачів і відповідачів. Щодо підготовчого етапу атестування логіка судів полягає у тому, що для другої та третьої з підстав атестації, передбачених відповідними пунктами ч. 2 ст. 57 Закону України «Про Національну поліцію», необхідне спочатку встановлення службової невідповідності, а вже потім – атестування для вирішення питання про переміщення на нижчу посаду або про звільнення зі служби в поліції. Відповідну позицію окремі суди також аргументують із посиланням на норми Закону України «Про професійний розвиток працівників», яким встановлюється, що атестації не підлягають працівники, які відпрацювали на відповідній посаді менше одного року.

Щодо *етапу оформлення рішення*, за типовою оцінкою судів, «висновок (рішення) комісії є абсолютно немотивованим і не підтверджується жодними матеріалами чи доказами, відомості про те, в чому саме проявляється невідповідність позивача займаній посаді, у висновку відсутні та абсолютно не розкриті суду» [6].

Таким чином, важливо унормувати: 1) обов'язковість обґрунтування аргументації рішення комісії; 2) визначити характер рішення комісії (обов'язковий чи рекомендаційний); 3) доповнити професійною мотивацією перелік критеріїв, які враховуються під час співбесіди; 4) передбачити впровадження об'єктивного діагностування професійної мотивації поліцейських.

---

1. Постанова Чернігівського окружного адміністративного суду від 27 квітня 2016 р. у справі № 825/556/16. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57536756

2. Постанова Харківського окружного адміністративного суду від 28 квітня 2016 р. у справі № 820/1497/16. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57492582

3. Постанова Волинського окружного адміністративного суду від 27 квітня 2016 р. у справі № 803/341/16. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57507277

4. Постанова Кіровоградського окружного адміністративного суду від 01 квітня 2016 р. у справі № П/811/119/16. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57060972

5. Малишев Б. Експертний коментар щодо підстав скасування у судовому порядку результатів атестування поліцейських / Борис Малишев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://police-experts.info/2016/05/06/ekspertnyj-komentar-schodo-pidstav-skasuvannya-u-sudovomu-poryadku-…/

6. Постанова Київського окружного адміністративного суду від 19 квітня 2016 р. у справі № 810/812/16. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57347387

І. С. Винярчук,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
майстер спорту України міжнародного класу зі стрільби
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

З листопада 2015 року ввійшов у дію новий закон України «Про Національну поліцію», разом з тим відбір і підготовка нових кандидатів на службу розпочались ще за півроку до цього і в окремих містах підрозділи нової структури – патрульної поліції почали працювати з серпня 2015 року [1, с. 379]. За цей період були затверджені ряд нормативних документів, які регламентують вогневу підготовку особового складу в системі МВС України. Поряд з цим уже є певний досвід навчання та практичної роботи вище згаданих підрозділів. Хотілось би піддати аналізу ряд проблемних питань.

Досвід підготовки кандидатів на службу для патрульної поліції Львівської та Тернопільської областей показав, що етап відбору кандидатів потребує підвищеної уваги до такої психологічної риси особистості як стресостійкість [2, с. 35]. Навіть в такій ситуації як здача іспиту, яка звичайно ж не йде у ніяке порівняння з можливими екстремальними службовими ситуаціями, в окремих

слухачів спостерігалось порушення напрацьованих рухових алгоритмів виконання влучного пострілу, і це не зважаючи на те, що під час навчання використовувались елементи психологічного та фізичного навантаження. Як позитив слід відзначити високу мотивованість до навчання у переважної більшості слухачів.

Іншим важливим аспектом, який може сприяти покращенню стрілецької підготовки кандидатів на службу в підрозділах патрульної поліції є збільшення кількості практичних занять, принаймні вдвічі, враховуючи що необхідно навчити слухачів стріляти в обмежений час, зі зміною положень для стрільби, з-за укриття і зі зміною магазину. Це дало б змогу краще та більш індивідуально закріпити базові навички виконання влучного пострілу, в першу чергу такі як утримання зброї та правильне виконання натискання на спусковий гачок [3, с. 136]. Поряд з цим, це дало би більше часу на поступове і більш надійне засвоєння нових елементів розвитку стрілецьких навичок. Сприяло б кращій ефективності занять і зменшення кількості слухачів у навчальній групі (підгрупі), хоча б до двадцяти чоловік [4, с. 38].

Не менш важливим питанням є матеріально-технічне забезпечення занять. Якщо для засвоєння теоретичного курсу якість аудиторій та їх мультимедійне обладнання відповідало у повній мірі необхідним вимогам, то для практичних занять відчувалась потреба у централізованому підкріпленні забезпеченості, зокрема, щодо набоїв і навчальної зброї, а також мало би сенс від початку забезпечити кожного зі слухачів спеціальним поясним спорядженням для індивідуальної підгонки і використання їх на занятті. Наявні ресурси не завжди витримували велику інтенсивність їх використання.

Але найбільшою проблемою на початковому етапі функціонування патрульної поліції виявилась практична відсутність системи підтримання та розвитку набутих в процесі початкової підготовки стрілецьких навичок. Переважно все поводження зі зброєю зводилось до її отримання при заступанні на службу та здачі до чергової частини. Нажаль, навіть не проводилось індивідуальне приведення зброї до нормального бою, а це є одним з важливих факторів впевненого володіння нею [5, с. 116]. Якби вдалось хоча б при отриманні працівниками поліції вогнепальної зброї налагодити можливість не тільки безпечного її огляду, а й відпрацювання

«в холосту» прийомів швидкісного приготування і виконання першого пострілу, то це б сприяло доведенню до автоматизму вкрай необхідних працівникам поліції в екстремальних умовах навичок [6, с. 585].

Лише у кінці січня 2016 року було прийнято Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України (наказ МВС України № 50 від 26 січня 2016 р.). Воно залишило у силі колишні норми проведення стрільб у підрозділах, зокрема, з поліцейськими підрозділів поліції особливого призначення – не менше ніж двічі на місяць, а з іншими категоріями поліцейських – не менше одного разу на місяць [7, с. 14]. Орієнтація на періодичність «не менше» може бути виправдана лише при критично низькому рівні забезпечення набоями.

У цьому Положенні визначаються особи, які проводять заняття з вогневої підготовки у системі службової підготовки – це працівники підрозділу професійного навчання, інструктори в апараті Національної поліції та її структурних і територіальних підрозділах, тренінгових центрах [7, с. 14]. Доцільно було б оголошувати відкриті конкурси на ці посади для сприяння залученню до них ширшого кола фахівців, які поряд з недавно підготовленими з числа працівників патрульної служби забезпечили б якісне наповнення занять з вогневої підготовки.

Має сенс, також, розробка системи стимулювання, наприклад, додаткового преміювання, осіб які систематично показують високий рівень володіння зброєю, і також, тактичної та спеціальної фізичної підготовки. Як розвиток у цьому напрямку може бути ефективним створення незалежних центрів (або інспекцій), наприклад, на базі спеціалізованих навчальних закладів чи громадських організацій, зокрема ФСТ «Динамо» України, які при умові залучення висококваліфікованих фахівців могли б об'єктивно оцінювати рівень підготовки працівників з широкого кола правоохоронних структур. Таким чином, етап реформування правоохоронної системи потребує нових підходів, у тому числі вище наведених, щодо підвищення рівня вогневої підготовки її працівників.

---

1. Про Національну поліцію: Закон України № 580-VIII від 2 липня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – ст. 379.

2. Банах С. М. Специфіка формування стрілецької майстерності в ОВС / С. М. Банах // Теорія і методика стрілецьких видів спорту: збірник наукових статей; під ред. В. Т. Пяткова. – Львів: ЛДІФК, 1999. – С. 34–35.

3. Винярчук І. С. Удосконалення техніко-тактичних дій стрільця при натисканні на спусковий гачок / І. С. Винярчук // Молода спортивна наука України: збірник наукових статей аспірантів галузі фізичної культури та спорту. – Львів: ЛДІФК, 2005 – Вип. 9. – Т. 2. – С. 134–136.

4. Виноградський Б. А. Шляхи підвищення ефективності навчально-тренувального процесу у стрілецькій підготовці співробітників органів внутрішніх справ України / Б. А. Виноградський, А. М. Ковальчук // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. праць; під ред. С. С. Єрмакова. – Х.: ХХПІ, 2001. – № 13. – С. 36–45.

5. Вогнева підготовка працівника ОВС України: навчально-методичний посібник / С. М. Банах, В. Р. Булачек, І. С. Винярчук, Ю. Р. Йосипів, М. О. Лиса, М. В. Моргун, В. М. Синенький, О. І. Тьорло – Львів: ЛьвДУВС, 2014. – 355 с.

6. Балик А. Б. Вогнева підготовка: підручник / А. Б. Балик, В. С. Гуславський, В. О. Криволапчук, В. В. Подгорний, О. М. Фефелов. – Луганськ: Максим, 2009. – 664 с.

7. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України: наказ МВС України від 26 січня 2016 р. № 50. – К., 2016. – 28 с.

В. М. Висоцький,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ «ЗАКОНУ САВЧЕНКО»

Відзначимо, що 26 листопада 2015 року Верховна Рада України прийняла так званий «закон Савченко» – закон «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання». Згідно положень даного закону зарахування судом строку попереднього ув'язнення у разі засудження до позбавлення волі в межах того самого кримінального провадження,

у межах якого до особи було застосовано попереднє ув'язнення, провадиться з розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі.

У строк попереднього ув'язнення включається строк:

а) затримання особи без ухвали слідчого судді, суду;

б) затримання особи на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання;

в) тримання особи під вартою як запобіжний захід, обраний суддею, судом на стадії досудового розслідування або під час судового розгляду кримінального провадження;

г) перебування обвинуваченого у відповідному стаціонарному медичному закладі при проведенні судово-медичної або судово-психіатричної експертизи;

ґ) перебування особи, яка відбуває покарання, в установах попереднього ув'язнення для проведення слідчих дій або участі у судовому розгляді кримінального провадження [1].

Також, згідно із законом, суд має звільнити засудженого від відбування покарання, якщо строк попереднього ув'язнення, відбутий засудженим у межах кримінального провадження, дорівнює або перевищує фактично призначене йому основне покарання. Закон застосовується до всіх осіб, щодо яких на момент набрання чинності цим законом набрав законної сили обвинувальний вирок, покарання за яким не відбуто повністю, тобто його дія поширюється абсолютно на всіх засуджених. Дані положення «закону Савченко» викликали гострі суперечки серед представників громадськості та правоохоронних органів.

Як зазначалося у пояснювальній записці метою та завданнями прийняття даного законопроекту було:

– відновлення прав і законних інтересів людей, засуджених до позбавлення волі, права яких були значно обмежені під час утримання під вартою;

– сприяння зменшенню строків утримання в слідчих ізоляторах громадян, які знаходяться під слідством і судом;

– приведення у відповідність до міжнародних стандартів умов утримання під вартою;

– значне зменшення строків утримання осіб у слідчих ізоляторах;

– економія бюджетних коштів у зв'язку із скороченням кількості людей, яких утримують у слідчих ізоляторах [2].

Проте, на нашу думку, досягти поставлених завдань не вдалося. Насправді так званий «закон Савченко» породив для суспільства додаткові виклики.

Зокрема, цей Закон спричинив дострокове звільнення кримінальтету із в'язниць. За словами голови Нацполіції Хатії Деканоідзе, кожен десятий злочин пов'язаний зі звільненими за «законом Савченко».

Крім того, небезпеку у цьому законі відзначив і Генеральний прокурор України Юрій Луценко. Він заявив про необхідність доопрацювати відповідний документ [3]. Тому Кабінет міністрів, Генеральна прокуратура України закликали Верховну Раду розглянути зміни до «закону Савченко», що не дозволять застосовувати його до осіб, які вчинили тяжкі або особливо тяжкі злочини.

Також необхідно відзначити, що задекларовану мету закону стосовно зменшення строків утримання осіб у СІЗО не досягнуто. На нашу думку, доречно було б внести зміни до Кримінально процесуального кодексу України стосовно строків досудового розслідування. Варта уваги думка екс-голови Державної пенітенціарної служби України С. Старенького, який переконаний у тому, що «…закон призведе до того, що засуджені будуть прагнути того, щоб якомога менше перебувати в колонії і як результат – якомога більше в СІЗО. Це логічно: потерпіти в СІЗО, щоб потім мінімально відбувати покарання безпосередньо в колонії. Знову-таки, це не розвантажить слідчі ізолятори, а навпаки» [4].

Тобто, кожний обвинувачений, який утримується у СІЗО, буде різними способами штучно затягувати розгляд справи, для того щоб зменшити термін ув'язнення.

Щодо завдання про приведення у відповідність до міжнародних стандартів умов утримання під вартою, то необхідно зазначити, що даний закон не передбачає жодних механізмів реалізації цього положення.

На сьогодні не є таємницею те, що слідчі ізолятори не пристосовані для утримання засуджених. При цьому ніхто не намагається покращити умови утримання осіб під час їх попереднього ув'язнення. Тому вважаємо за доречне внести зміни та доповнення до Закону «Про попереднє ув'язнення» стосовно покращення побутових умов особам, що взяті під варту.

Таким чином, можна констатувати, що реалізація «закону Савченко» сприймається у суспільстві доволі суперечливо, оскільки означених завдань законом так і не реалізовано.

---

1. Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання: Закон України від 26.11.2015 № 838-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/838-19
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання): пояснювальна записка до проекту Закону України від 05.11.2015 № 3413 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH2MT00A.html
3. Небезпечний «закон Савченко»: Луценко та Деканоідзе прокоментували дочасне звільнення в'язнів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.5.ua/suspilstvo/nebezpechnyi-zakon-savchenko-lutsenko-ta-dekanoidze-prokomentuvaly-dochasne-zvilnennia-viazniv-126269.html#
4. Закон Савченко: Як благі наміри випускають злочинців на свободу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.112.ua/statji/zakon-savchenko-yak-blahi-namiry-vypuskaiut-zlochyntsiv-na-svobodu-287777.html

О. І. Гарасимів,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії факультету № 1;
Н. В. Гаврилюк,
курсант 3 курсу факультету № 2
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

В сучасних умовах розвитку Національної поліції України, надзвичайно актуальними є питання юридично-правового підґрунтя їх діяльності, як першооснови гарантування реалізації конституційних прав кожного громадянина нашої держави.

Сьогодні Україна переживає період становлення ринкових відносин в економіці, що супроводжується значним зростанням

кількості документів, які складаються фізичними та юридичними особами. Одним з найважливіших реквізитів документа є підписи, які належать до числа найбільш розповсюджених об'єктів судово-почеркознавчої експертизи.

Разом з тим аналіз слідчої, судової та експертної практики показує, що у слідчих і суддів виникають значні проблеми при призначенні судово-почеркознавчих експертиз, пов'язані з підготовкою об'єктів, формуванням питань, дослідженням і оцінкою висновку експерта-почеркознавця. Особливо яскраво зазначені проблеми виявляються при підготовки порівняльних почеркових матеріалів, коли особа, яка перевіряється, протидіє проведенню почеркознавчої експертизи. Це призводить до низької результативності судово-почеркознавчих досліджень або відмови від проведення експертиз.

Основним завданням почеркознавчої експертизи є ідентифікація виконавця рукописного тексту, цифрових записів (далі – рукопис) і підпису. Цією експертизою вирішуються і деякі неідентифікаційні завдання (встановлення факту виконання рукопису в незвичних умовах або в незвичайному стані виконавця, навмисно зміненим почерком, з наслідуванням (імітацією) почерку іншої особи, визначення статі виконавця, а також належності його до певної групи за віком) [1].

Судово-почеркознавча експертиза (далі СПЕ) – це наукове дослідження, яке має встановлену законом процесуальну форму, проводиться експертом на базі спеціальних знань у галузі судового почеркознавства відповідно до норм процесуального законодавства, які визнають її призначення та проведення. З метою встановлення фактів(фактичних даних), що мають доказове значення у справах кримінального чи цивільного провадження [2].

При підготовці матеріалів для СПЕ головним завданням слідчого є надати у розпорядження експерта доброякісні порівняльні зразки. Об'єктом СПЕ є конкретна почеркова реалізація (рукопис), яка безпосередньо виконана за допомогою пишучого приладу, а також виражена в ній система властивостей почерку.

Існує 3 види об'єктів(рукопису): текст – вид рукопису, змістовна сторона якого зафіксована за допомогою буквених, цифрових або змішаних буквено-цифрових позначень, обсягом, відповідно, не менше чотирьох слів, восьми цифр, трьох слів та трьох цифр; короткий запис – вид рукопису змістовна сторона якого зафіксова-

на за допомогою буквених, цифрових або змішаних буквено-цифрових позначень, обсягом, відповідно, до трьох слів та до семи цифр; підпис – вид рукопису, що відображає прізвище (ім'я, по батькові) особи у вигляді літер та(або) умовних письмових знаків, та виконується з метою посвідчення [2].

У разі потреби слідчий має право винести постанову про вилучення чи відібрання зразків почерку, необхідних для порівняльного дослідження. Про відібрання зразків складається протокол (ст. 199 КПК).

Зразки для експертного дослідження поділяються на експериментальні, вільні та умовно-вільні.

Вільні зразки почерку є найбільш цінним матеріалом, адже тут немає навмисної зміни почерку. Основні вимоги щодо вільних зразків почерку: достовірність (безсумнівність) походження; відповідність досліджуваному документу (близькі за часом виконання, формою і змістом, виконані аналогічним письмовим приладдям та ін.), достатність зразків за кількістю.

Експериментальні зразки отримують тоді, коли відсутні вільні зразки або вони недостатні за обсягом і якістю. Експериментальні зразки почерку, підписів, цифрових записів повинні відповідати досліджуваному документу за матеріалом письма, письмовим приладдям і бути надані у достатній кількості. Експериментальні зразки відбираються під диктовку чи шляхом самостійного написання підозрюваним за пропозицією слідчого або судді і обов'язково у їхній присутності.

При цьому використовується текст досліджуваного документа або складається спеціальний текст з використанням окремих слів, їх поєднань чи цифр з досліджуваного. При необхідності дослідити рукописний текст експерту надають: вільні зразки письма підозрюваного на 8–10 аркушах; експериментальні зразки – на 5–10 аркушах. Вільні та експериментальні зразки засвідчуються слідчим або суддею.

Умовно – вільні зразки почерку та підписів – це такі рукописи, які написані після виникнення справи, а найчастіше і за епізодами самої справи: різні пояснення, заяви, скарги та інші документи. Особа, яка виконує такі документи, може передбачити можливість їх використання у якості зразків почерку при проведенні експертизи, а тому не виключено, що вона може викривати свій

почерк [3]. Отже вони можуть бути віднесені до категорії вільних зразків почерку.

Для вирішення питання, чи виконано підпис певною особою, необхідні такі зразки: вільні та експериментальні зразки підпису особи, від імені якої виконано досліджуваний підпис; вільні зразки підозрюваного у вигляді текстів; вільні зразки підписів підозрюваної особи; експериментальні зразки, виконані у вигляді написів прізвища особи, від імені якої зроблено підпис. Експериментальні зразки підписів отримують на кількох аркушах паперу через деякі проміжки часу. При призначенні експертизи підписів рекомендується експерту надавати: вільні та експериментальні зразки почерку на 8–10 аркушах; по 10–15 вільних і 20–30 експериментальних зразків підписів особи. Експериментальні зразки відбираються на окремих аркушах паперу (по 5–6 підписів на кожному аркуші) або на таких самих бланках, що й досліджуваний документ.

Перед приєднанням вільних та умовно-вільних зразків до матеріалів кримінального провадження слідчий (суддя) повинен пред'явити їх особі, яка ідентифікується, а потім позначити кожний зразок, тобто вказати, що це вільний (умовно-вільний) зразок почерку (підпису) певної особи (вказати її прізвище, ім'я, по батькові) та посвідчити це своїм підписом. У разі неможливості пред'явити зазначені зразки (смерть виконавця, від'їзд тощо), як зразки слід надавати документи або інші папери, на яких рукописні тексти (підписи) достовірно виконані особою, відносно якої ставиться питання ідентифікації її як виконавця досліджуваного рукопису (наприклад заяву на отримання паспорта, паспорт, різного роду посвідчення, на яких є власноручний підпис та ін.) [4].

При підготовці порівняльних матеріалів необхідно завжди виходити з того, що експерт вивчає ідентифікаційне зображення кожної ознаки та сполучення цих ознак. Тому без порівняльних матеріалів, правильно підібраних за якістю та кількістю, такі орієнтовні питання, як: чи виконано рукопис певною особою?; чи виконані декілька рукописів однією особою?; чи не виконано рукопис навмисно зміненим почерком?; чи не виконано рукопис в незвичних умовах?; чи не знаходилась особа, яка виконала рукопис, в незвичайному стані?; чи не володіє особа, яка виконала рукопис, навиками написання спеціальними шрифтами?; особою якої статі виконано рукопис?; до якої групи за віком належить виконавець рукопису? не будуть з'ясовані повністю [5].

Враховуючи вище наведене, можемо стверджувати, що правильне оформлення процесуальних документів та відібрання різного роду зразків для проведення почеркознавчої експертизи впливає на якість формування доказової бази при розслідуванні злочинів та розгляді кримінальних проваджень в суді.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
2. Методика судово-почеркознавчої експертизи (загальна частина) / ДНДЕКЦ МВС України; уклад. К. М. Ковальов, З. С. Меленевська, Н. Г. Шпакович. – К., 2008. – 34 с.
3. Судово-почеркознавча експертиза: навч.-метод. посібник / З. С. Меленевська, Є. Ю. Собода, А. І. Шаботенко; за ред. І. П. Красюка. – К.: Укр. Центр духовн. культури, 2007. – 280 с.
4. Загальна частина: навч. посібник / за заг. ред. док. юрид. наук, проф. О. М. Джужи; відп. ред. Я. Ю. Кондратьєв: у 2-х кн. – Кн. 1. – К., 2001. – 352 с.
5. Криміналістика: навч. посібник / В. С. Кузьмічов, Г. І. Прокопенко; за заг. ред. В. Г. Гончаренка, Є. М. Моісеєва. – К., 2001. – 368 с.

Т. З. Гарасимів,
доктор юридичних наук, професор,
заступник директора інституту – декан повної вищої освіти
(Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»)

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: ПРОФЕСІЙНО-ВИХОВНІ МОТИВАТОРИ

Розкриваючи питання виховання почуття відповідальності у діяльності працівників Національної поліції, насамперед необхідно ще раз звернути увагу на те, що нині вимоги суспільства до діяльності Національної поліції значною мірою пов'язані з перебудовою психології осіб, а також з підвищенням пристижу служби в Національній поліції та рівнем майстерності особового складу, що

покликаний запобігати злочинам, припиняти їх та розслідувати, забезпечувати законність, громадський порядок. Під час виконання службових обов'язків співробітники Національної поліції мають бути уважними, витриманими та неупередженими у своїх діях. Але ці важливі якості лише тоді набувають реального змісту, коли поєднуються з моральною зрілістю та належною культурою поведінки, що є запорукою підвищення рівня відповідальності. Тому не викликає сумніву необхідність виваженого підходу до науково обґрунтованого відбору фахового посадового призначення та професійно-психологічної підготовки працівників Національної поліції.

Вирішення службових завдань працівниками Національної поліції в більшості випадків пов'язане з людським фактором, тобто з потребами, прагненнями, бажаннями, відчуттями, індивідуальними особливостями громадян – усім, що перебуває у сфері взаємовідносин «людина – людина». Багато в чому психологічна специфіка пов'язана також з дією таких екстремальних чинників, як небезпека і надзвичайний динамізм розвитку подій; дефіцит часу та інформації; невизначеність можливих варіантів зміни обстановки; необхідність у безперервному аналізі потоку неструктурованої або мало структурованої інформації; необхідність негайного вирішення завдань, що вимагають нестандартного, творчого підходу; і, що найголовніше, висока відповідальність за наслідки прийнятих рішень.

Діяльність працівників Національної поліції нерідко відбувається в напружених, конфліктних ситуаціях, за небезпечних для життя обставин, зокрема й пов'язаних із застосуванням зброї. Навіть спілкування з уболівальниками на футбольному матчі або під час взаємодії з політичними демонстрантами наповнені психічною напругою і містять конфліктогенний потенціал, який може перерости в найгостріше протистояння. В останнє десятиліття спостерігається тенденція до зростання кількості таких ситуацій [1, с. 131].

Особливо складними є надзвичайні обставини, викликані явищами і чинниками соціального, природного або техногенного характеру, що нерідко порушують нормальне життя населення, загострюють суспільну небезпеку і громадський порядок на конкретній території, не слід також забувати, що на працівників Національної поліції покладаються повноваження силового врегулювання

найбільш небезпечних антисоціальних проявів порушення громадського порядку шляхом застосування різних засобів примусу, зокрема й фізичної сили, спеціальних технічних засобів, зброї, бойової і спеціальної техніки [2].

Такі конфліктогенні ситуації активного протистояння антисуспільним проявам здійснюють на усіх, зокрема й на працівників Національної поліції, значний психологічний вплив. Вони створюють великі труднощі у вирішенні професійних завдань, позначаються на успішності дій, вимагають від персоналу психологічної стійкості, особливої підготовки, особливого уміння діяти за таких умов [1, с. 131].

Водночас, слід звернути увагу на те, що поняття «відповідальність співробітників Національної поліції» та «соціальна відповідальність працівників Національної поліції» тісно пов'язані з поняттям «професійна діяльність працівників Національної поліції». Розглядаючи професійну діяльність як різновид трудової діяльності, що передбачає наявність в особи відповідної професійної підготовки, тобто знань, умінь та навичок, які є джерелом її існування та взаємодії у будь-якому суспільстві, слід зазначити, що рівень такої діяльності значною мірою залежить від здатності особи «нести відповідальність» за її результати. Мабуть, ні в кого не викликає сумніву той факт, що представник тієї чи іншої професії саме своїми професійними знаннями, уміннями та навичками гарантує обсяг і якість виконаних ним робіт чи наданих послуг. Тому-то і в будь-якому суспільстві та й державі існують певні рівні (розряди, класи, ранги, звання) оцінювання професійної майстерності, а також заходи і засоби заохочення щодо її підвищення або покарання за невідповідність встановленим критеріям. Саме з цією метою багато професій засновують свої асоціації або об'єднання чи спілки: мають статути, положення, сертифікати, ліцензії, торговельні знаки, логотипи, емблеми, власні назви тощо, що стосується й органів внутрішніх справ [3].

З огляду на викладене вище можемо констатувати, що складовою соціальної відповідальності в діяльності Національної поліції є професійна відповідальність співробітника Національної поліції, що може бути визначеною як здатність звітувати перед собою та іншою особою, суспільством, державою загалом за результати своєї професійної діяльності та одержувати на підставі

такої звітності від себе та від інших позитивні чи негативні оцінки (санкції) своєї професійної діяльності.

Для виховання почуття відповідальності у діяльності працівників Національної поліції важливе значення мають методи правового виховання, які є не менш важливими, ніж його форми та засоби. Відомий англійський філософ-матеріаліст XVII ст. Ф. Бекон не без підставно порівнював метод з ліхтарем, що освічує дорогу в темноті. Йому належить досить слушний вислів: «Навіть кульгавий, який йде дорогою, випереджає того, хто біжить без дороги» [4, с. 149]. Доцільно буде навести й іншу думку щодо значення методу для успішної діяльності людини. Вона належить відомому російському вченому XX ст. І. Павлову, який стверджував, що «при хорошому методі і не дуже талановита людина може зробити багато. А при поганому методі і геніальна людина працюватиме даремно і не одержить цінних, точних даних» [5, с. 26].

Наведене свідчить, що при вихованні почуття відповідальності у діяльності працівників Національної поліції необхідно звертати увагу на вибір правильного методу, зокрема правового виховання працівників Національної поліції.

Під методом правового виховання, необхідно розуміти сукупність прийомів і способів, за допомогою яких суб'єкт правового виховання впливає на об'єкт, спонукаючи його розвивати і удосконалювати свою правосвідомість і правомірну правову практику.

Багатотисячолітня практика виховання людей в суспільстві і наука про методи його виховання – методологія – виробили і випробували багато прийомів і способи дії на свідомість і поведінку людини для його нормального активного життя в людському суспільстві. Багато з цих методів широко використовується і в правовому вихованні та вихованні почуття відповідальності у діяльності працівників Національної поліції як одному з важливих видів виховання людини в правоорганізованому суспільстві. У цьому процесі використовуються, насамперед, методи правового переконання, правового заохочення, позитивного правового прикладу, правового навіювання, правового примусу тощо.

При плануванні процесу виховання почуття відповідальності у діяльності органів внутрішніх справ та правовиховання важливо знати і враховувати, наскільки підібрані методи сумісні з тими або іншими формами і засобами правового виховання. Так, правова

пропаганда не приймає метод примусу, він не може бути основним у правовому навчанні, в організованій і контрольованій правовій практиці. Абсолютно справедлива, на наш погляд, оцінка ролі методу примусу в процесі правового виховання, подана В. Зеніним. З одного боку, він заперечує думки про те, що «основним методом правового виховання є також метод примусу» (поряд з методом переконання) [6, с. 225]. З іншого ж боку, він критично оцінює і другую крайню точку зору, запропоновану М. Галімовим та О. Мураметсом, які пишуть, «що поняття примус не може бути включене в загальне наукове поняття виховання» [7, с. 87].

Не може бути основним методом правового виховання і метод навіювання, адже навіювання є психічна дія вихователя на вихованих, заснована на силі емоційної дії на їх чуттєво-емоційну сферу.

Сучасна вітчизняна наука за основний метод правового виховання визнає переконання. Висловлювалася навіть думка про тотожність переконання і виховання, яке справедливо було піддано аргументованій критиці і не знайшло подтримки [6, с. 224].

Поняття «переконання» широко застосовується у різних сферах науки, і його визначення носить неоднозначний характер. У контексті нашого дослідження необхідно зазначити, що при вихованні почуття відповідальності у працівників Національної поліці переконання – це логічно аргументована дія в певних правових формах і за допомогою відповідних правових засобів на раціональну сферу свідомості вихованих з метою створення, посилення або зміни позитивних правових наукових поглядів, думок, оцінок, установок в їх свідомості і формування тим самим їх правомірної поведінки.

Правове переконання буде максимально дієвим, якщо той хто переконує сам глибоко вірить в істинність того, в чому переконує вихованих, не допускає брехні, при виборі форм і засобів правової дії максимально враховує ступінь розвитку правосвідомості вихованих, їх здатність адекватно сприймати одержану правову інформацію; його переконлива дія повинна бути оптимально емоційною, здатною заряджати емоційно-чуттєву сферу вихованих, спонукати їх до правомірних вчинків.

Як свідчать фахівці, ключовий момент у процесі впливу переконання – залучення уваги об’єкта виховання. У науці сформова-

но чотири основні принципи організації і здійснення впливу переконання: 1) принцип повторення; 2) принцип досягнення первинності впливу; 3) принцип забезпечення довіри до джерела інформації; 4) принцип активізації динаміки протікання психічних процесів відносяться безпосередньо до сприйняття об'єктом змісту психологічного впливу [8, с. 310].

Так, для того, щоб людина (зокрема, співробітник Національної поліції) сприйняла переконливу інформацію (у нашому випадку – правову) системно, логічно обдуманий, аналізуючи докази, приймаючи або відкидаючи їх, погоджуючись або не погоджуючись з аргументами «агента впливу», вона повинна відчувати потребу в такій правовій інформації і бути здатною сприйняти її в такій формі. У цьому випадку правове виховання відбуватиметься за схемою центрального процесу, згідно вищевказанної моделі паралельного процесу «переконання і навіювання».

Підсумовуючи викладене вище стосовно філософсько-методологічних принципів та їх практичної реалізації щодо виховання почуття відповідальності у діяльності працівників Національної поліції можемо зазначити, що у «чистому» вигляді його не існує і в принципі існувати не може. Сучасному науково організованому правовому виховному процесу необхідний не окремий метод, а цілий комплекс методів, тобто методологія. Але при цьому, в методології (комплексі методів) сучасного науково організованого процесу правового виховання провідне (центральне) місце завжди повинен займати метод переконання в постійній взаємодії з методом навіювання, а іноді і з методом примусу.

---

1. Каверін О. Психологічна підготовка працівників міліції / О. Каверін // Соціальна психологія. – 2007. – № 3. – С. 130–137.

2. Олефір В. І. Охорона громадського порядку в сучасних умовах: навч.-метод. посібник / В. І. Олефір, В. В. Черній, М. В. Лошицький. – К.: НАВСУ, 2003. – 123 с.

3. Етичний кодекс працівника органів внутрішніх справ України. – К., 2001. – С. 5.

4. Бэкон Ф. Новый органон / Френсис Бэкон. – Л., 1935. – С. 149.

5. Павлов И. П. Полное собрание сочинений / И. П. Павлов: в 6 т. – Изд. 2-е. – М.: Изд-во АН СССР, 1951. – Т. 5. – С. 26.

6. Зенин В. П. Формы, методы и система правового воспитания / В. П. Зенин // Правовое воспитание и социальная активность населения. – К., 1979. – С. 225.

7. Галимов М. М. Правовое воспитание и роль трудящихся в его осуществлении / М. М. Галимов, О. Ф. Мураметс. – Казань, 1979. – С. 87.
8. Крысько В. Г. Социальная психология: словарь-справочник / В. Г. Крысько. – Минск, 2004. – С. 310.
9. Семечкин Н. И. Социальная психология / Н. И. Семечкин. – Ростов н/Д, 2003. – С. 453.

І. В. Гловюк
доктор юридичних наук, доцент,
в. о. завідувача кафедри кримінального процесу
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З МАТЕРІАЛАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ДО ЙОГО ЗАВЕРШЕННЯ

Стаття 221 КПК України є, безумовно, важливою гарантією, спрямованою на забезпечення прав сторони захисту у контексті права кожного обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту, передбаченого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Проте, застосування цієї статті у практичній діяльності зіштовхнулося із складнощами, пов'язаними, в першу чергу, особливостями формулювання цієї статті у частині відмови надати матеріали, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню, а також відсутністю нормативного визначення поняття «загальнодоступний документ» та переліку таких документів у законі [1].

Що стосується відмови надати матеріали, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню, у цілому не суперечить Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та правоположенням прецедентної практики Європейського суду з прав людини. Право на розкриття інформації про справу не є абсолютним правом. Відмова в розкритті інформації може бути виправданою, якщо вона

переслідує будь-яку законну мету – наприклад, захист національної безпеки; дотримання основних прав іншої особи – наприклад, охорона свідків від можливої помсти; або охорона важливого публічного інтересу – наприклад, нерозкриття поліцією секретних методів розслідування злочинів. У будь-якій ситуації відмови розкрити інформацію такі заходи повинні бути строго необхідні і порівнюватися з дотриманням прав тієї сторони, чиї інтереси він зачіпає. На думку Європейського суду з прав людини, висловлену ним в справі «Роу і Девіс проти Сполученого Королівства», порядок, при якому прокурор самостійно, без повідомлення судді, намагається оцінити, наскільки значима приховувана інформація для сторони захисту, і співвідносить цей інтерес з публічним інтересом збереження інформації в таємниці, суперечить положенням пункту 1 статті 6 ЄКПЛ [2, с. 133–134].

Відповідно, виникає питання, як забезпечити судовий контроль відмови надати матеріали, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню. Дещо суперечливою є судова практика. З одного боку, слідчі судді приймають до розгляду скарги на постанови про відмову у задоволенні клопотання про ознайомлення з матеріалами кримінального провадження у порядку ст. 221 КПК [3], з іншого – відмовляють у відкритті провадження із посиланням на те, що рішення слідчого про відмову в задоволенні клопотання захисника про ознайомлення його з матеріалами кримінального провадження до переліку передбаченого ч. 1 ст. 303 КПК України не входить [4]. У разі оскарження дій слідчого на підставі п. 1 ч. 1 ст. 303 Кодексу з приводу не виконання вимог ст. 221, а саме ненадання документів для ознайомлення, суди України відмовляють в задоволенні зазначаючи, що в ст. 221 Кодексу не визначено конкретний строк надання стороні захисту документів. У разі оскарження дій слідчого на підставі п. 5 ч. 1 ст. 303 Кодексу з приводу не виконання вимог ст. 221, а саме ненадання документів для ознайомлення, суди України відмовляють в задоволенні зазначаючи, що в ст. 221 Кодексу не визначено конкретний строк надання стороні захисту документів та зазначаючи, що це не є слідчою дією в розумінні ст. 223 [5].

Як уявляється, це неоднакове застосування положень КПК викликано тим, що положення КПК, зокрема, Глави 26 не дають несуперечливої відповіді на питання про можливість оскарження

ненадання матеріалів для ознайомлення у порядку ст. 221 КПК. Відповідно, пропонуємо доповнити ст. 303 КПК окремим пунктом 10, яким передбачити можливість оскарження рішення слідчого, прокурора про відмову у задоволенні клопотання про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення у частині надання матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню. Крім того, для підвищення ефективності застосування ст. 221 КПК і недопущення посилань слідчих суддів на те, що ст. 221 КПК не визначено конкретний строк надання матеріалів, встановити визначений строк надання матеріалів, наприклад, п'ятиденний строк.

Ці положення сприятимуть розширенню сфери судового контролю у контексті забезпечення права сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, та мінімізуватимуть розсуд сторони обвинувачення щодо визначення кола матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню, що повністю відповідає практиці Європейського суду з прав людини щодо обмеження розкриття доказів.

Разом з тим, слід підкреслити ще один недолік нормативної регламентації ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення, який стосується кола суб'єктів, які мають на це право. У ст. 221 КПК з незрозумілих причин не згаданий заявник (та його представник, хоча, відмітимо, представництво заявника у КПК взагалі не регламентовано, що, безумовно, істотною прогалиною).

Заявник має право отримати інформацію про закінчення досудового розслідування, більше того, має право оскаржити постанову про закриття кримінального провадження, проте, права ознайомитися з матеріалами кримінального провадження не має, що ставить під сумнів реальні можливості обґрунтування відповідної скарги та, по суті, змістовно нівелює право на оскарження. Тому у ч. 1 ст. 221 КПК слід передбачити, що заявляти відповідне клопотання може і заявник, та, відповідно, він матиме право на оскарження відмови у задоволенні клопотання.

Також виникає питання, які дії може вжити сторона обвинувачення, якщо, на її думку, сторона захисту, потерпілий, представ-

ник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, зловживає своїм правом на ознайомлення та допускає зволікання при ознайомленні з матеріалами. Як зазначається у літературі, в цьому випадку слід діяти за аналогією з ч. 10 ст. 290 КПК, тобто в разі зволікання, з врахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них слідчий, прокурор мають право, на наш погляд, встановити строк для ознайомлення з матеріалами, після якого заявник клопотання вважається таким, що реалізували своє право на доступ до матеріалів [6, с. 439].

Проте встановлення строку ознайомлення з матеріалами має характер кримінально-процесуального примусу. Відповідно, складно визнати можливість застосування у такому випадку аналогії закону, адже, як зазначається у доктрині, застосування кримінально-процесуального закону за аналогією в жодному випадку не повинно обмежувати процесуальних прав учасників процесу чи покладати на них не передбачені законом обов'язки [7, с. 296]. Тому ця ситуація потребує окремої регламентації у ст. 221 КПК, за допомогою, наприклад, відсильної норми до ч. 10 ст. 290 КПК.

Таким чином, для вдосконалення нормативної регламентації ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення пропонуємо:

1) доповнити ст. 303 КПК пунктом 10 такого змісту: «10) рішення слідчого, прокурора про відмову у задоволенні клопотання про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення у частині надання матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню – особою, якій відмовлено у задоволенні клопотання, її представником, законним представником чи захисником»;

2) статтю 221 КПК викласти у редакції: «Стаття 221. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення;

1. Слідчий, прокурор зобов'язаний за клопотанням сторони захисту, заявника, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у п'ятиденний строк з дня отримання клопотання надати їм матеріали досудового розслідування для ознайомлення, за виключенням матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також тих матеріалів, ознайомлення з якими

на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню. Про відмову у наданні матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також тих у матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню, виноситься мотивована постанова, яка у частині відмови у наданні у матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню, може бути оскаржена до слідчого судді.

2. Відмова у наданні для ознайомлення загальнодоступного документа, оригінал якого знаходиться в матеріалах досудового розслідування, не допускається.

3. У разі зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторони обвинувачення з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами у порядку, передбаченому частиною 10 статті 290 цього Кодексу».

---

1. Гловюк І. В. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення та недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування / І. В. Гловюк, С. В. Андрусенко // Південноукраїнський правничий часопис. – 2014. – № 4. – С. 239–243.

2. Справедливое судебное разбирательство в международном праве: опубл. Бюро ОБСЕ по демократическим институтам и правам человека (БДИПЧ). – 2013. – 280 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.osce.org/ru/odihr/100894?download=true.

3. Ухвала слідчого судді Шахтарського міськрайонного суду Донецької області від 20 березня 2014 р. (№ 249/1200/14-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/37724756

4. Ухвала слідчого судді Новокаховського міського суду Херсонської області від 11 вересня 2013 р. (справа № 661/4337/13-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://reyestr. court.gov.ua/Review/33402512

5. Тимошин В. В. Недоліки Кримінального процесуального кодексу України (ст. 220, 221) / В. В. Тимошин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.timoshin.com.ua/konsultatsii/80-nedoliki-kriminalnogo-rotsesualnogo-kodeksu- ukrajini-st-220–221.html

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент. / відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. – Х., 2013. – 1104 с.

7. Вовк І. Умови застосування аналогії у кримінальному судочинстві / І. Вовк // Право України. – 2011. – № 3. – С. 291–297.

С. С. Гнатюк,
кандидат юридичних наук, доцент,
декан факультету № 3;
І. М. Євхутич,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

На сучасному етапі проведення поліцейської реформи, необхідні принципово нові підходи в усвідомленні морально-етичних засад службової діяльності працівників Національної поліції України. Це зумовлено процесами переосмислення місця та ролі поліції у відносинах «поліція – особа (суспільство)».

Професійне становлення людини с важливою складовою формування особистості. У наукових джерелах побутує думка, що професіоналізм особистості – це якісна характеристика суб'єкта праці, що відображає високий рівень розвитку професійно важливих і індивідуально-ділових якостей, високий рівень креативності, адекватний рівень домагань, мотиваційну сферу і ціннісні орієнтації, спрямовані на прогресивний розвиток [1, с. 54].

Професійна етика є сукупністю моральних норм, що визначають ставлення людини до свого професійного обов'язку, а через нього – до людей, з якими вона пов'язана в силу характеру своєї професії і, врешті-решт, до суспільства в цілому. Необхідно зауважити, що змістом професійної етики є, по-перше, кодекси поведінки, що рекомендують певний тип взаємовідносин між людьми, які є оптимальними з точки зору виконання ними своєї професійної діяльності, по-друге, способи обґрунтування даних кодексів, соціально-філософське тлумачення культурно-гуманістичного призначення даної професії.

Сучасний період розвитку української державності характеризується складними процесами переосмислення духовних цінностей та пошуком дієвих механізмів забезпечення їх у реаліях суспільного життя. Ці процеси зумовлені назрілими суспільно-

економічними потребами, які не мали свого інтелектуального вирішення внаслідок довготривалого існування і насильницької підтримки догматичної ідеології. Відсутність плюралістичної, деполітизованої соціальної ідеології мала вплив і на розуміння етико-правового буття суспільства. Особливо це позначилося на діяльності ОВС, де з'ясування сутності мотиваційних процесів та психологічних механізмів реалізації емоцій правового і етичного характеру має велике значення.

Разом із тим необхідно пам'ятати, що етична складова юридичної практики працівників ОВС фактично завжди мала факультативний характер. Проте реалізація ними правових норм обов'язково передбачає аналіз юридичного факту через відповідну індивідуально-етичну систему конструктів.

У діях працівників поліції щодо сприйняття певних життєвих ситуацій завжди може бути дві позиції: правова й етична. Правова кваліфікація юридичних фактів передбачає юридичні механізми їх реалізації та вимагає від працівників здійснення своїх прав й обов'язків відповідно до юридичних норм. Втім, з позицій моралі завжди існує проблема етичного вибору, який не може бути примусовим з боку держави чи суспільства.

Зокрема, суспільство не може вимагати від працівників поліції здійснення дій, що лежать за межами позитивного права, особливо якщо йдеться про професійний ризик, пов'язаний з життям працівника.

Так, у Кодексі поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятою резолюцією 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1979 р., стосовно використання сили чи вогнепальної зброї акцентується на таких аспектах: сила повніша використовуватися лише у передбачених законом випадках; спочатку мають бути використані ненасильницькі засоби: шкода повинна бути мінімізована; використання сили має бути завжди пропорційним законним цілям; усі посадові особи повинні бути навчені різним засобам диференційованого використання примусу, а також застосуванню ненасильницьких засобів [2].

Аналіз цих вимог показує, що головним у діях поліцейських є максимальне забезпечення прав кожної людини, у тому числі й правопорушника. Втім, будь-який акт застосування сили має як річну інтенсивність протидії, так і різний прояв якісних професій-

них навичок конкретного поліцейського, що породжує: різний рівень (характер, інтенсивність, засоби) застосування сили. Крім того, в окремих випадках контрольному органу може бути майже неможливо визначити, наскільки адекватно були використані допустимі заходи щодо мінімізації шкоди. Тому існує проблема етичного вибору. Очевидно, юридична практика має свої специфічні особливості правозастосування і відповідно до цього повинна мати відповідну систему етичних норм, які, звичайно, повинні знайти практичне відображення в реалізації професіоналізму поліцейського.

Етичні кодекси існують в усіх демократичних країнах. Зокрема, певний досвід розвитку морально-етичних проблем поліцейського обслуговування у поліції Англії. Так, у 1992 р. у цій країні було опубліковано проект поліцейських етичних принципів. У ньому закріплювались етичні обов'язки поліцейського, які передбачали: виконувати свої обов'язки чесно, з неупередженістю, ретельністю та належним використанням; підтримувати фундаментальні права людини; підтримувати колег при виконанні ними законних обов'язків; застосовувати силу тільки якщо це виправдано і використовувати тільки мінімальну кількість сили, необхідної для досягнення законної мети і відновлення миру; діяти тільки в межах закону [3, с. 101].

На думку П. Віллерса, цей Кодекс має характер дисциплінарного, а не етичного, і може бути використаний для дисциплінарних цілей у межах поліцейської служби і за її межами, наприклад адвокатами. Дисциплінарний кодекс встановлює те, що поліцейський не повинен робити. Етичний кодекс, як вважає Віллерс – це низка принципів, які дають юристу можливість вирішувати питання, на котрі будь-яке інше джерело (закон) відповіді не дає. Один кодекс є перешкоджаючим, а інший це ідеал, до якого прагнуть. Тому проект Етичного кодексу не знайшов загального схвалення в поліції Англії [3, с. 103–104].

Однак, якщо ретельно проаналізувати основні положення дисциплінарного та етичного кодексів, то, на нашу думку, досить легко з'ясувати, що кожен з них має свою природу. Так, спрямованість дисциплінарного кодексу – правова (імперативно-атрибутивна), а етичного – це завжди зорієнтованість на додатковий професійний обов'язок, що має суб'єктивно-ціннісний характер і механізм реалізації. Тому в етичному кодексі не може бути норм правового

характеру, які характеризуються загальнообов'язковістю та застосуванням способів і засобів зовнішнього примусу та юридичної відповідальності.

В узагальненому вигляді кодекс професійної етики правоохоронця є системою моральних принципів, що лежать в основі його діяльності та слугують його світоглядним орієнтиром. Можна виділити основні моральні принципи, без яких не реалізується правоохоронець (особливо в країні, яка в основному законі проголосила побудову демократичної, соціальної, правової держави): служіння праву, усвідомлення його верховенства; гуманне ставлення до людини, визнання її гідності; порядність (вибір засобів і прийомів, що не суперечать нормам права і моралі); довіра до людини, заснована на переконанні в її сумлінності і чесності; співчуття (розуміння почуттів і думок іншого); чесність (вірність зобов'язанням); сумлінність; самовідданість. Саме ці принципи закріплені в національних і міжнародних кодексах етики майже всіх правничих професій. У цих актах міститься й моральна оцінка вчинків правоохоронця [4].

Отже, йдеться в основному про сукупність загальновизнаних моделей поведінки людей гуманістичного спрямування, що зводиться до реалізації професіоналізму особистості як виконання односторонніх обов'язків, що встановлюються і осмислюються через особисте ціннісне світосприйняття. Дається самооцінка та самовизначення обов'язків стосовно соціальних явищ матеріального світу. Потенціал морально-правового механізму в процесі реформування статусного призначення сучасного поліцейського безпосередньо узалежнений від напрацювань у галузі етичної та юридичної деонтології, які, на наш погляд, повинні лягти в основу розробки проблем морального обов'язку, що отримають яскраво виражену практичну спрямованість.

Одним із важливих кроків у цьому напрямку стане розробка Етичного кодексу поліції, в якому повинні знайти відображення нижче перелічені основні системоутворюючі принципи та деякі норми:

1. Етична норма – це обов'язок особи, що не передбачає взаємних етичних вимог й обов'язків та їх матеріальну зацікавленість. Етичні норми опосередковані принципом прагнення до ідеалу, не об'єктивовані й не мають зовнішнього державного чи суспільного примусу.

2. Етичний обов'язок – це внутрішня потреба людини в необхідності здійснення добра, справедливості, досягнення власної духовної рівноваги, що може лежати у межах правового обов'язку чи доповнювати його, але вибір здійснюється односторонньо та диспозитивно за власним бажанням.

3. Зміст етичного обов'язку полягає в певній моделі поведінки етичного характеру, опосередкованої етичними почуттями особи.

4. Сутність етичного обов'язку полягає в самоусвідомлюваній установці до дії ціннісного характеру (особиста воля), що виражає глибокі почуття особистої гідності, етичної рівноваги та досконалості.

5. Етична відповідальність особи не носить характеру зовнішнього примусу і пов'язана з власним усвідомлення добра, зла, справедливості та відповідальності за дії (відсутність судової, дисциплінарної чи іншої правової процедури притягнення до відповідальності за неетичний вчинок).

6. Етична мета – це власне благодійне діяння, і благодійні паростки посіяного.

7. Реалізація етичної мети зумовлює, але не накладає обов'язку на адекватні дії іншої сторони етичного відношення (за добро добром, але не злом).

8. Реалізація етичного почуття, за наявності заборони іншої сторони спростовує саму етичну сутність дії (наприклад приниження благодійністю).

9. Принцип дихотомії етичних явищ – єдність і протилежність добра та зла (відсутність абсолютності у поняттях добра, зла, справедливості).

10. Принцип етичної солідарності передбачає вияв внутрішньої готовності підтримки доброчинної діяльності іншого суб'єкта.

11. Принцип спорідненості етичного почуття передбачає вияв тотожності етичних цінностей (етнічних, професійних, загальнолюдських тощо) різними суб'єктами для досягнення певної мети.

12. Етична угода передбачає угоду між декількома суб'єктами щодо спільного об'єкта, мети, механізму реалізації етичного завдання, але не встановлює взаємних прав й обов'язків.

13. Досягнення етичного ідеалу не скасовує, не змінює і не конкурує з іншими загальнолюдськими цінностями (правовими, політичними, традиційними тощо), а доповнює їх гуманістичне, ціннісне, духовне начало.

14. Зовнішній аспект досягнення етичного ідеалу передбачає можливість стану моральної крайньої необхідності (обман про стан здоров'я невиліковної людини чи дезінформація (обман) підозрюваних у скоєному злочині в ході оперативно-слідчих дій).

15. Принцип взаємної етичної упередженості передбачає визнання за кожною людиною природної якості й потреби в справедливості та доброчинній діяльності (презумпція доброчинності).

16. Працівник поліції у своїй діяльності користується почуттям особистої етичної гідності, рівноваги й потреби у досконалості та визнає це за іншими.

17. Принцип етичних очікувань – працівник поліції завжди ним користується, маючи на увазі, що юрист-професіонал бере на себе обов'язок не користуватися недосконалістю соціонормативного регулювання відносин, а використовувати свої знання для досягнення справедливості.

18. Принцип етичної недоторканності – працівник поліції може відмовитися від участі у справах, що стосуються його родичів, друзів, колег, близьких знайомих чи інших осіб з мотивів етичного характеру.

19. Принцип етичної професійної корпоративності – етичний обов'язок працівника поліції захищати честь і гідність своєї професії.

20. Принцип етичного взаємного визнання – працівник поліції виявляє повагу до етичних почуттів та вчинків іншої особи і толерантність до правових, політичних, релігійних та інших переконань [5, с. 26–28; 6, с. 3–7].

Підкреслимо, що сформульовані майже десять років тому В. Темченком перелічені вище принципи, по суті, не втратили свого значення, навпаки – в умовах здійснення реформування в системі МВС вони набули виняткової актуальності.

Звісно, за умови належного переосмислення відповідно до світоглядних реалій і доопрацювання, вони можуть послужити базовими для напрацювання вкрай потрібних новим реформованим структурам нормативно-правових та інструкційних посібників, на основі яких велася б підготовка потрібних кадрів, підвищувався їх кваліфікаційний рівень.

Безперечно, професійну етику як невід'ємну частину деонтології треба брати на «озброєння», адже це стане частиною психологічного механізму реалізації етико-правових ідей в здійснюваній реформі правоохоронних органів.

А Етичний кодекс поліцейського стане початком розроблення поліцейських стандартів, започаткування яких надасть можливість розпізнати проблеми етики, краще їх зрозуміти та після належного аналізу реалізувати.

1. Кудрявцев Т. В. Психологический анализ динамики профессионального самоопределения личности / Т. В. Кудрявцев, В. Ю. Шегурова // Вопросы психологии. – 1983. – № 2. – С. 51–60.

2. Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку» від 17.12.1979 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_282

3. Villers P. Better police ethics: a practicalguide / Peter Villiers. – London: Kogan Page Limited, 1997. – 224 p.

4. Профессиональная этика сотрудников правохранительных органов: учебное пособие / под ред. Г. В. Дубова и А. В. Опалева. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Щит-М, 2001. – 424 с.

5. Темченко В. І. Психологічні основи та принципи етики працівників міліції / В. І. Темченко // Право України. – 2002. – № 5. – С. 26–28.

6. Темченко В. І. Особливості реалізації етичних ідей у праві / В. І. Темченко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2005. – № 4. – С. 3–7.

Н. М. Грабар,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ ПРОКУРОРОМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

На сьогоднішній день пред'явлення цивільного позову прокурором у кримінальному судочинстві набуває більш масштабнішого розвитку. Це призводить до постійного аналізу даного питання з метою захисту прав учасників провадження оскільки прокурор наділений новими повноваженнями при пред'явленні цивільного позову у кримінальному провадженні.

Конституцією України гарантується що усі громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [1]. З цього випливає що органи державної влади повинні усіма важелями впливу згідно своїх повноважень забезпечувати охорону і захист прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб та надавати можливість їх реалізації. Це підтверджується також і завданням кримінального провадження серед яких основними є охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст. 2 КПК).

Завдяки розгляд цивільного позову в кримінальному провадженні по-перше відбувається процесуальна економія та економія часу, оскільки в порядку цивільного судочинства не відбувається окремий розгляд цивільного позову; по-друге пришвидшується відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням чи іншим суспільно небезпечним діянням шкоди; по-третє спрощує цивільному позивачу процес самого доказування підстав і розміру цивільного позову; по-четверте звільняє цивільного позивача від сплати судових витрат.

Частина 1 ст. 128 КПК України надає право особі, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння [2].

Що стосується захисту інтересів неповнолітніх осіб та осіб, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними чи

обмежено дієздатними, цивільний позов може бути пред'явлений їхніми законними представниками (ч. 2 ст. 128 КПКУ).

Держава може подавати цивільний позов через прокурора. Особи котрі не можуть самостійно захистити свої права відповідно цивільний позов також може бути поданий прокурором у випадках, встановлених законом.

З метою запобігання зловживань та перевищення службових обов'язків законодавці зобов'язали прокурора, який пред'являє цивільний позов у кримінальному провадженні, обґрунтувати наявність підстав для здійснення представництва інтересів громадянина або держави в суді, передбачених ч. 4 ст. 25 Закону України «Про прокуратуру». Для представництва інтересів громадянина в суді прокурор також повинен надати документи, що підтверджують недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність відповідного громадянина, а також письмову згоду законного представника або органу, якому законом надано право захищати права, свободи та інтереси відповідної особи, на здійснення ним представництва.

З огляду на це, що прокурор відіграє чималу роль при вирішенні усіх питань, що стосуються відшкодування майнової шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням пред'явлення та підтримання у суді цивільного позову прокурором у кримінальному провадженні може відбуватись при наявності таких умов: 1) матеріального або морального збитку, якого зазнав потерпілий, 2) ознак складу злочину в діях обвинуваченого, 3) причинного зв'язку між діями обвинуваченого і заподіяною шкодою. Важливим є те що усі ці умови мають бути одночасно, оскільки при відсутності хоча б однієї умови цивільний позов не може розглядатись в порядку кримінального провадження [3, с. 58].

Правовою нормою, на підставі якої здійснюється доказування всіх обставин цивільного позову є п. 4 ст. 64 КПК, проте там не розкрито всі обставини, встановлення яких необхідне для правильного вирішення цивільного позову. Крім цього у КПК чітко не прописано необхідне коло обставин, доказування яких обов'язково повинно бути здійснене як обов'язкова умова правильного вирішення цивільного позову у кримінальному процесі.

Хоча законом надано таке право прокуророві як пред'явлення та підтримання цивільного позову в кримінальному судочин-

стві. Однак правові механізми реалізації цього права в кримінально-процесуальному законодавстві визначені досить розпливчасто, у зв'язку з чим на практиці виникають проблемні ситуації, пов'язані з визначенням процесуального статусу прокурора при пред'явленні ним цивільного позову в кримінальному провадженні: його процесуальні взаємини зі слідчим, який веде кримінальне провадження, по якому заявлено цивільний позов для захисту майнових інтересів особи, потерпілої від правопорушення; співвідношення і реалізація прав цивільного позивача і цивільного відповідача при підтримці прокурором позову та інші. Кримінальний процесуальний закон не містить чітко визначених положень з приводу пред'явлення або підтримки прокурором цивільного позову та не передбачає переваги прокурора перед іншими особами, наділеними правом з'явлення цивільного позову в кримінальному процесі [4, с 149]. З цим твердженням варто погодитись, оскільки прокурор може вступити у справу на будь-якій стадії кримінального процесу, якщо цього вимагає захист прав громадян але у випадку відсутності чіткості розмежування його повноважень та відсутності переваг по відношенню до інших осіб, котрі мають право пред'явлення цивільного позову у кримінальному провадженні його вплив на захист прав знижується.

Прокурор який подав цивільний позов не набуває статусу цивільного позивача а діє як представник інтересів фізичної чи юридичної особи.

У разі коли особа не пред'явила цивільний позов у кримінальному провадженні чи заявлений цивільний позов залишено без розгляду особа може тоді подати його в порядку цивільного судочинства.

Цивільний позов не розглядається у таких випадках:

– закриття кримінального провадження прокурором (слідчим) чи судом.

– відмова прокурора від підтримання обвинувачення, а потерпілий відмовиться підтримувати обвинувачення в суді;

– звільнення особи від кримінальної відповідальності;

– затвердження вироком угоди про примирення чи угоди про визнання винуватості.

При закритті кримінального провадження з наведених підстав слідчий, прокурор, суддя і суд зобов'язані роз'яснити особі

її право пред'явити позов у порядку цивільного судочинства. Суд не вправі передавати цивільний позов для вирішення в порядку цивільного судочинства, а зобов'язаний його вирішити за правилами розгляду, встановленими КПК України.

Оскільки на сьогоднішній день регулювання у КПК відносин, пов'язаних із пред'явленням та підтримання цивільного позову прокурором у кримінальному провадженні, не сприяє належній реалізації своєї діяльності прокурором в повній мірі, а отже, не забезпечує високої ефективності захисту порушених злочином прав громадян у кримінальному процесі шляхом позовної форми.

Таким чином, підстави пред'явлення та підтримання прокурором цивільного позову у кримінальному провадженні потребують більш виокремленого узагальненого законодавчого закріплення. Для цього потрібно чітко визначити повноваження прокурора, зокрема, його процесуальний статусу при пред'явленні ним цивільного позову в кримінальному провадженні, щоб надати можливість за допомогою цивільного позову забезпечити кожній особі, яка цього потребує, повного відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди в рамках кримінального провадження. Лише тоді коли чітко буде прописано як саме та в яких межах може прокурор здійснювати діяльність з пред'явлення і підтримання цивільного позову у кримінальному провадженні він зможе здійснювати в повній мірі покладені на нього завдання у сфері кримінального судочинства, серед яких першочерговим є охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть у ньому участь.

---

1. Конституція України Конституція України від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/ laws/show/ 254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року // Голос України. – 2012. – № 90–91.

3. Говоруха М. Цивільний позов прокурора у кримінальному провадженні: питання теорії та практики / М. Говоруха // Вісник національної академії прокуратури: Проблеми сьогодення: теорія, практика, життя академії. – 2013. –№ 4. – С. 58.

4. Плєва В. А. Процесуальна діяльність прокурора щодо цивільного позову у кримінальному провадженні / В. А. Плєва // Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2015. – С. 149.

Л. О. Гуда,
ад'юнкт кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу факультету № 3
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ВЗАЄМОДІЯ ПІДРОЗДІЛІВ КОМУНІКАЦІЇ З ІНШИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», відкритість та прозорість є одним із принципів її діяльності. Зокрема, у статті 9 зазначено, що поліція здійснює свою діяльність на засадах відкритості та прозорості в межах, визначених Конституцією та законами України.

Забезпечує постійне інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку [1].

У структурі Національної поліції України основними підрозділами, на які покладено завдання реалізації інформаційної політики поліції, впровадження гласності та відкритості в діяльності її територіальних органів, забезпечення в установленому порядку, інформування громадян про діяльність Національної поліції України через засоби масової інформації (далі – ЗМІ) є підрозділи комунікації. З цією метою в режимі інформагентства функціонує офіційний веб-сайт Національної поліції України, системне і оперативне оновлення інформації на ньому, контроль за якістю та оперативністю її оприлюднення здійснюють саме підрозділи комунікації. Втім, у переважній більшості випадків зазначені підрозділи не є першоджерелом інформації, яку необхідно висвітлити. Вони акумулюють, аналізують та приводять інформацію, яка виникає внаслідок діяльності інших підрозділів Національної поліції, у відповідну форму, найбільш сприйнятну для громадян, інших органів державної влади та місцевого самоврядування. Тому, забезпечення ефективної реалізації інформаційної політики поліції неможливе без належної взаємодії підрозділів комунікації з іншими підрозділами Національної поліції України.

Як зазначає В. А. Комаров, в основі будь-якої взаємодії лежить проблема організаційного та правового її забезпечення. Підґрунтям її організаційної і правової побудови є мотивація, що як правило, знаходить свій вираз у цілях та завданнях. Правильна організаційна побудова дозволяє уникнути багатьох проблем, які можуть ускладнити процедуру взаємодії. Взаємодія повинна будуватись на підґрунті правового та морально-етичного регулювання [2]. Розглядаючи правовий аспект взаємодії, слід зазначити, що реалізація інформаційної політики поліції не є обов'язком виключно підрозділів комунікації. Це завдання окреслено у функціональних обов'язках та Положеннях переважної більшості органів та підрозділів Національної поліції України. Виходячи з цього доцільно виокремити два основних напрямки взаємодії підрозділів комунікації з іншими підрозділами національної поліції. Перший – це надання органам та підрозділам Національної поліції України організаційно-методичної та практичної допомоги з організації роботи щодо належної взаємодії із засобами масової інформації. Сюди варто віднести такі форми взаємодії, як проведення спеціальних тренінгів, формування методичних рекомендацій, як і з правил спілкування та взаємодії із ЗМІ, так і з правил написання відповідних публікацій та формування інформації, яка в подальшому висвітлюватиметься у мас-медіа, проведення круглих столів. Другий напрямок – безпосереднє надання представникам ЗМІ інформації, отриманої внаслідок діяльності інших служб та підрозділів поліції. У цьому напрямку доцільними є такі форми взаємодії як проведення спільних нарад, систематичне надання підрозділам комунікації актуальної інформації (довідки, добові зведення, інші інформаційні матеріали), надання безпосереднього доступу, у дозволених нормативно-правовими документами межах, працівникам підрозділів комунікації до відповідних автоматизованих інформаційних систем, залучення працівників підрозділів комунікації до оперативних та профілактичних заходів.

У ході здійснення взаємодії та наданні інформації для ЗМІ важливим аспектом є недопущення оприлюднення даних про скоєні правопорушення в обсягах, які можуть зашкодити їх розкриттю та розслідуванню, порушити права суб'єктів кримінального процесу, розголосити особисту інформацію та інформацію з обмеженим доступом.

У першому і в другому напрямках надзвичайно значущим є усвідомлення працівниками інших підрозділів Національної поліції, зокрема їх керівниками, важливості та необхідності правильної та ефективної організації інформаційної політики кожної служби чи підрозділу, що в свою чергу формує інформаційну політику усієї системи Національної поліції України.

На жаль, у практичній діяльності непоодинокими є випадки, коли окремі керівники служб, органів чи підрозділів поки що досить інертно ставляться до реалізації принципів, закладених у статті 9 Закону України «Про Національну поліцію України» щодо інформування громадськості про діяльність поліції та перекладають цю функцію виключно на підрозділи комунікації.

Однак під час надання коментарів для представників засобів масової інформації часто виникають запитання, які виходять за межі сформованого тексту новини. Тому для повного та об'єктивного висвітлення тієї чи іншої інформації необхідно залучати відповідних фахівців, які володіють першоджерелом інформації, що надається для оприлюднення (слідчі, експерти, керівники відповідних підрозділів).

Таким чином, взаємодія підрозділів комунікації з іншими підрозділами Національної поліції України є необхідним чинником забезпечення реалізації інформаційної політики у правоохоронній сфері.

Для налагодження ефективної співпраці, а також з метою недопущення випадків відмови від надання суспільно важливих даних, що може призвести до поширення необ'єктивної і недостовірної інформації про діяльність поліції, доцільно розробити методичні рекомендації з організації взаємодії підрозділів комунікації з іншими підрозділами Національної поліції України.

---

1. Про Національну поліцію України: Закон України від 02.07.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/580-19.

2. Комаров В. А. Організаційно-правові питання взаємодії органів внутрішніх справ і засобів масової інформації / В. А. Комаров [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vlduvs/2008_4/08_4_3_1.pdf.

Р. Я. Демків,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НОВА СИСТЕМА СУДІВ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

2 червня 2016 року Верховна Рада України прийняла два документи – Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» та новий Закон України «Про судоустрій та статус суддів». Закони були підписані та офіційно опубліковані наприкінці червня 2016 року та набирають чинності через три місяці з дня, наступного за днем їх опублікування 30 вересня 2016 року.

Серед основних новацій загалом та щодо системи судів цивільного судочинства це зміна чотирьохланкової судової системи на трьохланкову судову систему (місцеві(окружні суди) – апеляційні суди – Верховний Суд) [1]. Вищий господарський суд, Вищий адміністративний суд, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ як суди касаційної інстанції ліквідуються. Замість них у Верховному Суді будуть створені:

- Велика Палата Верховного Суду;
- Касаційний адміністративний суд;
- Касаційний господарський суд;
- Касаційний кримінальний суд;
- Касаційний цивільний суд.

Усі районні, міжрайонні, міські суди замінять на окружні суди. Апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах, розглядатимуть цивільні та кримінальні справи. Відповідно до закону, у складі апеляційного суду можуть утворюватися судові палати з розгляду окремих категорій справ.

Також згідно закону «Про судоустрій та статус суддів» планується створення окремих Вищого суду з питань інтелектуальної власності та Вищого антикорупційного суду. Ці суди будуть діяти як суди першої інстанції, а їх рішення зможе переглядати тільки Верховний суд України [3].

Перехід до трьохланкової судової системи пояснюється тим, що це давня рекомендація Венеціанської комісії і пов'язана вона з тим, що чотирьохланкова система, яка існує в Україні зараз, забирає значно більше часу для остаточного вирішення тієї чи іншої справи.

Між цими інстанціями справи можуть гуляти багато років. Відповідно, це порушує розумні терміни розгляду проваджень, а також це доволі дорого як для самої особи, яка судиться, так і для держави, яка змушена утримувати ці чотири рівні судів. Тому такі зміни мають сприяти прискоренню розгляду справ й економії державних ресурсів.

Таким чином нова система судів цивільного судочинства буде складатися з таких ланок:

1. *Місцеві загальні суди*. Місцевими загальними судами є окружні суди, які утворюються в одному або декількох районах чи районах у містах, або у місті, або у районі (районах) і місті (містах).

Місцевий суд є судом першої інстанції і здійснює правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом.

Місцеві загальні суди розглядають цивільні, кримінальні, адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення у випадках та порядку, визначених процесуальним законом.

2. *Апеляційні суди*. Апеляційні суди діють як суди апеляційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як суди першої інстанції, з розгляду цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення.

Апеляційними судами з розгляду цивільних і кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення є апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах.

3. *Верховний Суд (Касаційний цивільний суд)*. Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом.

Повноваження Верховного Суду:

- здійснює правосуддя як суд касаційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як суд першої або

апеляційної інстанції, в порядку, встановленому процесуальним законом;

- здійснює аналіз судової статистики, узагальнення судової практики;
- надає висновки щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судоустрою;
- надає висновок про наявність чи відсутність у діяннях, у яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину;
- вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неспроможність виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;
- звертається до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України;
- забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом;
- здійснює інші повноваження, визначені законом.

До складу Касаційного цивільного суду входять судді відповідної спеціалізації. У кожному Касаційному цивільному суді утворюються судові палати з розгляду окремих категорій справ [2].

Кількість та спеціалізація судових палат визначаються рішенням зборів суддів касаційного цивільного суду з урахуванням судового навантаження.

Касаційний цивільний суд очолює його голова. Голову Касаційного цивільного суду обирають шляхом таємного голосування збори суддів Касаційного цивільного суду з числа суддів цього суду.

---

1. Конституція України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

2. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 2 червня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

3. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

М. Д. Денисовський,
аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПЕДОФІЛІЯ ЯК ФОРМА ПРОЯВУ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ

Поняття «педофілія» у вузькому сенсі – це любов до хлопчиків, але в звичайному широкому розумінні – розлад сексуальної переваги, що виражається в сексуальному потязі до дітей зазвичай препубертатного чи раннього пубертатного віку. Від лат. *paedophilia* «потяг до малолітніх»). Це психічне збочення сексуального потягу [1].

Педофілію діагностують у людини, яка впродовж щонайменше 6-місячного терміну періодично відчуває сильний сексуальний потяг або сексуальні фантазії стосовно дітей. Педофілом уважають людину, яка досягла щонайменше 16-річного віку і принаймні на 5 років старша за свою жертву.

Розрізняють такі варіанти педофілії:

1) любов до хлопчиків, які не досягли 16 років – педофілія;

2) любов до юнаків, які досягли 16 років – ефебофілія;

3) любов до дівчаток, молодших 16 років – корефілія;

4) любов до дівчат, які досягли 16 років – партенофілія.

Всі ці варіанти зустрічаються в гетеро-, гомо- і в бісексуальних варіантах. Тобто деяких педофілів збуджують тільки дівчатка, інших – тільки хлопчики, а треті цікавляться дітьми обох статей. Зазначений вік – 16 років є відносною величиною, оскільки темп статевого дозрівання у дітей з різних причин різний.

Стилі педофільної поведінки різняться. В одому випадку мають місце одноразові контакти з випадковими дітьми, чому, окрім інших причин, неабиякою мірою сприяє страх перед викриттям і кримінальним покаранням, в інших – більш-менш тривалі, треті – постійні, для чого навіть оформляють піклування чи опікунство. Значна частина педофілів завойовують прихильність і навіть глибоку прихильність, любов дитини турботливим ставленням, умінням психологічної взаємодії. Є педофіли, які досягають свої цілі застосуванням сили, залежного становища дитини.

Основою для педофілії служать порушення комунікації з особами іншої статі і не рідко сексуальні розлади, що заважають нормальному статевому життю.

Серед підлітків основну частину становлять особи, які у зв'язку ретардацією психосексуального і емоційного розвитку не вміють налагоджувати контакт з однолітками і доглядати за ним [2]. Підлітки виступають в ролі розбещувача, часто мають неблагополучну обстановку в сім'ї, серйозні психологічні труднощі і проблеми розвитку. У групі 30 – річних переважають одружені, які не зуміли побудувати сексуальні та соціальні відносини фрустровані чоловіки, які отримують статеве задоволення в грі з дівчатками і не ризикують піти на близькість з дорослими жінками. Серед літніх частіше зустрічаються самотні особи, які страждають статевими розладами, для яких спілкування з неповнолітніми це вихід зі сформованого сиротливого становища. Більшість з них відчувають труднощі в контактах з жінками, а наявні статеві розлади використовують для цього спілкування стимуляції своєї згасаючої сексуальності [2].

Про справжню педофілію можна говорити, коли переважним сексуальним партнером є дитина тієї чи іншої статі і віку, а сексуальна активність дорослого проявляється виключно щодо дітей.

Існують такі критерії педофілії: 1) за період, принаймні, 6 місяців повторюване інтенсивне сексуальне спонукання і сексуально активовані фантазії, що включають сексуальну активність з дитиною препубертатного або більш молодшого віку (зазвичай у віці 13 років або молодше); 2) особа діє згідно з цими спонуканнями або страждає від них; 3) суб'єкту не менше 16 років, і він, щонайменше, на 5 років старше, ніж дитина або діти, що включаються в його сексуальну активність або фантазії.

42% педофілів в дитинстві самі були жертвами сексуальних злочинів. Переважно, вік їх жертв відповідав віку свого власного досвіду сексуальної віктимізації [3].

Зловживання найчастіше скоюють особи чоловічої статі, хоча не рідкісні випадки, коли розбещувачами стають жінки і про такі прецеденти майже нічого невідомо. Ймовірно, цьому служить загальноприйняту думку про жінок, які повинні проявляти турботу про дітей, і не схильні до насильства.

На думку Jaskiwicz-Obydzinska, *дівчаток, що стали об'єктами педофільного впливу можна розділити умовно на наступні групи:*

1. Вік 4–6 років. Характерні риси – легкість при знайомстві, сміливість і довірливість по відношенню до незнайомих дорослих; участь у педофільному контакті була пасивною, відбувалося під психічним чи фізичним впливом; контакти зі злочинцем носили одноразовий характер;

2. Вік 7–11 років; добровільно допустили вчинення сексуальних дій;

3. Вік 12–15 років; багато, з яких виховувалися «на вулиці» мали конфліктні стосунки в сім'ї [4].

«Класичного профілю» педофіла не існує досі. Єдине, що відомо про цих злочинців, це те, що більшість з них чоловіки і що вони, як правило, знайомі зі своїми жертвами. Серед педофілів, які не мали проблем з правоохоронними органами, нерідко можна зустріти освічених, успішних, соціально адаптованих людей з розвиненим почуттям громадянського обов'язку.

Своїми жертвами вони часто вибирають дітей своїх друзів, сусідів чи просто знайомих. Вступ у сексуальні стосунки з дітьми може відображати прагнення впоратися з відчуттям власної неповноцінності, що ймовірно, виникає у них в соціальних і сексуальних взаєминах з дорослими людьми. Крім цього, до характерних особливостей педофілів відносять алкоголізм, наявність серйозних проблем у шлюбі, сексуальних проблем, а також слабку здатність до емоційної адаптації. У дитинстві деякі з них самі піддавалися сексуальному насильству.

Дорослі чоловіки, і особливо – жінки, які вчиняють протиправні сексуальні дії з дітьми, зазвичай обходяться без погроз і фізичного насильства. Дорослі педофіли чоловічої статі воліють спокусити жертву солодощами, грошима та іншими благами, розповідями про інтимні стосунки, демонструючи порнографічні фотографії і фільми, свої статеві органи, вдаються до пестощів, поцілунків, односторонньої або взаємної мастурбації, петтингу, орально-генітальним контактам тощо.

Зрідка, особливо в літньому віці, агресивні педофіли можуть бути схильні до садизму, що підвищує небезпеку прояву педофілії з боку літніх, як правило, раніше асоціальних осіб. Підлітки чоловічої статі легше вступають в емоційний і статевий контакт з педофілами, ніж дівчата. Є дані, що в групі 30-річних педофілів переважають одружені, але фрустровані чоловіки. Серед літніх частіше зустрічаються самотні люди, які вже страждають статевими розладами [5].

Використання порноматеріалів в процесі початку сексуальних взаємодій дорослого з дитиною зустрічається нерідко, оскільки дозволяє зацікавити дитину і досить легко домогтися його сексуального збудження.

Комерційна порнографія за участю дітей може бути спрямована педофілом на те, щоб переконати дитину, що сексуальні дії дорослих по відношенню до дітей – всього лише соціально прийнятний жарт, своєрідне вираження любові до дитини.

В Інтернеті існує безліч файлообмінних сайтів, що використовуються для широкого розповсюдження дитячої порнографії. При цьому файли із забороненою візуальної продукцією захищені вельми простими паролями.

Об'єктами уваги педофілів можуть бути діти родичів, сусідів, друзів, знайомих, але нерідкі випадкові знайомства, особливо з дітьми з неблагополучного середовища, з дітьми які ведуть активне статеве життя.

Зустрічаються випадки, в яких підлітки самі активно шукають сексуальних контактів зі старшими за віком з різних причин, серед яких можна виділити:

– ранній психосексуальний розвиток;

– усвідомлена гомосексуальна спрямованість свого статевого потягу;

– цікавість з бажанням урізноманітнити своє сексуальне життя;

– отримання матеріальної вигоди;

– пошук старшого друга, покровителя, емоційного контакту і душевного комфорту, яких часто не вистачає дітям навіть із зовні благополучних сімей;

– кримінальні мотиви (що-небудь вкрасти, шантаж та ін.).

Багато злочинців, що промишляють в Інтернеті, – це чоловіки, які належать до середнього або вищого класу, представники широкого ряду професій.

Вони користуються анонімністю Інтернету для експериментування зі своїми педофільними фантазіями, і, на жаль, для їх реалізації.

---

1. Говорун Т. Стать та сексуальність: психологічний ракурс: навч. посібник / Т. Говорун, О. Кікенежді. – Тернопіль: Навчальна книга, 1999. – 384 с.

2. Васильченко Г. С. Сексопатология: справочник / Г. С. Васильченко, Т. Е. Агаркова, С. Т. Агарков; под ред. Г. С. Васильченко. – М.: Медицина, 1991. – 427 с.

3. Greenberg D. M., Bradford J. M., Curry S. A comparison of sexual victimization in the childhoods of pedophiles and hebephiles // J. Forensic Sci. – 1993. – Mar. – Vol. 38, N 2. – P. 432–436.

4. Нагаев В. В. Преступления против половой неприкосновенности несовершеннолетних: психологическая экспертиза и правовая защита / В. В. Нагаев // Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы № 4. – 1998. – 71 с.

5. Маслов В. М. Нарушения психосексуальных ориентаций по возрасту объекта / В. М. Маслов, И. Л. Ботнева, Г. С. Васильченко // Сексология. – М.: Медицина, 1990. – С. 427–429.

Н. І. Дідик,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПОНЯТТЯ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Визначення поняття службової особи міститься в п. 1 примітки до ст. 364 ККУ.

Згідно з цією приміткою службовими визнаються чотири категорії осіб:

1) особи, які постійно здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування;

2) особи, які тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування;

3) особи, які в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах та організаціях займають посади, пов’язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій;

4) особи, які виконують організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Посадових осіб іноземних держав та посадових осіб міжнародних організацій, яких законодавець відносить до службових осіб (примітка 2 до ст. 364 ККУ), можна розділити на три групи:

1) особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства;

2) іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому;

3) посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, і судді та посадові особи міжнародних судів [1].

Аналіз розділу XVII Особливої частини чинного ККУ дозволяє всіх суб'єктів злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, поділити на чотири групи:

1) службові особи, які функціонують у сфері управління державного органу та органу місцевого самоврядування, на державних і комунальних підприємствах, установах, організаціях. Відповідальність для цієї категорії службових осіб передбачено статтями 364, 368, 368-2, 369 ККУ;

2) службові особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми. Відповідальність для цієї категорії службових осіб передбачена у ст. 364-1, ч. 3, 4 ст. 368-3 ККУ;

3) аудитори, нотаріуси, оцінювачі, інші особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій). Відповідальність для цієї категорії осіб передбачена у ст. 365-2, ч.ч. 3, 4 ст. 368-4 ККУ;

4) загальні суб'єкти, які можуть вчинити злочини, передбачені ч.ч. 1, 2 ст. 368-3, ч.ч. 1, 2 ст.ст. 368-4, 369, 369-2 КК України [2].

Що ж стосується громадянина – суб'єкта підприємницької діяльності, зазначаємо, що він може бути визнаний службовою особою (посадовою особою) лише тоді, коли у нього реально виникає можливість виконання вказаних вище обов'язків. А це можливо у випадку, коли такий громадянин на умовах трудового договору наймає працівників для сприяння йому у здійсненні підприємницької діяльності.

За таких обставин він набуває організаційно-розпорядчих повноважень стосовно найманих працівників (право ставити перед ними певні завдання, визначати розмір заробітної плати, розпорядок робочого дня, застосовувати дисциплінарні стягнення тощо) [3].

Отже, можна зробити висновок, що особа є службовою не тільки тоді, коли вона здійснює відповідні функції чи виконує обов'язки постійно, тимчасово або за спеціальним повноваженням, а за умови, що зазначені функції чи обов'язки покладені на неї правомочним органом або правомочною службовою особою.

---

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

2. Поняття службової особи та особи, яка надає публічні послуги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1030081360076/pravo/ponyattya

3. Лист Міністерства юстиції України від 03 листопада 2006 року // Податки та бухгалтерський облік. – 2010. – № 14. – Ст. 46.

Ю. І. Дмитрик,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності;
А. В. Окушко,
курсант 4 курсу факультету № 1
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

За офіційними даними поліграф використовується у 57 країнах світу. У багатьох державах, не залежно від того, чи запроваджена там практика використання поліграфологічних опитувань, активно обговорюються доцільність здійснення такого роду досліджень. Зважаючи на значні протиріччя прихильників і противників поліграфа сфера його використання залишається незмінною (поліграфологічне опитування при розкритті та розслідуванні злочинів, проведенні судової експертизи правдивості свідчень учасників процесу, кадрові скринінги працівників і кандидатів на вакантні посади, а також службові перевірки у галузі національної безпеки та ін.) [1].

Як відомо, поліграф – це багатоцільовий прилад, призначений для одночасної реєстрації кількох фізіологічних процесів, пов'язаних з виникненням емоцій.

Поліграф є комплексом точних медичних приладів, які безперервно та синхронно фіксують динаміку цілої низки реакцій допитуваного: тиску крові, частоти пульсу, глибини та частоти дихання, шкірно-гальванічної реакції, ступеню м'язового напруження, біотоків мозку та ін. [2, с. 93].

Аргументом, який свідчить про доцільність застосування поліграфа в практиці діяльності органів Національної поліції є об'єктивність реєстрованих процесів і можливість у відносно короткі терміни одержати інформацію, яку або взагалі не можливо, або дуже важко одержати традиційними методами.

Окрім цього, застосування поліграфу забезпечує отримання додаткової інформації, яка безпосередньо пов'язана з напрямом

або об'єктом розслідування, прискорює хід розслідування, забезпечує об'єктивну і швидку оцінку достовірності повідомленої особою інформації, сприяє викриттю запланованих злочинів [3, с. 336].

Певні суб'єкти і з конкретною метою мають змогу проводити дослідження на поліграфі лише на рівні відомчого нормативно-правового забезпечення України, яке визначає поліграфологічне опитування як захід, що є психофізіологічним тестуванням особи, стосовно якої отримано відомості про її можливу причетність до протиправної діяльності, з використанням технічних засобів та відповідної методики [4].

Підставою застосування поліграфів органами Національної поліції є ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [5].

Дана стаття цього Закону закріплює право підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, опитувати осіб за їх згодою (п. 1, ч. 1, ст. 8).

Відповідно використання поліграфа витлумачується як різновид опитування. При цьому отримані таким чином відомості не можуть бути прийняті судами як докази у справі, вони є лише орієнтирами для збирання фактичних даних про причетність особи до вчинення злочину [6].

Проведення поліграфологічних опитувань не суперечить чинному законодавству України та не порушує конституційні права громадян, оскільки таке опитування здійснюються лише з їх письмової згоди з одночасною реєстрацією змін психофізіологічних реакцій у відповідь на психологічні стимули, що надаються у вигляді варіантів відповідей, предметів, схем, фото та ін. У процесі такого опитування використовуються поліграфологічні пристрої, які не завдають шкоди здоров'ю, життю людини та навколишньому середовищу.

Закон України «Про Національну поліцію» регламентує застосування поліграфа (ст. 50), але в рамках перевірки кандидата на службу в поліції: «Громадяни України, які виявили бажання вступити на службу в поліції, за їхньою згодою проходять тестування на поліграфі» [7].

Можливість використання поліграфа спостерігається і в статтях 71 та 107 Кримінального процесуального кодексу України,

хоч і вони не містить прямих посилань на цей процес. Дані статті стосуються участі спеціаліста при проведенні слідчих дій і можливості застосування технічних засобів для збирання, фіксації та використання інформації [8].

В період часу з 12.03.2013 по 27.11.2014 років в Верховній раді Україні знаходився на розгляді Проект Закону України «Про доповнення Кримінального процесуального кодексу України положеннями щодо використання поліграфа (детектора брехні)» № 2521, і як наслідок пропонувалося доповнити Кримінальний процесуальний кодекс України новою ст. 264-1 з назвою «Перевірка правдивості свідчень особи на поліграфі (детекторі брехні)» [9]. В даному законопроекті зазначалося, що перевірка на поліграфі повинна проводиться тільки за добровільної згоди особи з обов'язковістю відео фіксації як перевіряємого, так і показників графіків фізіологічних реакцій на екрані поліграфу. Відмова від проходження перевірки не повинна була бути підставою для визнання особи винною у вчиненні суспільно-небезпечного діяння. Водночас відомість про відмову повинна бути занесена до протоколу. Даний законопроект підкреслював також обмеження щодо застосування поліграфу, а саме: «не допускається застосування поліграфу у випадках, якщо особа страждає на порушення серцево-судинної діяльності або дихальних шляхів та/або знаходиться у стані психічного або фізичного виснаження та/або регулярно вживає наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори чи інші лікарські засоби, що їх містять».

Автор законопроекту Г. Г. Москаль вважав, що його прийняття призведе до створення можливості використання у суді результатів обстежень на поліграфі [10].

Що стосується поліграфолога, якого залучають до процесу попередження або викриття злочину, то він насамперед, надає орієнтувальну інформацію про зміни психологічних станів опитуваного, а також здатен надавати допомогу як технічний виконавець одержання «ідеальних слідів відображення» для подальшого експертного дослідження [11, с. 95].

У такий спосіб використовується можливість подальшого відтворення таких «ідеальних слідів відображення» вже під час судово-психологічної експертизи і потребує залучення експерта для інтерпретації змісту. Відтак, за наявності підстав поліграфолог

може набувати й статусу експерта, але вже в процесі досудового розслідування.

Таким чином, доцільно, з метою забезпечення якісного законодавчого унормування проведення поліграфологічного опитування під час викриття та розслідування злочинів, визначити та нормативно закріпити можливість проведення даного заходу, а також участь спеціаліста-поліграфолога на різних етапах оперативно-службової діяльності, і як наслідок внести відповідні зміни до Кримінального процесуального кодексу України, Законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національну поліцію» та низки інших нормативно-правових актів.

---

1. Сучасний стан теорії та практики поліграфних опитувань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.santodor.com.ua/services3_7.php

2. Поліграф як нетрадиційний криміналістичний засіб і можливості його використання в кримінально-процесуальному доказуванні // Актуальні проблеми криміналістики. – Донецьк, 2001. – С. 92–100.

3. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): навч. посібник / М. В. Салтевський. – К.: Кондор, 2005. – 588 с.

4. Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 28 лип. 2004 р. № 842. – К., 2004. – 90 с.

5. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2136-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303

6. Правові підстави застосування поліграфа в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuviap.gov.ua/

7. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19

8. Кримінальний процесуальний кодекс України. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 254 с.

9. Про доповнення Кримінального процесуального кодексу України положеннями щодо використання поліграфа (детектора брехні): Проект Закону України від 12.03.2013 № 2521 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46058

10. Современные тенденции подготовки законопроекта о полиграфе [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://blog.liga.net/user/onazarov/article/17443.aspx

11. Александров Д. О. Правові підстави проведення психофізіологічного дослідження у кримінальному процесі України / Д. О. Александров, І. М. Охріменко // Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26–27 листоп. 2009 р.). – К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2009. – С. 95–96.

Ю. А. Дорохіна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
(Київський національний торговельно-економічний університет)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ОХОРОНИ ВЛАСНОСТІ

Метою сучасної кримінальної науки є впровадження новітніх ліберальних тенденцій, зокрема, щодо охорони власності кримінально-правовими засобами. Найбільш оптимальною є сучасна ліберальна кримінально-правова політика щодо охорони власності яка заснована на об'єктивному науковому ґрунті. Ліберальні ідеї становлять базис для її розбудови на засадах економічної, політичної, соціальної та духовної свободи, які здатні збалансувати прагнення та можливості всіх верств населення.

Щоб об'єктивно оцінити досягнення лібералізму в сфері регулювання відносин власності, необхідно звернутися до тези К. Маркса про узгодження суспільних «базису» і «надбудови», а саме: «Сукупність… виробничих відносин утворює економічну структуру суспільства, реальну підставу, на якій базується правова і політична надбудова, якій відповідають певні форми суспільної свідомості» [1]. Це базове положення дає змогу встановити, яким чином сучасна кримінально-правова політика щодо охорони власності, заснована на принципах лібералізму (що постає специфічною формою суспільної свідомості) зумовлюється власним «ринковим» базисом на концептуальному рівні та здійснює свій зворотній вплив на суспільне економічне підґрунтя й інші сфери життя як явище «надбудови». До того ж, феномен моделі кримінально-правової політики щодо охорони власності не може розглядатися «автономно», а тільки у контексті всіх зовнішніх та внутрішніх соціально-економічних та політичних умов.

Модель кримінально-правової політики щодо охорони власності постає перед дослідником як лабільна і чутлива система специфічного виду, у якій можна виявити три взаємопов'язаних діалектичних рівня: 1) інформаційний; 2) концептуальний та 3) метафізичний.

1. Першим рівнем доцільно визнати «інформаційний» – на якому створюється світоглядна основа розуміння суспільством ліберальної ідеології, яка цілком і повністю центрована на людському індивідуумі, на його добробуті, вона потребує для цього індивідуума найвищого дару – «свободи» [2], а основою ліберальної традиції є твердження – «свобода є власність» [3].

2. Другий рівень «концептуальний» – поєднує теоретичні засади кримінально-правової політики щодо охорони власності, заснованої на ліберальних принципах з впровадженням конкретних практичних завдань та ідей, що втілюються у вигляді «напрямів», «орієнтирів» та «векторів» її розвитку, основною ідеєю яких є ідеал індивідуальної свободи, де власність розглядається як гарант і міра свободи. На основі утвердження індивідуалізму формується концептуальна модель поєднання відносин власності держави й окремої людини, а також вирішується проблема втручання держави в справи особи, де протиправне посягання на майно особи, яке набуто законним шляхом розглядається, як посяганням на його свободу. Відповідно, система, що допускає такі посягання піддає ризику всі інші свободи, адже непорушність приватної власності є основною умовою загального режиму свободи.

3. На сучасному етапі концепція прав людини стала провідним елементом політичного лібералізму, практично метафізичним рівнем. Це фундаментальний рівень загальної ліберальної теорії, на якому метафізика – це «відкриття остаточної підстави речей, їхнє перше і універсальне начало», де одним із перших варто поставити питання про «підстави» та про «перше і універсальне начало» [4] власності. Доцільно вказати, що онтологічне (сутнісне) розуміння власності полягає не в речі, а в особі.

Поширена думка, що загроза свободам і правам індивідів може виходити тільки від держави – потенційного носія деспотичного начала, і ніколи від народу, який іманентно прагне до свободи, вимагає уточнення. Хоча б тому, що в більшості тоталітарних доктрин суб'єктність держави принижена: формально вона виступає не стільки як один з найважливіших компонентів цивілізації, скільки як інструмент збереження та домінування справжнього суб'єкта історії – народу [5].

Проте спроба онтологизувати права людини як найвищу цінність теж несе у собі «насіння тлі». Ще Ф. Ніцше свого часу

показав проблематичність філософії цінностей, які, як відомо, мають свою долю. На всю проблематичність інтерпретації прав людини в якості вічних цінностей звертав увагу й К. Шмітт та вказував: «Якщо розглядати основні права як цінності, то відразу ж виникає питання про те, чому ці цінності (життя, свобода, приватна власність) повинні розглядатися як такі лише по відношенню до держави? Логічно було б поширити таке ставлення до них і на правовідносини, що виникають між громадянами». К. Шмітт: підкреслював «одягнена в суб'єктивність свобода підміняється об'єктивністю цінностей, що є об'єктивністю лише уявно. Бо той, хто посилається на цінності, не може нічого протиставити прагненню до переоцінки, дискредитації або сумніву в тій чи іншій цінності» [6]. Дійсно, що заважає суверену переглянути статус цих норм-цінностей, і чи існують для цього неподоланні перешкоди? Це обґрунтування принципів-цінностей стає, по твердженню К. Шмітта, слабкою ланкою даної версії прав людини, і у цьому випадку слабо допомагає навіть надання цим правовим цінностям статусу «трансцендентних». Звичайно, продовжує К. Шмітт, можна було б розглядати конституційні норми в якості вираження «системи цінностей» або «природно-правової системи» (оскільки мова йде про основні права). Однак неминучим наслідком і розплатою буде знецінення самого тексту Конституції та її понятійної структури. Набуваємо ж ми в решті-решт цінності з «позитивною» і «надпозитивною» властивістю, щодо сумніву у стабілізуючій ролі яких досвід останніх десятиліть (до того ж, не тільки Німеччини) дає чимало приводів» [6].

Таким чином, доцільно вказати, що: або основні права (право власності у тому числі) – це цінності, які підлягають однаковому правовому захисту як у відносинах між громадянами і державою, так і між громадянами, або в одному випадку основні права – це ненабуті вічні цінності, а в іншому – суб'єктивні набуті права. Така, за твердженням К. Шмітта, нелегка ситуація, в яку потрапляють інтерпретатори Конституції як системи цінностей, де однією із основних (головних) цінностей поряд із життям та свободою є приватна власність.

Оголошуючи людину найвищою соціальною цінністю, неминуче необхідно визначити якусь абсолютну цінність та її людські параметри та неможливо уникнути питання про якість цієї людини.

Злочинець – теж людина, проте, чи доцільно його визнавати «вищою цінністю»? Модуси людяності взагалі безмежні. У наявності виключно ідеологічне гасло ліберальної демократії, яке досить обмежене реальним життям. Як справедливо зазначає О. І. Генісаретський: «ідеї всесвітнього громадянського суспільства, прав і свобод людини – це утопія, пафос якої – в агресивному запереченні всього самобутнього (особливо – різних «образів людяності»). У концепції прав людини прямо відображені тільки ті людські якості, які характеризують людину як автономного, вільного і правоздатного індивіда, як приватну особу, що представляє тільки самого себе, оскільки йому спочатку притаманні його людська природа та набуті з неї невідчужувані права. За етносами, культурами і релігіями не визнається власної природи, відмінною від індивідуально-людської, а отже, не визнається ні їх автономії, ні свободи, ні прав» [7]. На сучасному етапі ідеологема прав людини стала базисним елементом політичної теорії лібералізму, метафізичною системою і якимось, за влучним виразом В. І. Карпеця, «квазі-релігійним культом» [8].

Підтримуючи наведену позицію, окремі вчені вказують, що загальноприйнята концепція прав людини є регулятивною ліберальною ідеєю, має в своїй основі специфічно західне уявлення про людину, державу і природне право, яке розповсюджується на інші культури та цивілізації. Ідеологія прав людини ліберальної інтерпретації не має нічого спільного з християнським поглядом на людину і суспільство, на права особи, суперечить йому в самих своїх метафізичних основах [9].

Підсумовуючи, доцільно вказати, що на наш погляд, магістральний шлях, яким рухається цивілізуюче суспільство, – розвиток та утвердження позитивного права. Джерелом і захисником права, як внутрішнього, так і міжнародного, виступає держава, і його головна функція полягає в тому, щоб правовими засобами «перетворювати» народ у суспільство. Безперечно, на сучасному етапі багато держав з цією функцією справляються не ідеально, проте не слід думати, що держава тут може бути замінена виключно народом або виключно суспільством. Будь-яке суспільство є ліберальним в тій мірі, в якій його члени є активними громадянами держави, які дотримуються його законів, в тому числі і кримінального закону щодо охорони власності та захищають власність від будь-яких

протиправних посягань, у тому числі, з боку недоброчесних чиновників, чим захищають саму державу.

1. Вышеславцев Б. П. Сочинения / Б. П. Вышеславцев. – М.: Раритет, 1995. – 461 с., с. 122.

2. Дугін О. Г. Демократія проти лібералізму / О. Г. Дугін // Суспільно-політичне інтернет-видання «Дух волі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.duhvoli.com.ua.

3. Эрик Мак. Классический либерализм и либертарианство: либеральная традиция / Эрик Мак, Джеральд Ф. Гаус [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.libertarium.ru/1642

4. Мондін Б. Підручники систематичної філософії: Т. 3. Онтологія і метафізика / Б. Мондін; пер. з італ. Б. Завідняка. – Жовква: Місіонер, 2010. – 284 с.

5. Поппер К. Открытое общество и его враги: в 2 т. – Т. 2: Время лжепророков: Гегель, Маркс и другие оракулы. – М., 1992 – С. 76–77.

6. Schmitt C. Die Tyrannei der Werte // Hamburg, 1979. –S. 33, 37, 34.

7. Генисаретский О. И. Навигатор: методологические расширения и продолжения / О. И. Генисаретский. – М., 2002. – С. 440.

8. Карпец В. И. Русь Меровингов и корень Рюрика / В. И. Карпец. – М., 2006. – С. 143.

9. Куркин Б. А. Идеологема прав человека и ее интерпритация в современной отечественной правовой теории / Б. А. Куркин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ecsocman.hse.ru/data/2011/11/02/1270171825/pravo_2.2008

С. С. Єсімов,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін;
М. О. Таран,
здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Проблеми забезпечення безпеки дорожнього руху в сучасний період стають частиною комплексу соціально-економічних і демографічних завдань держави. Це завдання в першу чергу полягає в скороченні числа загиблих при дорожньо-транспортних пригодах (далі – ДТП).

Традиційно це завдання полягає в зниженні потенційної небезпеки ризиків в дорожньому русі, створення більш безпечного середовища, забезпечення дотримання правил дорожнього руху. Невиконання цього завдання призводить до виникнення дорожньо-транспортних пригод, винуватці яких залучаються до адміністративної відповідальності.

У зв'язку з цим, потрібно підвищення ефективності процесу адміністративного примусу численних суб'єктів, що беруть участь у дорожньому русі за порушення правил дорожнього руху, на основі вдосконалення законодавства, в першу чергу адміністративного (має превентивний характер), в частині що стосується адміністративної відповідальності, з подальшою оцінкою ефективності заходів покарання.

В останні роки були змінені матеріальні та процесуальні норми. Законодавець значно посилив адміністративну відповідальність за порушення правил дорожнього руху і експлуатації транспортних засобів: збільшив розміри адміністративних штрафів (наприклад, за порушення правил зупинки або стоянки транспортних засобів), розширив перелік правопорушень, що тягнуть за собою позбавлення права керування транспортним засобом або збільшення його терміну (наприклад, за повторне керування транспортним засобом в стані сп'яніння ст. 130 КУпАП).

Слід погодитися, що Глава 10 КУпАП щорічно піддається внесення різних змін, що говорить про постійну увагу держави та МВС України до цієї важливої проблеми.

Проте, масовість порушень правил дорожнього руху свідчить про низьку культуру учасників дорожнього руху. Як і раніше система державного адміністративного впливу на їх свідомість малоефективна.

Вчиненню ДТП сприяють обставини різної природи. З одного боку, це грубі порушення правил дорожнього руху, що виразилися: в управлінні транспортним засобом в стані сп'яніння; виїзд на смугу, призначену для зустрічного руху; перевищення швидкісного режиму; проїзд на заборонний сигнал світлофора.

Суб'єктами даних порушень є фізичні особи-учасники дорожнього руху (перш за все, водії). При цьому чинна редакція Глави 10 КУпАП передбачає відповідальність за вчинення правопору-

шень у сфері дорожнього руху та інших осіб (пасажир, пішохід, велосипедист, посадова і юридична особа) [1]. З іншого боку, це незадовільний стан дорожнього покриття, невжиття заходів з поточного ремонту доріг, неналежний контроль небезпечних ділянок дороги і обставини, що носять форс-мажорний характер (перш за все, погодні умови).

У даному випадку відповідальність настає за умови встановлення ознак порушення Правил дорожнього руху (швидкісного режиму, правил маневрування та ін.).

Необхідно відзначити, що перераховані суб'єкти адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері дорожнього руху мають відмінні риси за видами покарань і за порядком притягнення до відповідальності.

У той же час розміри та види покарань законодавчо визначаються з урахуванням ступеня небезпеки порушень інших учасників руху, поширеність кожного конкретного порушення, повторність порушення і ін.

Контроль дотримання правил дорожнього руху та прийняття управлінських рішень за їх порушення покладається на патрульну поліцію Національної поліції України [2].

У даний час у зв'язку з організаційно-штатними змінами в системі МВС України, значно ускладнена реалізація патрульної поліцією законодавства України про адміністративну відповідальність.

У період реформи МВС скорочення штату співробітників досягло 15%, в зв'язку, з чим виникають труднощі, пов'язані з виявленням, припиненням і попередженням адміністративних правопорушень у сфері дорожнього руху. Є необхідність підвищення ефективності роботи всіх підрозділів МВС України, в тому числі і підрозділів патрульної поліції. Правозастосовна практика показує, що в ряді випадків при скоєнні ДТП винного в заподіянні шкоди неможливо притягнути до адміністративної відповідальності, так як його дії не є адміністративно караними.

У зв'язку з викладеним стає необхідним вдосконалення діяльності підрозділів патрульної поліції Національної поліції України, в т. ч. щодо дослідження суб'єктного складу осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності за вчинення

правопорушень у сфері дорожнього руху. Необхідно наукове обґрунтування заходів, здатних забезпечити скорочення числа адміністративних правопорушень у сфері дорожнього руху та заходів, спрямованих на протидію адміністративним правопорушенням даної категорії.

Доцільно класифікувати адміністративні правопорушення у сфері дорожнього руху:

– діяння, що мають моральний вплив на правопорушника (покарання призначається у вигляді попередження, правопорушення не характеризується високим ступенем суспільної небезпечності);

– діяння, що тягнуть призначення покарання, пов'язаного накладанням штрафу, при цьому у зв'язку з диференціацією розмірів штрафів слід виділити підгрупи: діяння з потенційно високою суспільною небезпекою (наприклад, керування транспортним засобом водієм, що не мають такого права), з потенційно низькою суспільною небезпекою (наприклад, порушення правил користування зовнішніми світловими приладами, звуковим сигналом, аварійною сигналізацією або знаком аварійної зупинки) та відносно нейтральні (коли розмір штрафу є досить високим, але в цілому істотної суспільної небезпеки це діяння не несе, наприклад, передача керування транспортним засобом особі, яка не має при собі документів на право керування ним, ст. 126 КУпАП);

– діяння, що тягнуть обмеження особистих прав суб'єкта: свободи, трудової діяльності та права управління транспортним засобом.

Адміністративні правопорушення у сфері дорожнього руху доцільно систематизувати за видовими особливостям:

– правопорушення в галузі реєстрації і експлуатації транспортних засобів (видовим об'єктом виступає встановлений порядок реєстрації транспортних засобів);

– правопорушення в галузі експлуатації транспортних засобів (видовим об'єктом виступає встановлений порядок їх експлуатації);

– порушення учасниками дорожнього руху Правил дорожнього руху (видовим об'єктом виступає встановлений порядок дорожнього руху);

– правопорушення в галузі утримання доріг і дорожнього будівництва (видовим об'єктом виступає встановлений порядок проведення дорожніх робіт або вчинення інших дій у сфері регулювання дорожнього руху);

– посягання на встановлений порядок управління транспортними засобами (видовим об'єктом виступає встановлений порядок допуску водіїв до керування транспортними засобами).

Для більш ефективного забезпечення правозастосовної діяльності та підвищення заходів адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері дорожнього руху доцільно встановити виняткову компетенцію суду по розгляду справ про адміністративні правопорушення в галузі дорожнього руху, якщо санкція застосовується норми передбачає альтернативне покарання у вигляді адміністративного штрафу або позбавлення спеціального права, на прикладі ст. 121 КУпАП (повторне керування транспортним засобом, не зареєстрованим у встановленому порядку) таст. 122 КУпАП (перевищення швидкісного режиму понад 50 км/год.).

Суб'єкти адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері дорожнього руху – це фізичні, юридичні, посадові особи або індивідуальні підприємці, які є учасниками дорожнього руху, або мають розпорядчі функції (повноваження) виконання яких дає право або зобов'язує виконувати дії, пов'язані з дорожнім рухом і допустила порушення норм, правил, стандартів у сфері дорожнього руху.

Суб'єктом адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері дорожнього руху може бути визнано винна фізична особа, яка досягла віку 16 років, осудна (в деяких випадках наділена відповідним службовим становищем, або має інший спеціальний статус), індивідуальний підприємець та юридична особа, яка вчинила правопорушення в сфері дорожнього руху.

---

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон від 07.12.1984 № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – додаток до № 51. – Ст. 1122.

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.

Ю. Ц. Жидецький,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних дисциплін;
У. О. Цмоць,
старший науковий співробітник
відділу організації наукової роботи
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ІНКЛЮЗИВНІ ПІДХОДИ У ЗАПОБІГАННІ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

В сучасних умовах системна корупція в Україні набула потворних форм. Корупція пронизує усі сфери життя. Її масштаби почали загрожувати не тільки принципам та законам соціальної справедливості, але і майбутньому існуванню державності України.

Дослідження Transparency International, Gallup International та Центр Разумкова про рівні корупції в Україні у 2013–2015 роках виявило, що по корупційним каналам за одну годину проходить 40 млн. грн, а за один день близько мільярда гривень.

Корупція в Україні практично є непокараною. Кожна частина статті 368 Кримінального кодексу України передбачає можливість покарання у вигляді позбавлення волі. Проте, лише 19% чиновників, яких судили опинилися в буцегарні, 9% осуджених було оправдано, 38% отримало випробувальний термін (в середньому 2 роки та 2 місяці), а 34% оштрафовано – середня сума штрафу близько 20 тисяч грн [3].

Сьогодні державні органи України намагаються запобігати та протидіяти корупції за допомогою створення нових контролюючих органів та переатестацією працівників. Проте, такі дії не дають реальних результатів.

Оновлення влади в Україні не зменшує, а навіть сприяє масштабам корупції.

Наприклад, у 2013 році 45,5% українців вважали, що правоохоронна система повністю корумпована. У 2015 році таку думку підтримало вже 64% українців – зростання склало майже 18,6%.

Середній розмір хабаря у 2014 році складав близько 30 тис. грн, а в 2015 році вже близько 40 тисяч грн.

На нашу думку, проблема розвитку системи корупції в Україні полягає у невірно обраному шляху державного управління. У 2012 році в США була опублікована книга професорів Дарона Аджемоглу та Джеймса Робінсона»Чому нації помиляються: джерела влади, власності та бідності». Автори пропонують концепцію, згідно з якою бідність країни залежить не від релігії, історії чи природних ресурсів. Все залежить від ефективної діяльності соціально-політичних інститутів. У бідних країн політичні еліти вибирають невірний політичний курс тому, що реалізують, як їм здається, власні життєві цінності [1].

Більшість бідних країн формують та розвивають суспільно-політичні інститути держави на основі екстрактивних підходів. Для яких характерно:неоднорідність кадрової політики (поділ на обраних та необраних); підтримування силовими та авторитарними чинниками;періоди мобілізації змінюються періодами стагнації (явища авралу є цілком нормальним для цих інституцій);тотальний контроль над усіма інституціями та суспільними відносинами.

Тривалий час державна система України розвивалася на основі екстрактивного підходу. Сьогодні в Україні кількість державних службовців – понад 250 тис., законодавчих документів у базі Верховної Ради близько 500 тисяч, між цими документами понад мільйон зав'язків у вигляді виносок, посилань один на інший, доповнень тощо. У державних органів офіційно понад тисяча функцій, що спрямовані на контроль і регулювання.

Сьогодні все частіше у деяких засобах масової інформації появляються заяви про необхідність терпимості до корупції. Наводяться приклади про існування корупції в усіх державах світу. Певну її корисність та непереможність. Корупцію в державних органах порівнюють з раковими клітинами в організмі людини. Будь яке, навіть маленьке, хірургічне втручання може спричинити метастази на всі інші важливі життєві органи.

Державна система України все більше уподібнюється до сюрреалістичної держави під назвою – Лямблія, яку майстерно описав відомий польський письменник-фантаст Станіслав Лем. Модернізація та розвиток, будь-якої структури в Лямблії передбачало використання корупційних механізмів.

Кожен чиновник заохочував своїх підопічних до вимагань та хабарів. Лідер країни відкрив Корупційний банк, де кожний громадянин країни міг брати кредити для давання хабарів. Силові органи держави мали право садити кожного – усі громадяни є винними, а ступінь покарання кожного визначає суд. Хабарі брав кожний. Той хто не давав або не брав хабаря міг зазнати насильства. Так Станіслав Лем описав агонію державної системи Лямблії перед початком її розвалу [2].

Системну корупцію неможливо подолати лише каральними підходами. Корупція є похідною неефективного управління державного апарату. Її можна побороти перебудувавши систему державного управління на основі інклюзивного підходу. Такий підхід ґрунтується на вільному виборі суспільством соціально-мисленевих установок та мотиваційних настанов, які свідомо фіксуються на рівні державних інститутів. Саме солідарний вибір суспільних цінностей суспільства і свідома її реалізація державними лідерами дає можливість робити успішні країни багатими.

Український народ 21 жовтні 2013 року зробив свій вибір ціннісних установок – розпочавши Революцію Гідності. Людина є частиною системи, отже побудова нової інклюзивної системи державного управління повинна гуртуватися на повазі та гідності кожного громадянина. Відповідно до одного з основних правил кібернетики суб'єкт управління повинен мати свободи та варіативності не менше як об'єкт управління.

Отже, для успішного подолання системної корупції необхідно формувати систему державного управління на основі інклюзивного підходу. Який запобігає соціальному паразитизму державних чиновників, а передбачає їх професіоналізм, чесність та відповідальність.

---

1. Аджемоглу Дарон. Чому нації занепадають: походження влади, багатства та бідності / Аджемоглу Дарон, Робінсон Джеймс. – К.: Наш Формат, 2016. – 504 с.

2. Лем Станіслав. Професор Доньда / Станіслав Лем // Всесвіт. – 1988. – № 4. –С. 87–92.

3. Штрафи за хабарництво менші за хабарі, а за гратами – лише п'ята частина корупціонерів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ti-ukraine.org/news/oficial/5948.html

В. А. Завтур,
аспірант кафедри кримінального процесу
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

НАЛЕЖНІСТЬ ДОКАЗІВ ПРИ РОЗГЛЯДІ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ КЛОПОТАНЬ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Законодавче визначення властивостей доказів у КПК 2012 р. традиційно розглядається як одна з його найбільших переваг, гарантія дотримання прав та свобод особи в кримінальному провадженні та впевнений крок на зустріч утвердженню принципів верховенства права та законності в кримінальному судочинстві. Чинний кримінальний процесуальний закон пов'язує доказування не лише із необхідністю правильного вирішення провадження по суті, але й із прийняттям проміжних рішень, якими визначається його рух, забезпечується дієвість, відновлюються права учасників кримінального провадження, чільне місце серед яких займають рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (далі – ЗЗКП).

Відтак, у сучасній кримінальній процесуальній доктрині набуває актуальності проблематика визначення особливостей властивостей доказів, якими обґрунтовується необхідність застосування ЗЗКП.

Закріплення широкого багаторівневого кола фактичних обставин, які необхідно встановити для вирішення відповідних клопотань, використання оцінних понять у формулюванні норм КПК України доволі часто дезорієнтують сторони кримінального провадження у визначенні належних доказів, якими вони матимуть змогу обґрунтувати свої доводи під час розгляду слідчим суддею клопотання про застосування ЗЗКП.

У кримінальній процесуальній літературі, належність доказів розглядається здебільшого в контексті досягнення кінцевої мети доказування (встановлення обставин, що складають предмет доказування у кримінальному провадженні) [1, с. 13], а не прийнят-

тя проміжних рішень (встановлення локального предмета доказування), втім, окремі дослідники цей аспект не оминули увагою.

Так, Т. В. Лукашкіна вказує, що належними є докази, за допомогою яких можна встановити обставини, які необхідні для вирішення справи або для прийняття певних процесуальних рішень [2, с. 107].

О. В. Литвин, досліджуючи особливості оцінки доказів при прийнятті проміжних рішень на стадії судового розгляду, серед однієї з її особливостей називає визначення належності доказів в контексті локального предмету доказування [3, с. 5].

Аналіз положення ч. 1 ст. 85 КПК України, відповідно до якого належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів дозволяє стверджувати що воно в цілому є прийнятним в контексті застосування ЗЗКП: обставини, що складають локальний предмет доказування при розгляді слідчим суддею відповідних клопотань в даному випадку охоплюються формулюванням «інші докази, що мають значення для кримінального провадження».

Визначаючи належність доказів при застосуванні ЗЗКП в межах локального предмету доказування, слід наголосити, що і у КПК, і в роз'ясненнях Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ лише фрагментарно висвітлюється аспекти, пов'язані із визначенням належних доказів для підтвердження тих чи інших обставин.

Окремі положення Розділу ІІ КПК України містять посилання на необхідність встановлення таких фактичних обставин, для підтвердження яких в цілому достатньо важко навести приклад належного доказу, зокрема: існування реальної загрози зміни або знищення речей і документів (ч. 2 ст. 163 КПК України), репутація підозрюваного, обвинуваченого (п. 6 ч. 1 ст. 178 КПК України), виключні випадки, в яких слідчий суддя, суд встановить, що застава у межах, визначених КПК України не здатна забезпечити виконання особою, що підозрюється, обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов'язків (ч. 5 ст. 182 КПК України) тощо.

У п. 10 Інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до КПК України» більш детально роз'яснено зміст обставин, що враховується при обранні запобіжного заходу, в окремих випадках наводячи конкретні приклади належних доказів на їх підтвердження. Натомість, відносно ризиків перешкоджання підозрюваним, обвинуваченим кримінальному провадженню аналогічних роз'яснень Суд не надає, що слід вважати недоліком, враховуючи їх оцінний зміст та криміногічний характер.

Вказане, зумовило активізацію доктринальних досліджень в цьому напрямку. На підставі опитування прокурорів, О. В. Єні склала достатньо детальний перелік доказів, які є «більш ефективними та переконливими» при обґрунтуванні кожного ризику, передбаченого ст. 177 КПК України [4, с. 54–55].

Окремі аспекти належності доказів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжних заходів знаходять відображення в рішеннях Європейського Суду з прав людини.

У рішенні «Мамедова проти Російської Федерації» ЄСПЛ визнав неналежним доказом для обґрунтування ризику переховування від органів досудового розслідування втечу співучасника заявниці [5, с. 93].

Крім цього, неналежним доказом для підтвердження ризику переховування від органів досудового розслідування та суду ЄСПЛ визнав також наявність у особи кількох місць проживання у справі «Олександр Макаров проти Російської Федерації», зазначивши, що саме по собі непостійне місце проживання не створює небезпеки для правосуддя [5, с. 95].

Відсутність у законі положень щодо належності доказів та чітких позицій вищих судових органів очікувано зумовили неправильне застосування судами положень ст. 177 КПК України. Є приклади, коли в обґрунтування ухвали про застосування запобіжного заходу вказують на існування необхідності у проведенні низки слідчих (розшукових)дій, експертиз, виконання вимог ст. 290 КПК України, складання обвинувального акту та реєстру матеріалів досудового розслідування [6], але необхідність здійснення окремих процесуальних дій не може бути підставою для застосу-

вання запобіжного заходу, якщо відсутні факти протидії здійсненню кримінального провадження з боку підозрюваного, обвинуваченого. В окремих випадках достатньо важко прослідкувати зв'язок між доказом та фактичною обставиною, яку він обґрунтовує, з позиції логіки аргументації, зокрема, наприклад, слідчим суддею було визнано підозру особи у вчиненні умисного корисливого злочину як ризику переховування від органів досудового розслідування [7], хоча цілком очевидним видається, що такий зв'язок є дещо опосередкованим.

Отже, з метою забезпечення законного та обґрунтованого рішення про застосування ЗЗКП, вищим судовим органам слід надати роз'яснення щодо правильного застосування положень ст. 177 КПК України в контексті визначення належних доказів, якими підтверджується наявність ризиків перешкоджання кримінальному провадженню з боку підозрюваного, обвинуваченого, а вдосконалення юридичної техніки чинного кримінального процесуального закону має відбуватися в напрямку закріплення переліків при використанні оцінних понять, що сприятиме правильному визначенню спрямованості доказування сторонами кримінального провадження під час розгляду слідчим суддею клопотань про застосування ЗЗКП.

---

1. Доказування в кримінальному провадженні / В. Г. Гончаренко. – К.: Прецедент, 2014. – 42 с.

2. Кримінально-процесуальне право України: підручник / за заг. ред. Ю. П. Аленіна. – Х.: Одіссей, 2009. – 816 с.

3. Литвин О. В. Кримінально-процесуальне доказування у стадії судового розгляду: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09 / О. В. Литвин. – Одеса, 2016. – 214 с.

4. Єні О. Діяльність прокурора при підготовці клопотань про застосування запобіжних заходів / О. Єні // Вісник прокуратури. – 2016. – № 5. – С. 50–59.

5. Макбрайд Д. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес / Д.Макбрайд. – К.: К.І.С., 2010 – 576 с.

6. Ухвала слідчого судді Деснянського районного суду м. Києва від 10 травня 2016 р. (Справа № 754/6199/16-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57661197

7. Ухвала слідчого судді Липовецького районного суду Вінницької області від 08 липня 2014 р. (Справа № 136/1472/14-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46292256

В. П. Захаров,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності;
Л. В. Осташук,
курсант 4 курсу факультету № 2
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАВДАННЯ, ЩО ВИРІШУЮТЬСЯ ЗА ДОПОМОГОЮ БІОМЕТРІЇ, ТА СФЕРИ ЗАСТОСУВАННЯ БІОМЕТРІЇ

Біометричні характеристики властиві всім людям, тому для таких представників як низкидіти, пенсіонери, громадяни, які погано бачать і чують або не вміють читати та писати, біометрична ідентифікація є якщо не єдиним, то основним засобом засвідчення особи або її розпізнавання [1].

Крім біометричних засобів, як засоби ідентифікації також використовуються різні варіанти смарт-карт ітокенів. Сьогодні у більшості країн у різні типи документів, які засвідчують особу пред'явника, активно впроваджують сучасні засоби ідентифікації і верифікації, для чого часто повністю змінюють їх традиційний «паперовий» вигляд на рішення, засновані на технологіях або симбіозі технологій смарт-карт, штрих-кодів, електронного підпису, шифрування, біометричної або радіочастотної ідентифікації [2].

В Україні прикладами ідентифікаційних документів нового покоління є біометричні закордонні паспорти, банківські картки нового зразка та ідентифікаційні картки допуску на режимні об'єкти.

Без біометричних технологій практично неможливо виконати завдання масової ідентифікації індивідуумів, яке вкрай потрібне під час вирішення таких проблем:

– боротьби з тероризмом і злочинністю – організованою, транскордонною, пов'язаною з викраданнями людей, новими формами работоргівлі (дорослими і дітьми), тощо;

– протидії нелегальній міграції;

– припинення шахрайств у сфері електронної і мобільної комерції та зловживань із кредитними картами (так званих

«крадіжок особи» – розкрадання або привласнення шляхом обману повноважень законного користувача з розпорядження грошовими коштами).

Одночасно законослухняні громадяни також потребують ефективних і надійних засобів і систем масовоїї дентифікації. Їм необхідні зручні, надійні й безпечні процедури посвідчення особи під час таких ситуацій:

– проходження паспортного і прикордонного контролю (закордонні паспорти, візи, внутрішні ідентифікаційні картки чи їх аналоги, посвідчення платника податківтощо);

– підтвердження свого особливого статусу або повноважень на здійснення спеціальних видів діяльності, зокрема професійної (права водія; різні посвідчення: моряка, пенсіонера, біженця; студентські квитки);

– звернення до систем медичного і соціального забезпечення, страхування, в бібліотеки, музеї, інші установи культури та науки і т. д.;

– участі у виборах, референдумах та інших формах волевиявлення;

– користування фінансовими системами, програмами лояльності, додатковими сервісами, які можуть надавати транспортні підприємства (програми супроводу авіапасажирів, які часто мандрують, тощо) [3].

Сьогодні основою системи інформаційної безпеки є засоби ідентифікації користувачів і управління їх доступом до корпоративних інформаційних ресурсів.

У низці ідентифікаційних засобів захист інформації забезпечується шифруванням, генерацією одноразових паролів, електронним підписом і цифровими сертифікатами. Але найефективнішим є використання будь-яких засобів ідентифікації у комплексі з біометричними технологіями.

Біометричні ідентифікатори також можуть використовуватися і самостійно. У будь-якому варіанті використання біометрії зберігається її основна перевага – точна, безпечна, швидка і зручна ідентифікація користувача [3].

Усі системи біометричної ідентифікації виконують дві основні функції:

1. Реєстрації – за декількома вимірюваннями за допомогою зчитувального біометричного пристрою формується цифрова

модель (шаблон) відповідної біометричної характеристики (залежно від методу ідентифікації або верифікації: відбитку пальця, малюнка райдужної оболонки ока, зображення обличчя та ін.) особи, яка реєструється.

2. Ідентифікації – одне або декілька вимірювань контрольованої біометричної характеристики зчитувальним пристроєм, яка трансформується в придатну для використання цифрову форму і потім порівнюється:

а) з єдиним шаблоном, який належить особі, котру перевіряють. Шаблон вибирається за номером або кодом, який заздалегідь був внесений у базу даних. Результат порівняння виводиться на екран пристрою ініціатора запиту [4].

Така процедура називається верифікацією або порівнянням «один до одного». Результат зазвичай виводиться у вигляді числа, яке показує ступінь вірогідності того, що шаблони, які порівнювались, належать одній особі.

Потім, за допомогою якого-небудь математичного критерію, ухвалюється рішення про ідентичність шаблонів;

б) з усіма зареєстрованими в базі даних шаблонами (без попереднього вибору шаблону за допомогою введення номера або коду). Як підсумковий результат надається список декількох найбільш подібних шаблонів (із зазначенням найбільшого ступеня вірогідності, отриманого за результатами порівняння). Потім, як і у попередньому випадку, за допомогою спеціального математичного критерію ухвалюється рішення про ідентичність шаблонів. Така процедура має назву аутентифікації або порівняння «один до багатьох» [5].

Технології, які застосовують біометрію, привертають увагу багатьох фахівців із державних установ і найрізноманітніших галузей економіки. Постійні дослідження, які проводяться співробітниками фірм-розробників засобів ідентифікації, підтверджують, що використання унікальних людських характеристик (відбитків пальців, райдужної оболонки очей, зображення обличчя і т. д.) є одним із найліпших нині рішень для досягнення приватності, конфіденційності, аутентифікації, управління доступом, безперебійності у роботі та цілісності інформації.

Біометричні системи значною мірою перевершують традиційні способи аутентифікації, які використовують систему

паролів або спеціальних ідентифікаційних смарт-карток, або токенів. Безумовною перевагою біометрії є спосіб авторизації, під час якого система перевірить, чи індивідуум, котрий намагається ввійти до системи, є саме тією особистістю, яка має на це право, а не особою, котра знайшла загублену смарт-картку або записник із паролями [6].

Технології, які застосовують біометрію, повинні відповідати вимогам, які пред'являють до біометричної ідентифікації і створюваних на її основі документів, провідні міжнародні, регіональні та галузеві організації, а також міждержавні структури й урядові органи.

Застосування біометричних технологій найрізноманітніше. Це доступ до робочих місць і мережевих ресурсів, захист інформації, забезпечення доступу відвідувачів до певних ресурсів і побудова систем безпеки. А ведення електронного бізнесу і доступ до електронних інформаційних систем, особливо урядових, можливий тільки після дотримання певних процедур щодо ідентифікації особи.

Біометричні технології використовуються в галузі безпеки банківських звернень і транзакцій, інвестування та інших фінансових переміщень, охороні правопорядку, а також у роздрібній торгівлі, питаннях охорони здоров'я й у сфері соціальних послуг, не говорячи про паспортно-візові документи нового покоління.

Електронні документи такі, як електронні паспорти та картки автоматичної системи ідентифікації особи «eGate» дозволяють пассажирам значно зменшити час, необхідний для проходження прикордонного контролю.

Ця методика показала себе як економічноефективна, тому необхідно очікувати інтенсивного запровадження подібних технологій в аеропортах і транспортних вузлах усього світу. Нині багато західних країн уже впровадили технології електронних паспортів і систем ідентифікації «eGate» [7].

Згодом там, де буде необхідна персональна ідентифікація, біометричні системи активніше будуть застосовуватися у всіх сферах нашого життя.

У майбутньому використання біометрії окремо або в симбіозі з смарт-картками, ключами й електронними підписами за-

стосовуватимуться у всіх сферах економіки і приватного життя людини.

1. Технологии // BioLink. – 2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.biolink.ru/technology/

2. Применение технологий биометрической идентификации по отпечаткам пальцев будет расширяться. – 2013. – 14 февраля [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.biometrics.ru/news/

3. Массовая идентификация // BioLink. – 2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://biolink.ru/solutions/civil_id.php

4. Защита информации // BioLink. – 2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://biolink.ru/solutions/security.php

5. Биометрические технологии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://universalkey.boxmail.biz/cgi-bin/guide

6. Прохоров А. Мой дом – моя крепость, мое лицо – мой пропуск / А. Прохоров // КомпьютерПресс. – 2000. – 2 июля [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.computerpress. ru/Archive/CP/2000/7/2

7. Биометрические системы пограничного контроля: новый прогноз. – 2013. – 10 апреля [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.biometrics.ru/news/biometricheskie_sistemi_pogranichnogo_kontrolja_novii_prognoz/.

О. В. Захарова,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії;
М. В. Лесів,
слухач магістратури факультету № 4
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ У СУЧАСНОМУ СВІТІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ

Суспільним процесам притаманні певні відхилення від нормального вектора розвитку, який відповідає вимогам законності, встановленим в країні. Такі відхилення призводять до появи злочинності та її укорінення в соціальному середовищі.

Організована злочинність – це найскладніше і найнебезпечніше антисуспільне явище. Воно не має державних кордонів і масштабів. Організована злочинність – це сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку зі створенням та діяльністю організованих злочинних угрупувань [1].

Слушно зауважив М. Щепків, корупція та організована злочинність є глобальними проблемами світового співтовариства. Ці явища є основною небезпекою для розвитку сучасної цивілізації, оскільки створюють непереборні перешкоди для нормального функціонування і соціально-економічного прогресу суспільства [2].

Проникнення кримінальних елементів на всі рівні влади створили передумови появи надзвичайно організованої системи злочинних угрупувань.

Проблему розбудови системи боротьби з організованою злочинністю досліджували Л. С. Верченко, О. М. Джужі, О. М. Костенко, Е. Ю. Шостко. Але сучасний характер організованої злочинності вимагає детальнішого вивчення, глобального реагування на її виникнення на засадах міжнародної співпраці. Важливе значення має обмін досвідом між державами, адже це допомагає виокремити найбільш ефективні законодавчі і практичні стратегії протидії організованій злочинності.

Поняття організованої злочинності з'явилося ще тоді, коли комітети Конгресу США почали збирати докази існування таємного злочинного товариства під назвою «Мафія» або «Козаностра». До ознак цього явища належать: 1) прагнення отримати прибутки і могутність, що грунтується на людських слабостях; 2) застосування залякування і підкупу; 3) прагнення убезпечити себе від вимог закону [3, с. 2].

Згідно з визначенням Ради ЄС від 28 травня 2001 року запобігання – це діяльність, що охоплює всі заходи, які сприяють скороченню злочинів, а також зменшенню відчуття небезпечності у громадян як кількісно, так і якісно безпосередньо за допомогою утримання від злочинних дій або через політику і втручанн, спрямоване на зменшення можливості на вчинення злочинів, а також через впливи та причини злочинності. Головними напрямами запобігання є: соціальне запобігання; реабілітаційний підхід; ситуаційне запобігання; стратегії правоохоронних органів, спрямовані на своєчасне виявлення і покарання злочинців [4, с 199].

Згідно з думкою західних кримінологів термін «запобігання» охоплює будь-яку дію, що спрямована на зниження рівня злочинності, а також на зменшення почуття жаху перед злочинністю у населення [5].

О. Ю. Шостко зазначає, що існує два підходи запобігання:

1) традиційний – пов'язаний з належним функціонуванням системи кримінальної юстиції;

2) нетрадиційний – охоплює запобіжну діяльність і включає різного роду підходи на рівні громади (надання громадянам інформації щодо збитків і ризиків, що тягне за собою організовану злочинність; у провадження гарячих ліній; участь у роботі різних громадських організацій; регуляторна політика) [4, с. 177].

Більшість європейських країн дотримуються традиційного підходу у боротьбі з організованою злочинністю за допомогою органів, що входять до системи кримінальної юстиції. Тільки деякі країни дотримуються нетрадиційного підходу, наприклад, боротьба з організованою злочинністю у Нідерландах має привентивний характер, ця функція покладається на місцеві виконавчі органи влади. У деяких Європейських країнах створено спеціалізовані органи для підвищення ефективності діяльності з протидії організованої злочинності. Наприклад, в США завдання боротьби з організованою злочинністю покладені на федеральні правоохоронні відомства, яких нараховується більше сімдесяти. У системі федеральних правоохоронних органів можна виділити кілька головних міністерств, які відіграють провідну роль у боротьбі з організованою злочинністю: 1) Федеральне бюро розслідувань (ФБР); 2) Державна атторнейська служба; 3) Велике журі [6, с. 142–144].

В Італії також створено спеціальні служби, які на практиці протидіють злочинності – спеціальний підрозділ із боротьби з організованою злочинністю – дирекція із розслідування злочинів мафії (Direzione investigativa antimafia – DIA), яка функціонує під егідою Департаменту державної безпеки МВС. Головними завданнями DIA є скоординоване проведення розвідувальної діяльності, спрямоване на виявлення злочинних організацій мафіозного типу, їх зв'язків, структури, сфер діяльності, проведення розслідування. DIA має три відділи: 1) відділ превентивного розслідування; 2) відділ кримінального розслідування; 3) відділ міжнародних відносин у сфері розслідування.

Потужним антикриміногенним чинником є активізація участі громадян у різних запобіжних програмах. Наприклад, у Полермо 25 тис. дітей щорічно відвідують освітню програму, спрямовану на зміну таких культурних норм, що дозволяють мафії поширюватися. Також парламент країни заснував спеціальну Генеральну Раду по боротьбі з організованою злочинністю, а також окружні управління по боротьбі з організованою злочинністю та мафією, і окрему – Державне управління по боротьбі з мафією та слідче управління по боротьбі з мафією.

У Великобританії з 1 квітня 2006 року діє Служба по боротьбі з найбільш небезпечною організованою злочинністю – SOCA (Serious Organiced Crime agency), пріорітетними напрямками роботи якої є:

а) підвищення рівня обізнаності населення про організовану злочинність;

б) збільшення обсягу повернених коштів, отриманих незаконним шляхом і числа розкритих кримінальних справ;

в) підвищення загрози для діяльності організованих злочинних угрупувань у Великобританії завдяки відпрацьованим оперативним і слідчим діям, а також впровадженні нових способів боротьби з цим явищем [7, с. 180].

У Польщі у 2000 році було утворено Центральне бюро розслідувань, яке є незалежним від місцевої поліції, хоча й має свої підрозділи у кожному регіоні країни.

Більшість громадян країн Західної Європи зрозуміли, що їх безпека і добробут багато в чому залежить від них самих. Це сприяло розвитку суспільної ініціативи: люди почали об'єднуватися для взаємної підтримки в протидії злочинності. У Великобританії на добровільній основі на допомогу правоохоронним органам залучаються її громадяни. У відповідності до планів уряду, чисельність підрозділів «добровільної стражі» повинна досягти 5 мільйонів чоловік.

В Австрії, Бельгії, Ірландії, Італії і Швейцарії функціонують спеціальні комісії з координації поліцейських і адміністративних заходів, направлених на попередження злочинності. В Данії, Франції, Нідерландах, Швеції, Німеччині виникли громадські ради по протидії злочинності. До завдань цих рад входить уточнення характеристик злочинності за рахунок виявлення латентного криміналу

і викриття її характеру, – виділяючи саме ті фактори, на які можна ефективно впливати на місцевому рівні [8].

Україна перейняла цей позитивний досвід і створила аналогічний до вищезазначеного спеціалізований орган по боротьбі з організованою злочинністю.

В Україна нетрадиційний спосіб запобігання, на відміну від інших західноєвропейських держав, не набув поширення через недосконалий стан громадського суспільства. На мою думку, доцільним є запозичити досвід зарубіжних держав із запобіганням організованій злочинності, а саме створення спеціальних інституцій на рівні правоохоронних органів. Також варто зазначити те, що вони повинні бути не суто каральними, а виконувати функцію по запобіганні організованій злочинності. Важливим напрямком вдосконалення системи боротьби з організованою злочинністю є підвищенням рівня співробітництва з правоохоронними органами зарубіжних країн. Але це співробітництво не повинно проявляти себе тільки в обміні інформацією, а в реальних діях, проведенні спеціальних операцій по ліквідації злочинних організацій.

Злочинність досягла свого епогею через появу зубожіння основної маси населення, наростання негативних соціальних проявів. Тому для запобігання організованої злочинності велике значення має підвищення рівня життя населення, зниження рівня соціальної напруженості, створення належних умов для формування правової держави та громадянського суспільства з високим рівнем правової свідомості.

---

1. Про організаційно-правові основи з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 р. № 3341-12 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – С. 358.

2. Щепкін М. Корупція та її взаємозв'язок з організованою злочинністю / М. Щепкін // Персонал. – 2011. – № 3. – С. 50–58.

3. Herbert D. U. Comporations of corruption. A systematic, Study of Organized Crime / Herbert D. U., Tritt M. – Springfield, lllinois, U.S.A.,Cnarles C. Thomos Publisher, 1984. – 256 p.

4. Шостко О. Ю. Європейський досвід запобігання організованій злочинності: теоретичні питання / О. Ю. Шостко // Право України. – 2010. – № 2. – С. 198–203.

5. Шостко Е. Ю. Теоретичиские предносылки розработки и реализации проограмм предупреждения преступности несовершеннолетних в США:

дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология:уголовно-исполнительное право» / Е. Ю. Шостко. – Х.,1997. – 205 с.

6. Верченко Л. С. Система та компетенція правоохоронних органів США, які протидіють організованій злочинності / Л. С. Верченко // Право і суспільство. – 2009. – № 5. – С. 141–147.

7. Аналіз ефективності діяльності системи кримінальної юстиції у сфері протидії організованій злочинності в окремих європейських країнах // Проблеми законності. – 2009. – № 1. – С. 176–185.

8. Иншаков С. М. Зарубежная криминология / С. М. Иншаков. – М.: ИНФРА-М-НОРМА, 1997. – 383 с.

О. І. Зачек,
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності факультету № 2
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОШОКЕРА СТОРОННІМИ ОСОБАМИ ПРОТИ ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ ВНАСЛІДОК ЙОГО ОБЕЗЗБРОЄННЯ

Одним з ефективних засобів спеціальної техніки, що дозволяють швидко припинити протидію агресивно налаштованих правопорушників, в тому числі таких, що перебувають під дією алкоголю чи наркотичних речовин, є електрошокер. В Україні виробляється електрошокер ІР-4 [1]. Він був прийнятий на оснащення та внесений в Норми належності наказом МВС України № 624 від 11.08.1999 р. З того часу його експериментальне використання в різних підрозділах ОВС показало його високу ефективність [2].

Під час використання електрошокера, як і іншої зброї, є небезпека його захоплення та використання правопорушником, внаслідок обеззброєння працівника поліції. З метою запобігання цій небезпеці потрібна модернізація електрошокера шляхом введення в його схему блока ідентифікації користувача. Нами був розроблений та запатентований модернізований електрошокер зі сканером відбитків пальців ІР-4М [3].

Модернізований електрошокер зі сканером відбитків пальців IP-4M має корпус, в якому містяться батарея, електронна схема електрошокера, на яку подається живлення через послідовно включені вимикач без фіксації та вимикач з фіксацією, плата сканера відбитків пальців, яка отримує живлення по проводам живлення сканера відбитків пальців через вимикач з фіксацією, фотосенсор сканера відбитків пальців, з'єднаний через провід з платою сканера відбитків пальців, ключовий елемент, на який через провід подається сигнал включення електрошокера з плати сканера відбитків пальців, роз'єм MicroUSB для підключення сканера відбитків пальців до комп'ютера з метою введення контрольного відбитку пальця працівника поліції, за яким закріпляється електрошокер. В зимовий час з метою використання електрошокера працівником поліції в перчатках можна програмно відключати сканер відбитків пальців, підключивши його до комп'ютера через роз'єм MicroUSB.

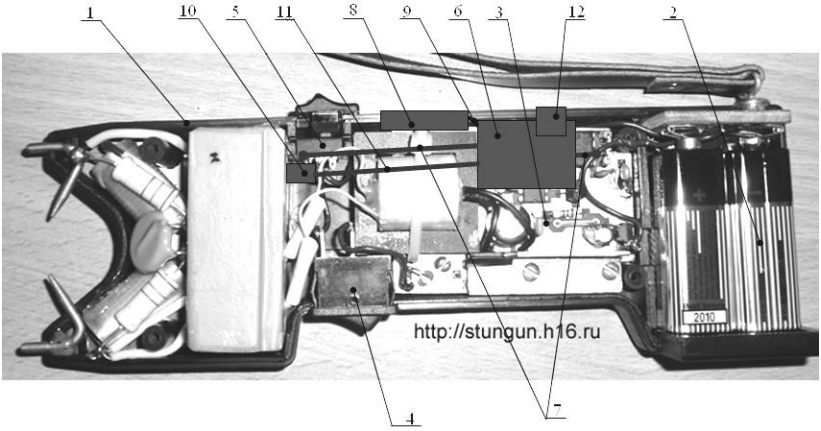

Рис. 1. Внутрішня будова модернізованого електрошокера зі сканером відбитків пальців IP-4M

Внутрішню будову модернізованого електрошокера зі сканером відбитків пальців IP-4M показано на рис. 1, де 1 – корпус, 2 – батарея, 3 – електронна схема електрошокера, 4 – вимикач без фіксації, 5 – вимикач з фіксацією, 6 – плата сканера відбитків пальців, 7 – провода живлення сканера відбитків пальців, 8 – фотосенсор

сканера відбитків пальців, 9 – провід з'єднання фотосенсора з платою сканера відбитків пальців, 10 – ключовий елемент, 11 – провід, яким подається сигнал включення електошокера з плати сканера відбитків пальців на ключовий елемент, роз'єм MicroUSB.

Блок-схема модернізованого електрошокера зі сканером відбитків пальців IP-4M показана на рис. 2. Тут нумерація відповідає нумерації на рис. 1.

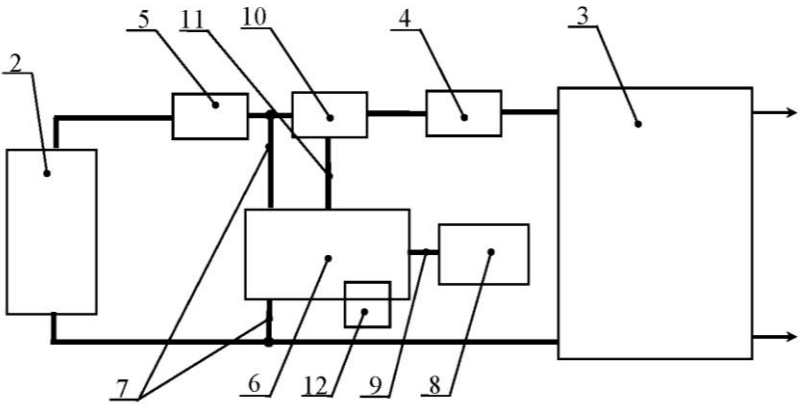

Рис. 2. Блок-схема модернізованого електрошокера зі сканером відбитків пальців IP-4M

Для включення електрошокера необхідно включити вимикач з фіксацією (аналог запобіжника вогнепальної зброї). Після цього прикласти великий палець руки до віконечка фотосенсора. Якщо законний користувач розпізнаний, ключовий елемент відкривається і подається живлення до кнопки без фіксації. Натискаючи на цю кнопку, приводимо електрошокер в дію.

Недоліком такої схеми є неможливість повноцінного використання у зимовий час в перчатках. Можливим варіантом вирішення цієї проблеми є використання для ідентифікації користувача RFID-ключів (від англійського Radio Frequency IDentification – радіочастотна ідентифікація). В такому випадку RFID-ключ міститься в браслеті, одягнутому на руку поліцейського, а у електрошокері міститься RFID-зчитувач, налаштований таким чином, щоб зчитувати

інформацію з RFID-ключа на відстані не більше 20 см. RFID-зчитувач керує електронним ключем, який подає живлення до кнопки включення електрошокера. Ключ містить RFID-мікросхему, яка дозволяє електрошокеру ідентифікувати користувача. Якщо зчитувач електрошокера не «побачить» в своїй зоні дії конкретний ідентифікатор, то електрошокер не включиться. Це дозволяє виключити можливість використання електрошокера зловмисником, якщо він обеззброїть поліцейського. Електрошокер з використанням RFID-ключів розроблений та поданий на патентування в Державну службу інтелектуальної власності України.

1. ИР-4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ecdinside.net/?page_id=51; Безопасность, спецоснащение. Все для Вашей безопасности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: //http://www.ois.org.ua/club/bezopasnost/ electroshock01.htm
2. Опыт эксплуатации электрошокового устройства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ois.org.ua/club/bezopasnost/ electroshock02.
3. Электрошокеры: прошлое, настоящее и будущее [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sfw.so/1148788462-jelektroshokery-proshloe-nastojashhee-i.html
4. Захаров В. П. Патент України на корисну модель № 91503 «Модернізований електрошокер зі сканером відбитків пальців IP-4M» / В. П. Захаров, О. І. Зачек // Видано згідно заявки № u 2014 00215 від 13.01.2014 р. – 4 с.

Ю. Р. Йосипів,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри тактико-спеціальної
підготовки факультету № 2
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ПОЛІЦІЇ

Сучасний історичний етап розвитку нашої країни можна характеризувати як період, важких перетворень, який характеризується складними суспільно-політичними та економічними умовами, що негативно впливають на процес формування нашої країни як

незалежної держави. Пріоритетним напрямком політики України є забезпечення захисту життєво-важливих інтересів держави за рахунок якісної підготовки персоналу для всіх сфер життєдіяльності країни.

Оскільки важливу роль у системі національної безпеки України відіграють правоохоронні органи, інноваційні процеси у державі, у свою чергу, вимагають й певних інновацій у системі підготовки висококваліфікованих кадрів та роблять необхідним пошук нових шляхів підвищення якості підготовки фахівців усіх галузей правоохоронної діяльності.

На сьогодні Україна чітко визначила курс на входження в освітній і науковий простір Європи, на здійснення модернізації освітньої діяльності в контексті європейських вимог. Тому великого значення набуває вивчення, передусім європейського досвіду підготовки фахівців правоохоронних органів й досвіду професійної підготовки персоналу поліцій світових держав з розвиненою демократією.

Світовий досвід у питаннях організації та підготовки висококваліфікованих поліцейських службовців із максимальним збереженням національних особливостей, що вирізняє її з-поміж інших країн, може стати дуже корисним для України [1, с. 124].

Враховуючи сучасні нелегкі українські реалії (тимчасова втрата територій, військовий конфлікт на Донбасі) та ту пропагандистську і дестабілізуючу війну, яку розв'язала проти нас Росія, саботаж та небажання проводити реформи може спричинити серйозні додаткові внутрішні загрози для національної безпеки України.

Відомча освіта МВС України завжди була важливою та невід'ємною складовою підготовки міліцейських кадрів і формувалася в досить складних умовах державного будівництва в незалежній Україні.

Постійне хронічне недофінансування міліції, поступова ліквідація соціального забезпечення, відсутність належного матеріально-технічного забезпечення і елементарних умов праці (відсутність внормованого робочого дня) спричинило до значного відтоку висококваліфікованих працівників, а як наслідок руйнування системи цінностей [2].

Відомча освіта МВС України завжди була важливою та невід'ємною складовою підготовки міліцейських кадрів і формува-

лася в досить складних умовах державного будівництва в незалежній Україні. Постійне хронічне недофінансування міліції, поступова ліквідація соціального забезпечення, відсутність належного матеріально-технічного забезпечення і елементарних умов праці (відсутність внормованого робочого дня) спричинило до значного відтоку висококваліфікованих працівників, а як наслідок руйнування системи цінностей.

Серйозного підходу та докорінної реформи потребує і відомча першопочаткова освіта, переважна більшість закладів якої приєднано і уведено в структуру вищих навчальних закладів МВС України. Адже в європейських державах, США, Канаді першопочаткова поліцейська освіта є базовою і обов'язковою для кожного поліцейського [3, с. 186].

Доцільно, в такому контексті, звернути увагу на діючі університети внутрішніх справ, яким вдалося сформувати якісний професорсько-викладацький склад, який забезпечує їм серйозний науковий потенціал, підкріплений значною матеріально-технічною базою.

Розвиток їх у напрямку реального університетського рівня в системі МВС України, як багатопрофільних, провідних науково-методичних центрів, з істотним розширенням освітніх напрямків науки для поширення наукових знань та здійснення культурно-просвітницької діяльності.

При належній підтримці та ефективному менеджменті, університети МВС здатні забезпечувати комплексну багаторівневу підготовку працівників всіх рівнів, причому як спеціалізовану правоохоронну, так і юридичну.

Очевидно, що для досягнення цієї мети, університети внутрішніх справ повинні провести внутрішні зміни, спрямовані на оптимізацію структури, деполітизацію, демілітаризацію (пріоритет при вступі абітурієнтам, які пройшли військову службу, що дасть можливість акцентувати підготовку на навчальному процесу, а не службі), децентралізацію (надання широких автономних прав вузам, можливість розпорядження заробленими коштами, розвиток самоврядування), повна прозорість в управлінській, фінансовій та організаційній діяльності, активне залучення громадськості до нагляду та контролю за функціонуванням (особливо в кадрових та екзаменаційних комісіях).

Паралельно з реформою відомчої освіти МВС повинні проходити серйозні зміни і в практичних підрозділах МВС, спрямовані на підняття авторитету та престижу працівника міліції (належні умови праці та матеріально-технічного забезпечення, гідний рівень заробітної платні, соціальне забезпечення).

Лише такий підхід до міліції, та і правоохоронної системи загалом, дозволить зменшити плинність кадрів та постійну потребу у їх заміщенні.

В кінцевому результаті такі заходи дозволять скоротити кількість навчальних закладів МВС (давши їм час на переорієнтування напрямків підготовки фахівців) та переорієнтувати їх на забезпечення міліції не кількісними, а більш якісними кадрами [4, с. 93].

Підсумовуючи, треба відзначити, що Україна отримала ще один історичний шанс на побудову цивілізованої, демократичної та правової держави.

Реалізовувати його доведеться в надзвичайно складних умовах війни, які ні в якому разі не повинні бути причиною затримки чи скасування реформ. Більше того, успішні та незворотні реформи (яких Росія боїться більше за військову зброю) будуть однією із складових нашої перемоги. Ефективна реформа МВС України та відомчої освіти є ключовим елементом цієї перемоги, що стане надійною складовою національної безпеки України в майбутньому.

---

1. Цвяк Л. В. Педагогічна наука: збірник наукових праць / Л. В. Цвяк, І. Ф. Ісаєва // До проблем професійної підготовки поліцейських службовців у Німеччині в умовах федералізму. – 2011 – С. 124–127.

2. Рудий Н. Я. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://police-reform. org/index. php?id=1422997184.

3. Бандурка О. М. До проблеми спеціальної підготовки керівників / Актуальні проблеми сучасної психології та педагогіки вищих навчальних закладів МВС України: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 14 берез. 2014 р.) // МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х.: ХНУВС, 2014. – С. 186–187.

4. Реформування поліції в країніх Центральної та Східної Європи. Процес і прогрес / П. Абрахам, Д. Бакрач, А. Бек та ін.; під. ред. М. Капаріні, О. Мареніна; Передмова О. Ярмиша. – К., 2005. – С. 92–93.

Д. І. Йосифович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу факультету № 3
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРОТИДІЯ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'Ї: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

Активізація міжнародного руху по боротьбі з насильством стосовно жінок, а також прийняття низки міжнародно-правових документів сприяли актуалізації цієї проблеми на національному рівні.

Ратифікувавши низку міжнародних конвенцій і договорів у сфері захисту прав особи та взявши на себе зобов'язання дотримуватися всіх положень цих документів, Україна однією з перших серед країн СНД ухвалила Закон «Про попередження насильства в сім'ї» [1].

Норми вказаного Закону гарантують охорону прав членів сім'ї при здійсненні заходів з попередження насильства в сім'ї та визначають організаційно-правові основи попередження насильства в сім'ї; підстави для вжиття заходів з попередження насильства в сім'ї; повноваження органів та установ, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, та джерела їх фінансування; спеціальні заходи попередження насильства в сім'ї; відповідальність за вчинення насильства в сім'ї.

Так, стаття 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» визначає його як будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Як зазначають фахівці, одними з основних форм насильства в сім'ї є психологічне, фізичне та сексуальне насильство. Між даними поняттями форм насильства існують відношення за типом

виключення – за своїм обсягом поняття «сексуальне насильство» менше ніж поняття «фізичне насильство», а поняття «фізичне насильство» – менше ніж поняття «психологічне насильство». В той же час, розгляд ґенези даних форм показує, що психологічне насильство є «ґрунтом» і «ядром» насильства, його вихідною формою, на основі якої виникають фізичне та сексуальне насильство [2].

Це в повній мірі підтверджується результатами дослідження «Розповсюдженість насильства в українських сім'ях», яке проводилось компанією GfK Ukraine, на замовлення «Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні» (ПРООН-ЄС). Так, 35% опитаних (що зазнавали насильства в сім'ї) вказали, що це було психологічне насильство, 21% зазнавали фізичного насильства, 17% – економічного та 1% – сексуального [3].

Звертає на себе увагу те, що за допомогою до правоохоронних органів, готові звернутись:

– 47% респондентів – у разі вчинення стосовно них фізичного насильства;

– 33% – у разі сексуального насильства;

– 8% – у разі економічного насильства.

У випадках вчинення стосовно них психологічного насильства респонденти надають перевагу іншим органам [4].

Такий підхід не можна вважати позитивним, оскільки за даними правоохоронних органів серед випадків насильства в сім'ї з року в рік переважають факти фізичного насильства, а на другому місці стоїть психологічне насильство.

Відповідно до п. 4 ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» можна виокремити чотири основні прояви психологічного насильства – «словесні образи», «погрози», «переслідування» та «залякування».

Деякі дослідники, крім зазначених у законодавстві дій, наводять наступні прояви психологічного насильства: образа жестами або діями; примушування до принизливих дій; критика дій, думок, почуттів потерпілої особи; звинувачення у всіх проблемах; вияви брутальності щодо родичів або друзів члена сім'ї, їх образи з метою принизити члена сім'ї; спричинення шкоди домашнім тваринам, до яких член сім'ї емоційно прив'язаний, з метою помсти або

залякування; знищення, пошкодження або приховування особистих речей члена сім'ї та інших предметів, які хоч не і мають великої грошової вартості, але є для нього цінними; обмеження свободи дій і пересувань члена сім'ї; контроль і обмеження можливостей спілкування з родичами або друзями, стеження; крайні види ревнощів [5, с. 13].

Оскільки явище насильства в сім'ї носить достатньо конфіденційний характер, часто розглядаючись як справа «закрита» чи «сімейна», яка не підлягає винесенню у сферу публічного обговорення, то має високу ступінь латентності.

Дані різних досліджень та соціологічних оцінок показують, що лише у 10–20% випадків потерпілі звертаються до правоохоронних органів.

Варто сказати, що звернення до поліції у фактах домашнього насильства здійснюється не після першого випадку насильства, а лише після повторних випадків скоєння насильства в сім'ї. Таким чином реальна кількість фактів насильства в сім'ї є значно більшою ніж та, яка фіксується органами Національної поліції.

Враховуючи вище наведене, можна зробити висновок про те, що одним із напрямів попередження насильства в сім'ї повинна стати широка роз'яснювальна робота спрямована на усвідомлення громадськістю та самими жінками того, що насильство в сім'ї є злочином, за який передбачається відповідне покарання.

---

1. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15 листопада 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 10. – Ст. 70.

2. Попередження насилля в сім'ї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://donoda.gov.ua/mariinskiy/ua/publication/content/17611.htm

3. Розповсюдженість насильства в українських сім'ях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://undp.org.ua/files/ua_5843415_JAN_violence_prez_fin_UKR.pdf

4. Про попередження насильства в сім'ї: Статистичний вимір виконання Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.la-strada.org.ua/ucp_mod_library_view_164.html

5. Власов П. О. Насильство в сім'ї та соціальна робота із сім'ями, в яких чиниться насильство: інформ.-практ. посібник / П. О. Власов. – Дніпропетровськ: ЖІКЦ, 2004. – 96 с.

Ю. С. Кіцул,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу;
У. А. Бешлей,
здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
факультету № 4
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРЕДМЕТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗНАЧЕННЯ

В період з 2014 року по теперішній час в Україні проходять зміни суспільно – державному житі країни, що призводить до перегляду предмету правового регулювання як в цілому, та і на галузевих рівнях. Щодо самого предмету правового регулювання, то це як відомо, сукупність суспільних відносин, урегульованих нормами права. Він вказує, на яку групу суспільних відносин спрямований вплив норм права.

Значних змін набув предмет регулювання адміністративно-правових відносин, адже він містить великий комплекс суспільних відносин, які виникають у зв'язку реалізацією функцій державної виконавчої влади, змістом якої є управління суспільством.

З поділом державної влади на законодавчу, виконавчу і судову та запровадженням в Україні місцевого самоврядування управління здійснюється як державними органами виконавчої влади, так і органами місцевого самоврядування. Причому як державному управлінню, так і управлінню з боку органів місцевого самоврядування притаманні такі ознаки, як публічність, організаційна спрямованість, визначеність в законі меж діяльності. Ці види управління відрізняються один від одного лише за суб'єктами та характером джерел їх регулювання. У той же час вони стосуються інтересів громадян, спрямованих на реалізацію та захист їх прав і свобод, створення умов для виконання ними своїх обов'язків [1, с. 12].

З вище вказаного можемо дійти до більш розширеного поняття адміністративного права України, адже воно може регулювати відносини у зв'язку з реалізацією виконавчої влади

(управління) з боку не тільки держави, а й органів місцевого самоврядування.

Визначення предмету адміністративного права є суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі здійсненням недержавними суб'єктами делегованих їм повноважень виконавчої влади [3, с. 4]. Такі відносини пов'язані з:

1) діяльністю органів виконавчої влади;

2) внутрішньоорганізаційною діяльністю інших державних органів, підприємств, установ, організацій;

3) управлінською діяльністю органів місцевого самоврядування;

4) здійсненням іншими недержавними суб'єктами делегованих повноважень органів виконавчої влади;

5) здійсненням правосуддя у формі адміністративного судочинства.

Складові предмета галузі адміністративного права України є:

1) це широке коло суспільних відносин між суб'єктами та об'єктами публічного управління; іншими словами: завжди одним із невід'ємних учасників адміністративно-правових відносин постає суб'єкт публічного управління;

2) основною метою діяльності суб'єктів публічного управління є забезпечення прав і свобод людини та громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства та держави;

3) провідною рисою предмета адміністративного права є його публічна природа;

4) адміністративно-правові відносини є переважно управлінськими (владно-розпорядчими);

5) до предмета адміністративного права також належить надання суб'єктами публічного управління адміністративних сервісних послуг;

6) однією зі складових предмета адміністративного права є внутрішньо організаційна діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, в першу чергу та її частина, що здійснюється у правовій формі;

7) невід'ємною складовою предмета адміністративного права демократичної правової держави є засоби відповідальності суб'єктів публічного управління за неправомірні дії або бездіяльність;

8) важливою рисою предмета галузі адміністративного права є можливість застосування органами виконавчої влади заходів державного примусу та адміністративної відповідальності;

9) недоцільність включення до предмета галузі адміністративного права положень, які вже стали предметом регулювання інших галузей права [4].

Висвітлення питання предмета адміністративного права в сучасних умовах потребує детального аналізу надбань правової науки в цілому. Узагальнюючи зміни у правовій науці, які відбулись і відбуваються останніми роками, наголосимо на тому, що юриспруденція як наука не виконує, ролі прислуги в державі, а навпаки, за допомогою правових механізмів корегує діяльність держави і спрямовує розвиток суспільства. Але, на жаль, в умовах, коли суспільство і суспільні інститути підміняють дух права буквою закону, коли викривлена мораль стає підґрунтям злочинної діяльності право окремої країни також частково втрачає свою істинну форму і зміст. Формули та алгоритми, що є базовими в теорії права, незалежно від устрою суспільства, в якому існує право, є незмінними та справедливим для кожної частини правових відносин. Тому вивчення структури права і впровадження ідей допрактичної діяльності – нагальне завдання сьогодення [2, с. 38].

Отже, предмет адміністративного права охоплює широке коло відносин, зміст яких потребує правового врегулювання за допомогою вдосконалення законодавства України відповідно до взаємозв'язку громадян і держав, що позитивно сприятиме розвитку українського права і суспільства у напрямку зменшення проявів корупції та захисту прав та свобод людини і громадянина, вихованню громадян у дусі поваги до закону, права та держави.

---

1. Голосніченко І. П. Відносини державної служби та предмет регулювання адміністративного права / І. П. Голосніченко // Публічне право № 1 (2016). – С. 12–19.

2. Пєтков С. В. Предмет адміністративного права – константа в процесі трансформації суспільно-політичних відносин / С. В. Пєтков // Публічне право. – 2016. – № 1. – С. 35–42.

3. Битяк Ю. П. Адміністративне право*:* посібник для підготовки до іспиту / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, В. В. Зуй та ін.; за заг. ред. В. М. Гаращука. – Х.: Право, 2016.

4. Галунько В. В. Предмет і завдання адміністративного права. – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://webcache.Googleuser content.com.

М. В. Ковалів,
кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін;
Б. А. Гурман,
здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ У СФЕРІ МІГРАЦІЇ

В сучасних умовах інтенсифікація міграційних процесів призводить до змін соціально-економічної, політичної та демографічної обстановки в державі.

У 2015 році, в зв'язку з загостренням політичної обстановки через військові дій на території Близького Сходу і Північної Африки, в європейських країнах (зокрема в Німеччині та в Австрії) відзначається масштабне зростання вимушених біженців, в зв'язку з чим, міграційна ситуація в світі змінилася.

Нинішня імміграційний криза несе не тільки зміни в економічній політиці країн-членів Євросоюзу, але створює загрозу національній безпеці через можливі терористичні і екстремістські акціє. Як зазначається в Стратегії національної безпеки України, необхідні заходи щодо забезпечення контролю міграційних процесів, оскільки вони викликають дисбаланси в соціальній сфері, провокуючи конфлікти та загострюючи криміногенну обстановку, що призводить до значних порушень конституційних прав і свобод, як громадян України, так і іноземних громадян [1].

Незважаючи на проведення ряду реформ щодо вдосконалення правового регулювання міграційних правовідносин, залишається невирішеним цілий ряд найважливіших правових проблем, що стосуються, в тому числі, конституційно-правового регулювання діяльності органів виконавчої влади у сфері міграції.

Для міграційного законодавства України характерним є застосування різних по найменуванню і правовому змісту термінів, що зумовлює наявність колізійних правових норм. Окремі норми законодавства, що визначають порядок організації та діяльності органів виконавчої влади в сфері міграції, не приведені у відповід-

ність з нормами Конституції України, в них не закріплений процес реалізації основних принципів правового регулювання діяльності, характерний для всіх органів державної влади.

У зв'язку з недосконалістю законодавчої бази і відсутності нормативного закріплення структури міграційних органів, виникають колізії при міжвідомчій взаємодії. Це виражаються в дублюванні функцій і неузгодженості дій при реалізації повноважень кожним відомством, що впливає на ефективність реалізації на практиці конституційних норм, що визначають статус органів виконавчої влади та системи забезпечення прав людини та громадянина.

У зв'язку з цим, державно-правове регулювання суспільних відносин в сфері міграції має постійно вдосконалюватися, що, в першу чергу, передбачає правове закріплення реформування системи органів виконавчої влади з метою реалізації конституційних принципів, закріплених в якості основ конституційного ладу, що в сукупності визначають якісну сутність правової держави.

Оскільки органи державної влади не можуть повноцінно функціонувати без чітко сформованої структури, необхідно конституційне закріплення основ організації та діяльності органів виконавчої влади у сфері міграції, що дозволить забезпечити стабільну реалізацію основних положень Конституції України, де в механізмі конституційно-правового регулювання діяльності даних органів пріоритетним напрямком стане втілення конституційного принципу захисту прав і свобод людини та громадянина.

Вирішення актуальних проблем у правовому механізмі забезпечення міграційних завдань, усунення правових прогалин і колізій в міграційному законодавстві, вивчення історичної та зарубіжної практики з метою виявлення позитивного досвіду дозволить виробити пропозиції щодо визначення оптимальних шляхів вдосконалення діяльності органів виконавчої влади в сфері міграції та реалізації конституційних положень, що визначають юридичну природу міграційної діяльності держави.

Зокрема, в нормативних правових актах і конституційно-правовій доктрині України дані органи інтерпретуються в різних аспектах. Для усунення зазначеного пробілу і введення в юридичний обіг уніфікованого поняття пропонується під і органами виконавчої влади у сфері міграції розуміти юридично впорядковану та внутрішньо узгоджену сукупність органів державної влади, наділе-

них відповідно до Конституції України та інших нормативно-правових актів України владними повноваженнями щодо реалізації міграційної політики, які здійснюють правозастосовну функцію і функції правового регулювання, нагляду, контролю та надання державних послуг у сфері міграції.

З метою вдосконалення конституційно-правового забезпечення діяльності органів виконавчої влади у сфері міграції доцільно нормативно закріпити їх структури, в залежності від покладених законодавством повноважень і функцій.

Органи виконавчої влади у сфері міграції поділяються на чотири групи: вищі органи державної влади, що здійснюють координаційні функції; органи виконавчої влади, які здійснюють спеціальні функції; органи виконавчої влади, які здійснюють окремі функції; органи виконавчої влади, які здійснюють допоміжні функції.

Становлення системи органів виконавчої влади у сфері міграції в Україні відноситься до середини XX століття. У зазначений період сформувалася чітка структура спеціальних органів, які здійснюють функції регулювання міграційних потоків. Основним напрямком діяльності даних органів було проведення цілеспрямованої переселенської політики по заселенню малоосвоєних територій, що позитивно впливало на зміцнення основ державності, захист геополітичних інтересів і отримання економічної вигоди від планованої міграції населення.

На основі позитивного історичного досвіду і з метою вдосконалення конституційно-правового регулювання діяльності органів виконавчої влади України у сфері міграції, в умовах російської агресії на сході України та окупації Криму, доцільно прийняття «Програми внутрішньої міграції населення (громадян) України» та Закону України «Про державну переселенську політику України».

Правова основа діяльності органів виконавчої влади України у сфері міграції характеризується багаторівневим змістом, що включає в себе норми Конституції і положення нормативних правових актів України, міжнародні правові акти.

Забезпечення їх узгодженості та несуперечності є важливою гарантією захисту прав і законних інтересів громадян України і іноземних громадян, осіб без громадянства, які беруть участь в міграційних відносинах.

Для забезпечення єдності правової системи, усунення колізійних норм і приведення правових актів у відповідність з конституційними положеннями є необхідність вдосконалення законодавства, що регламентує діяльність органів виконавчої влади у сфері міграції. Зокрема, пропонується розробити та прийняти Міграційний Кодекс України та Указ Президента України або постанову Кабінету Міністрів України «Про систему та структуру органів виконавчої влади в сфері міграції».

Для забезпечення конституційних гарантій захисту прав трудових мігрантів, нормативної регламентації державної політики в сфері регулювання міграційних процесів та визначення напрямків діяльності органів виконавчої влади в сфері міграції, впровадження бальної системи добору кваліфікованих мігрантів і комплексу регуляційних заходів щодо інтегрування іноземних громадян в українське суспільство доцільно прийняти «Інтеграційну програму регуляції діяльності іммігрантів на території України», розроблену з урахуванням правових норм Європейського Союзу та положень Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони та власного позитивного досвіду [2].

Рішення завдань по оптимізації взаємодії органів виконавчої влади в сфері міграції передбачає внесення змін до чинного законодавства та розробку відомчих нормативних актів, серед яких важлива роль відводиться наказам, інструкціям. У даному контексті відомчі нормативні акти виступають елементами управлінського механізму, що застосовуються для вирішення конкретних міграційних завдань і усунення колізійних норм, що ведуть до дублювання повноважень і виконання невластивих функцій.

Зокрема, з метою вдосконалення правових засад міжвідомчого співробітництва Державної міграційної служби України та Національної поліції України як органів виконавчої влади, які здійснюють спеціальні функції у сфері міграції, доцільно розробити та затвердити наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії територіальних органів Національної поліції та Державної міграційної служби України» в контексті розроблення та подання Кабінетом Міністрів України проекту розпорядження «Про затвердження плану дій

щодо реалізації Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року».

Зазначене відповідає п. 3 Плану дій Кабінету Міністрів України на 2016 рік щодо спрямування зусиль держави та суспільства на формування та реалізацію державної міграційної політики, яка б позитивно впливала на консолідацію української нації та безпеку держави, прискорювала соціально-економічний розвиток країни, сприяла стабілізації кількісного та якісного складу населення, задоволенню потреб економіки в робочій силі, відповідала міжнародним стандартам і міжнародним зобов'язанням України [3].

---

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015

2. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 № 1678-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 40. – Ст. 2021.

3. План дій Кабінету Міністрів України на 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.apteka.ua/wp/wp-content/uploads/2016/03/363781.html

І. М. Ковальов,
старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАНУ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ: ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ

Сфера фізичної культури та спорту є провідним соціально-економічним інститутом, який забезпечує збереження здоров'я нації, виховання та навчання молоді, престиж країни на спортивній

міжнародній арені, творче довголіття та працездатність населення України. Криза розвитку фізичної культури і спорту обумовлена недосконалістю нормативних, правових, організаційних, економічних основ її функціонування. Для виведення галузі з кризового стану необхідне комплексне врегулювання ряду проблем в сфері матеріально-технічного, фінансового, правового, медичного, інформаційного, організаційного, кадрового забезпечення, впровадження дієвих стимулів для розвитку галузевої інфраструктури та господарської діяльності в галузі.

Для підвищення ефективності функціонування сфери фізичної культури і спорту необхідно вжити заходів правового характеру, які врегульовували б діяльність таких підсистем галузі, як сфери фізичної культури в освіті, спорту вищих досягнень, професійного спорту, фізкультурно-оздоровчої роботи з населенням тощо.

Зміст нормативно-правового регулювання має бути спрямований на стандартизацію освітнього процесу в сфері фізичної культури і спорту, вжиття превентивних заходів щодо травматизму, розробки мінімальних соціальних стандартів забезпечення населення країни спортивними спорудами різного призначення, спортивного арбітражу, процедуру визнання нових видів спорту в країні, їх легалізацію, впорядкування процесу ліцензування суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність в галузі фізичної культури і спорту, встановлення прозорих та чітких критеріїв фінансової допомоги з боку держави суб'єктам фізичної культури і спорту, економічне стимулювання діяльності спортсменів найвищої кваліфікації тощо.

Належна увага розвитку та популяризації спорту є запорукою здорової та сильної нації. У зв'язку із зазначеним, актуальним постає необхідним дослідження питання правового регулювання стану фізичної підготовки, саме у правоохоронних органах.

Провідне значення для формування правових засад фізичної підготовки у правоохоронних органах, на нашу думку, має Конституція України. Основне місце Конституції в цій системі визначається її верховенством та вищою юридичною силою, прямою дією, застосуванням на всій території країни. Конституція України, в першу чергу, визначила юридичну базу гарантій законності – усі державні органи, їх посадові особи, об'єднання громадян та інші суб'єкти права повинні діяти в межах Конституції та відповідно до законів України (статті 6, 8).

Система законодавства щодо фізичної підготовки у правоохоронних органах базується, зокрема, на нормах розділу ІІ Конституції України, де закріплено основні конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина, а саме: «кожен має право на охорону здоров'я... Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту» (ст. 49). При цьому «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави» (ст. 3). Очевидно, що забезпечення останніх стає можливим лише у разі належної фізичної підготовки працівників органів державної влади, для яких захист прав і свобод громадян являється їх визначальним завданням. Цілком природньо, що Конституція України безпосередньо питання фізичної підготовки у правоохоронних органах не регулює, але вона є базою для прийняття законів і підзаконних актів, які визначають правила її здійснення.

Центральне місце в механізмі правового регулювання стану фізичної підготовки у правоохоронних органах займають закони та інші законодавчі акти України. Причому їх значення в розбудові правової держави має постійно зростати, оскільки верховенство закону є невід'ємною ознакою останньої.

Особливе місце серед останніх займає Закон України «Про фізичну культуру і спорт» [1]. Цей закон визначає загальні правові, організаційні, соціальні та економічні основи діяльності у сфері фізичної культури і спорту; регулює суспільні відносини у створенні умов для розвитку фізичної культури і спорту та надає визначення основних понять і термінів, що нерозривно пов'язані зі сферою фізичної культури та спорту тощо. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», фізична підготовка розглядається як складова фізичного виховання різних груп населення, яка полягає у формуванні рухових умінь та навичок людини, розвитку її фізичних якостей і здібностей з урахуванням особливостей професійної діяльності. В свою чергу, фізичне виховання різних груп населення слід розглядати як напрям фізичної культури, пов'язаний з процесом виховання особи, набуттям нею відповідних знань та умінь з використання рухової активності для всебічного розвитку, оздоровлення та забезпечення готовності до професійної діяльності та активної участі в суспільному житті. Окрім фізичного виховання різних груп населення, до напрямів фізичної культури законом також віднесено масовий спорт та фізкультурно-спортивну реабілітацію. При цьому

фізична культура – це діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на забезпечення рухової активності людей з метою їх гармонійного, передусім фізичного, розвитку та ведення здорового способу життя. Згідно ст. 6 Закону «Про фізичну культуру і спорт», центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковуються правоохоронні органи, забезпечують належну фізичну підготовку їх працівників, сприяють розвитку спорту, взаємодіють з відповідними громадськими організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості. Для здійснення управління фізичною підготовкою та спортивною діяльністю у правоохоронних органах можуть створюватися окремі структурні підрозділи.

Істотне значення в правовому регулюванні фізичної підготовки у правоохоронних органах має ряд підзаконних нормативних актів. Відповідно, розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.12.2015 № 1320-р «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року» [2] спрямовано на відведення фізичній культурі і спорту в Україні провідної ролі як важливого фактора здорового способу життя, профілактики захворювань, формування гуманістичних цінностей, створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини, сприяння досягненню фізичної та духовної досконалості людини, виявлення резервних можливостей організму, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного іміджу держави у світовому співтоваристві. В цілому, виконання державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту спрямовано на підвищення рівня готовності молоді до служби у Збройних Силах та інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів, правоохоронних органах, рятувальних та інших спеціальних службах з метою захисту суверенітету та незалежності держави.

В даному випадку слід констатувати, що для більшості сучасних держав характерною є наявність двох рівнів правового регулювання: законодавчого та іншого нормативного, включаючи і внутрішньовідомчий [3, с 13]. Наведене рівною мірою має відношення до правової системи України. Так, правове регулювання відносин щодо фізичної підготовки у правоохоронних органах здійснюється нормативними актами Президента України, Кабінету Міністрів України та відомчими нормативними актами відповідних правоохоронних органів.

Проблеми відомчого правового регулювання вже тривалий час є предметом пильної уваги представників різних галузей правової науки. Найчастіше ці акти отримують критичні відгуки. Разом із тим, норми відомчих актів складають переважну більшість норм, які безпосередньо регулюють питання фізичної підготовки у правоохоронних органах. Адже закони переважно регламентують ті чи інші питання в загальному вигляді, застосувати ці норми без конкретизації практично неможливо.

Згідно ст. 30 Закону «Про фізичну культуру і спорт» [1] форми, зміст і порядок організації фізичної підготовки та спортивної діяльності працівників правоохоронних органів визначаються нормативно-правовими актами відповідних органів державної влади. Серед зазначених відомчих нормативних актів можна назвати: наказ МВС України від 26.01.2016 № 50 «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України»; наказ Служби безпеки України від 06.07.2010 № 369 «Про затвердження Інструкції з організації фізичної та вогневої підготовки в Службі безпеки України»; наказ Служби зовнішньої розвідки України від 21.01.2013 № 15 «Про затвердження Інструкції про організацію фізичної та вогневої підготовки в Службі зовнішньої розвідки України» тощо.

Отже, систему нормативно-правових актів, які регулюють питання фізичної підготовки у правоохоронних органах складають Конституція України, закони України, підзаконні та відомчі нормативно-правові акти. Варто наголосити на тому, що відомчі нормативно-правові акти найбільш повно та детально регламентують питання щодо проведення фізичної підготовки у правоохоронних органах, проте підхід відповідних відомств до вирішення цих питань є доволі різним. Натомість правова основа окресленої нами діяльності, на наше глибоке переконання, повинна мати такий стан, який максимально сприяв би підвищенню її ефективності.

---

1. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24.12.1993 № 3808-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/go/3808-12

2. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.12.2015 № 1320-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/go/1320-2015-%D1%80

3. Ковальов І. М. Правоохоронні органи як суб'єкти сфери фізичної культури і спорту / І. М. Ковальов // Право і безпека. – 2012. – Вип. 2. – С. 49–53.

Я. М. Когут,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
факультету № 3
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ЩОДО ТЕРМІНОЛОГІЇ У НОРМАХ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПРАВА

Поліцейська функція держави досліджувалась давно. Навіть без усвідомлення наукової термінології така функція забезпечувалась у будь-якому суспільстві, де виникали владні відносини, і де необхідно було забезпечити порядок, норми якого визначались суб'єктом, наділеним владними повноваженнями, на свій розсуд.

Нормотворча діяльність вимагає узгодженого підходу до використання юридичних термінів у всіх нормативно-правових актах, які регламентують окрему сферу правового регулювання, зокрема сферу поліцейської діяльності.

З прийняттям Закону України «Про Національну поліцію» [1] виникла потреба у здійсненні аналізу правових норм для встановлення відповідності окремих юридичних термінів, використаних у цьому законі, іншим нормативно-правовим актам та теоретичним положенням поліцейського права.

МВС України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у галузі внутрішніх справ [2]. Функції міністерства розповсюджуються на таких суб'єктів як Національна поліція України, Національна гвардія України, Державна міграційна служба України, Державна прикордонна служба України та Державна служба України з надзвичайних ситуацій, які мають різні завдання. Кожен із зазначених суб'єктів наділений правом здійснювати поліцейські функції. Але лише Національна поліція може вважатись загальною поліцією, основним призначенням якої є охорона публічної (громадської) безпеки і порядку.

Із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України

«Про Національну поліцію» [3] замінено на нормативному рівні термін «органи внутрішніх справ». Внесені зміни до 40 законів і підзаконних актів України, в яких, в основному, змінено «органи внутрішніх справ» на «органи Національної поліції», а «працівник органів внутрішніх справ» вважається «поліцейським». Проте, у цьому ж законі одним із превентивних поліцейських заходів є перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ.

То чи є потреба у збереженні терміну «органи внутрішніх справ»? З одного боку, він міг би поширюватись на всіх суб'єктів системи МВС України, наприклад Державну міграційну службу України, Державну службу України з надзвичайних ситуацій і т. д. МВС України могло б видавати уніфіковані приписи для всіх підпорядкованих структур, і в науковому аспекті його використання відповідало б усталеній раніше термінології. Проте, з огляду на функції уповноважених органів виконавчої влади в структурі МВС України, які суттєво між собою різняться, виникатиме багато неузгодженостей. Тому, на нашу думку, цей термін потребує скасування.

Закон України «Про Національну поліцію» визначив, що завданням поліції є надання поліцейських послуг у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку.

Отже, на нормативному рівні відбулась заміна термінів «громадський порядок» та «громадська безпека» на терміни «публічна безпека та порядок». У правових актах, які регламентують діяльність поліції, що визначають адміністративну і кримінальну відповідальність тощо, зустрічаємо поняття «громадський порядок» і «громадська безпека».

З огляду на практику застосування термінів, слів та словосполучень у юриспруденції – публічний порядок, як і порядок громадський – це урегульована моральними і правовими нормами система суспільних відносин, що має на меті гарантування громадської безпеки і спокою, захисту честі і гідності осіб, нормальних умов для діяльності організацій [4, с. 132].

Хоча, міжнародні акти (зокрема у сфері цивільного законодавства), стандартно використовують поняття «публічного порядку», на нашу думку, попри відсутність суттєвих розбіжностей у науковому плані, терміни «публічний порядок» і «публічна

безпека» можуть використовуватись на нормативному рівні лише у випадку приведення всіх правових актів, які визначають межі поліцейської діяльності, до єдиної уніфікованої категорії. А це потребує внесення змін до всіх законів і підзаконних актів, в яких цей термін застосовується (Кримінального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення і багатьох інших).

---

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19

2. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/878-2015

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Національну поліцію»: Закон України від 23.12.2015 № 901-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/901-19/page2

4. Адміністративна діяльність: навч. посібник (для студ. вищ. навч. закл.) / М. В. Ковалів, З. Р. Кісіль, Д. П. Калаянов та ін. – К.: Правова єдність, 2009. – 432 с.

Ю. А. Коміссарчук,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
факультету № 1
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОФІЛАКТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗАЛІЗНИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Залізниця України являє собою не тільки важливий стратегічний об'єкт, на якому засновані промисловість, торгівля, пасажирські перевезення в державі, а й частину інфраструктури міжнародної транспортної системи [1].

Створення умов безпечного і безперебійного руху залізничного транспорту є одним із головних завдань державного рівня. Вирішується воно передусім шляхом забезпечення функціонування дієвого механізму запобігання і протидії злочинам, що вчиняються в цій сфері [2].

Будучи детермінованою об'єктивними і суб'єктивними факторами, профілактика злочинів на залізничному транспорті являє собою відносно самостійний вид діяльності, для якої характерні певні завдання і мета.

Основними завданнями на наш погляд, є:

1) систематичне, повне виявлення й аналіз явищ, тенденцій у розвитку, протиріч, які сприяють формуванню особистості злочинця, виникненню та реалізації злочинних намірів;

2) систематичне і повне виявлення осіб, здатних вчинити кримінальні правопорушення;

3) постійний і цілеспрямований вплив на вищевказані об'єкти – усунення або нейтралізація криміногенних факторів, зміну антигромадської спрямованості особистості.

Окремо, варто виділити завдання управління діяльністю з профілактики на залізничному транспорті – це завдання організаційного, матеріального, кадрового, інформаційного забезпечення управління впливу профілактичної роботи [3].

Виділення профілактики злочинів на залізничному транспорті як самостійного виду практичної діяльності неможливе без чіткого вирішення питання щодо її мети, а саме:

1) виключення можливості вчинення злочинів під впливом даного криміногенного фактору в результаті його усунення або нейтралізації;

2) недопущення вчинення злочину конкретною особою за рахунок позитивних змін його особистості.

Реальне досягнення мети профілактики злочинів повинно виражатися у зниженні рівня абсолютних показників злочинності, або навіть у ліквідації злочинності у певному виді транспортної діяльності, або на певному об'єкті.

Для досягнення мети профілактикою використовуються спеціальні методи, й форми державного, нормативно-правового, організаційного, ідеального, технічного, виховного й іншого порядку, що не суперечить принципу законності [4].

Профілактика злочинів на залізничному транспорті є особливим видом соціальної діяльності, що може поєднуватись із певними обмеженнями прав осіб, а тому має здійснюватись з дотриманням принципів, головне місце серед них займають наступні:

– законність – це вимога додержуватись закону всіма без винятку суб'єктами профілактичної діяльності Законність передбачає, що всі попереджувальні заходи, спрямовані на протидію злочинності, мають базуватися на положеннях Конституції та законів України. Жодні прагнення ефективності, високої результативності не можуть виправдовувати застосування профілактичних заходів, що не засновані на нормах закону;

– гуманність – тобто, моральне людяне ставлення до об'єкта профілактики. Недопустимо застосовувати під час проведення профілактичної роботи до осіб фізичне насильство, приниження людської гідності тощо. Бувають непоодинокі випадки, коли працівники органів Національної поліції під час затримання осіб, проведення допитів та інших дій вдаються до застосування незаконних методів (залякування, фізичний, психічний тиск). Такі дії згідно діючого законодавства недопустимі. По-перше, особи, що вдаються до таких методів, можуть підпадати під дію кримінального закону. З іншої сторони, такі дії викликають озлобленість у винних осіб, і ні про який виховний вплив не може бути і мови. Тому повинна бути пріоритетність методів переконання над методами примусу;

– індивідуального підходу – означає, що до кожної особи слід підійти під час проведення профілактичної роботи з урахуванням її індивідуальних вольових, психічних, професійних та інших особливостей. Що може бути дієвим для однієї особи, те може бути шкідливим (протипоказаним) для іншої;

– демократизм – це широка участь у профілактичній діяльності не тільки державних органів, але й адміністрацій транспортних та інших підприємств, трудових колективів, громадських формувань, представників замовників перевезень вантажів, пасажирів, а також окремих громадян;

– соціально-економічна обґрунтованість передбачає, що попереджувальні заходи протидії злочинності, мають бути обґрунтованими, насамперед з точки зору їх ефективності, поєднаної з реальною економічною можливістю впровадження їх в життя,

а також мають враховуватися можливі негативні соціальні наслідки. Розраховувати на результат можна лише від тих заходів, котрі держава спроможна впровадити в життя з урахуванням свого економічного становища [5].

Саме з урахуванням реальних потреб і можливостей мають визначатися конкретні завдання попереджувальної роботи, її пріоритети, основні об'єкти і коло суб'єктів, спрямованість, зміст і форми заходів превентивного впливу на злочинність:

– наукова обґрунтованість – вимагає здійснення попереджувальної діяльності на науковій основі з використанням сучасних досягнень науки, техніки, позитивного, в тому числі, світового досвіду, залучення фахівців різних галузей знань, а не лише кримінології;

– системність передбачає взаємопов'язаність попереджувальних заходів та охоплення ними різноманітних криміногенних чинників. З огляду на складний комплекс причин та умов, різні форми прояву злочинності найважливішим завданням суб'єктів профілактики є досягнення узгодженого впливу на криміногенні об'єкти. Це можливо лише за умов системної діяльності на надійній науковій основі;

– комплексність – це використання різноманітних форм, методів і засобів профілактичної дії не тільки на злочинність, але й на соціальні, економічні, політичні, духовні та інші фактори, які впливають на неї. Такі основні принципи на яких будується профілактична діяльність мають місце у профілактиці злочинів на залізничному транспорті;

– практична спрямованість передбачає, що попереджувальні заходи не можуть мати декларативного чи формального характеру, вони мають безпосередньо впливати на чинники, що детермінують злочинність;

– своєчасність – це попереджувальний характер проведення профілактичних заходів, тобто, профілактична робота повинна бути здійснена своєчасно, щоб не дати злочинному наміру перерости в конкретні дії – злочинний акт;

– плановість – це проведення профілактичних заходів за відповідними попередньо складеними планами, а не спонтанно;

– взаємодія правоохоронних органів, інших органів державної влади з суспільними інститутами – це узгоджена діяльність різних ланок однієї або декількох організаційних систем, спрямована на досягнення загальної мети з найменшими витратами сил, засобів і часу;

– диференціація – це виявлення відмінності, виділення споріднених явищ, факторів і процесів, які породжують злочинність, а також впливають на особу правопорушника. Урахування особливостей та специфіки функціонування підприємств і об'єктів залізничного транспорту, реалізації процесу транспортування. Крім того це також врахування індивідуальності особи правопорушника [6].

Враховуючи вищесказане, можна зробити висновок, що одними з найважливіших гарантій дотримання належного рівня профілактики злочинів досліджуваної категорії є інститут державного примусу, основною складовою якого є інститут юридичної відповідальності. Саме за його допомогою розв'язуються завдання профілактики злочинів залізничної інфраструктури забезпечення соціальної стабільності, охорони суспільства від злочинних посягань.

---

1. Запобігання, розкриття, викриття та розслідування крадіжок вантажів на залізничному транспорті України: методичний посібник / укл. С. В. Продайко, О. О. Юхно. – Одеса: ОЮІ ХНУВС, 2007. – 174 с.
2. Капустіна М. В. Розслідування крадіжок вантажів на залізничному транспорті: монографія / М. В. Капустіна; за ред. В. О. Коновалової. – Х.: Право, 2008. – 192 с.
3. Методичні вказівки щодо порядку службового розслідування причин сходжень рухомого складу з рейок на залізницях України, затверджені Наказом Укрзалізниці від 21.06.2012 р. № 194-ЦЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://scbist.com/archive/index.php/f-352.html
4. Пазинич Т. А. Особливості виявлення та документування пошкоджень об'єктів залізниці на початковому етапі розслідування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pravoznavec.com.ua/period/article/2396/%D2
5. Профілактика злочинів на транспорті: навч. посібник / О. А. Антоненко, С. О. Баранов, А. І. Берпич // ОДУВС. – Одеса: Фенікс, 2011. – 460 с.
6. Розслідування окремих видів злочинів: навч.-метод. посібник / В. П. Корж. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Казаріна, 2012. – 508 с.

О. В. Кондратюк,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету № 2
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ»

Закон «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – Закон) урегульовує специфічну державну суспільно-корисну діяльність, спрямовану на боротьбу із злочинністю, результатом якої є захист прав і свобод громадян, запобігання настанню суспільно-небезпечних та соціально неприйнятних наслідків. Враховуючи, що в статті 3 Закону задекларовано нормативно-правові акти, які становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, то в статті 4 Закону доцільно було б зазначити лише спеціальні принципи оперативно-розшукової діяльності, зокрема принципи конспірації, конфіденційності, цілеспрямованості, наступальності, поєднання гласних і негласних заходів у протидії злочинності, оскільки конституційні та загальні принципи вже закладені у змісті перелічених в ст. 3 Закону законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, які є правовою основою оперативно-розшукової діяльності. Спеціальні принципи оперативно-розшукової діяльності задекларовані у відомчих нормативних актах із грифом секретності, де, окрім згаданих в Законі конституційних та загальних принципів, вказані принципи конспірації, наступальності, повноти та об´єктивності дослідження обставин події, взаємодії з органами управління і населенням.

Через обмежений доступ до таких документів з ними не мають можливості ознайомитися громадяни і, як результат, виникнення запитань у суспільства щодо методів негласної роботи та оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів. Переконані, що принципи оперативно-розшукової діяльності повинні бути у відкритому доступі, тобто прописані в тексті ст. 4 Закону, а їх грамотне тлумачення може

вирішити ряд конфліктних ситуацій, в яких опиняються співробітники оперативних підрозділів при здійсненні негласної роботи та застосуванні форм оперативно-розшукової діяльності.

Відзначаємо відсутність у тексті Закону визначення змісту терміну «оперативно-розшукові заходи», хоча саме словосполучення вживається по тексту сімнадцять разів. Недолуге визначення знаходимо у відомчих нормативних документах із грифом секретності. До того ж саме визначення оперативно-розшукових заходів жодної інформації із обмеженим доступом не містить. Відтак спостерігаємо ситуацію, коли права громадян можуть обмежуватися в результаті застосування оперативно-розшукових заходів, але зміст самого поняття широкому колу громадян й досі не відомий. Вважаємо, що поняття оперативного-розшукового заходу, зміст якого полягає у тимчасовому обмеженні прав громадян заради інтересів суспільства і держави в цілому, обов´язково має бути чітко виписаний в тексті Закону.

Не зрозумілою нам залишається позиція щодо урегулювання Кримінальним процесуальним кодексом України порядку та умов проведення оперативно-розшукових заходів.

Далі по тексту Закону те ж саме стосується проведення контрольної поставки, контрольованої та оперативної закупок згідно з положеннями статті 271 КПК України, що зазначено в п. 2 ст. 8 Закону.

Необгрунтовані посилання на КПК спостерігаємо і в пунктах 4,8–12, 14, 17, абзаці 2 статті 8 Закону. Вкотре наголошуємо, що оперативно-розшукова діяльність не відноситься до будь-якої стадії кримінального провадження, а відтак не регулюється нормами КПК України.

У ст. 8 Закону відзначено, що негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, аудіо-, відео контроль особи, аудіо, відео контроль місця, спостереження за особою, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж, накладення арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмки, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу та візуальне спостереження за особою застосовуються при умові, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо, і *виключно* (наголошуємо саме на цьому терміні) з метою:

1. Запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину;

2. Запобігання і припинення терористичних актів;

3. Запобігання і припинення інших посягань спеціальних служб іноземних держав та організацій.

У ст. 9 Закону чітко задекларовано, що оперативно-розшукові заходи, пов'язані з тимчасовим обмеженням прав людини (а це саме згадані в ст. 8 Закону оперативно-розшукові заходи) проводяться з метою:

1. Запобігання тяжким або особливо тяжким злочинам.

2. Виявлення та припинення тяжких або особливо тяжких злочинів.

3. Розшуку осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання.

4. Розшуку безвісти зниклих.

5. Захисту життя, здоров'я, житла і майна працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

6. Припинення розвідувально-підривної діяльності проти України.

У цій же статті абзацом нижче зазначається, що спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відео контроль місця може проводитися з метою:

– встановлення даних про особу та про її зв'язки у разі, коли є факти, які підтверджують, що нею готується тяжкий або особливо тяжкий злочин;

– для отримання відомостей, які вказують на ознаки тяжкого або особливо тяжкого злочину;

– для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб;

– для отримання розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави.

Нагадаємо, що спостереження за особою, аудіо-, відео контроль місця відносяться до оперативно-розшукових заходів, пов'язаних з тимчасовим обмеженням прав людини, а спостереження за річчю або місцем являється оперативно-розшуковим

заходом, не пов'язаним з тимчасовим обмеженням прав людини, який проводиться за рішенням уповноваженої службової особи правоохоронного органу без погодження з прокурором і ухвали суду.

Відтак бачимо, що мета застосування оперативно-розшукових заходів, пов'язаних з тимчасовим обмеженням прав людини, в ст. 9 Закону є дещо ширшою, незважаючи на те, що норма ст. 8 Закону вказує на *виключний* перелік таких випадків. Зазначений порядок викладення спеціальних норм, що регулюють підстави обмеження прав громадянина, які охороняються Конституцією України, в Законі нерідко призводить до неоднозначного тлумачення зацікавленими особами застосування оперативно-розшукових заходів, що недопустимо і підлягає усуненню законодавцем.

Пропозиції щодо удосконалення основного закону, яким регулюється оперативно-розшукова діяльність, неодноразово направлялися до відповідних комітетів Верховної Ради України для врахування у законотворчій діяльності. Як показує практика, більшість пропозицій просто ігнорується із незрозумілих нам мотивів, а ті, які враховуються, набувають чинності вже, як правило, після втрати актуальності.

Хоча всі ми неодноразово спостерігали як швидко можуть прийматися на сесії Верховної Ради України «потрібні» закони, коли на те є політична воля. Хіба протидія злочинності у всіх її проявах не залишається пріоритетним напрямом державної діяльності?!

На практиці спостерігається наступна тенденція: розпочати досудове розслідування вдається в рази швидше ніж завести оперативно-розшукову справу, що неприпустимо в обстановці коли необхідно запобігти вчиненню злочину. Оперативно-розшукова діяльність поступово втрачає свою оперативність, наступальність та актуальність в умовах дії інституту негласних слідчих (розшукових) дій.

Все вказане вище ще раз підтверджує необхідність розробки нової концепції та стратегії протидії злочинності із чітким визначенням інструментів ефективної боротьби та їх однозначним законодавчим урегулюванням.

М. В. Корнієнко,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративної
діяльності ОВС та економічної безпеки
*(Одеський державний університет
внутрішніх справ);*
С. І. Марко,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри криміналістики, судової медицини
та психіатрії факультету № 1
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Українська держава головним своїм пріоритетом, найвищою соціальною цінністю визнала людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку. Саме тому складовою концепції розвитку українського суспільства є сучасна державна політика захисту дитинства [1, с. 3]. Україна виходить з принципів пріоритетності підготовки дітей до повноцінного життя в суспільстві, розвитку та виховання в них високих моральних якостей, безперечно вважає дитинство важливим етапом життя людини. Захист неповнолітніх від посягань на їх моральний розвиток у всі часи був складним завданням для суспільства й держави.

На сьогоднішній день в Україні виявляється, що потерпілий у всій багатоаспектності свого виразу (як особа, права якої виявляються порушеними внаслідок вчинення злочину; як елемент об'єкта злочину; як особа, якій надається право впливати на вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності чи від відбування покарання у випадку примирення чи її згоди на спричинення шкоди) поки що залишається поза межами як кримінального законодавства, так і фактично кримінального права [2, с. 3]. А потерпілий, яким є дитина (немовля, малолітня особа, неповнолітня особа) – заслуговує ще більшої уваги. Кримінальний кодекс України не надає поняття потерпілого від злочину.

Це поняття визначено у Кримінальному процесуальному кодексі України. Зокрема, ст. 55 КПК України, визначає, що потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого.

Стаття 58 КПК України визначає представника потерпілого, зокрема, потерпілого у кримінальному провадженні може представляти представник – особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником.

Якщо потерпілим є неповнолітня особа або особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, відповідно ст. 59 КПК України «Законний представник потерпілого» – до участі в процесуальній дії разом з нею залучається її законний представник [3]. Питання участі законного представника потерпілого у кримінальному провадженні регулюється згідно з положеннями статті 44 КПК України.

Кримінальний кодекс України поняття неповнолітнього не надає [4]. Але стаття 6 Сімейного кодексу України визначає, що правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття, тобто вісімнадцяти років. Малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [5]. Відповідно до ст. ст. 31, 32 Цивільного законодавства України, повна дієздатність особи настає з вісімнадцяти років [6].

Кримінальний процесуальний кодекс у п.п. 11, 12 ч. 1 ст. 3 визначає, що малолітня особа це дитина до досягнення нею чотирнадцяти років; неповнолітня особа – малолітня особа, а також дитина в віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [3].

Враховуючи біологічні, психологічні та соціальні особливості неповнолітніх, закон передбачає норми, спрямовані на забезпечення їх посиленого захисту від злочинних посягань. Позиція українського законодавства базується на міжнародно-правових актах, зокрема, Декларації прав дитини, прийнятій Генеральною асамблеєю ООН 20 листопада 1959 р., у преамбулі якої зазначається, що

неповнолітні у зв'язку з їх фізичною і розумовою незрілістю потребують спеціальної охорони й захисту, включаючи належний правовий захист.

Конституція України використовує терміни «діти», «повнолітні діти» та «неповнолітні», проте визначення, хто підпадає під ці поняття, Основний Закон не дає. На підставі положень Конституції України й Конвенції ООН про права дитини 26 квітня 2001 року в Україні прийнято Закон «Про охорону дитинства». Закон України «Про охорону дитинства» виступає ключовим спеціальним актом законодавства в галузі захисту прав дитини та протидії всім формам насильства щодо неї. Цей Закон визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист і всебічний розвиток встановлює основні засади державної політики в цій сфері. Законом закріплюється на національному рівні саме поняття «дитина», якою вважається «особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває повноліття раніше». Це визначення цілком відповідає поняттю «дитина», викладеному в Конвенції ООН про права дитини.

Чинне кримінальне законодавство у своїх нормах вживає поняття «дитина», «новонароджена дитина», «малолітня дитина», «малолітня особа», «неповнолітня особа». Виходячи із теми нашого дослідження щодо злочинів проти неповнолітніх у кримінальному законодавстві України ми за основу візьмемо для розгляду саме злочини, де законодавець вживає поняття «неповнолітня особа». Таких злочинів у Особливій частині Кримінального кодексу двадцять дев'ять, зокрема це: доведення до самогубства; зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби; зараження венеричною хворобою; неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей; неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником; порушення прав пацієнта; незаконне проведення дослідів над людиною; насильницьке донорство; захоплення заручників; торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини; зґвалтування; насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом; розбещення неповнолітніх; ухилення від сплати аліментів на утримання дітей; грубе порушення законодавства про працю;

посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів; ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію); ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів); створення або утримання місць розпусти і звідництво; сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією; втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність; незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту та інші.

Слід звернути увагу на те, що основна кількість злочинів неповнолітню особу розглядає як кваліфікуючу ознаку і тільки чотири склади є основними, які безпосередньо визначають неповнолітню особу у диспозиції основного складу (також у назві статті) і як кваліфікуючу ознаку. Це розбещення неповнолітніх (ст. 156); втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304); спонукання неповнолітніх до застосування допінгу (ст. 323); схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів (ст. 324). До цієї групи також, на наш погляд, можна віднести і ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164). Назва статті вживає слово «діти», а диспозиція частини першої використовує слово «неповнолітніх дітей».

Розглядувані злочини мають свої загальні риси та особливості. У науці кримінального права прийнято надавати характеристику відповідно об'єктивним та суб'єктивним ознакам. Слід визначити також, що не усі розділі Особливої частини Кримінального кодексу України містять зазначені злочинні діяння.

Так, до групи злочинів проти життя та здоров'я неповнолітньої особи, кримінальним законодавством віднесено: доведення до самогубства (; зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби; зараження венеричною хворобою; неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей; неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником; порушення прав

пацієнта; незаконне проведення дослідів над людиною; насильницьке донорство.

До злочинів проти волі, честі та гідності неповнолітньої особи законодавець включає дві статті. Це захоплення заручників (ч. 2 ст. 147) і торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини (ч. 2 ст. 149). Додатковим факультативним об'єктом захоплення заручників можуть бути громадська безпека, життя та здоров'я особи, власність тощо. У складі злочину торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини додатковим факультативним об'єктом можуть виступати життя та здоров'я особи, встановлений порядок здійснення службовими особами своїх повноважень.

До групи злочинів проти статевої недоторканості неповнолітньої особи віднесено три статті: зґвалтування (ст. 152); насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ст. 153); розбещення неповнолітніх (ст. 156). Додатковим факультативним об'єктом можуть бути здоров'я, воля, честь і гідність особи, нормальний розвиток неповнолітніх.

До злочинів проти трудових та інших особистих прав і свобод неповнолітньої особи виокремлено три статті. Це Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164 ч. 1.) де об'єктом є право неповнолітніх дітей на повноцінне життя та всебічний (фізичний, психічний та соціальний) розвиток; об'єктом злочину грубе порушення законодавства про працю (ст. 172 ч. 2.) є трудові права неповнолітнього, які включають право на працю, право на гарантовану заробітну плату, право на відпочинок; об'єктом злочину посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів (ст. 181 ч. 2) є право на свободу віросповідання. Фізична або психічна недоторканність особи виступає додатковим обов'язковим об'єктом.

Законодавець відніс наступні п'ять складів злочинів проти суспільної моральності щодо неповнолітньої особи це: ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300 ч. 2, 3); ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 ч. 2; 4); створення або утримання місць розпусти і звідництво (ст. 302 ч. 3;); сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303 ч. 3); втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304 ч. 1).

Додатковим об'єктом можуть бути статева свобода, статева недоторканість, здоров'я особи, власність.

Кримінальний кодекс України щодо потерпілого, який не досяг вісімнадцяти років вживає у своїх нормах поняття: дитина, новороджена дитина, малолітня дитина, малолітня особа, неповнолітня особа. У деяких статтях цих понять не вживає, але із змісту логічно випливає, що мається на увазі і малолітня дитина (особа до 14 років) і неповнолітня особа (особа від 14 до 18 років). Тому, вважаємо, що попередження різного роду негативних впливів на неповнолітніх є на сьогодення сучасним та актуальним напрямом дії в держав. Кримінальне законодавство є юридичною базою боротьби зі злочинністю, зокрема де потерпіла особа дитина (неповнолітня), але щоб законодавство було ефективним, необхідно правильно застосовувати його норми в практичній діяльності і своєчасно виправляти прогалини в праві.

---

1. Левицька Л. В. Запобігання насильницьким злочинам щодо неповнолітніх в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Л. В. Левицька. – К., 2003. – 21 с. – С. 3.

2. Присяжнюк Т. І. Інститут потерпілого у кримінальному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Т. І. Присяжнюк. – К., 2006. – 22 с. – С. 3.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13. 04. 2012 № 4651-VI. із змін., внес. згідно із Законами України: станом на 12. 05. 2016 ВВР, 2016, № 1355-VIII № 22 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 25–26. – Ст. 131: із змін., внес. згідно із Законами України: станом на 15.03.2016 ВВР. – 2016. – № 1022-VIII № 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

5. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135 (із змін., внес. згідно із Законами України: станом на 17.05.2016 ВВР). – 2016. – № 1370-VIII № 25 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14

6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356. із змін., внес. згідно із Законами України: станом на 18.02.2016 ВВР. – 2016. – № 1021-VIII № 129 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14

К. М. Костовська,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ОСНОВНИЙ ЗАСІБ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Трансформація суспільного життя відповідно до цілей та принципів побудови демократичної, правової, соціальної держави, руйнація існуючої кілька десятиліть правової системи і зародження, розвиток на цій підставі зовсім іншого, відповідно цивілізованим стандартам, правового забезпечення функціонування механізму державного апарату, прямо й безпосередньо торкається процесу реформування правоохоронних органів як найважливішої у сфері захисту й охорони права, свобод та законних інтересів учасників суспільних відносин ланки правоохоронної системи держави і суспільства

Сутність, соціально-юридична природа і зміст категорії «нормативно-правовий акт» на сьогоднішньому етапі розвитку наукового знання в теорії держави і права не завжди розуміється вченими однаково.

На думку О. Ф. Скакун, правовий акт – це акт – волевиявлення (рішення) уповноваженого суб'єкта права, який регулює суспільні відносини шляхом встановлення правових норм, а також визначення (змини, припинення) на підставі цих норм прав і обов'язків учасників конкретних правовідносин, міри відповідальності конкретних осіб за скоєне ними правопорушення [8, с. 337]. «Нормативно-правовий акт – це письмовий документ відповідного державного органу, яким встановлюється, змінюються або припиняються норми права, які містять правила загального характеру» – зазначає С. О. Комаров [2, с. 224]. Під нормативними правовими актами розуміють акти, які «встановлюють норми права, які

вводять їх в дію, змінюють або відмінюють правила загального характеру», – погоджується з ним В. В. Лазарєв [3, с. 176]. Нормативно-правовий акт – це належним чином оформлене зовнішнє вираження волі держави, її органів, окремих осіб, яке виступає як носій змістовних елементів правової системи – юридичних норм, правоположень практики, індивідуальних приписів, автономних рішень осіб», – вказує С. С. Алєксєєв [4, с. 192–193]. Вище наведені точки зору вчених щодо розуміння такого соціально-юридичного явища, як нормативно-правовий акт, дозволяє виокремити наступні основні його ознаки.

По-перше, він має мовно-документальну форму вираження. Незалежно від характеру і юридичного значення нормативно-правовий акт завжди є зовнішньо об'єктивованим, фактично відособленим письмовим матеріалом – юридичним документом.

По-друге, виражає волю громадянського суспільства, держави в особі уповноважених ними органів.

По-третє, має офіційний характер і спрямований на регулювання певних суспільних відносин. «Характерна особливість волі, вираженої в правовому акті, – її спрямованість на досягнення чітко визначених юридичних наслідків» [4, с. 194].

По-четверте, встановлює юридичні норми та інші елементи правової системи, які мають юридичну енергію, необхідну для цілеспрямованого впливу на процес правового регулювання. У такому відношенні нормативно-правовий акт є зовнішньою формою конституювання й існування змістовних організованих правових явищ.

По-п'яте, приймається з додержанням певної процедури. По-шосте, публікується в офіційних спеціальних виданнях з обов'язковою відповідністю аутентичності тексту офіційного зразка. В Україні нормативно-правові акти публікуються у «Відомостях Верховної Ради України», газетах «Голос України», «Юридичний вісник України» та «Урядовий кур'єр», журналі «Офіційний вісник України».

За своєю сутністю нормативно-правові акти – джерела і форми інших правових явищ, необхідних для системного, оптимального, ефективного регулювання суспільних відносин в різних сферах життєдіяльності суспільства. Саме тому в процесі юридичного регулювання вони завжди прив'язані до того чи іншого

елемента механізму правового регулювання – юридичних норм, правовідносин, конкретним діям щодо реалізації прав, обов'язків та гарантій по їх забезпеченню.

Як джерело юридичних явищ нормативно-правовий акт виступає інструментом конституювання і форми, що забезпечують введення, зміну чи припинення дії цих явищ. З даної точки зору нормативно-правовий акт є засобом впливу на різнорідні елементи національної правової системи, надання їм необхідних для ефективної дії чи взаємодії юридичних властивостей. Відповідно до властивої праву єдності форми і змісту нормативно-правовий акт відіграє роль інструмента формування юридичних норм. Так, за допомогою нормативних юридичних актів конституюються і вводяться в правову системи нові норми, змінюються чи скасовуються застарілі.

В особливостях нормативно-правових актів в сфері правоохоронної діяльності виявляються їх власні функції.

По-перше, вони покликані забезпечити повне і точне вираження суспільно-державної волі, яка стосується правоохоронної і правозабезпечувальної діяльності органів, структур та підрозділів Національної поліції.

По-друге, вони є необхідною умовою правового регулювання службово-трудових відносин, оскільки виступають безпосередньо формою доведення даної суспільно-державної волі до спеціально уповноважених суб'єктів. Для того, щоб воля громадянського суспільства щодо забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників суспільних відносин справила необхідну дію, спеціально уповноважені суб'єкти конкретної правоохоронної діяльності повинні бути ознайомленими з нею.

По-третє, вони прямо пов'язані з виховним впливом на свідомість людей. Нормативно-правові акти – одне з найважливіших засобів і джерел правової пропаганди і правового виховання. Звідси – значення повного, швидкого опублікування нормативних актів, яке є не просто технічною операцію, а завершальною процедурою возведення суспільно-державної волі в закон, а не необхідною умовою впливу права на свідомість суб'єктів правовідносин. Водночас, слід підкреслити, що сила і ефективність виховного впливу права в демократичній державі залежать не тільки від повноти і точності виразу волі громадянського суспільства

в нормативно-правових актах, але й від високого рівня оформлення останніх, зокрема, від якості і чіткості викладення в них юридичного матеріалу.

Актуальність теоретичних основ нормативно-правового забезпечення правоохоронних органів обумовлена недостатністю наукових розробок у цій сфері, практичною і теоретичною цінністю для подальшого розвитку досліджуваного нормативно-правового забезпечення і практики впровадження службово-трудових відносин, які складаються в процесі функціонування органі національної поліції.

Теоретична цінність розроблення суцільної класифікації нормативно-правових актів в сфері структурної побудови і правоохоронної діяльності визначається, насамперед, можливістю уявити їх в системному вигляді, а, відтак, реально виявити ті ланки нормативного матеріалу, яких сьогодні бракує, усунути протиріччя й дублювання певних юридичних документів.

Практична цінність такої класифікації залежить від теоретичних розробок. Якщо наукова класифікація буде мати характер дійсно наукової, то впровадження її та висновків, які випливають з побудови останньої, якнайкращим чином відіб'ється на відповідних процесах правотворчості, правозастосування і правоудосконалення.

Таким чином, на сьогоднішньому етапі розвитку держави і національної правової системи поняття нормативно-правового акта слід визначити як таке мовно-документальне офіційне вираження волі громадянського суспільства, яке приймається в установленому порядку, містить юридичні норми та інші елементи правової системи і спрямований на ефективне регулювання суспільних відносин.

---

1. Скакун О. Ф. Теория государства и права: учебник / О. Ф. Скакун. – Харьков: Консум, Университет внутренних дел, 2000. – 704 с.

2. Комаров С. А. Общая теория государства и права / С. А. Комаров. – М.: Юрайт, 1998. – 416 с.

3. Общая теория права и государства: учебник / под ред. В. В. Лазарева. – М.: Юристъ, 1997. – 780 с.

4. Алексеев С. С. Общая теория права / С. С. Алексеев. – Т. 2. – М.: Юридическая литература, 1982. – 358 с.

О. С. Котуха,
кандидат юридичних наук, доцент,
декан юридичного факультету;
А. Ю. Барна,
магістр, юридичний факультет
(Львівський торговельно-економічний університет),

ДО ПИТАННЯ СУВЕРЕНІТЕТУ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Суверенітет як невід'ємна і сутнісна характеристика держави є одним із головних об'єктів забезпечення національної безпеки. В умовах глобалізації, зростання взаємозалежності держав особливої актуальності набуває проблема визначення співвідношення категорій суверенітет та національна безпека.

У плані виникнення термін «безпека» значно давніший, аніж такі поняття, як «суспільна», «державна» чи «національна безпека». До фундаментальної розробки поняття «безпека» представники науки поліцейського права вдалися ще у XVIII – першій половині XIX ст. Під «безпекою» вони розуміли охорону підданих, які «утворюють ніби життя і душу держави» [1, с. 9].

Однією з закономірностей суспільного розвитку слід визнати трансформацію національних політико-правових, економічних і соціальних систем, яка змушує переосмислити роль держави у суспільному житті.

У демократичних суспільствах чітко простежується тенденція до зменшення ролі держави в житті суспільства. Водночас зростає роль і активність громадянського суспільства, яке намагається обмежити гіпертрофовані функції держави, що виникли на попередніх етапах розвитку, та встановити дієвий контроль за їх належним здійсненням.

Однією з небагатьох сфер, яку не зачіпають вказані процеси, є національна безпека, забезпечення якої залишається прерогативою держави [2, с. 5].

З моменту становлення національної централізованої держави, визначальною рисою якої є суверенітет, проблема забезпечення національної безпеки стає головною її турботою.

Саме в цей період у рамках розробленого Т. Гоббсом вчення про суверенітет було детально проаналізовано проблеми безпеки та виживання держави, суспільства і окремого індивіда крізь призму їх взаємодії [3, с. 39].

На його думку, страх перед загрозами власній безпеці змушує людину жити у суспільстві і шукати в ньому засоби колективного захисту від цих загроз, тобто безпечних умов розвитку і життєдіяльності [4, с. 178].

Державна влада покликана служити людям, її головна мета – це перш за все безпека громадян, заради досягнення якої держава має здійснювати такі функції, як: «управління провінціями, колоніями або містами»; «організація торгівлі»; дорадча функція; «наставляння народу»; «здійснення правосуддя» [5, с. 175].

Значний внесок у розробку категорії безпеки наприкінці XVIII ст. зробив В. Гумбольдт, який також вважав, що головне призначення держави полягає в забезпеченні безпеки підданих. Якщо держава не робить цього, а перекладає цей обов'язок на них самих, то така держава імпотентна. Держава зобов'язана охороняти не лише безпеку підданих, але й свою власну безпеку [6, с. 257].

Загроза державі може походити як зовні, так і з середини. Відповідно захист держави може забезпечуватися не лише силовими структурами в рамках функції забезпечення обороноздатності країни, але й за допомогою виваженої соціально-економічної політики, що передбачило появу в майбутньому такої складової національної безпеки, як економічна безпека.

Перехід від поняття «безпека» до «державна безпека» був здійснений на початку XIX ст. у Франції, звідки воно поширилося на решту країн Європи.

Це поняття на початку XX ст. трактувався як охорона (захист) державного ладу, територіальної цілісності, оборонної могутності, державної і службової секретної інформації від внутрішніх і зовнішніх загроз, тобто охорона цінностей, без яких державі загрожує втрата суверенітету, а отже, загибель [7, с. 125].

Наступним історичним етапом у розвитку ідеї безпеки стало усвідомлення того, що самозбереження суверенних держав і розви-

ток відносин між ними вимагає міждержавної співпраці як додаткового інструменту забезпечення внутрішнього благополуччя і зовнішньої безпеки. Така співпраця потребувала більш усталених і надійних міждержавних зв'язків, які двосторонні договори не завжди забезпечували.

У результаті усвідомлення такої потреби в другій половині XIX ст. намітилася тенденція до розвитку інституційної співпраці на базі багатосторонніх угод, що обумовило виникнення і розвиток адміністративних союзів [8, с. 129].

Завдання по забезпеченню безпеки держава залежно від внутрішньої і зовнішньополітичної ситуації в різні часи вирішувала по різному.

Вирішення цього завдання не завжди під силу навіть найбільш могутнім державам.

Отож, окрім комплексу заходів, спрямованих на забезпечення власної безпеки, держави вдаються до створення військово-політичних союзів як додаткового способу захисту державного суверенітету.

---

1. Платонов И. Вступительные понятия в учение о благоустройстве и благочинии государственном / И. Платонов. – Харьков, 1856. – 255 с.
2. Новицький Г. В. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України / Г. В. Новицький. – К.: Інтертехнологія, 2008. – 244 с.
3. Гончаренко О. Громадянський контроль і система національної безпеки / О. Гончаренко, Р. Джангужин, Е. Лисицин // Нац. безпека України. – 2003. – № 1. – С. 39–46.
4. Гоббс Т. Сочинения: в 2 т. / Т. Гоббс. – М., 1991. – Т. 2. – 435 с.
5. Чичерин Б. Н. Политические мыслители древнего и нового мира / Б. Н. Чичерин. – СПб.: Лань, 1999. – 210 с.
6. Гумбольдт В. Опыт установления пределов государственной деятельности / В. Гумбольдт. – СПб.: Тип. Евг. Тиле преемн., 1908. – 457 с.
7. Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції: монографія / Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк, С. Г. Серьогіна та ін.; за ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. – К.: Ред. журн. «Право України», 2012. – Вип. «Академічні правові дослідження». Дод. до юрид. журн. «Право України». – 336 с.
8. Ростова А. А. Международные административные союзы: создание и опыт деятельности: вторая половина XIX – начало XX в.: дис. ... канд. ист. наук: 07.00.03 / А. А. Ростова. – Ставрополь, 2008. – 250 с.

Р. І. Крамар,
кандидат юридичних наук, доцент,
декан юридичного факультету
(Львівський університет бізнесу та права)

ПРОФІЛАКТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У СФЕРІ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ

Протягом розвитку суспільства правоохоронна діяльність держави зазнала значних змін. Якщо на початковому етапі завданням держави було покарання порушників, то на даний час все більш актуальним стає запобігання правопорушенням. Одним з перших, хто звернув увагу на пріоритетність попередження правопорушень, був Чезаре Беккаріа – мислитель та громадський діяч XVIII ст., який у своєму трактаті «Про злочини та покарання» підняв питання про причини злочинності [1, с. 14].

Протиправна поведінка осудної особи, її ціль та мотивація переважно соціально обумовлені. Тому особистість порушника та причини порушення не можна розглядати у відриві від соціальних умов, що формують людину. Звичайно, поведінка особи залежить від таких параметрів як стать, вік тощо, проте ці особливості настільки опосередковуються соціальними факторами, що виконують лише роль умов, а не причин вчинення адміністративного правопорушення. Вирішальна роль впливу соціальних умов та факторів на формування особистості, в т. ч. особистості правопорушника, підкреслюється багатьма кримінологами, такими як О. Джужа, А. Баляба [2, с. 82; 3, с. 117; 4, с. 84]. Тому для боротьби із злочинами та адміністративними правопорушеннями пріоритетне значення мають заходи профілактики.

Поряд з терміном профілактика використовуються терміни «запобігання», «превентивні заходи», «попередження». Різні вчені вкладають в ці терміни різне значення. Одні, такі як О. Джужа, вважають, що всі ці терміни повністю співпадають [2, с. 138], інші, наприклад, Г. Кайзер, – що ці поняття є відносно близькими [4, с. 124], є такі, як С. Архіпова, хто вважає, що найбільш загальним поняттям, яке охоплює решту, є попередження [5]. В той же

час, на думку інших (К. Бугайчук), попередження входить до складу профілактики [6, с. 8].

Разом з тим, ми погоджуємося з точкою зору українського кримінолога О. Джужи, який вважає, що розрізнення цих понять є таким, що суперечить буквальному змісту зазначених слів [2, с. 138]. Адже кожне з них означає одне й те саме: щось упередити, не допустити. Тому заходи рівнозначно можуть бути або попереджувальні, або профілактичні, або запобіжні, або превентивні.

Отже, профілактика правопорушень, що вчиняються у сфері паливно-енергетичних ресурсів, повинна передбачати наявність трьох обов'язкових складових:

– виявлення органами державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій, окремими громадянами причин, які сприяють учиненню правопорушень;
– усунення цих причин і умов;
– вжиття певних заходів до потенційних порушників.

До числа об'єктивних причин вчинення адміністративних правопорушень у сфері використання паливно-енергетичних ресурсів слід віднести кризовий стан українського суспільства, нестабільність ринкових відносин в нашій державі. Ситуація ускладнюється неузгодженістю та недосконалістю нормативно-правових актів, які регулюють відносини у сфері використання ПЕР [7].

До заходів загального попередження правопорушень, що вчиняються у сфері паливно-енергетичних ресурсів, повинні відноситися ті, які не пов'язані із впливом на осіб, які виношують намір, готують або вже вчинили адміністративне правопорушення, яке утворює склад ст. 98 Кодексу України про адміністративні правопорушення – «Марнотратне витрачання паливно-енергетичних ресурсів», проте об'єктивно сприяють нейтралізації причин та умов скоєння подібних проступків.

У сучасних умовах стала більш помітною тенденція до збіднення культури використання ПЕР в Україні і примітивного споживацького відношення до них. Наслідком цього є переважання в свідомості населення корисливих мотивів, які спонукають багатьох суб'єктів до неефективного або й незаконного використання ПЕР.

Практика показує, що у цілому ряді випадків громадяни частіше керуються думкою, що склалася в побуті або на роботі, ніж законом, навіть тоді, коли думка оточуючих не співпадає

з вимогами правових норм. Пояснюється це багатьма обставинами, зокрема істотним значенням для поведінки мікросередовища, проявом в громадській думці не тільки правових поглядів, але також етичних і політичних установок, причому останні часто займають в громадській думці домінуюче положення; порівняно слабким знанням і розумінням нормативно-правових актів, а також недоліками в області правового виховання, недоліками в правовій пропаганді [8, с. 40–43].

Суспільство не навчилося економно використовувати наявні ресурси, відсутня координація в діяльності усіх причетних до цією проблеми структур та організацій [9, с. 5]. При цьому, в українському суспільстві не прийнято морально засуджувати осіб, що ухиляються від раціонального використання паливно-енергетичних ресурсів. Навпаки, досить часто навмисне недотримання правил їх використання розглядається як ознака високих підприємницьких здібностей.

У свідомості людей необхідно формувати установку, що кожний марнотратник ПЕР живе за рахунок інших людей і тому дотримання певних стандартів використання паливно-енергетичних ресурсів розглядається як необхідність, а самі стандарти сприймаються як обґрунтовані та виправдані. Людина, освічена у сфері ефективного використання ПЕР повинна мати активну життєву позицію в здійсненні взаємодіючого розвитку цивілізації. Такий розвиток не зводиться лише до матеріального благополуччя, хоча і передбачає розумне задоволення потреб людини.

Економічні, політичні, правові відносини ще розвиваються і прямують до рівня, який відповідає розвинутому суспільству. Слід мати на увазі, що низький рівень енергетичної культури не формує у громадян масову, загальну потребу в раціональному відношенні до паливно-енергетичних ресурсів, прагнення до слухняності й дотримання юридичними і фізичними особами адміністративного законодавства у сфері ПЕР. Основне значення надається підвищенню енергетичної культури в процесі професійної підготовки відповідних фахівців.

Однією з найголовніших передумов ефективної загальної профілактики правопорушень, що вчиняються у сфері паливно-енергетичних ресурсів, є високий професійний рівень працівників відповідних державних органів.

В той же час система енергозбереження у нашій державі проходить етап становлення. Тому зараз особливо важливим є формування мережі профільних закладів освіти.

Виконання профілактичних заходів у сфері раціонального використання паливно-енергетичних ресурсів дозволить:

– виявляти, а потім усувати або стримувати, нейтралізувати, послаблювати вплив причин вчинення адміністративних правопорушень;

– посилювати і удосконалювати соціальний контроль за станом правової охорони ПЕР;

– забезпечувати дію правових норм, підвищувати результативність адміністративної відповідальності;

– покращувати відношення населення до природоохоронних заходів, забезпечувати соціальну активність громадян в цій сфері.

Отже, профілактика правопорушень, що вчиняються у сфері паливно-енергетичних ресурсів є сукупністю організаційних, правових, економічних, соціальних, виховних і інших заходів органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, громадських організацій, спрямованих на виявлення й усунення причин і умов марнотратного витрачання паливно-енергетичних ресурсів, а також недопущення скоєння правопорушень.

---

1. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / Ч. Беккариа; сост. и предисл. В. С. Овчинского. – М.: ИНФРА-М, 2004. – 184 с.

2. Курс кримінології: Особлива частина: підручник: у 2 кн. / М. В. Корнієнко, Б. В. Романюк, І. М. Мельник та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 468 с.

3. Криминология: приглашение к дискуссии: монография / авт. кол: А. В. Баляба, Э. В. Виленская, Э. А. Дидоренко, Б. Г. Розовский. – Луганск: РИОЛИВД, 2000. – 308 с.

4. Кайзер Г. Криминология. Введение в основы / пер. с нем. В. Д. Балакина; отв. ред. К. Ф. Скворцов. – М.: Юрид. лит., 1979. – 320 с.

5. Архипова С. П. Соціальна педагогіка: навчально-методичний посібник / С. П. Архипова, Г. Я. Майборода. – Черкаси – Ужгород: Мистецька лінія, 2002. – 268 с.

6. Бугайчук К. Л. Адміністративні проступки: сутність та організаційно-правові заходи їх профілактики: автореф. дис. на здоб. наук. ступ.

канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2002. – 22 с.

7. Шевченко Л. О. До питання про методи вивчення криміногенної особистості, що вчиняє злочини в сфері ПЕК / Л. О. Шевченко // Форум права. – 2009. – № 1; Харківський національний університет внутрішніх справ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-1/09slovcp.pdf.

8. Бонк Е. Л. Общественное мнение и профилактика правонарушений / Е. Л. Бонк // Правоведение. – 1984. – № 2. – С. 40–43.

9. Фокин В. М. Основы энергосбережения и энергоаудита / В. М. Фокин. – М.: Изд-во «Машиностроение-1», 2006. – 256 с.

І. В. Красницький,
кандидат юридичних наук, доцент,
декан факультету № 2;
Ю. Р. Йосипів,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри тактико-спеціальної
підготовки факультету № 2
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТРЕНІНГОВОГО НАВЧАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НА ТАКТИЧНИХ ПОЛІГОНАХ

Тактична (тактико-спеціальна) підготовка є складовою частиною загальної професійної підготовки співробітників поліції та включає в себе комплекс навчальних дисциплін, базовими серед яких є тактична наука та наука майстерного поводження із зброєю. Доволі вагомим елементом тактико-спеціальної підготовки, актуальність та значення якого переоцінити неможливо, є вміння ефективно діяти саме в екстремальних ситуаціях службового характеру. Уміння, за необхідності, не тільки згадати набуті в умовах навчання знання та навики, але професійно застосувати їх на практиці не зважаючи на низку несприятливих а подекуди стресових ситуацій [1, с. 9].

У навчальному процесі перед науково-педагогічним складом та викладачами-інструкторами стоїть не просте педагогічне

завдання – поєднати теоретичну підготовку з практичним відпрацюванням фабул, що повинні максимально відтворювати реалії типових та екстремальних ситуацій, що можуть виникнути у службовій діяльності тих, хто навчається.

Якщо завдання теоретичної підготовки (вивчення тактичних засобів та прийомів дій у типових ситуаціях, правових підстав та порядку застосування спеціальних засобів і вогнепальної зброї тощо), можна успішно вирішувати в умовах навчальних аудиторій, то питання трансформації набутого теоретичного базису у реальні ефективні навики та здібності (практична складова тактичної підготовки) потребують застосування новітніх підходів. Одним з центральних серед них, вважаємо використання тренінгових технологій в процесі, як навчання курсантів, так і підвищення кваліфікації діючих працівників поліції.

Водночас, ефективність тренінгів, не в останню чергу, визначається умовами в яких вони проводяться. Чим більш наближені до реальних умови в яких проводяться практичні навчання тим ефективнішим є результат такого навчання.

Поступовий розвиток українського суспільства та стратегія реформування правоохоронного відомства не виключає, а навпаки висуває на перший план, подальше вдосконалення як всієї системи підготовки працівників поліції так і специфічної підготовки до дій в екстремальних ситуаціях.

Недавні резонансні події у Дніпрі, пов’язані із загибеллю у вересні 2016 року патрульних поліцейських засвідчили актуальність прикладних тренінгів з відпрацювання практичної складової тактико-спеціальної підготовки та передусім психологічної готовності діяти в екстремальних ситуаціях. На думку багатьох експертів, саме тривале відпрацювання максимально реалістичних сценаріїв екстремальних ситуацій в умовах нетривалого періоду навчання могло вплинути на перебіг сумнозвісних події [2; 3].

Ситуація у Дніпрі, до певної міри розкрила актуальні прогалини у психологічній підготовці полісменів, засвідчила неготовність молодих людей у формі діяти у екстремальних ситуаціях, та застосовувати зброю на ураження.

Вихід з ситуації – постійне тренування та вдосконалення тактики дій поліцейських в типових та екстремальних ситуаціях в умовах максимального реалізму. Очевидно, що для цього потрібна

відповідна матеріальна база – сучасні тактичні полігони. Чи є вони в Україні? Відповідь, нажаль, негативна.

Варто віддати належне керівництву відомчих навчальних закладів та ентузіазму самих педагогів-тактиків за спроби створення тактичних полігонів. Водночас, через хронічну недофінансованість такі полігони не завжди відповідають тим основним критеріям, які пред'являються до такого виду споруд, а саме, не забезпечують: реалістичності та достовірності відтворенння базових тактичних локацій; надійності конструкцій для повноцінного відпрацювання силових варіантів вирішення екстремальних ситуацій; наявності достатньої кількості технічних засобів та мультимедійної платформи для тренінгів із комунікації та аналізу конфліктних ситуацій саме за підсумками змодельованих ситуацій; максимально реалістичного застосування імітаторів вогнепальної зброї та спеціальних засобів в умовах модельованих ситуацій тощо.

Також, є достатньо підстав вважати, що чинні відомчі нормативні акти [4] не дають можливості, відповідно до сучасних потреб, розвивати уміння володіння вогнепальною зброєю. Заняття з вогневої підготовки у відомчих навчальних закладах здебільшого зводяться до статичної стрільби з ознаками спортивної («стара школа»), без елементів стресу, додаткових навантажень, та комплексу пов'язаних між собою завдань із відпрацювання тактичної підготовки і спеціальної фізичної підготовки.

Окрім цього, за існуючих умов навчального процесу практично неможливо за одну пару (дві академічні години) ефективно провести заняття із тактико-спеціальної підготовки. Адже таке заняття передбачає отримання (а в кінці заняття – здавання) учбової зброї та спеціальних засобів, що забирає час і є доволі тривалим процесом.

Очевидно, що потрібно докорінно змінювати структуру занять з тактико-спеціальної підготовки. Заняття з вказаної навчальної дисципліни повинні зводитись до тренінгів з відпрацювання тактичних прийомів дій в типових та екстремальних ситуаціях в умовах тактичних полігонів.

Саме в умовах належно обладнаного тактичного полігону чи тактичного містечка можна комбінувати елементи тактичної, вогневої, спеціальної фізичної та психологічної підготовки, моделювати ситуації, з метою вироблення навиків дій в екстремальних

умовах, наприклад: умовах посиленого шуму із вимушеним застосуванням умовних знаків; недостатнього чи відсутнього освітлення, задимлення тощо; з швидкісною стрільбою «при погляді очі в очі» із застосуванням спеціальної учбової зброї для тренування психологічної стійкості; стрільбою в умовах стресу, необхідністю усунення затримок при стрільбі та боротьби; в умовах активного переміщення тощо.

Разом з тим, тактичні полігони повинні імітувати не лише житлові приміщення, а, насамперед, громадські місця та місця масового перебування людей. Адже саме до дій працівників поліції саме у таких місцях найбільше претензій як з боку громадськості, так і з боку правозахисників.

Тактичні полігони можуть бути повною мірою використані і для відпрацювання інших, крім тактичних, навиків якими повинен володіти поліцейський. На таких полігонах можна, зі значною ефективністю, відпрацьовувати такі необхідні поліцейському навики, як: навики комунікації, спостережливості, ідентифікації «підозрілої» особи за візуальним описом чи за фотороботом тощо. На таких полігонах ефективним буде і відпрацювання спеціалізованих поліцейських навичок: тактики дій оперативних працівників, які не перебувають у поліцейському одностроі, проведення слідчих дій тощо.

Таким чином, тренінгові форми навчання в умовах максимальної імітації реальних ситуацій дадуть змогу у більшій мірі адаптувати поліцейського до дій в типових та екстремальних ситуаціях, а відтак забезпечуватимуть професійність їх дій, та, як наслідок, забезпечуватимуть повагу та довіру до поліції в цілому.

---

1. Тактико-спеціальна підготовка працівників ОВС України: навч. посібник / С. М. Банах, В. Р. Булачек, І. С. Винярчук, Ю. Р. Йосипів. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 300 с.

2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://obozrevatel.com/crime/78253-ih-podstavili-general-sbu-skazal-kto-vinovat-v-rasstrele-politsejskih-v-dnepre.htm

3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vesti-ua.net/ukraina-kriminalnaya/31992-rasstrel-policeyskih-v-dnepre-analiz-situacii. html

4. Курс стрільб для поліцейських: Затверджений Наказом Управління Національної поліції України 20 вересня 2016 року № 900.

А. І. Кунтій,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінального процесу факультету № 1;
О. М. Дуфенюк,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики, судової медицини
та психіатрії факультету № 1
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

МЕЖІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСУ ПІД ЧАС ОСВІДУВАННЯ

Однією із важливіших конституційних передумов досудового розслідування вважається те, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Указані конституційні права й свободи людини гарантуються і забезпечуються особі під час кримінального провадження, у ході якого застосовують заходи примусу як найбільш ефективні інструменти боротьби зі злочинністю.

Питання інституту освідування та дотримання прав людини під час проведення слідчих (розшукових) дій, у тому числі під час примусового освідування, досліджували вітчизняні криміналісти та процесуалісти, серед яких: Ю. П. Аленін, Р. С. Бєлкін, А. А. Благодир, В. В. Вапнярчук, Д. Л. Василенко, В. І. Галаган, В. Г. Гончаренко, Ю. М. Грошевий, О. В. Капліна, С. С. Клочуряк, В. С. Кузьмічов, В. К. Лисиченко, В. В. Логінова, Л. М. Лобойко, Б. Є. Лук'янчиков, Є. Д. Лук'янчиков, В. Т. Маляренко, В. І. Маринів, М. М. Михєєнко, В. Т. Нор, М. А. Погорецький, Т. В. Садова, М. В. Салтевський, С. М. Стахівський, В. М. Тертишник, Ю. Г. Торбін, Л. Д. Удалова, К. О. Чаплинський, А. П. Черненко, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько, І. М. Янченко та інші.

За результатами дослідження, проведеного К. О. Чаплинським, при вивченні 1075 матеріалів досудового розслідування, з'ясовано, що в ході розслідування злочинів проти особи, освідування проводилося у 14% випадків [1, с. 166].

На законодавчому рівні визначено, що освідуванням є це слідча (розшукова) дія, яка проводиться слідчим, або прокурором

щодо підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу (ч. 1 ст. 241 КПК України) [2].

Юридичною підставою проведення освідування є постанова прокурора, а за необхідності вказана слідча (розшукова) дія проводиться за участю судово-медичного експерта або лікаря. Дана норма прописана законодавцем у диспозиції ст. 241 КПК України. Фактичними ж підставами проведення освідування є дані щодо інформації про наявність чи відсутність на тілі підозрюваного, свідка чи потерпілого слідів кримінального правопорушення чи особливих прикмет з метою їх подальшої фіксації.

Власне, після отримання згоди на проведення слідчої (розшукової) дії, особі, що підлягає освідування, пред'являється для ознайомлення постанова прокурора. Після цього особі пропонується добровільно пройти освідування, а в разі її відмови освідування проводиться примусово. З цього приводу Ю. Г. Торбін вважає, що, оскільки кримінально-процесуальне законодавство не передбачає згоди або незгоди особи, то і можливість її примусового освідування не лише не суперечить закону, а й неминуче випливає з нього [3, с. 56].

Варто погодитися з висловленою науковцями-процесуалістами думкою, що примус не має перевищувати ступінь небезпеки для життя і здоров'я освідуваної особи. Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів повинно відбуватися лише у випадках та на умовах, передбачених чинним законодавством, і за обов'язковою участю судмедексперта чи лікаря, у приміщенні експертного закладу або медичної установи із врученням освідуваній особі копії протоколу освідування відповідно до вимог ч. 5 ст. 241 КПК України.

А. А. Благодир зазначає, що процесуальний примус як різновид державного примусу є методом кримінально-процесуальної діяльності, що полягає у формуючому нормативно закріпленому впливі визначених державних органів і посадових осіб на правосвідомість суб'єкта кримінально-процесуальної діяльності незалежно від його волі, бажання, який передбачає для примушуваного загрозу чи дійсне настання невигідних наслідків матеріального, морального чи організаційного характеру, з метою забезпечення його

належної поведінки і, як наслідок, забезпечення завдань кримінального судочинства [4, с. 162].

На думку автора, яка не заперечує примусу при проведенні окремих процесуальних дій, недостатня правова регламентація порядку застосування окремих примусових заходів, особливо тих, які пов'язані з проведенням слідчих дій, у нашому випадку – примусового освідування, дає підстави в певних ситуаціях вважати дії працівників органів досудового розслідування такими, що не ґрунтуються на законі [5, с. 128].

І. Л. Петрухін цілком слушно стверджує, що застосування заходів примусу, особливо пов'язаних з обмеженням свободи, є припустимими лише у випадках, прямо зазначених в законі, оскільки ні аналогія процесуального закону, ні розширене тлумачення норм права в таких випадках не є прийнятними, позаяк становище особи не може бути погіршено через прогалини у нормативному матеріалі [6, с. 57].

Примус можна розділити на психічний, тобто законний психологічний вплив на інтелектуальну, емоційну та вольову сфери підозрюваного, потерпілого, свідка з метою спонукати виконати вимоги закону щодо освідування, та фізичний – законний фізичний вплив, що застосовується до підозрюваного, потерпілого, свідка усупереч його волі з метою примусити виконати вимоги закону щодо освідування у разі відмови виконати ці дії добровільно. Застосування до зазначених осіб заходів процесуального примусу та дотримання прав громадян у кримінальному провадженні регламентовано у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права [7].

Не слід забувати також, що будь-який примус стосовно особи не може бути виправданий завданнями боротьби зі злочинністю, тому що ці завдання можуть бути успішно вирішені тільки при неухильному дотриманні прав і законних інтересів громадян. Будь-який фізичний чи психічний вплив, примус, який може бути застосовано, не є морально обґрунтованим [8, с. 72, 74].

З іншого боку, неможливо уявити достатню ефективність досудового розслідування без можливості проведення негласних (розшукових) дій чи застосування заходів забезпечення кримінального провадження, вчинення інших процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень, які певною мірою обмежують конституцій-

ні права людини. Визначення самого обсягу застосування примусу покладається безпосередньо на слідчого чи прокурора, які беруть участь у його проведенні.

На нашу думку, примус повинен застосовуватися особами тієї ж статі, що й особа, яка підлягає освідуванню. Тобто до підозрюваного чоловічої статі примус застосовується чоловіками, відповідно до жінок – жінками.

Отже, освідування можна віднести до слідчих (розшукових) дій, які можуть мати примусовий характер, проте застосований примус повинен корелюватися із необхідністю дотримання прав і свобод людини та громадянина і застосовуватись тільки в тих випадках, коли іншим шляхом отримати докази неможливо. Іншими словами міра обмежень при цьому конституційних прав і свобод повинна бути мінімальною, достатньою для отримання доказової інформації.

---

1. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення освідування / К. О. Чаплинський Вісник Академії митної служби України. (Сер.: Право). – 2011. – № 1. – С. 166–169 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vamsup_2011_1(6)__26.pdf.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–13. – Ст. 88 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

3. Торбин Ю. Г. Криминалистическое исследование тела и одежды подозреваемого в совершении реступления / Ю. Г. Торбин. – М., 1971. – 139 с.

4. Благодир А. А. Застосування примусу під час провадження слідчих дій: дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / А. А. Благодир. – К., 2009. – 215 с.

5. Благодир А. А. Застосування ч. 1 ст. 193 КПК України в практичній діяльності правоохоронних органів / А. А. Благодир // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: зб. наук. статей. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – № 10. – С. 124–128.

6. Петрухин И. Л. Свобода личности и уголовно-процессуальное принуждение / И. Л. Петрухин. – М.: Наука, 1985. –238 с.

7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakonl.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043

8. Маринів В. І. Правові засади освідування особи / В. І. Маринів // Вісник Прокуратури. – 2003. – № 12 (30). – С. 71–76.

Л. В. Курило,
викладач кафедри кримінально-правових
дисциплін факультету № 6
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

АНАЛІЗ РІШЕНЬ ЄСПЛ ЩОДО УКРАЇНИ ПРО ВІДМОВУ ВИЗНАТИ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРАЦІВНИКАМИ ОВС

При аналізі рішень щодо України за період 2002–2015 рр. було виявлено і рішення, де Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ, Стразбурзький суд) відмовився визнати порушення прав людини з боку працівників ОВС, хоча заявники скаржилися на такі порушення. Загалом 10 таких рішень: 1) «Кобець проти України» (Заява № 16437/04) від 14 лютого 2008 р. (ст. 3); 2) «Яременко проти України» (Заява № 32092/02) від 12 червня 2008 р. (ст. 3); 3) «Спінов проти України» (Заява № 34331/03) від 27 листопада 2008 р. (ст. 3); 4) «Олександр Смирнов проти України» (Заява № 38683/06) від 15 липня 2010 р. (ст. 3); 5) «А. Н. проти України» (Заява № 13837/09) від 29 січня 2015 р. (ст. 3); 6) «Кирпиченко проти України» (Заява № 38833/03) від 2 квітня 2015 р. (ст. 3); 7) «Луньов проти України» (Заява № 4725/13) від 22 жовтня 2015 р. (ст. 3); 8) «Євген Петренко проти України» (Заява № 55749/08) від 29 січня 2015 р. (ст. 3); 9) Осипенко проти України від 9 листопада 2010 р. (п. 1 ст. 5); 10) «Кущ проти України» (Заява № 53865/11) від 3 грудня 2015 р. (п. 1 ст. 5).

Що стосується скарг за ст. 3 Конвенції. Рішення, де ЄСПЛ було констатовано відсутність порушення ст. 3 стосувалися її матеріального аспекту. У них ЄСПЛ зазначав, що не може визнати порушення ст. 3, беручи до уваги такі факти:

1) відсутність доказів того, що заявник справді зазнав неналежного поводження зі сторони працівників міліції [«Яременко проти України» (Заява № 32092/02) від 12 червня 2008 р., п. 59];

2) надані докази, з допомогою яких неможливо прояснити спірні питання, наприклад подано два висновки судово-медичних

експертиз, що суперечать один одному [«Олександр Смирнов проти України» (Заява № 38683/06) від 15 липня 2010 р., п. 54; «А.Н. проти України» (Заява № 13837/09) від 29 січня 2015 р., п. 80; «Євген Петренко проти України» (Заява № 55749/08) від 29 січня 2015 р., п. 81];

3) відсутність доказів перебування заявника під контролем державних органів щодо дати, якої стосуються скарги на неналежне поводження [«А. Н. проти України» (Заява № 13837/09) від 29 січня 2015 р., п. 82];

4) заявник не скаржився на погане поводження, будучи під час провадження забезпечений захисником, що відповідно до практики ЄСПЛ є однією із гарантій недопущення поганого поводження, та не давав визнавальних показань [«Кирпиченко проти України» (Заява № 38833/03) від 2 квітня 2015 р., п. 73];

5) «за відсутності будь-яких переконливих свідчень щодо характеру зазначених ушкоджень та можливої причини їх виникнення Суд не може встановити «поза розумним сумнівом», що їх було завдано саме працівниками міліції» [«Луньов проти України» (Заява № 4725/13) від 22 жовтня 2015 р., п. 102];

6) надання заявником суперечливих тверджень [«Кобець проти України» (Заява № 16437/04) від від 14 лютого 2008 р., п. 49];

7) відсутності ефективного розслідування скарг заявника на національному рівні внаслідок чого ключові питання справи залишаються нез'ясованими [«Луньов проти України» (Заява № 4725/13) від 22 жовтня 2015 р., п. 102; «Євген Петренко проти України» (Заява № 55749/08) від 29 січня 2015 р., п. 81; «А. Н. проти України» (Заява № 13837/09) від 29 січня 2015 р., п. 82].

В рішенні у справі «Спінов проти України» (Заява № 34331/03) від 27 листопада 2008 р. ЄСПЛ, зокрема, розглядав версію обставин справи, за якої тілесні ушкодження були завдані заявнику під час здійснення затримання. Стразбурзький суд констатував відсутність порушення статті 3 Конвенції в сенсі матеріального аспекту, взявши до уваги такі факти: 1) заявника було затримано на вулиці, коли він намагався пограбувати перехожого. Таким чином, співробітники міліції були зобов'язані затримати заявника, що вчиняв злочин, за який його пізніше було притягнено до кримінальної відповідальності, та очевидно намагався втекти. За таких обставин ЄСПЛ вказує на те, що «покладений на Уряд тягар

доведення того, що застосування сили не було надмірним у цій справі, є менш суворим» [10, п. 49]; 2) причина тілесних ушкоджень була правдоподібно пояснена національними органами; 3) тілесні ушкодження класифікувались як легкі; 4) затримання заявника здійснювали двоє працівників міліції, а відповідно до практики ЄСПЛ, за таких обставин «не можна стверджувати про їх значну перевагу над заявником» [10, п. 50].

Що стосується скарг за ст. 5 Конвенції. В рішенні у справі «Осипенко проти України» (Заява № 4634/04) від 9 листопада 2010 р. на думку заявника, його було затримано як підозрюваного починаючи з 2 год. 30 хв. 25 січня 2002 року. Виходячи з цього, він стверджував, що загальна тривалість його затримання, здійснюваного за підозрою у вчиненні злочину без відповідної судової постанови, перевищила сімдесят дві години, у зв'язку з чим було порушено вимоги національного законодавства і, відповідно, п. 1 ст. 5 Конвенції. Проте, ЄСПЛ дійшов висновку, що принаймні до 15 години 25 січня 2002 року заявника не вважали підозрюваним. І оскільки, заявник не вказав конкретної години винесення судової постанови, яка санкціонувала його затримання як підозрюваного, то ЄСПЛ не взмозі був визначити чи було перевищено 72-годинний термін тримання заявника. Таким чином, за відсутності належної інформації ЄСПЛ констатував відсутність порушення п. 1 ст. 5 Конвенції щодо вказаного періоду.

В рішенні у справі «Кущ проти України» (Заява № 53865/11) від 3 грудня 2015 р. заявник доводив, що його затримання було незаконним та свавільним. Проте, ЄСПЛ дійшов висновку, що в період первинного затримання – з 21-23 липня 2010 р. не було порушено п. 1 ст. 5 Конвенції. «У цій справі слідчий обґрунтувала рішення про затримання заявника на сімдесят дві години тим фактом, що «очевидці, в тому числі й потерпілі, прямо вказали, що ця особа вчинила злочин» … Хоча це обґрунтування, як видається, є доволі стислим, Суд не залишає поза увагою письмове підтвердження заявником у протоколі затримання того, що кваліфікацію злочину, у вчиненні якого він підозрювався, підстави затримання та його права були роз'яснені йому у повному обсязі... Суд погоджується з тим, що обґрунтована підозра у вчиненні заявником тяжкого злочину, а також необхідність забезпечення належного здійснення провадження, зокрема процесу збирання доказів, є пе-

реконливими підставами для первинного затримання заявника…» [6, п. 109–110]. Отже, затримання заявника було належним чином обґрунтовано.

Підсумовуючи вище викладене, можна зробити висновок, що ЄСПЛ переважно визнає відсутність порушення того чи іншого права за браком відповідної інформації, а саме конкретних доказів. Не володіючи інформацією ЄСПЛ не може констатувати порушення. Лише в рішенні у справі «Кущ проти України» (Заява № 53865/11) від 3 грудня 2015 р. Стразбурзький суд визнавав відсутність порушень прав людини, оскільки дії працівників ОВС України відповідали практиці ЄСПЛ.

Ради справедливості, варто зазначити про те, що у рішеннях щодо України, де ЄСПЛ був не взмозі констатувати порушення тої чи іншої статті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. все ж таки було констатовано деякі порушення прав людини працівниками ОВС України.

Це такі рішення: 1) «Яременко проти України» (Заява № 32092/02) від 12 червня 2008 р. було порушено пункт 3 (с) статті 6 Конвенції (право на захист); 2) «Євген Петренко проти України» (Заява № 55749/08) від 29 січня 2015 р. було порушено пункт 3 (с) статті 6 Конвенції (право на захист); 3) Осипенко проти України від 9 листопада 2010 р. було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції у зв'язку з позбавленням заявника свободи з 2 год. 30 хв. до 15 години 25 січня 2002 р. (не дотримано справедливого балансу між потребою негайного допиту заявника та забезпеченням права на свободу).

---

1. Конвенція з прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. «А. Н. проти України» (Заява № 13837/09) від 29 січня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.minjust.gov.ua/19614
3. «Євген Петренко проти України» (Заява № 55749/08) від 29 січня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.minjust.gov.ua/19614
4. «Кирпиченко проти України» (Заява № 38833/03) від 2 квітня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.minjust.gov.ua/19614
5. «Кобець проти України» (Заява № 16437/04) від 14 лютого 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.minjust.gov.ua/19614
6. «Кущ проти України» (Заява № 53865/11) від 3 грудня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.minjust.gov.ua/19614

7. «Луньов проти України» (Заява № 4725/13) від 22 жовтня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.minjust.gov.ua/19614
8. «Олександр Смирнов проти України» (Заява № 38683/06) від 15 липня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.minjust.gov.ua/19614
9. Осипенко проти України від 9 листопада 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.minjust.gov.ua/19614
10. «Спінов проти України» (Заява № 34331/03) від 27 листопада 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – Режим доступу: http://old.minjust.gov.ua/19614
11. «Яременко проти України» (Заява № 32092/02) від 12 червня 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.minjust.gov.ua/19614

Т. В. Курило,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права та процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Конституція України наголошує на важливості права власності у забезпеченні стабільності та безпеки економіки країни. Це, зокрема, підтверджує структурне розміщенням норм про право власності у розділі І «Загальні положення» Основного Закону (ст. 13). У розділі ж ІІ «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції у ст. 41 закріплено положення, згідно з яким «кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності» [1].

Вбачається за доцільне більш детально розглянути проблемні питання, пов'язані з приватизацією комунального майна, досить поширеною на сучасному етапі. Слушною, в цьому контексті, видається думка вітчизняного науковця В. А. Устименка про відхід у багатьох країнах світу від абсолютизації права приватної власності, і надання переваги покладенню на власника ряду соціальних зобов'язань, що полягають у встановленні обмежень у використанні власності [2, с. 41].

При цьому, практично аксіомою у розвинених демократичних державах стала теза про те, що сутність приватизації комунального майна зводиться не лише до зміни форми власності на визначений об'єкт з отриманням відчужувачем (у даному випадку – територіальною громадою) відповідної фінансової винагороди, а до трансформації суб'єкта власності, який у подальшому здійснюватиме публічну функцію та нестиме відповідальність за належне використання цієї власності.

Виходячи з вказаної тези, слід зазначити, що корпоратизація чи приватизація комунального підприємства повинна сприяти залученню до відповідної сфери господарювання ефективного приватного власника, при збереженні публічної функції такого підприємства, пов'язаної із забезпеченням інтересів громади.

Мусимо визнати, що, на жаль, у вітчизняних реаліях приватні власники (в т. ч. і великі), займаючи позицію мовчазних спостерігачів, неохоче беруть участь у реалізації публічного (громадівського) інтересу. У цьому контексті слід звернутися до положення ч. 3 ст. 13 Конституції України, згідно з яким власність «не повинна використовуватись на шкоду людині і суспільству» [1]. Подібні норми закріплено на конституційному рівні в інших країнах. Так, відповідно до ст. 14 Конституції Федеративної Республіки Німеччини «власність повинна служити загальному благу». Схожі формулювання містяться у Конституціях Франції (1946 та 1958 рр.), Іспанії (1978 р.), Бразилії (1988 р.). А в ряді конституцій прямо йдеться про соціальну функцію приватної власності [3, с. 82].

Слід наголосити на певній відстороненості приватних власників від вирішення соціально важливих питань в Україні. Відповідно ж до стратегії розвитку та правової регламентації відносин власності у більшості європейських держав, власність повинна служити загальному благу, забезпечуючи інтереси громади та окремих її членів.

Зокрема, стаття 1 Першого протоколу до Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод визначає право держави здійснювати контроль за використанням власності відповідно до спільних інтересів. В цьому контексті логічним та закономірним видається прагнення європейських країн донести до приватних власників-підприємців необхідність відповідальності за рівень життя та соціального забезпечення своїх працівників.

Так у Данії усі великі комерційні організації зобов'язані, згідно спеціального закону, починаючи з 2009 року, подавати, окрім фінансової звітності, також інформацію про свою діяльність у сфері соціальної відповідальності.

До речі, цей закон був прийнятий відповідно до урядового плану щодо розвитку корпоративної соціальної відповідальності [3, с. 84].

Очевидно, зважаючи на такий підхід, не випадково Данію в рейтингу найзаможніших країн планети, складеному Міжнародним дослідницьким центром Gallup у 2009 році, було визнано найщасливішою країною світу, жителі якої задоволені економічними та соціальними рівнем життя [2, с. 44].

Безперечно, зарубіжний досвід правового регулювання соціальної відповідальності суб'єктів господарювання міг би бути корисним для України на шляху удосконалення регламентації здійснення соціального партнерства на місцевому рівні.

Зокрема, для створення відповідних правових засад розвитку соціального спрямування відносин власності, відомий вітчизняний вчений В. К. Мамутов запропонував частину 3 статті 13 Конституції України викласти у такій редакції: «Власність зобов'язує. Її використання повинно також слугувати суспільному благу. Власність не повинна використовуватись на шкоду людині і суспільству [4, с. 21].

Підсумовуючи вищенаведене, слід зазначити, що базою для сучасних наукових розробок вітчизняних вчених щодо удосконалення правового регулювання відносин власності повинні слугувати дослідження провідних західноєвропейських правових шкіл, які відображають необхідність регламентації соціального характеру власності, що включає відповідальність приватних власників за шкоду, заподіяну громадським інтересам, а також за рівень життя та соціального забезпечення своїх працівників.

---

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Устименко В. А. Конституционное регулирование отношений собственности в Украине: брошура / В. А. Устименко, Р. А. Джабраилов; НАН Украины, Ин-т Экономико-правовых исследований. – Донецк: «Юго-Восток», 2012. – 55 с.

3. Конституційні засади економічної системи України: монографія / В. А. Устименко, Р. А. Джабраілов, В. М. Кампо та ін.; за ред. В. А. Устименка; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. – Донецьк: Юго-Восток, 2011. – 219 с.

4. Концепція конституційного забезпечення економічної системи держави (як основи законодавчого забезпечення економічної політики): брошура // НАН Украины, Ин-т Экономико-правовых исследований. – Донецк: Юго-Восток, 2008. – 24 с.

М. Д. Курляк,
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СИСТЕМІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Одним з найважливіших і найскладніших актуальних проблем запобіганням злочинам у системі правоохоронної діяльності є мотивація індивідуумів до підвищення продуктивності та якості праці, більш ефективного виконання своїх функціональних обов'язків. Саме цей аспект управлінської практики породжує проблему комплексної оцінки та аналізу ефективності роботи які підлягають вивченню у сфері діяльність ОВС, охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю.

Актуальність полягає в тому, що з метою ефективної протидії злочинності, необхідно дослідити актуальні проблеми теорії та практики запобігання злочинам з урахуванням сучасних змін теоретичних підходів щодо визначення протидії злочинності. Визначено, що до основних сучасних проблем запобігання злочинам органами внутрішніх справ відносяться: недосконаліть нормативно-правового регулювання щодо запобігання злочинам; неефективна організація діяльності органів внутрішніх справ щодо запобігання злочинам; недостатній рівень організації інформаційного та аналітичного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ щодо запобігання злочинам; неефективне використання тактичних та

психологічних прийомів щодо запобігання злочинам; відсутність критеріїв оцінки діяльності органів внутрішніх справ що до запобігання злочинам;

Основним соціальним призначенням правоохоронних органів, пріоритетним напрямом їх багатофункціональної діяльності є запобігання злочинам. Практично усі провідні спеціалісти в галузі кримінології схильні до загальної думки в тому, що позитивних результатів у стримуванні злочинності можна досягти не тільки за допомогою раціональної соціальної політики, але й за допомогою впливу на особу правопорушника. Тому особливого значення під час протидії злочинності набуває запобігання злочинам.

Проблема протидії злочинності – проблема сьогодення, вирішальним місцем якої є запобігання їй на початкових стадіях, виявлення осіб, які схильні до протиправних дій, вдосконалення, а за можливістю – прийняття найсучаснішого законодавства, яке зможе врегулювати питання протидії злочинності.

Протидія злочинності є різновидом правоохоронної діяльності, яка спрямована на мінімізацію вчинення злочинів на території країни.

Завданнями протидії злочинності є:

1) причини вчинення злочинів і умов, що їм сприяють;

2) застосування заходів з усунення встановлених причин і умов або їх нейтралізації (блокування);

3) виявлення осіб із протиправною поведінкою, що має тенденцію переростання у вчинення злочинів;

4) застосування заходів, направлених на зниження серед громадян ризику стати жертвами злочинних посягань;

5) обмеження дії негативних явищ і процесів, супутніх злочинності;

6) мобілізація всіх позитивних сил суспільства на створення атмосфери нетерпимості до будь-яких форм злочинної поведінки;

7) усунення недоліків у діяльності суб'єктів протидії злочинності.

Підвищення ефективності діяльності з протидії злочинності Одним з основних напрямів протидії злочинності є її запобігання. Значення запобігання злочинам визначається тим, що воно є найбільш гуманним та ефективним засобом підтримки правопорядку, забезпечення безпеки суспільства тощо. На сьогодні в кримінології

існують різні точки зору щодо визначення діяльності по недопущенню вчинення злочинів: боротьба, соціальний контроль, запобігання, попередження, припинення, профілактика тощо. Таким чином, запобігання злочинності – це сукупність заходів, спрямованих на окремі групи та конкретних осіб, які виконують злочинні наміри, замислюють вчинення злочинів і позитивно сприймають злочинний спосіб життя, з метою дискредитування злочинної поведінки, відмови від злочинної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності.

Складовими запобігання злочинності є: профілактика – сукупність цілеспрямованих заходів щодо завчасного виявлення та усунення негативних явищ, які виникають чи можуть виникати й детермінувати злочинність або окремі її види, а також виявлення осіб, схильних до вчинення злочинів, та застосування до них заходів щодо подальшої їх відмови від злочинних намірів; попередження – сукупність заходів, спрямованих на окремі групи та конкретних осіб, які виношують злочинні наміри, замислюють вчинення злочинів і позитивно сприймають злочинний спосіб життя, з метою дискредитування злочинної поведінки, відмови від злочинної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності; припинення – сукупність заходів, спрямованих на недопущення завершення розпочатого злочину.

Важливу роль у запобіганні злочинам відіграє виявлення й перевірка осіб з антигромадськими поглядами, способом життя й протиправною поведінкою. Угрупування таких осіб утворюють криміногенне середовище, що впливає на оперативну обстановку певної території обслуговування.

До кола осіб, щодо яких необхідно вживати запобіжні заходи, належать: раніше засуджені за вчинені тяжкі злочини, які на шлях виправлення не стали, про що свідчать факти поведінки під час відбування покарання або після звільнення; особи, які вчинили адміністративні проступки, та існує можливість вчинення ними в майбутньому злочинних діянь; особи, які не притягувалися в минулому до кримінальної або адміністративної відповідальності, але їх поведінка свідчить про стійкі антигромадські погляди, наявність зв'язків із кримінальними елементами; особи, які зловживають спиртними напоями, наркомани, сімейні бешкетники, утримувачі будинків розпусти, неповнолітні, які вчиняють адміністративні проступки; особи, відносно яких є оперативна інформація щодо

наявності наміру вчинити ними злочин або про наявність підготовчих дій до вчинення злочину.

Основним джерелом отримання інформації про криміногенну особу – особу злочинця – виступають особисті бесіди. Документальні джерела, наприклад, особисті справи, характеристики, використовуються надзвичайно рідко. Як правило, при такому вивченні увага звертається переважно на колишню антигромадську діяльність. Дуже рідко з'ясовується, як правопорушник проводить свій вільний час, з якою компанією спілкується, яка обстановка в нього в родині.

Правовою основою запобіжної діяльності ОВС є законодавчі та інші нормативно-правові акти, що комплексно регулюють статус, завдання, функції, повноваження, обов'язки й права ОВС, для яких запобігання злочинності є одним з головних завдань, зокрема це Закон України «Про Національну поліцію», а також законодавчі акти, що спрямовані на запобігання окремим злочинним проявам (наприклад, закони України «Про організаційно – правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», «Про засади запобігання й протидії корупції» та інші).

Отже, підсумовуючи вищезазначені положення, враховуючи сучасні актуальні проблеми запобіганням злочинам правохоронної діяльності незвичайні обставини при яких відбувається функціонування правоохоронної системи України, питання пов'язані з методиками підготовки правоохоронців до виконання своїх службових обов'язків в екстремальних ситуаціях службового характеру та не стандартних ситуаціях, що потребують їхнього втручання набувають ще більшої ваги та подальшого розвитку та вдосконалення. Сучасні євроінтеграційні тенденції України сприяють взаємному запозиченню методики та тактики проведення занять з підвищення професійної, психологічної складової яка відіграє важливу роль в процесі службової діяльності правоохоронців пов'язаних з екстремальними ситуаціями, обмеженим часом, стресовими ситуаціями під час виконання службових обов'язків.

---

1. Міщенко С. Г. Роль кримінальної юстиції в протидії злочинності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / С. Г. Міщенко. – К., 2011. – 19 с.

2. Бандурка О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов. – Х.: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2011. – 308 с.

3. Куц В. М. Неправдиве повідомлення про загрозу громадській безпеці (кримінально-правова характеристика та заходи протидії): монографія / В. М. Куц, О. В. Кириченко. – К. – Х.: Харків юридичний, 2006. – 212 с.

4. Закалюк А. І. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки / А. П. Закалюк. – К.: Ін Юре, 2007. – 424 с.

5. Долгова А. И. Организация предупреждения преступности е учетом детерминации / А. И. Долгова // Вопросы борьбы с преступностью. – М.: Юрид. лит., 1988. – Вып. 47. – С. 85.

6. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшии, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд; за ред. І. М. Даньшина. – Х.: Право, 2003. – 352 с,

7. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України: Наказ МВС України від 26.01.2016 № 50.

В. О. Кучер,
кандидат юридичних наук, доцент, т. в. о. завідувача
кафедри цивільного права та процесу;
А. В. Окушко,
курсант 4 курсу факультету № 1
(Львівський державний університету
внутрішніх справ),

ЗМІСТ ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

На даному етапі розвитку суспільства у кримінальному судочинстві, крім захисту публічних прав, увагу слід приділити приватним інтересам особи, а саме наділення їх правом на відшкодування шкоди, завданої кримінальними правопорушеннями.

Інституту відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди безпосередньо присвячено главу 9 КПК України. У ній передбачено ряд способів відшкодування (компенсації) заподіяної потерпілому шкоди: добровільне відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди підозрюваним, обвинува-

ченим чи за його згодою будь-якою іншою фізичною чи юридичною особою; відшкодування шкоди, заподіяної потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, за рахунок Державного бюджету України, цивільний позов у кримінальному провадженні.

Основим засобом відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди є цивільний позов. Сенс цивільного позову в кримінальному процесі відображає його приватно-публічне призначення, оскільки відмова цивільного позивача від позову в кримінальному судочинстві не припиняє кримінального провадження. Водночас у цивільному процесі відмова цивільного позивача від позову є підставою для закриття провадження у справі.

У випадку заподіяння майнової або немайнової шкоди кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням особа має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння.

Кримінальне процесуальне законодавство не в достатній мірі регламентує питання змісту позовної заяви та наслідків порушення вимог законодавства щодо її наповнення. При цьому непоодинокими у кримінальному провадженні є випадки залишення такого позову без руху та повернення позовних заяв про відшкодування шкоди.

Так у справі № 337/6452/14-к Хортицького районного суду м. Запоріжжя в кримінальному провадженні щодо вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 115 КК України потерпіла особа подала позовну заяву про відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок скоєння злочину. Пред'явлена позовна заява ухвалою Хортицького районного суду м. Запоріжжя від 14.09.2015 р. залишена без руху, оскільки подана з порушенням ст.ст. 119, 120 ЦПК України. Для усунення недоліків позовної заяви судом був встановлений строк протягом двох днів з дня отримання ухвали суду про залишення позову без руху. Ухвалою Хортицького районного суду м. Запоріжжя від 17.09.2015 р. повернуто цивільний позов, оскільки позивачем не усунено недоліки позовної заяви, визначені ухвалою суду про залишення позовної заяви без руху [1].

Частина 4 ст. 128 КПК України зазначає, що форма та зміст позовної заяви повинні відповідати вимогам, встановленим до позовів, які пред'являються у порядку цивільного судочинства. Цивільним процесуальним законодавством форма і зміст позовної заяви встановлюються ст. 119 ЦПК України, яка включає низку вимог до такого документа. Це найменування суду, до якого подається заява;ім'я (найменування) позивача і відповідача, а також ім'я представника позивача, якщо позовна заява подається представником, їх місце проживання (перебування) або місцезнаходження, поштовий індекс, номери засобів зв'язку, якщо такі відомі; зміст позовних вимог; ціну позову щодо вимог майнового характеру; виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги; зазначення доказів, що підтверджують кожну обставину, наявність підстав для звільнення від доказування; перелік документів, що додаються до заяви.

При цьому цивільне процесуальне законодавство детально регулює питання наслідків недотримання вимог щодо змісту такої заяви. Відповідно до ст. 121 ЦПК України такими наслідками є залишення позовної заяви без руху з наданням строку для усунення недоліків. У разі, якщо позивач не усунув виявлені судом недоліки позовної заяви, суд таку заяву повертає позивачеві. Повернення позовної заяви, відповідно до ч. 5 ст. 121 ЦПК України, не перешкоджає повторному зверненню із заявою до суду, якщо перестануть існувати обставини, що стали підставою для повернення заяви.

Відповідно до ч. 4 ст. 128 КПК України форма та зміст позовної заяви повинні відповідати вимогам, встановленим до позовів, які пред'являються у порядку цивільного судочинства. Наслідки порушення вимог кримінального процесуального законодавства щодо змісту позову КПК України не розкриває.

Як зазначає І. А. Воробйова вимоги до змісту позовної заяви в кримінальному провадженні не можуть застосовуватися за аналогією ст.ст. 119–120 ЦПК України [2, с. 4]. У слідчих та прокурорів виникають запитання про те, які вимоги положень ст. 119 та ст. 120 ЦПК України в контексті ч. 4 ст. 128 КПК України повинні діяти для визнання цивільного позову належно оформленим, коли: злочин вчинено в умовах неочевидності; підслідність і підсудність кримінального провадження може бути змінена до його закінчення, а отже, назва суду на момент подання цивільного позову може бути

невідома чи змінена, у зв'язку з об'єднанням кримінальних проваджень; злочин вчинило декілька осіб; злочин вчинило декілька осіб і одна з них перебуває у розшуку, а інша затримана. Зазначені вище приклади типових слідчих ситуацій дозволяють зробити висновок про те, що у сфері кримінального судочинства, особливо на досудовому етапі, вимоги до змісту цивільного позову можуть бути обмеженими (специфічними), на відміну від сфери цивільного судочинства [3, с. 68].

Необхідно врахувати, що цивільний позов може подаватися не лише під час судового розгляду кримінального провадження, а й до його початку, коли цивільний позивач може не володіти окремими відомостями, що входять в предмет доказування і передбачені у ст. 91 КПК України. Це може бути вид та розмір заподіяної шкоди, особа відповідача, обставини справи та ін.

Додатковим аргументом неможливої аналогії цивільного процесуального та кримінального процесуального законодавства щодо змісту позовної заяви є питання обов'язку доказування обставин справи.

Відповідно до змісту ст. 92 КПК України, обов'язок доказування обставин, передбачених у ч. 1 ст. 91 зазначеного Кодексу, покладається на слідчого та прокурора. У цивільному процесуальному законодавстві навпаки: кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень (ст. 60 ЦПК України). Цивільний позивач в цивільному процесі повинен довести факт заподіяної шкоди, її розмір та інші обставини справи.

Як зазначає О. Бортман, кримінальний процесуальний закон європейських країн континентальної системи права, законодавство яких також передбачає можливість пред'явлення цивільного позову в кримінальному провадженні, не містить подібних жорстких формальних вимог до позовної заяви. Так, наприклад, кримінально-процесуальне законодавство Бельгії взагалі не встановлює жодних вимог до оформлення чи змісту позовної заяви про відшкодування шкоди в кримінальному провадженні. Французьке законодавство передбачає можливість пред'явлення цивільного позову навіть усно в судовому засіданні. Законодавство Чехії лише встановлює, що позовна заява має містити підстави та розмір позову про відшкодування [4].

Тому вважається за доцільне внести зміни до кримінального процесуального законодавства України, зокрема ст. 128 КПК України, скасувавши формальні вимоги, які ставляться до цивільного позову в кримінальному провадженні, або чітко визначити його зміст та наслідки порушення (залишення позову без руху, повернення позову цивільному позивачу). Це сприятиме спрощенню процедури відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями або іншим суспільно небезпечним діянням шкоди.

---

1. Справа № 337/6452/14-к Хортицького районного суду м. Запоріжжя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/50498325
2. Воробйова І. А. Забезпечення та вирішення цивільного позову в кримінальному прваджені: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09 / І. А. Воробйова; КПУ. – Запоріжжя, 2016. – 23 с.
3. Воробйова І. А. Забезпечення та вирішення цивільного позову в кримінальному прваджені: дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / І. А. Воробйова; КПУ. – Запоріжжя, 2016. – 231 с.
4. Бортман О. Цивільний позов у кримінальному процесі: окремі питання правового регулювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/civilniy-pozov-u-kriminalnomu-procesi-okremi-pitannya-pravovogo-regulyuvannya.html

О. М. Лепеха,
ад'юнкт кафедри
оперативно-розшукової діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МАСШТАБИ ШКОДИ ВІД ЗЛОЧИННИХ ДІЙ ІЗ ПЛАТІЖНИМИ КАРТКАМИ

Прагнення України вступити до Європейського Союзу вимагає від національної фінансової системи приведення її до європейських стандартів. Безпека системи безготівкових платежів має важливе суспільне значення у зв'язку із збільшенням їх використання та означає захист цілісності системи безготівкового переказу коштів та їх інформації від незаконного доступу та використання

[1, с. 75]. На сьогоднішній день банківська система України досить швидко впроваджує картки міжнародних платіжних систем [2]. Поряд із безперечними перевагами є, зазвичай, і негатив – збільшення злочинних посягань на такий об'єкт права власності як електронні кошти, виникнення нових засобів та способів вчинення злочинів [3, с. 72–74].

Проаналізуємо офіційні дані з метою визначення масштабів об'єкта можливих посягань і актуальності озвученої проблематики. Сьогодні в Україні загальна кількість емітованих банками платіжних карток, термін дії яких не закінчився, станом на 01.10.2015 становить 61 813 тис. шт. Сума та кількість операцій з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, лише за 3 квартал 2015 року становила 307 591 млн. грн., а проведено 507 млн. операцій.

Види платіжних карток емітовані українськими банками станом на 01.10.2015 – всього 30 198 тис. шт.: з магнітною смугою – 27073 тис. шт., з чіпом та магнітною смугою 2661 тис. шт., решта – безконтактні картки. Лідерами банківської системи у випуску платіжних карток є ПАТ КБ «Приватбанк» – 29974227 платіжних карток в обігу, з них активних – 16039421; АТ «Ощадбанк» – 10036377, активних – 3977236; АТ «Райффайзен Банк Аваль» – 4274873, активних – 2045034 платіжних карток.

Статистика по регіонах показує, що найбільше платіжних карток зареєстровано та активних в наступних містах та областях: Київ – 10024828 (активних – 4461586); Дніпропетровська – 7035240 (3481577); Донецька – 5480827 (1953032); Харківська – 4201501 (2258008); Львівська – 3 532 460 (1 822 101); Одеська – 3163091 (1645325); Запорізька – 2718609 (1400954) та Київська –2230995 (1254351) [4].

Сьогодні статистика класифікації шахрайств за принципом поширеності виглядає наступним чином: (тип шахрайства) шахрайство з втраченими і викраденими пластиковими картками – (частка поширеності шахрайства 72,2%), шахрайство з підробленими картками – 20,5%, шахрайство з картками, не отриманими законним держателем – 2,8%, шахрайство з використанням рахунку – 1,4%, інші форми шахрайств – 3,1% [5].

У світі злочинці щорічно заробляють на злочинах із платіжними картками близько 2 млрд. доларів США [6]. За неофіційними

даними шкода від незаконних дій із платіжними картками в Україні становить близько 1,0% обсягу операцій з картками, що на 0,86% перевищує вимоги міжнародних систем Euro pay і Visa. НБУ заявляє про приховування банками реальних збитків, а самі банкіри стверджують про рівень латентності таких злочинів близько 60% [7].

За інформацією директора департаменту платіжних систем та інноваційного розвитку Національного банку Сергія Шацького за період 2015 року у мережі Інтернет відбулось понад 43 тисячі шахрайських операцій на суму майже 95 млн. гривень, за допомогою банкоматів кількість незаконних дій та сумнівних операцій становила 9,4 тисяч на суму 15,2 млн. гривень, а у торговельній мережі зафіксовано 4,7 тисяч таких операцій на суму 13,9 млн. гривень. У 2015 році кількість банків, котрі повідомили регулятору про наявність незаконних дій або сумнівних операцій, зросла до 47 установ [8].

Лише за 8 місяців 2015 року правоохоронними органами України зафіксовано більше 20 тисяч незаконних операцій з платіжними картками фізичних осіб, які спричинили збитки понад 500 мільйонів гривень [9].

Рівень безпеки користування платіжними картками в Україні вважається середнім: після особистого зіткнення з шахрайством модель використання платіжної картки змінили 2/3 опитаних, а саме – вирішили використати один із способів безпеки – 28%; розширили набір способів безпеки, змінили банківську установу – 11%; відмовились від користування платіжною краткою – 11% [10]. За результатами опитування щодо рівня безпеки платіжних каналів, проведеного дослідниками у 2014 році, безпечний рівень платіжних каналів («абсолютно безпечно» та «скоріше всього безпечно») характерний банкоматам (75%), терміналам самообслуговування (65%) та магазинам (49%). Найменше («скоріше всього небезпечно» і «дуже небезпечно») користувачі довіряють таким платіжним каналам як покупки через мережу Інтернет (51%), кафе, ресторанам (38%) та інтернет-банкінгу (33%). Фахівцями зроблений висновок, що найнебезпечнішим платіжним каналом є мережа Інтернет як через можливість «підхоплення вірусу», так і перехоплення карткових реквізитів. Дослідники відмітили, що серед багатьох проблем у використанні платіжних карток є недостатній рівень поінформова-

ності суспільства щодо безпечного використання платіжних карток [11]. Найбільшого розповсюдження набувають картки у мережі Інтернет, які дозволяють своїм власниках здійснювати розрахунки через мережу. Існує тенденція до зменшення кількості платіжних карток з функцією видачі готівки та збільшення з функцією платежів без видачі готівки [12].

Операції з платіжними картками найчастіше здійснюються через банкомати/термінали, а найменше – за допомогою мобільного банкінгу; найбільша кількість та обсяги розрахунків платіжними картками у мережі Інтернет припадає на оплату телекомунікаційних послуг, а найменша – на оплату авіаквитків та інші операції [10].

Згідно матеріалів GfK Ukraine, Української міжбанківської асоціації членів платіжних систем EMA, НБУ, Українського процесингового центру (UPC), Держкомстату активними користувачами платіжних карток та банківських послуг в цілому є люди молодого та середнього віку, працюючі та студенти з середнім і вищим достатком (серед названих категорій переважають держателі платіжних карток для зарплати, стипендії та кредитних карток). Неактивними держателями платіжних карток (використовуються лише для зняття готівки є люди середнього та старшого віку, працюючі з середнім достатком [13].

Розвиток системи безготівкових розрахунків в Україні супроводжується суттєвим збільшенням фактів вчинення злочинних дій з платіжними картками, відповідальність за які передбачена ст. 200 КК України, що загрожує фінансовій та банківській системам, як складовим Національної безпеки України, а відтак потребує своєчасної та адекватної реакції з боку держави та правоохоронних органів в особі підрозділів Департаменту кіберполіції Національної поліції України.

---

1. Ostashevs'ka O. A. (2014) Zarubizhnyy dosvid kryminal'noyi vidpovidal'nosti za nezakonni diyi z platizhnymy instrumentamy [Foreign experience of criminal liability for illegal actions with payment instruments]. Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu [Scientific Bulletin of Kherson State University]. 2014, vyp. 3, tom 3 pp. 75-80. (In Ukrainian).

2. Katyukha K. O., Uspalenko V. I. (2012) Analiz stanu ta rozvytok rynku platizhnykh kartok [Analysis and development of payment cards market].

Ekonomika ta upravlinnya pidpryyemstvamy mashynobudivnoyi haluzi: problemy teoriyi ta praktyky [Economics and Management Engineering industry: problems of theory and practice]. 2012, No 2(18). (In Ukrainian).

3. Satuev R. S. Shraer D. A., Jas'kova N. Ju. (2000) Jekonomicheskaja prestupnost' v finansovo-kreditnoj sisteme [Economic crime in the financial and credit system]. Centr jekonomiki i marketinga [Economics and Marketing Center], 2000. 272 p. (In Russian).

4. Sayt NBU (2013-2016) [National Bank of Ukraine]. Available at: http://www.bank. gov. ua/control/uk/publish/articl. (In Ukrainian).

5. Kharchuk M. V. (2016) Analiz masshtabiv ta osnovni napriamy minimizatsii ryzykiv shakhraistva chleniv mizhnarodnykh platizhnykh system [Analysis of the scale and guidelines to minimize the risk of fraud members of international payment systems]. Elektronne naukove fakhove vydannia «Efektyvna ekonomika» [Electronic scientific specialized edition of «Effective Economy»]. Available at: http://www.economy. nayka. com. ua/?op=1&z=2120. (In Ukrainian).

6. Afanas'ev A. Ju. (2003) Problemy preduprezhdenija hishhenij denezhnyh sredstv, sovershaemyh s ispol'zovaniem plastikovyh kart i drugih sredstv jelektronnogo dostupa [Problems of the prevention of theft of funds committed with the use of plastic cards and other means of electronic access]. Rossijskij sledovatel' [Russian investigator], 2003. No 4. p. 31. (In Russian).

7. Svyatenko A. (2002) Vtraty vid kartkovoho shakhraystva v semero bil'shi vid dopustymykh: chas seryozno zaynyatysya systemoyu bezpeky elektronnykh hamantsiv [Losses from card fraud in seven larger than acceptable: time to seriously address the security system of electronic wallets]. Dzerkalo tyzhnya [Mirror of the Week]. No40(415). 2002. (In Ukrainian).

8. В Україні значно зросла кількість онлайн-шахрайств /ZAXID. NET/. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zaxid.net/news/showNews.do?. – (назва з екрану). – 2016.

9. Дані банківських карток шахраїв внесуть у базу МВС // [Електронний ресурс]. – Режим доступу::http://www.ukrinform.ua/ukr/news/dani_bankivskih_kartok_shahraiiv_vnesut_u_bazu_mvs_2093670.

10. Корецька Н. І. Комплексна оцінка ринку платіжних карток в Україні / Н. І. Корецька, Д. В. Збирун // Луцький національний технічний університет. – Економічний форум 2/2015. – С. 295–308.

11. Офіційний сайт Української міжбанківської асоціації членів платіжних систем (ЕМА). – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ema.com.ua/about-association/.

12. Ягольницький О. А. Розвиток банківських електронних платіжних засобів в Україні / О. А. Ягольницький, С. В. Саранчук // Харківський національний університет будівництва та архітектури. Економічні науки. – № 12 (27). – Ч. 2, грудень, 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://molodyvcheny.in.ua/ru/archive/27/.2016.

13. Тенденции развития платежных карт и сервисов дистанционнгого банкинга // GfK Ukraine, Украинская межбанковская ассоциация членов платежных систем ЭМА, НБУ, Украинский процессинговый центр (UPC), Госстат. – май. – К., 2013.

А. Р. Лещух,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основним джерелом правового становища особи, зміст якого складають її права та обов'язки є Конституція України, що на найвищому юридичному рівні закріпила цей статус та передбачила окремі механізми для того, щоб громадяни, посадові особи та державні інституції дотримувалися конституційних норм, відповідально ставилися до її приписів. Норми Основного закону України, закріпивши конституційні правові відносини, покладають на їхніх учасників однойменну відповідальність.

Конституційна (державно-правова) відповідальність є одним із найважливіших механізмів забезпечення реалізації повновладдя українського народу, об'єктивно виступає кваліфікаційною ознакою власне конституційного права, оскільки здійснюючи охорону групи найбільш важливих суспільних відносин пронизує, практично, усі сфери суспільно-політичного життя.

В українській юридичній науці низка вчених визначають конституційно-правову відповідальність, загалом, як вид юридичної відповідальності політико-правового характеру, що передбачена нормами конституційного права, характеризується специфічним колом суб'єктів, механізмом реалізації та санкціями й полягає у примусовому відчутті правопорушником негативних наслідків застосування засобів впливу за протиправне діяння (ретроспективний аспект) та у відповідальному відношенні (стані) уповноваженого суб'єкта (позитивний аспект), виступає найважливішою гарантією реалізації і захисту Конституції України та спрямована на охорону конституційно-правових відносин. Іноді ця відповідальність лише перетинається з політичною відповідальністю, зокрема, за: суб'єкт-

но-об'єктним складом, підставами настання, негативними наслідками тощо.

Науковець Т. Зражевська вважає, що: «якщо суб'єкти державного права виступають у сфері реалізації політичної влади, вони несуть політичну відповідальність, яка, будучи закріпленою в праві, водночас набуває властивостей правової відповідальності, що і визначає важливу рису конституційно-правової відповідальності – політичний характер» [1].

На думку С. А. Авак'яна, що юридична відповідальність відіграє другорядну роль щодо політичної, причому в державному праві це проявляється найбільш виразно. По суті, конституційно-правова відповідальність є формалізацією критеріїв політичної оцінки поведінки суб'єктів державно-правових відносин як належної або неналежної [2].

Ми вважаємо, що юридична відповідальність у «чистому» вигляді (кримінальна, адміністративна, цивільно-правова тощо) не може мати політичного характеру (предметом конституційного права є владно-політичні відносини), що ставить під сумнів віднесення загалом конституційної відповідальності до цієї групи. Підтвердженням цього є й те, що Конституція України маючи найвищу юридичну силу, а закони та інші нормативно-правові акти приймаються на її основі і повинні відповідати їй, разом із тим відокремлює конституційну відповідальність від юридичної положенням п. 22 ст. 92: «Виключно законами України визначаються … засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них». Тобто, дане положення стосується виключно видів юридичної відповідальності, оскільки засади конституційної відповідальності та діяння які є конституційними деліктами, та відповідальність за їх вчинення тією чи іншою мірою передбачені безпосередньо Конституцією.

Конституційне право також нерозривно пов'язане з тривалим, послідовним, історично обумовленим процесом, що безперервно відбувається в Україні щодо формування конституціоналізму (конституційним процесом). Однак, чинне конституційне законодавство України залишається далеким від того щоб детально врегулювати питання відповідальності суб'єктів конституційного процесу за свої дії чи бездіяльність, що суперечать конституційним

приписам: «кнопкодавство», пропущення без поважних причин засідань парламенту, блокування трибуни, антиукраїнський виступ тощо. Поки що лунають лише обіцянки політиків про боротьбу з кнопкодавство та про відповідальність…

Проблеми конституційно-процесуальної відповідальності витікають із закріплення на конституційному та законодавчому рівнях відповідних процедур; об'єктивного зародження та існування в українському правовому просторі та в державі конституційного процесуального права як окремої самостійної галузі національного права; наявності в діяннях (бездіяльності) окремих суб'єктів конституційно-процесуальних відносин (учасників конституційних процедур) ознак конституційних правопорушень тощо.

У той час ряд європейських країн робить конкретні кроки не лише щодо запровадження, а й застосування конституційної процесуальної відповідальності до парламентарів-порушників. Так, у польському Сеймі депутата від певної політичної групи З. закликали здати мандат, оскільки вона проголосувала щодо кандидатури судді Конституційного суду від імені іншого депутата, за що була виключена з депутатської групи (2016 р.). Ще раніше, у 2010 році у Литовському Сеймі відбулося таємне голосування щодо імпічменту двом членам Сейму – К. та С., – в результаті чого перший позбувся посади. Причиною голосування в Сеймі стало те, що у грудні 2009 р. К. перебував на відпочинку, і коли у січні 2010 року Сейм зібрався на позачергову сесію, то його карткою для голосування більш ніж 10 разів скористався колега по фракції С., що призвело до політичного скандалу, адже у Литві це заборонено. Конституційний Суд Литви взагалі дійшов до висновку, що ці депутати грубо порушили присягу і конституцію.

Відтак, необхідність виділення та впровадження конституційно-процесуальної продиктована гострою необхідністю: розроблення якісно нових та вдосконалення діючих механізмів ефективної взаємодії держави і особи та посилення демократичного впливу особи на суспільно-політичне становище в державі; необхідністю підвищуватиме ефективність конституційно-правових норм; притаманною суто конституційним правовідносинам ознакою – політичним характером їхнього процесу; вдосконаленням фахової процесуальної діяльності представників влади – учасників конституційно-правових відносин; відновленні порушених відносин та

покаранні винних; профілактики конституційних деліктів та усунення причин і умов, які сприяли їх вчиненню.

Конституційно-процесуальна відповідальність – інститут, що знаходиться в стадії зародження та вимагає подальшого розробления і вдосконалення. Ця відповідальність, як одна з найважливіших гарантій функціонування конституційного права і процесу, що відіграє важливу роль у становленні в Україні правової держави, демократії, громадянського суспільства, повинна, загалом, стати одним із найважливіших інструментів (засобів) вирішення найважливіших завдань, що стоять перед Україною: забезпечити фундаментальний принцип відповідальності держави перед особою.

Адже, без належного захисту головних демократичних засад, що складають підвалини конституційного ладу України, виникають також проблеми щодо реалізації матеріально-правових, політичних, моральних та інших норм, форм та видів відповідальності, нерідко порушується принцип невідворотності покарання за правопорушення та ін. Правопорушники, які представляють верховну державну владу часто уникають справедливого покарання та не несуть жодної відповідальності через відсутність у правовому просторі належної правової регламентації неправомірної поведінки означених учасників конституційних процедур та, взагалі – відсутність в українському правовому просторі поняття конституційно-процесуальної відповідальності та її ефективних інструментів.

Все сказане, в умовах надзвичайної складності сучасної геополітичної ситуації в Україні та неухильності курсу нашої держави щодо наближення її систем до світових демократичних стандартів має стати безпосереднім призначенням конституційно-процесуальної відповідальності. На часі також і розроблення та прийняття закону про конституційну відповідальність, який розмежував би її матеріальний та процесуальний аспекти, деталізував та розвивав відповідні конституційні положення, визначив процесуально-процедурні механізми притягнення винних до відповідальності, закріпив систему профілактики конституційних деліктів та ін.

---

1. Армаш Н. Відповідальність державних політичних діячів / Н. Армаш. – Запоріжжя: ГУ «ЗІМДУ», 2006. – 248 с.

2. Авакьян С. А. Государственно-правовая ответственность / С. А. Авакьян // Советское государство и право. – 1975. – № 11. –С. 17–24.

В. В. Литвин,
науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем забезпечення публічної
безпеки і порядку Навчально-наукового
інституту № 3
(Національна академія внутрішніх справ)

ДОСВІД ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ УГОРЩИНИ

Сучасний стан підготовки поліцейських кадрів Угорщини дещо відрізняється від підготовки в Україні. Особовий склад Угорської поліції може включати в себе професійних співробітників поліції, державних посадових осіб та державних службовців.

На поліцейську службу в Угорську поліцію може бути прийнятий дієздатний громадянин Угорщини, який не має судимості, який постійно проживає в Угорщині, придатний до військової служби і має кваліфікацію та інші фізичні умови і відповідний стан здоров'я.

Професійне початкове і спеціальне навчання персоналу правоохоронних органів, що діють під керівництвом Міністерства юстиції і правоохоронних органів, здійснюється освітніми установами міністерства. Початкова і спеціальна підготовка сержантського складу поліції проводиться в чотирьох середніх поліцейських школах при Міністерстві юстиції та правоохоронних органів. Спеціалізована і подальша підготовка сержантського складу сил по боротьба зі стихійними лихами та пожежних команд здійснюється в Центрі підготовки фахівців по боротьби зі стихійними лихами [4].

Співробітники правоохоронних органів, які виконують спеціальні завдання, навчаються і підвищують кваліфікацію в навчальних (освітніх) базах, що функціонують під керівництвом головних управлінь кожного відповідного правоохоронного органу. Однією з таких навчальних баз є Центр підготовки співробітників правоохоронних органів Головного управління національної поліції, який є базою для засвоєння навичок стрільби, самооборони та спеціальних навичок водіння.

Міжнародний центр підготовки при Міністерстві юстиції та правоохоронних органів відповідає за курси підвищення кваліфіка-

ції, що організовуються в зарубіжних країнах для співробітників правоохоронних органів Угорщини, а також курси, що організовуються в Угорщині для співробітників правоохоронних органів зарубіжних країн.

На базі Міжнародного центру підготовки при Міністерстві юстиції та правоохоронних органів діють: Міжнародна академія правоохоронних органів (ILEA), Середньоєвропейська поліцейська академія (MEPA), філіал Європейського поліцейського ліцею (CEPOL) [1, с. 153].

Що стосується офіцерського складу, то початкова, спеціальна підготовка та підвищення кваліфікації керівного складу правоохоронних органів проводиться у Вищій поліцейській школі.

У Вищій поліцейській школі Угорщини готують офіцерський склад поліції (далі – ВПШ). Саме ВПШ є флагманом навчальних закладів Міністерства. ВПШ проводить підготовку кадрів як для поліції, так і для Міністерства юстиції та правоохоронних органів і митно-фінансової служби при Міністерстві фінансів. Ціллю ВПШ є підготовка практичних спеціалістів, які орієнтуються на закон, знають іноземні мови та володіють знаннями, які відповідають європейськими нормами. На базі ВПШ здійснюється підготовка за 2-ма напрямами: криміналістична діяльність та організація діяльності правоохоронних органів [2, с. 110].

Факультет криміналістичної діяльності здійснює підготовку за напрямами:

- оперативно-розшукова діяльність;
- боротьба з економічною злочинністю;
- боротьба з фінансовою злочинністю.

Факультет організації діяльності правоохоронних органів готує кадри для:

- служби виконання покарань;
- митної служби;
- адміністративного управління;
- дорожньої поліції;
- охорони громадського порядку;
- фінансової служби, тощо.

Навчальна програма реалізується в модульній формі. Основні модулі:

- модуль базових юридичних знань (введення в юридичні науки, конституційне право);

- модуль базових знань по управлінню людськими ресурсами (педагогіка, психологія, організаційна та управлінська діяльність, інформатика) [3].

Як висновок, потрібно відмітити, що сучасний стан підготовки поліцейських Угорщини закріплює міцні позиції по попередженню та ефективному розслідуванню правопорушень. Також, важливим є те, що здійснюється ефективна співпраця з міжнародними організаціями та поліцейськими органами, що дає можливість боротись з транс- та інтернаціональною злочинністю.

---

1. Правовые системы стран мира: Энциклопедический справочник / под ред. А. Я. Сухарева. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма, 2003. – 410 с.

2. Полиция зарубежных стран: система организации и опыт профессиональной подготовки кадров: учебное пособие / С. В. Асямов, Д. М. Миразов, А. А. Таджиев, А. С. Якубов. – Т.: Изд-во «Fan vabtexnologiya», 2010. – 452 с.

3. Правоохоронні органи країн-учасників і партнерів ОБСЄ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://polis.osce.org/countries/details?item_id

4. Национальная полиция Венгерской Республики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: //http://www.police.hu

І. О. Личенко,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права та процесу
(Навчально-науковий Інститут права та психології Національного університету «Львівська політехніка»)

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЩОДО ЗАХИСТУ ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ У СФЕРІ ВЛАСНОСТІ

Протягом останніх років відбувається процес впровадження людиноцентристської ідеології у всі державні процеси. Заходам примусу відводиться другорядна роль у процесі здійснення регулятивного впливу на суспільну систему та окремих громадян.

Це тісно пов'язане з переглядом завдань та функцій суб'єктів управлінської діяльності, перетворенням їх на систему органів публічного управління з широким колом повноважень щодо захисту правових можливостей громадян у сфері власності.

Мета дослідження полягає у здійсненні аналізу адміністративно-правових засад діяльності органів публічного управління як суб'єктів захисту законних інтересів громадян у сфері власності.

Проблеми захисту законних інтересів громадян у сфері власності засобами адміністративного права становили предмет дослідження О. Вінник, В. Галунька, Р. Калюжного, Д. Лук'янця, О. Малька, М. Матейковича, С. Михайлова, А. Шерієва та інші. Незважаючи на численні наукові розвідки, у вітчизняній юридичній науці не здійснено комплексного дослідження адміністративно-правових засад діяльності органів публічного управління як суб'єктів захисту законних інтересів громадян у сфері власності.

Сьогодні в Україні здійснено спробу віддати пріоритетну роль у вирішенні управлінських питань якісно новому підходу до керівництва, планування, організаційного забезпечення управлінської діяльності. Відбувається розширення напрямків публічно-сервісної діяльності суб'єктів владних повноважень, посилення системи забезпечення інформаційними технологіями всіх управлінських структур. Заходам примусу відводиться другорядна роль у процесі здійснення регулятивного впливу на суспільну систему та окремих громадян.

Це вплинуло на доктрину адміністративного права та систему термінологічного апарату, який визначає основні правові поняття, що використовуються в юридичній науці для позначення цілеспрямованого організаційного і регулятивного впливу на розвиток суспільних процесів та діяльність суб'єктів управлінських правовідносин. З цим пов'язано активне впровадження та використання нової для юридичної науки категорії «публічне управління».

Термін «публічне управління» (англ. *public management*) вперше було використано в 1972 р. з метою позначення удосконаленого способу використання ресурсів для досягнення пріоритетних цілей державної політики [1, с. 15].

Реформи, які були ініційовані і частково реалізовані в Україні в період 1998–2014 рр., можна охарактеризувати як спробу впровадити публічне управління як ідеологічно нову форму система-

тичного та цілеспрямованого впливу на суспільну систему загалом та на її окремі ланки. Як зазначала О. Босак, поява нової форми управління у публічній сфері була спричинена потребою модернізувати організаційні структури і процедури, які вони використовують, для того, щоб усі інституції публічної сфери працювали краще [2]. Першою правовою основою цих процесів була ідеологія переходу до нового розуміння функцій публічної влади, закладена у змісті Концепції адміністративної реформи в Україні, затвердженої Указом Президента України від 22 липня 1998 р. № 810/98 [3].

Подальше удосконалення управлінських процесів відбувається за рахунок зміщення пріоритетів в управлінні суспільством з характерних для радянського періоду «наказувати і контролювати» на «мотивувати та отримувати результат». Це створює можливості заміни традиційних способів управління, що базувалися на застосуванні владних повноважень, на більш гнучкі, переходу від чітких бюрократичних процедур, до таких, які зорієнтовані на надання якісних публічних послуг [4].

В. Галунько стверджував, що суб'єктами публічного управління у сфері адміністративно-правової охорони права власності є органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадські об'єднання при виконанні делегованих державних виконавчих функцій з охорони права власності, посадові і службові особи всіх зазначених суб'єктів [5, с. 214].

Перелік таких суб'єктів визначається змістом складових публічного управління. В юридичній літературі визнано існування двох складових публічного управління – державного та громадського. Ці складові тісно взаємодіють з огляду на єдність публічних інтересів [6].

Вважаємо, що доповнює їх третя складова частина – муніципальне управління. Як стверджував О. Петряєв, ці елементи публічного управління взаємодіють, взаємодоповнюють одне одного, виходячи з єдності публічних інтересів [7].

Система суб'єктів державного, муніципального та громадського управління здійснює безперервний в рамках своєї компетенції вплив на суспільну систему з метою її вдосконалення відповідно до публічних інтересів.

Основними видами органів, які здійснюють цю діяльність, є органи державного і муніципального управління.

Кожен з цих органів є організаційно та юридично оформленою державною структурою, яка відповідно до закону наділена повноваженнями і необхідними матеріальними засобами для забезпечення реалізації правових можливостей громадян у сфері власності, попередження та припинення адміністративних правопорушень, розгляду в адміністративному порядку спорів щодо володіння, користування та розпорядження майном, застосування заходів адміністративного примусу, здійснення провадження за скаргами громадян у цій сфері тощо.

Основними їх функціями, які мають безпосереднє відношення до системи законних інтересів громадян у сфері власності, є сприяння забезпеченню цих законних інтересів, регулювання за допомогою нормативно-правових актів та інших правових засобів суспільних відносин щодо володіння, користування та розпорядження майном, здійснення контролю та нагляду за станом захищеності законних інтересів громадян у сфері власності через запровадження чітких критеріїв відповідності єдиним правилам та стандартам у державі.

Доцільно зауважити, що частина повноважень, які стосуються розгляду справ про адміністративні правопорушення у сфері власності, вирішення індивідуальних справ щодо володіння, користування та розпорядження майном, застосування заходів адміністративного примусу тощо, є правозахисною. Однак реалізують такі повноваження органи, наділені всіма характеристиками органів публічного управління.

Саме за допомогою комплексного застосування усього арсеналу засобів впливу на суспільні відносини у сфері власності суб'єкти управління здатні привести їх у бажаний для держави, суспільства та окремих громадян, які володіють законними інтересами щодо володіння, користування та розпорядження майном, стан.

Органи муніципального управління теж є суб'єктами публічного управління і суб'єктами захисту законних інтересів громадян у сфері власності. Вони реалізують публічну владу на окремо взятій території. Як зазначав У. Богачев, влада, яка існує в публічних територіальних колективах, – це публічна влада, а управління в них – публічне управління [8].

Специфіка муніципального управління проявляється в тому, що реалізується воно в рамках місцевого самоврядування, об'єктом

управління виступає локальна територія і соціально-економічні процеси, що на ній відбуваються, органами, які його здійснюють, є органи місцевого самоврядування.

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні« від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР органи місцевого самоврядування забезпечують вжиття у разі надзвичайних ситуацій необхідних заходів відповідно до закону щодо захисту людей та збереження їх матеріальних цінностей. Повноваження щодо здійснення органами місцевого самоврядування заходів, спрямованих на запобігання адміністративним правопорушенням, виявлення й усунення причин та умов, які сприяють їх вчиненню, закріплені в ст. 6 КУпАП.

Підвищення рівня захищеності законних інтересів громадян щодо володіння, користування та розпорядження майном тісно пов'язано з налагодженням належної організації публічного управління важливими суспільними процесами у цій сфері, формуванням оптимальної системи органів публічного управління, які виступають суб'єктами адміністративно-правового захисту прав та законних інтересів громадян.

Реалізація компетенції органів публічного управління щодо захисту прав та законних інтересів громадян у сфері власності може носити комплексний характер, стосуватися захисту прав та споріднених з ними законних інтересів громадян у сфері власності, може проявлятися через застосування заходів як правового, так і організаційного характеру, які будуть спрямовані на втілення принципу невідворотності покарання особи за порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення порядку володіння, користування та розпорядження майном.

Система вітчизняних органів управління, які виступають суб'єктами адміністративно-правового захисту законних інтересів громадян України у сфері власності, була сформована ще у радянські часи. Реформування системи органів публічного управління, наділених повноваженнями щодо захисту законних інтересів громадян у сфері власності, процес підвищення ефективності їхньої діяльності у цій сфері насамперед має відбуватися за рахунок наближення функціонування системи управління до європейських стандартів, які охоплюють: надійність і можливість прогнозування (правова впевненість); відкритість і прозорість; звітність; ефектив-

ність і результативність [9, с. 15–25]; максимально ефективне використання ресурсів; партнерство, об'єднання зусиль органів публічної влади, громадськості задля вирішення актуальних проблем суспільного розвитку. Перед державою стоїть важливе завдання з оптимізації управлінських структур, повноваження яких стосуються захисту законних інтересів громадян у сфері власності, удосконалення правового забезпечення їхньої діяльності, децентралізації сфери правового захисту законних інтересів громадян щодо володіння, користування та розпорядження майном, використання різних засобів демократичного контролю за діяльністю органів влади у сфері власності, залучення громадськості, громадських формувань, органів місцевого самоврядування до адміністративно-правового захисту законних інтересів громадян у сфері власності; формування ефективної моделі практичної реалізації форм демократичного контролю за процесами, які можуть завдати шкоди законним інтересам громадян у сфері власності, підвищення професіоналізму, правової культури суб'єктів управлінської діяльності, запровадження системи моніторингу ефективності управлінських рішень у цій сфері.

---

1. Keeling D. Management in Government / Keeling D. – London: Allen & Unwin, 1972. – 216 p.

2. Босак О. З. Публічне управління як нова модель управління у державному секторі / О. З. Босак // Державне управління: теорія та практика. – 2010. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/dutp/2010_2/txts/10bozuds.pdf.

3. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: указ Президента України від 22.07.1998 р. № 810/98 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 21. – Ст. 32.

4. Європеїзація публічного адміністрування в Україні в контексті європейської інтеграції / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка // Матеріали наук.-практ. конф. (17 груд. 2009 р.) – Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2009. – 224 с.

5. Галунько В. В. Охорона права власності: адміністративно-правові аспекти: монографія / В. В. Галунько. – Херсон: ВАТ ХМД, 2008. – 348 с.

6. Мельник Р. С. Категорія «публічне управління» у новій інтерпретації / Р. С. Мельник // Адміністративне право і процес. – 2013. – № 1. – С. 8–14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/apip_2013_1_3.

7. Петряєв О. О. Проблеми розвитку публічного управління в Україні Актуальні проблеми розвитку управлінських систем: досвід, тенденції, перспективи / О. О. Петряєв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2014-2/index.html.

8. Мельник Ю. В. Правове регулювання діяльності місцевих органів виконавчої влади: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Ю. В. Мельник. – К., 2006. – 18 с.

9. Європейські принципи державного управління / пер. з англ. О. Ю. Куленкової. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – 52 с.

М. А. Лісовий,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАРКОТИЗМУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Проблема поширення наркотизму серед підлітків завжди актуальна. На сучасному етапі розвитку нашого суспільства виникають проблеми, що інтенсивно впливають на формування молодого покоління. Наявність легко доступних наркотиків з одночасною популяризацією не ін'єкційних наркотиків призводить до поширення наркотизму в більшій мірі серед підлітків.

Згідно статистичних даних станом на 2016 рік в Україні близько 500 тисяч чоловік є наркозалежними, з них 5 тисяч до 18 років, а кожен п'ятий учень загальноосвітніх навчальних закладів хоча б раз коштували наркотики.

Невжиття негайних, ефективних заходів профілактики наркотизму у тому числі оперативно-розшукового попередження може призвести до вкрай негативних наслідків для суспільства, держави та нації.

Злочинність неповнолітніх і молоді вивчалася здебільшого з переважанням кримінально-правового і кримінологічного аспектів.

Загальними проблемами боротьби зі злочинністю неповнолітніх займались такі вчені, як: О. М. Бандурка, А. Я. Вілкс, О. Ф. Долженков, І. П. Козаченко, В. Є. Коновалова, Г. М. Міньковський, О. П. Снєгірьов, І. Р. Шинкаренко, В. І. Шакун та інші науковці.

На думку Д. В. Гребельського «оперативно-розшукова характеристика» злочинів становить «ряд упорядкованих і взаємозалежних, почерпнутих з різних джерел інформаційних ознак криміналістичного, психологічного, економічного й іншого характеру». Інші автори під оперативно-розшуковою характеристикою розуміють «сукупність взаємозалежних загальних і особливих ознак кримінально караних діянь».

Зауважимо, що словосполучення «оперативно-розшукова характеристика» більш об'ємне за змістом й охоплює такі стійкі ознаки, які сприяють розробці комплексних організаційних, методичних і тактичних заходів щодо розкриття окремих видів або груп злочинів.

Протиправна поведінка підлітків пов'язана насамперед з такими особливостями їхньої психіки, як підвищена навіюваність, не сформованість життєвих орієнтацій, юнацький негативізм, наслідування. Багато підлітків втратили зацікавленість у навчанні, роботі, їх приваблює сфера беззмістовного дозвілля – тусовки у під'їздах, випивки, азартні ігри тощо. Для підлітків групи ризику характерне своєрідне, за визначенням вчених «інформаційно-комунікативне хобі». Прагнення постійно одержувати легку інформацію, що не потребує ніякого критичного інтелектуального осмислення: пусті розмови, сидіння годинами перед телевізором, захоплення популярною музикою, вживання наркотиків тощо.

Для способу життя підлітків групи ризику характерним є: зневажливе ставлення до виконання своєї соціальної функції – вчитися, набувати знань; наявності великої кількості «зайвого часу»; невміння проводити вільний час; відсутність індивідуальних захоплень; вживання наркотичних речовин.

Останнім часом все більшого розповсюдження та популярності набувають не ін'єкційні наркотики. Їхня небезпека надзвичайно висока та прихована оскільки саме з них розпочинається вживання наркотиків підлітками. Річ у тому, що під поняттям «наркоманія» більшість підлітків розуміє вживання саме ін'єкційних наркотиків і більшість підлітків не готові зробити цей крок – почати вводити «важкі наркотики» шляхом ін'єкцій в тіло. Однак переважна більшість підлітків досить лояльно ставиться до так званих «легких» наркотиків вживання яких не передбачає медичних ін'єкцій. Однак не існує «важких» або «легких» нарко-

тиків, усі вони є небезпечними для здоров'я, що викликають фізичну та психологічну залежність речовинами.

Оперативні підрозділи Національної поліції та ДПН повинні вжити всіх необхідних заходів щодо попередження наркотизму серед підлітків. Цього можна досягати двома способами:

1. Загальне попередження. Сспрямоване на усунення самої можливості реалізації наркотиків серед підлітків та іншу антигромадську діяльність. До такого попередження можна віднести інформування населення через засоби масової інформації про відповідальність за здійснення на неповнолітніх криміналізуючого впливу, а також за спонукання до вживання наркотиків, правової агітації. Проведення віктимологічної профілактики серед неповнолітніх, надання консультативної допомоги неповнолітнім та їх батькам тощо.

2. Індивідуальна профілактика. Застосуванням індивідуального впливу на конкретних підлітків з метою недопущення з їх боку можливих спроб скуштувати наркотиків та робота із неповнолітніми громадянами так званої «групи ризику» з метою недопущення вчинення ними злочинів.

Індивідуальне попередження наркотизації підлітків слід починати з виявлення осіб, які потребують попереджувального впливу. Це здійснюється шляхом систематичного і своєчасного збору та узагальнення інформації.

До основних джерел такої інформації слід віднести: оперативно-профілактичні обліки; журнали обліку подій, осіб, затриманих та доставлених до чергових частин органів внутрішніх справ; кримінальні провадження; матеріали про закриття кримінального провадження; матеріали про адміністративні або інші правопорушення; вироки суду; заяви та листи громадян; повідомлення державних і недержавних органів та організацій тощо.

Також необхідно здійснювати оперативне спостереження за місцями можливого перебування неповнолітніх правопорушників; організації контролю за поведінкою осіб, які притягувались до кримінальної відповідальності за схиляння підлітків до вживання наркотиків або за вживання наркотиків спільно з неповнолітніми; встановлення місць збуту наркотиків, проведення бесід з неповнолітніми, які перебувають на обліку Національної поліції, на предмет виявлення серед їх найближчого оточення дорослих осіб,

які мають певний досвід протиправної діяльності, засуджених та вчинення злочинів до заходів покарання, не пов'язаних з позбавленням волі, або звільнених від кримінальної відповідальності за нереабілітуючими обставинами, а також інших дорослих осіб, які б могли здійснити на підлітків негативний вплив, втягнути у злочинну та іншу антигромадську діяльність; проведення роботи серед неблагополучних сімей на предмет виявлення серед батьків або осіб, що їх замінюють, тих, які справляють на підлітків негативний вплив та існує вірогідність втягнення ними підлітків у злочинну та іншу антигромадську діяльність; здійснення контролю за поведінкою підлітків, які перебувають на обліку Національної поліції; перевірки заяв та повідомлень про суспільно небезпечні діяння, вчинені підлітками, які не досягли віку кримінальної відповідальності; перевірки обставин вчинення правопорушень підлітками, доставленими до ВП; проведення суб'єктами попередження рейдів та інших попереджувальних заходів на території обслуговування.

К. О. Маліновська,
викладач циклу фізичної та вогневої підготовки,
майстер спорту України зі стрільби
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОЧІКУВАННЯ ПОСТРІЛУ ЯК НЕГАТИВНИЙ ФАКТОР У ВОГНЕВІЙ ПІДГОТОВЦІ СЛУХАЧІВ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Діяльність патрульної поліції щодо забезпечення прав, свобод, законних інтересів громадян, захисту життя, здоров'я, а також майна від злочинних посягань потребує постійного контакту з вогнепальною зброєю. В умовах здійснення в Україні реформування системи МВС, термін навчання слухачів патрульної поліції значно скоротився.

Головним завданням тренерів вогневої підготовки стало не лише надання та вивчення слухачами теоретичного матеріалу,

але й відпрацювання практичних умінь і навичок з вогнепальної зброї за досить короткий термін. Під час практичних занять спостерігались ряд характерних помилок, яких припускаються слухачі при виконанні пострілу. Найбільш поширеною помилкою під час відпрацювання швидкісної стрільби є очікування пострілу.

Слухачі, отримавши досвід пострілу та факторів пов'язаних з ним (спалах порохових газів, різкий звук, віддача зброї і т. п.), отримують стрес від стрільби. Таким чином після отриманого досвіду, слухачі сприймають постріл як подразник, який несе потенційний дискомфорт та страх [1, с. 149].

За дослідженнями Л. М Вайнщтейна відомо, що у 25% опитуваних перед виконанням пострілу відчувають страх, 9% стрільців – жах, у 3% респондентів притаманний стан ступору [2, с. 55].

Очікування пострілу завжди відбувається в умовах зосередженості, напруги нервової системи. На початковому етапі навчання слухачів спостерігається переключення уваги з роботи з пістолетом на влучення у мішень. Це сприймається як закінчення роботи над пострілом, що зумовлює зниження м'язового тонусу кисті руки, переведення фокусування зору з прицільних пристроїв на мішень, дихання, рух вказівного пальця.

При стрільбі з пістолета у слухачів спостерігаються переважно характерне розташування відривів по діагоналі, в лівій нижній чверті мішені. Це наслідок порушень роботи кисті руки, яка утримує рукоятку зброї. При найменшому пом'якшенні хвату пістолета саме в цьому напрямку буде зміщуватися ствол зброї. Згідно з навчальною програмою умовами виконання вправ з пістолета Форт 12 є стрільба з різних положень, в обмежений час, із заміною магазину та з-за укриття.

Стрільці, які здебільшого не мають досвіду користування зброєю досить важко сприймають виконання динамічних швидкісних вправ.

Психологічний стрес триває весь процес навчання. Завданням інструктора з вогневої підготовки є своєчасне виявлення та усунення основної помилки стрільця-початківця – очікування пострілу [3, с. 35].

В таких випадках інструктор в довільному порядку споряджає магазин зброї навчальними та бойовими патронами. На фоні навчального патрону бойовий спрацьовує несподівано для стріль-

ця, що діє переконливіше, ніж словесні пояснення інструктора щодо негативної дії страху при виконанні пострілу.

Важливим та негативним аспектом у відпрацюванні навичок стрільби та впевненого поводження з вогнепальною зброєю є короткий термін навчання.

Ми вважаємо, що майбутнім патрульним варто довше часу приділяти вдосконаленню стрілецької майстерності, а також в практичних підрозділах перед заступанням до самостійного несення служби варто відпрацьовувати основні елементи виконання влучного пострілу таких як швидке виймання зброї з кобури, хват пістолета за рукоятку, дихання, фокусування зору на прицільних приспосібленнях, натискання на спусковий гачок та утримання зброї після пострілу [4, с. 155].

Умови стрільби при виникненні екстремальних ситуацій, що змушують патрульного застосувати чи використати вогнепальну зброю, так само як і його власне психічний стан, будуть сильно відрізнятися від спокійної обстановки стрілецького тиру, в якому проводиться навчання і тренування. Ці умови будуть характеризуватися наступним:

– раптовістю виникнення ситуації, що вимагає швидкого реагування;

– необхідністю вести стрілянину в приготуванні, що значно відрізняється від тієї, яка була вироблена в процесі підготовки;

– недостатньою освітленістю, в умовах якої доведеться вести прицільну стрільбу;

– станом високої емоційної напруженості, неминучої в екстремальних ситуаціях, особливо при збройному опорі з боку злочинних елементів.

Слід очікувати, що в стані емоційного збудження дії патрульного, так само як і результати його стрільби можуть відрізнятися від тих, які були освоєні в процесі підготовки. Але тільки правильно і надійно сформовані навички виконання прицільного пострілу забезпечать виконання бойового завдання. Усвідомлене і обґрунтоване почуття повноцінного володіння зброєю знижує емоційну напруженість, зміцнює впевненість у собі та створює відчуття захищеності, готовність до сміливих і рішучих дій. Усвідомлення свого вміння влучити в ціль кожним виконаним пострілом робить малоймовірним ведення хаотичної стрільби, яка може привести

до випадкових жертв чи пошкоджень і, як наслідок, до відповідних юридичної відповідальності працівника поліції.

1. Юрьев А. А. Пулевая спортивная стрельба / А. А. Юрьев // Психология стрелка. – 2000. – С. 149–150.
2. Вайнштейн Л. М. Психические состояния стрелка во время стрельбы и возможные пути преодоления вредных стрелковых рефлексов / Л. М Вайнштейн // Стрелок и тренер. – 2005. – С. 55–56.
3. Банах С. М. Оптимальні часові параметри та раціональна техніка виконання швидкісних спортивно-прикладних стрілецьких вправ з пістолета:Методичні рекомендації / С. М. Банах. – Львів: ЛьвДУВС, 2006. – С. 35.
4. Жилина М. О. О технике скоростной стрельбы из пистолетов / М. О. Жилина. – 2010. – С. 155–156.

А. В. Мовчан,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник, професор
кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ);
М. А. Мовчан,
кандидат юридичних наук,
начальник відділу озброєння
(Державний науково-дослідний інститут МВС України)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КЛАСИФІКАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ

Відповідно до ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію» для виконання своїх повноважень поліцейські можуть використовувати такі спеціальні засоби забезпечення публічної безпеки і порядку: гумові та пластикові кийки; електрошокові пристрої контактної та контактно-дистанційної дії; засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо); засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії; засоби примусової зупинки транспорту; спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби;

службові собаки та службові коні; пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії; засоби акустичного та мікрохвильового впливу; пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень; пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії; засоби, споряджені безпечними димоутворюючими препаратами; водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби. Крім того, поліцейські мають право використовувати засоби індивідуального захисту (шоломи, бронежилети і іншу спеціальну екіпіровку) [1].

Проаналізувавши весь спектр спеціальних засобів, можна стверджувати, що класифікація спеціальних засобів не може бути категоричною, тобто складеною тільки за конкретною ознакою.

Зокрема, за спрямуванням дії спеціальні засоби забезпечення публічної безпеки і порядку носять активний і пасивний характер. До першої групи відносяться засоби, застосування яких має на меті тимчасове обмеження прав і свобод людини через фізичний та психологічний вплив на правопорушника, а також на техніку та предмети, що його оточують. До цієї групи належать засоби активної оборони, засоби забезпечення спеціальних операцій та пристрої для відкриття приміщень, захоплених правопорушниками. Це так звана зброя несмертельної дії та засоби обмеження волі.

Засоби другої групи носять пасивний характер щодо правопорушника, тобто не вимагають вчинення активних дій. Це захисне спорядження, що застосовується працівниками правоохоронних органів при здійсненні своєї діяльності – шоломи, бронежилети, кулезахисні та протиударні щити, засоби захисту рук та ніг.

За принципом дії спеціальні засоби забезпечення публічної безпеки і порядку можна розділити на зброю несмертельної дії, засоби обмеження волі та засоби захисту.

За кількістю осіб, що необхідні для застосування, спеціальні засоби поділяються на засоби індивідуального застосування та засоби колективного застосування. Засоби індивідуального застосування використовуються в основному «один на один» з правопорушником. До таких засобів можна віднести індивідуальні аерозольні упаковки з засобами сльозогінної та дратівної дії, гумові кийки тощо.

До засобів колективного застосування відносяться засоби, що застосовуються в основному під час проведення спеціальних операцій.

Наприклад, при здійсненні заходів за оперативним планом «Хвиля» можуть застосовуватися пожежні автомобілі газоводяного гасіння, теплові машини, бронетехніка, спеціальні водометні автомобілі [2, с. 82].

За просторовим чинником спеціальні засоби можна поділити на: засоби контактної дії (передбачають прямий контакт між посадовою особою з підтримання правопорядку та правопорушником); засоби дистанційної дії (дозволяють застосовувати засоби на визначеній відстані від правопорушника); засоби безконтактної дії (виключають пряму участь посадової особи з підтримання правопорядку під час застосування засобу).

Оскільки спеціальні засоби – поняття багатогранне, воно передбачає субпідрядну класифікацію. Найбільш доцільно її розглядати взявши за основу розподіл за принципом дії і продовжити її на нижчих рівнях.

Так, засоби обмеження волі призначені для тимчасового обмеження свободи та вільного пересування або руху правопорушника. До них відносяться: наручники; гамівні сорочки; інші засоби зв'язування (кандали, сіткомети тощо); транспортні засоби для перевезення затриманих (так звані «автозаки»); засоби сковування руху (пінні речовини).

У свою чергу засоби захисту також мають власний розподіл на засоби індивідуального та колективного захисту.

Засоби індивідуального бронезахисту – це засоби, які захищають людину від ураження вогнепальною стрілецькою та холодною зброєю (бронежилети, шоломи, кулестійкі та протиударні щити, засоби захисту рук та ніг).

До засобів індивідуального захисту, на нашу думку, поряд із засобами індивідуального бронезахисту варто віднести також індивідуальні засоби захисту – комплекс засобів для захисту особового складу від потрапляння до організму, на шкіру та обмундирування отруйних, радіоактивних речовин і біологічних засобів, а також для зменшення ступеня ураження світловим випромінюванням ядерного вибуху, тобто протигази, захисні накидки, спеціальні комплекти захисного одягу тощо.

До засобів колективного захисту відносяться бронемашини та захисні укриття (стаціонарні й пересувні, постійні й такі, які швидко будуються) тощо. Вони, у свою чергу, також мають умовний розподіл за стійкістю до впливу різних факторів, у тому числі до вогнепальної зброї, вибухових пристроїв.

За видами впливу зброю несмертельної дії можна класифікувати на: засоби кінетичної дії; електрошокові засоби; засліплюючі засоби; акустичні засоби; засоби на основі направленої енергії; хімічні засоби; бар'єри та загородження; комбіновані системи.

Зокрема, на озброєння правоохоронних органів прийняті різноманітні системи кінетичної дії: спеціальні засоби контактної (ударної) дії – гумові та пластикові кийки; пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії; патрони, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії; гранати з уражаючими елементами несмертельної дії, у тому числі касетні; водомети.

Хімічні засоби призначені для ураження правопорушника хімічними речовинами, насамперед це засоби сльозогінної та дратівної дії. Для виготовлення таких засобів використовують широкий вибір іритантів: лакриматори (сльозогінні отруйні речовини), стерніти (речовини, що викликають кашель), алгогени (речовини, що викликають біль при потраплянні на шкіру й слизисті оболонки), еметики (блювотні гази), малодоранти (смердючі речовини).

До засобів електрошокової дії можна віднести різні моделі електрошокових пристроїв та іскрових розрядників, а саме: електрошокові пристрої контактної (ручної) дії; електрошокові пристрої дистанційної дії; патрони для стрільби з гладкоствольної вогнепальної зброї, споряджені електрошоковим пристроєм (так звані бездротові електрошокери); споряджені в гільзу 12 калібру (TASER XREP(США); система стримування натовпу (TASER Shockwave Electronic Control Device (США).

Засоби засліплюючої дії мають основним вражаючим чинником спалах яскравого світла. До них відносяться гранати та боєприпаси світлозвукової дії, ліхтарі з потужним світловим потоком, а також вироби, засновані на лазерному (когерентному) випромінюванні, які призначені для боротьби зі снайперами.

Акустичні засоби мають основним вражаючим фактором звук. Потужний звуковий тиск і спеціально підібрана частота здатні

уповільнити і звести до мінімуму ефективність дій злочинця. Під впливом звуку з відповідною резонансною частотою можлива зміна самопочуття людини, аж до втрати працездатності.

До засобів, що використовують направлену енергію, відносять електромагнітне надвисокочастотне (мікрохвильове) опромінення, яке впливає на центральну нервову систему, змінюючи функціональний стан зорового й інших аналізаторів, а також різні параметри систем вищої нервової діяльності.

Бар'єри та загородження становлять собою засоби недопущення проходу людини на певну територію. Це різні системи стримування натовпу на основі кінетичної, хімічної, електричної, акустичної дії, загородження (металеві щити та колючий дріт), загороджувальні автомобілі, водомети та засоби з турбо-реактивними двигунами, які здатні створювати повітряний чи водяний бар'єр.

Комбіновані системи поєднують у собі характеристики різних за своєю дією засобів. На сьогодні тенденції розвитку озброєння несмертельної дії свідчать, що більшість розробок нових зразків є комбінованими.

Слід зазначити, що відповідно до даної класифікації можна систематизувати зразки зброї несмертельної дії, що знаходиться на озброєнні правоохоронних органів практично всіх країн світу. Інша підстава класифікації – за об'єктами впливу – дозволяє нам розділити зброю несмертельної дії, що призначена: 1) для ураження біологічних об'єктів: правопорушників, учасників незаконних збройних формувань; 2) для ураження й порушення роботи матеріальних об'єктів (озброєння, військової й спеціальної техніки, транспортних засобів, об'єктів інфраструктури тощо).

Отже, в сучасних умовах питання класифікації спеціальних засобів забезпечення публічної безпеки і порядку потребує подальших наукових досліджень та урегулювання на законодавчому рівні.

---

1. Про Національну поліцію: Закон України // Голос України від 06. 08. 2015. – № 141–142.

2. Тактические основы специальных операций. Часть III: Тактика действий органов и подразделений внутренних дел в специальной операции «Волна»: учеб. пособ. / О. В. Павлов, В. В. Животов, В. А. Быхалов; под ред. В. В. Животова. – Луганск: РИО ЛИВД, 2001. – 107 с.

В. В. Мозоль,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем забезпечення
публічної безпеки і порядку ННІ № 3
(Національна академія внутрішніх справ)

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ З ГРОМАДСЬКИМИ ФОРМУВАННЯМИ

Питання взаємодії поліції з населенням та громадськими формуваннями було актуальним завжди. Оптимізація взаємодії патрульної поліції з громадськістю у контексті правоохоронної діяльності має основну мету – надати нового імпульсу вітчизняним формам співпраці, що існували раніше, та запровадити перевірений часом зарубіжний досвід участі громадськості в правоохоронній та правозахисній діяльності.

Досвід свідчить, що сьогодні процес взаємодії поліції та громадських об'єднань позитивно впливає на діяльність правоохоронних органів, з одного боку, й формування позитивного іміджу в очах населення – з другого [1].

Позитивним прикладом партнерства поліцейських патрульної поліції і громадськості є спільна діяльність з громадськими формуваннями, які вже тривалий час функціонують на підставі Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону [2].

Основними завданнями з активізації ефективності взаємодії між патрульною поліцією і громадськими формуваннями є:

– підвищення довіри населення до патрульної поліції;

– покращення стану комунікативної та загальної культури патрульних поліцейських;

– сприяння об'єктивному інформуванню населення про діяльність патрульних поліцейських за допомогою засобів масової інформації; ретельна перевірка фактів і матеріалів, які публікуються чи демонструються в мас-медіа;

– створення позитивного іміджу шляхом підвищення рівня професійної компетентності та покращення результатів діяльності патрульних поліцейських;

– забезпечення безпосереднього діалогу між поліцією та громадськими формуваннями під час особистих зустрічей громадян із керівниками підрозділів Національної поліції;

– проведення активної профілактичної, виховної, просвітницької роботи серед різних верств населення з метою запобігання злочинності, а також формування в різних категорій громадян відчуття особистої причетності до правового порядку в суспільстві, підвищення рівня самосвідомості кожного члена суспільства;

– залучення найактивніших громадян до співпраці; передбачення в чинному законодавстві матеріально-технічного забезпечення громадських формувань і винагород особам за допомогу органам правопорядку й виконання конкретних правоохоронних завдань [3].

Ефективність діяльності громадських формувань з охорони публічної безпеки і порядку була б значно вищою, якби були усунуті наступні причини:

– формальне ставлення до виконання Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», недооцінка ними важливості залучення громадян до охорони публічної безпеки і правопорядку на даному етапі розбудови держави, що зменшує роль громадських формувань у справі реагування на негативні зміни в стані оперативної обстановки на місцях;

– низький рівень взаємодії органів Національної поліції, зокрема патрульної поліції із громадськими формуваннями у забезпеченні публічної безпеки і правопорядку;

– органи Національної поліції не завжди вживають спільно з органами державної влади і місцевого самоврядування відповідні заходи щодо створення та відновлення діяльності громадських формувань з охорони публічної безпеки і правопорядку на підприємствах, установах, організаціях, у закладах освіти, а також матеріально-технічного забезпечення їх діяльності;

– наявність порушень посадовими особами державних органів, окремих підприємств, установ та організацій вимог Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» у частині добровільного волевиявлення особи щодо участі її в громадському формуванні правоохоронної спрямованості, оскільки відомі випадки, коли працівників примушували вступати у громадські формування, а також коли

працівників вважали членами громадських формувань без їх відома [2].

Для забезпечення організації навчання членів громадських формувань розробити і ввести в дію єдині програми з правової та спеціальної підготовки на базі органів Національної поліції України; законодавчо визначити механізм матеріального стимулювання та забезпечення соціального захисту членів формування на випадок поранення, каліцтва або смерті під час виконання завдань з охорони публічної безпеки і порядку; чітко визначити на рівні Кабінету Міністрів України, Міністерства внутрішніх справ України заходи та засоби морального та матеріального заохочення найкращих членів формувань за визначні досягнення в справі охорони публічної безпеки і порядку [4].

Вирішення вищевказаних і деяких інших питань значно поліпшило б ефективність діяльності громадських формувань щодо забезпечення публічної безпеки і правопорядку.

Головним напрямом розвитку патрульної поліції є підвищення дієвості управління і удосконалення організаційно-штатної побудови її системи без зміни основних функцій.

Важливу роль у виконанні завдань по забезпеченні публічної безпеки і правопорядку повинна відігравати патрульна поліція, її працівники перебувають в максимально тісних повсякденних контактах з населенням, які являють собою увесь спектр соціальних, освітянських і професійних категорій, політичних переконань і релігійних поглядів. Патрульні виконують різні поліцейські функції: усувають порушення публічного порядку, виявляють та припиняють злочини, здійснюють профілактичні заходи, регулюють і контролюють дорожній рух, беруть участь в розшуку злочинців, збирають інформацію, необхідну для інших галузевих служб, надають допомогу громадянам в екстремальних ситуаціях, не пов’язаних із правопорушеннями.

Суттєвою характерною рисою є те, що функції патрульних нарядів не повинні обмежуватися охороною порядку лише на вулицях і в інших громадських місцях, а розповсюджуються і на житловий сектор.

Патрульних доцільно наділити більш широкими повноваженнями. В практиці патрулювання передбачається використовувати такі види патрулювання: піше, кінне, з використанням автотранспортних засобів, велосипедів, вертольотів, катерів.

Піше патрулювання залишається достатньо ефективним і дозволяє встановлювати тісні контакти з населенням і більш пильно слідкувати за оперативною обстановкою на маршруті та за оперативно значущими об'єктами. Таке патрулювання повинно застосовуватися в більшій мірі в районах з високим рівнем злочинності, в ділових і торгових центрах міст, на вулицях, забудованих багатоповерховими будинками.

При розробці планів дислокації патрульних нарядів мають бути враховані як постійні, так і перемінні фактори, які відрізняють територію, що обслуговується підрозділом охорони громадського порядку: чисельність осілого і транзитного населення, його структура, вікові характеристики і концентрація, кількість, способи, місце і час раніше скоєних злочинів за місяці, дні тижня і часу доби, які потребують посиленого нагляду міліції (банки, магазини, ресторани, нічні заклади, стадіони і спортивні арени, лісові масиви, пляжі, будівельні майданчики, кінцеві зупинки транспорту тощо).

Особливого значення має чисельність і професійна кваліфікація особового складу, призначеного для несення патрульної служби, яка визначається шляхом досвіду і аналізу практики, ступінь довіри мешканців до поліції і їх впевненість у її можливостях. При цьому сили і засоби групуються таким чином, щоб сконцентрувати їх в місцях підвищеного ризику у самий небезпечний час, що дасть змогу гнучко маніпулювати ними, максимально використовувати персонал міліції в залежності від ситуацій, які складаються, наявності надзвичайної обстановки і одночасно створювати враження тотальної і постійної присутності міліції [4].

В практичну діяльність поліції можна запровадити спеціальні патрулі, які представляють собою групи співробітників поліції в цивільному й орієнтуються на виявлення підозрюваних власними силами, їх затримання; з'ясування їх особистості і намірів, збір у необхідних випадках доказів вчинених злочинів і правопорушень, пошук свідків, тощо. Ці групи використовуються у місцях, де складається найбільш напружена обстановка. Спеціальні патрулі розподіляються на дві частини, одна з яких несе службу на автомобілях, без розпізнавальних знаків поліції, що сприятиме більшій ефективності виявленню правопорушників в публічних місцях.

Для підвищення авторитету патрульної поліції серед населення керівництву поліції слід активно здійснювати широку пропаганду успіхів в діяльності цієї служби, добору і підготовки гідних

кандидатів для роботи в ній, методичного і технічного забезпечення її функціонування; запровадити заходи щодо забезпечення тісного контакту патрульної служби з населенням та залучення для надання допомоги поліції [4].

Зростання рівня злочинності і складна криміногенна обстановка потребують налагодження більш тісної взаємодії поліції з населенням та громадськими формуваннями, відродження діяльності добровільних народних дружин та інших громадських формувань, які раніше брали активну участь в охороні правопорядку та профілактиці правопорушень.

1. Михайлова Ю. О. Організація ефективної комунікації як ключового елементу підвищення авторитету працівників поліції та налагодження взаємодії з населенням / Ю. О. Михайлова // Форум права. – 2015. – № 1. – С. 178–181 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_1_31.pdf.

2.Про участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону: закон України від 22 черв. 2000 № 1835-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1835-14

3. Бесчастний В. Взаємодія міліції й населення як стратегічний напрям діяльності органів правопорядку / В. Бесчастний, Г. Гребеньков // Віче. – 2013. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.viche.info/journal/3714/

4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.naiau.kiev.ua/books

М. В. Моргун,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
тактико-спеціальної підготовки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ГОЛОВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ ПО ЗАТРИМАННЮ ЗЛОЧИНЦІВ ЗА СИЛОВИМ СЦЕНАРІЄМ

Забезпечення збереження життя заручників, затримання або знешкодження терористів із мінімальним ризиком для особового складу та оточуючих – основні критерії якісного та вдалого проведення спеціальної операції із затримання злочинців антитерористичною групою.

Тактика боротьби зі злочинцями свідчить про те, що переважна більшість злочинців, блокованих в будівлях, комунікаціях, тощо, в процесі переговорів висувають вимогу надати їм транспортний засіб [1, с. 19].

Ця ситуація, як свідчить статистика, є найбільш сприятливою для нейтралізації злочинців та звільнення заручників.

По-перше, переговори про надання злочинцям автотранспортного засобу дають змогу з'ясувати чисельність терористів, кількість заручників, яких вони збираються взяти зі собою, порядок та маршрут пересування та ін.

По-друге, під час висування терористів із заручниками до транспорту є можливість визначити роль кожного зі злочинців, в деякій мірі їх психічний стан, наявність автоматичної чи іншої зброї, а також задокументувати їх злочинні дії за допомогою фотовідеозйомки.

За діями та пересуванням терористів, манерою поводитись зі зброєю, екипіруванню можна визначити рівень професійної підготовки злочинців, ступінь їх готовності до ведення жорсткого опору під час проведення штурму транспортного засобу антитерористичною групою.

Ця інформація отримується снайперами та спостерігачами з закритих позицій [6, с. 25].

Необхідно враховувати, що терористи під час висування з-за укриття і посадки в автотранспорт будуть знаходитись украй важкому стресовому стані, який викликаний тим, що вони будуть змушені долати відкритий простір та очікувати рішучих дій збоку сил правопорядку, снайперів, антитерористичної групи [5, с. 19].

В цей момент будь-яка необережна дія збоку співробітників правоохоронних органів може спровокувати, в залежності від рівня професіоналізму злочинців, агресивні дії чи вогнепальний опір. В будь-якому випадку це призведе до крайнього загострення ситуації, загибелі або поранення заручників [4, с. 10].

Разом з тим, піддатлива поведінка правоохоронних органів, надання транспортного засобу, безпечна та безперешкодна посадка в нього, звук працюючого двигуна та початок руху транспортного засобу призводять до зміни психологічного стану злочинців – спаду їхньої напруженості [7, с. 31].

У транспортному засобі, в першу чергу в легковому автомобілі, злочинці опиняються в умовах обмеженого простору, скувані у своїх діях, більш вразливі.

Зменшується сектор огляду та обстрілу, зявляються мертві зони в полі зору, ускладнюються будь-які переміщення та зміни положення тіла, перенесення вогню з однієї сторони на іншу без ризику для інших злочинців [2, с. 9].

Все це складає дуже сприятливі можливості для проведення спеціальної операції із затримання або ліквідації терористів та звільнення заручників. Тактика штурму базується на тому, що терористи повинні бути знешкоджені ще до того, як наданий їм транспортний засіб залишить місце події. Як крайній варіант, штурм автомобіля може бути здійснено на маршруті руху, але втішний результат в даному випадку малоймовірний. Практично, дуже важко визначити ймовірний маршрут руху терористів, концентрацію та дислокацію необхідних сил і засобів в місці можливого штурму, так як ініціатива переходить до рук злочинців [3, с. 25]. Окрім цього, непередбачуваними будуть дії терористів із заручниками під час руху.

---

1. Кульчицкий В. М. Задержание вооруженних преступников / В. М. Кульчицкий, Н. А. Демидов. – К., 1991. – С. 10–25.
2. Філатов С. Д. Заходи щодо запобігання втрат особового складу під час проведення спеціальних операцій з затримання озброєних злочинців та дій в екстремальних ситуаціях/ С. Д. Філатов, Н. М. Маливская, П. О. Титаренко // Навчальний посібник. – К., 1995. – С. 8–11.
3. Свірін С. П. Аналітичний огляд стану та вдосконалення організації проведення спеціальних операцій / С. П. Свірін. – К.: Національна Академія ВС, 2000. – С. 14–30.
4. Оболенський Ю. Б. Тактичні основи спеціальних операцій: навчально-практичний посібник. Частини 1, 2, 3 / Ю. Б. Оболенський. – Луганськ: Луганський інститут ВС. – 2000. – С. 4–25.
5. Дарков А. В. Переговоры с преступниками, захватившими заложников: учебное пособие / А. В. Дарков. – Минск: Академия милиции МВД Республики Беларусь. – 1993. – С. 18–21.
6. Шаповалов Б. Б. Психологія і тактика дій працівників міліції в ситуаціях озброєної протидії з боку злочинців: методичні рекомендації / Б. Б. Шаповалов, В. С. Медведєв, М. О. Супрун. – М.–К.: ДНДІ МВС України. – 2011. – С. 21–31.
7. Gersons B. Police Psychology: operational assistant / B. Gersons // POLICE (May, USA). – 1994. – P. 22–32.

М. В. Мордвинцев,
кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри
інформаційної безпеки факультету № 4;
В. В. Лейко,
курсант факультету № 4
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

ВЗАЄМОДІЯ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ

В останні роки, в результаті інтенсивного розвитку інформаційних технологій, з'явились нові види інформаційних продуктів і послуг, які полегшили процес отримання, обробки та використання інформації, передачі її каналами зв'язку в Інтернеті. Виникла необхідність в інформаційній безпеці.

Велика увага сьогодні приділяється нормативно-правовому забезпеченню цієї діяльності. Базові основи закладаються Конституцією України (ст.ст. 17, 19, 31, 32, 34, 50, 57 і 64), Закон України «Про інформацію» регулює правові основи в інформаційній діяльності. Крім цього цілий ряд законодавчих актів регулює відносини в інформаційній сфері. Це, зокрема, Закону України «Про телекомунікації», «Про Національну програму інформатизації», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», а до Кримінального кодексу України був введений розділ XVI [1], в якому визначалася відповідальність за злочини в інформаційній сфері.

З'явилися нові види злочинів в інформаційній галузі. Це, насамперед, стосується банківської діяльності, де мова йде про обробку транзакцій проведених з грошовими коштами. Тобто в сфері використання платіжних систем.

Такі злочини як скімінг [2] – незаконне копіювання вмісту треків магнітної стрічки (чіпів) банківських карт, кеш-тріппінг – викрадання готівки з банкомату шляхом установки на шатро банкомату спеціальної утримуючої накладки, кардинг – незаконні фінансові операції з використанням платіжної картки або її реквізитів, що не ініційовані або не підтверджений її власником, несанк-

ціоноване списання коштів з банківських рахунків за допомогою систем дистанційного банківського обслуговування.

У сфері електронної комерції та господарської діяльності це фішинг – виманювання у користувачів Інтернету їх логінів і паролів до електронних гаманців, сервісів онлайн-аукціонів, переведення або обміну валюти; онлайншахрайство – заволодіння коштами громадян через Інтернет-аукціон, Інтернет-магазин, сайти або телекомунікаційні засоби зв'язку.

У сфері інтелектуальної власності це піратство – незаконне розповсюдження інтелектуальної власності в Інтернеті, кардшаринг – надання незаконного доступу до перегляду супутникового і кабельного ТБ.

У сфері інформаційної безпеки це соціальна інженерія – технологія управління людьми в Інтернет просторі; мальваре – створення та розповсюдження вірусів і шкідливого програмного забезпечення; протиправний контент – контент який пропагує екстремізм, тероризм, наркоманію, порнографію, культ жорстокості і насильства; рефайлінг – незаконна підміна телефонного трафіку.

Поява такого ряду злочинів викликало створення нового підрозділу правоохоронних органів – кіберполіції. Основні завдання цього органу: реалізація державної політики з протидії кіберзлочинності; протидія кіберзлочинності в сфері використання платіжні систем, електронної комерції та господарської діяльності, інтелектуальної власності та інформаційної безпеки; інформування населення про нові кіберзлочини; впровадження програмних засобів для систематизації і аналізу інформації про кіберінциденти, кіберзагрози та кіберзлочини; реагування на запити зарубіжних партнерів, що надходитимуть каналами Національної цілодобової мережі контактних пунктів; участь у підвищенні кваліфікації співробітників поліції по застосуванню комп'ютерних технологій у протидії злочинності; участь в міжнародних операціях.

До складу кіберполіції набирають інспекторів і спецагентів. Від одного до чотирьох спецагентів на область України і від шести до чотирнадцяти інспекторів. Передбачається, що чітка взаємодія цих підрозділів може значно підвищити ефективність боротьби з кіберзлочинністю.

Завданням інспектора є видобуток інформації класичними методами оперативно-розшукової діяльності, передбаченої законами України. В його обов'язки входить відкриття кримінальних справ на підставі заяв постраждалих. Далі інспектор через рішення суду домагається, наприклад, відкриття банківської таємниці та отримання доступу до інформації за картковими операціями, телефоном шахрая або доступ до інших ресурсів. Проводить операції, передбачені законом про оперативно-розшукову діяльність, проводить певну аналітичну роботу. Визначає фізичне місцезнаходження особи.

Спецагент надає допомогу інспектору де його технічних знань не достатньо. На підставі інформації, видобутої інспектором, а також інших додаткових даних, здобутих технічними засобами, спецагент допомагає обробляти інформацію з технічної точки зору.

На відміну від звичайних злочинів (вбивство, грабіж, крадіжка), де місце злочину локалізовано, є свідки, очевидний збиток, в кіберзлочини буває багато ситуацій, коли немає свідків, складно зрозуміти, як відбувається злочин.

Для розкриття злочину необхідно аналізувати технічні пристрої і системи, проводити їх технічну експертизу. Таким чином, завдяки роботі спецагентів в технічній галузі складається єдина картина злочину.

Важливим питанням взаємодії інспекторів і спецагентів є транскордонність злочину. Злочинець використовуючи мережу Інтернет може вчиняти злочин одночасно на території декількох країн.

У цьому випадку буде задіяний Національний контактний пункт реагування на кіберзлочини в Україні, який необхідний для обміну інформацією поліцейського характеру між державами.

Спільна взаємодія підрозділів кіберполіції дозволить значно підвищити ефективність боротьби з кіберзлочинцями.

---

1. Кримінальній кодекс України / Стаття 361 – 365.
2. Реалізація державної політики у сфері протидії кіберзлочинності. – Режим доступу: http://www.mvs.gov.ua/ua/

О. Б. Мороз,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС

Орієнтуючись на досвід нормотворчої діяльності членів ЄС, необхідно максимально визначити й реалізувати правові норми та принципи національної правової системи, з урахуванням норм і принципів європейського права [1, с. 4].

Відповідно до стратегії євроінтеграції нашої держави, адаптація законодавства України до законодавства ЄС полягає в зближенні національного законодавства із сучасною європейською системою права, що забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави в межах ЄС, сприятиме поступовому зростанню рівня життя населення.

Імплементація положень європейського законодавства, передбачена економічною частиною Угоди про асоціацію (УА), є вкрай важливою в контексті проведення реформ, оскільки положення угоди можуть та повинні слугувати основою для нової моделі соціально-економічного розвитку України. Тому при розробці концепції та програми секторальних економічних реформ необхідно відразу враховувати вимоги базових Директив ЄС, гармонізація з якими передбачена угодою.

Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі (ПВЗВТ) має бути створена протягом 10 років з моменту набрання чинності УА. Загалом, аби ПВЗВТ почала діяти, Україна має імплентувати близько 200 нормативно-правових актів ЄС, міжнародних договорів та стандартів. 2015 рік доцільно використати для підготовки та обговорення законопроектів, які гармонізують вітчизняне законодавство з базовими Директивами ЄС, що регулюють взаємовідносини в основних напрямках торгівлі [2, с. 4].

Для імплементації європейського законодавства Україні необхідно провести ряд реформ:

– реформа державної служби. Базова реформа, яка дозволить модернізувати основний інструмент (державну службу), необхідний для забезпечення на адміністративному рівні успішного проведення реформ. Без її проведення більшість реформ будуть приречені на саботаж з боку чиновників;

– реформа антикорупційного законодавства. Передбачається усунення умов і стимулів для здійснення корупційних діянь, забезпечення невідворотності покарання за вчинення корупційних діянь, обмеження впливу приватного капіталу на політику;

– дерегуляційна реформа. Демонтаж старої регуляторної системи, успадкованої з радянських часів, яка розрахована на функціонування в умовах командно-адміністративної системи, та створення нової регуляторної системи, що відповідає сутності та потребам ринкової економіки. Реалізація даної реформи дозволить покращити інвестиційний та бізнес-клімат;

– податкова реформа. Головний акцент – суттєве спрощення адміністрування податків, відмова від застосування системи авансових податкових платежів, зниження фіскального тиску на фонд заробітної плати [2, с. 5].

Незважаючи на достатньо велику кількість наукових досліджень, пов'язаних із характеристикою різних аспектів зближення правової системи України з міжнародним правом, слід наголосити, що на разі є відсутніми комплексні теоретико-правові пошуки.

«Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є однією з основних складових процесу інтеграції України до ЄС, що є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики. Це процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність acquis communautaire» [1].

Відповідно до розділу ІІ Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р., «…acquis communautaire (acquis) – це правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в межах Європейського Співтовариства, спільної зовнішньої політики та політики безпеки і співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ» [3].

Адаптація (лат. *adapto* – пристосовую) – процес пристосування до умов, які змінюються; у міжнародному праві адаптація є процесом приведення національного законодавства до норм і стандартів міжнародного права шляхом удосконалення національного законодавства (внесення змін і доповнень, прийняття нових нормативно-правових актів), укладання або приєднання до міжнародних договорів [4, с. 338].

Адаптація національного законодавства до законодавства міжнародних організацій здійснюється уповноваженими органами державної влади за шляхом правотворчості, планування, координації та контролю. Адаптація є складовою інтеграційних процесів, передумовою гармонізації національного законодавства із законодавством міжнародних організацій. Це планомірний процес, що включає декілька послідовних етапів, на кожному з яких має досягатися певний ступінь відповідності національного законодавства міжнародно-правовим нормам і стандартам.

Стандартизація – це діяльність, що полягає у встановленні положень для загального і багаторазового застосування щодо наявних чи можливих завдань з метою досягнення оптимального ступеня впорядкування у певній сфері, результатом якої є підвищення ступеня відповідності продукції, процесів та послуг їх функціональному призначенню, усунення бар'єрів у торгівлі і сприяння науково-технічному співробітництву.

В результаті впровадження стандартизації створюється стандарт. Тобто документ, що встановлює для загального і багаторазового застосування правила, загальні принципи або характеристики, які стосуються діяльності чи її результатів, з метою досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній галузі, розроблений у встановленому порядку на основі консенсусу (мається на увазі згода всіх зацікавлених сторін з урахуванням більшості їх вимог). В якості об'єкта стандартизації можуть виступати продукція, процеси та послуги. Зокрема: матеріали, складники, обладнання, системи, їх сумісність, правила, процедури, функції, методи чи діяльність.

Уніфікація права (франц. unification, від лат. *unus* – один і *facere* – робити) — процес приведення чинного права до єдиної системи, усунення розбіжностей і надання одноманітності правовому регулюванню подібних або близьких видів суспільних від-

носин. Зумовлена ускладненням суспільного життя і розвитком суспільних відносин. Стосується як правотворчості, так і правозастосування [4, с. 339].

Головними методами уніфікації в праві є систематизація національного законодавства, імплементація норм міжнародного права у національне законодавство, його адаптація до вимог міжнародного права тощо.

Імплементація (англ. *implementation* – «здійснення», «виконання») – процес транспонування актів законодавства, включаючи створення порядку та процедур їхнього впровадження (імплементація у вузькому розумінні); цей процес також включає тлумачення, практику застосування, забезпечення дотримання та виконання норм права, органами державної влади (імплементація в широкому сенсі) [4, с. 339].

В міжнародному праві – це фактична реалізація міжнародних зобов'язань на національному рівні, а також один із способів включення міжнародно-правових норм у національну правову систему за умови дотримання мети і жнародних норм.

Чинна законодавча база України є суперечливою, нестабільною, а тому недосконалою.

Однак ЄС особливого значення надають саме якості правових актів. Рада ЄС прийняла спеціальне рішення з приводу правил їх підготовки, за якими правовий акт має бути: чітким, не двозначним, без надмірного застосування скорочень, не містити жаргонних висловів, надто довгих фраз, незрозумілих посилань на інші тексти, ускладнень, що ускладнюють його читання.

Україні також потрібно враховувати економічні, політичні та соціальні наслідки прийняття відповідних актів законодавства, адаптованих до вимог законодавства ЄС.

Аналізуючи розвиток вітчизняної та зарубіжної правової думки, можна виокремити кілька цілей адаптації права України до права ЄС: набуття членства в ЄС; проведення адміністративної, якісної судової реформи, утвердження верховенства права та демократизації суспільних процесів; сприяння доступу українських підприємств на ринок ЄС; залучення іноземних інвестицій; усунення небажаних наслідків розширення ЄС тощо.

Актуальною проблемою є недосконаліть, а подеколи й суперечливість нормативно-правових актів, що негативно впливає

на процес реалізації прав і виконання обов'язків усіма суб'єктами суспільних відносин, сповільнює розвиток України як правової держави.

Одним із шляхів розв'язання зазначеної проблеми в Україні є законодавче врегулювання процесу прийняття нормативно-правових актів суб'єктами нормотворення та врахування положення, що необхідною умовою й головним принципом нормотворчого процесу є законність як об'єктивна властивість права загалом.

---

1. Матеріали Урядового порталу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu. gov. ua.

2. Імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: торговельна та бюджетно-податкова сфери // Матеріали міжнародної конференції «Угода про асоціацію: економічні тригери» 12 березня 2015 року. – Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД). – 43 с. – Режим доступу: http:// www.icps. com. ua

3. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1629-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www. zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1629-15.

4. Пархоменко Н. М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види / Н. М. Пархоменко // Часопис Київського університету права. – 2012/1. – С. 338 – 342.

М. О. Московчук,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
тактико-спеціальної підготовки факультету № 2
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

СУБ'ЄКТИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Слід відмітити, що одним із важливих аспектів сучасної державної правової політики в Україні є реформування системи запобігання і протидії корупції.

В Україні, як і в усьому світі, корупцію віднесено до головних політичних, економічних і соціальних проблем. Вона визнана

одним із найзагрозливіших явищ сучасності, що впливає на ефективність діяльності органів державної влади, гальмує економічний розвиток, несе загрозу багатьом елементам конституційного та суспільного ладу, а також національній безпеці держави. Корупція підриває засади демократичного устрою, довіру до влади, порушує принципи верховенства права, справедливості й рівності перед законом, відповідальності за вчинене діяння, чесної конкуренції; призводить до зростання тіньової економіки та падіння авторитету держави у міжнародному співтоваристві.

Реформа антикорупційної системи розпочалася із створення Президентом України Національного антикорупційного комітету та подальшого прийняття низки законодавчих актів, серед яких ключовим є Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції».

З точки зору забезпечення дієвості та ефективності антикорупційної політики держави, досягнення поставленої мети та виконання основних завдань, надзвичайно важливим є чітке визначення суб'єктів та засад її реалізації.

Виходячи зі змісту антикорупційної політики, функціонального призначення та кола повноважень, суб'єкти протидії корупції можуть бути поділені на основні групи, а саме: суб'єкти, які: визначають і забезпечують реалізацію антикорупційної політики держави; створюють і удосконалюють нормативно-правову базу протидії корупції; безпосередньо здійснюють правоохоронну діяльність у сфері боротьби з корупцією; здійснюють судовий розгляд справ про корупційні правопорушення (суд); спрямовують свою діяльність на діагностику, профілактику та запобігання корупції; здійснюють координацію антикорупційної діяльності; реалізують контроль та нагляд за діяльністю суб'єктів безпосередньої правоохоронної діяльності у сфері боротьби з корупцією; здійснюють поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення наслідків корупційних діянь; здійснюють фінансове, матеріально-технічне, інформаційне та науково-аналітичне забезпечення протидії корупції.

Усі суб'єкти протидії корупції можна поділити на такі групи:

Першу групу суб'єктів протидії корупції складають вищі державні органи – Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, яким належить прерогатива визначення

внутрішньої і зовнішньої політики держави, складовою якої є антикорупційна політика, і забезпечення її здійснення.

Друга група суб'єктів здійснює законодавче (нормативно-правове) забезпечення протидії корупції. Такими суб'єктами є: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, відповідні міністерства та відомства. Особливе місце серед цих органів відведено Верховній Раді України, від якої як єдиного законодавчого органу в нашій державі залежить якість забезпечення правового регулювання протидії корупції.

Третю групу складають суб'єкти безпосередньої правоохоронної діяльності у сфері боротьби з корупцією. Така назва цих суб'єктів є дещо умовною, оскільки правоохоронна діяльність містить реалізацію всіх правоохоронних функцій. У даному разі під безпосередньою правоохоронною діяльністю розуміємо здійснення таких функцій, як оперативно-розшукова (виявлення, припинення та документування корупційних діянь), розслідування корупційних злочинів, провадження справ про адміністративні правопорушення корупційного характеру, а також здійснення профілактичної функції.

Четверта група суб'єктів – це суди загальної юрисдикції, до компетенції яких Закон відносить судовий розгляд справ про корупційні правопорушення

Діяльність **суб'єктів п'ятої групи** головним чином пов'язана із запобіганням корупції в органах державної влади та органах місцевого самоврядування.

Шосту групу суб'єктів складають суб'єкти, які здійснюють координацію антикорупційної діяльності. Такими органами є: Генеральний прокурор України та підпорядковані йому прокурори, які координують діяльність по боротьбі із злочинністю органів внутрішніх справ, органів Служби безпеки та інших правоохоронних органів

Сьому групу суб'єктів протидії корупції утворюють органи, що здійснюють контроль та нагляд за діяльністю суб'єктів безпосередньої правоохоронної діяльності у сфері протидії корупції.

Восьма група суб'єктів протидії корупції – це, насамперед суди, а також прокурори, державні органи та органи місцевого самоврядування, які вживають заходи і приймають конкретні

рішення стосовно відшкодування заподіяної корупційними діяннями шкоди, поновлення порушених ними прав тощо.

Слід відмітити, що суб'єкти, які ведуть боротьбу з корупцією, виступають як підсистема правоохоронних органів спеціального призначення.

Їх робота підлягає розгляду з позицій системного підходу, оскільки усі вони у розв'язанні спільних задач повинні діяти як єдина система, що є складовою суб'єкта управління суспільством та суспільними процесами.

Кожний із правоохоронних органів, який входить до системи суб'єктів боротьби з корупцією, виконує насамперед власну специфічну роль щодо реалізації задач і напрямів боротьби з корупцією.

Крім того, переважна більшість спеціалізованих правоохоронних органів зорієнтована на боротьбу, в першу чергу, з організованою злочинністю, а протидія корупції визнається, в кращому випадку, як приоритетний напрям їх діяльності. Подібний аспект необхідно враховувати у тих випадках, коли законодавство країни розмежовує кримінальну та адміністративну функцію суб'єктів правоохоронної діяльності, оскільки від цього залежить коло методів та засобів виявлення і припинення корупційної поведінки та обсяг компетенції конкретного органу.

Корупція є однією з найгостріших проблем українського суспільства, це глобальне явище, що має місце у будь-якій державі світу, і навряд чи можна його викорінити взагалі, проте важливим є ступінь поширеності, який слід намагатися знизити до мінімально можливого рівня. На жаль, корупція стала невід'ємним атрибутом українського суспільства. Останнім часом боротьба з нею набуває розмаху, але все ж таки залишається малоефективною.

---

1. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 07.04.2011 р. № 3206-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3206-17

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3207-17

3. Проблеми протидії злочинності / О. Г. Кальман та ін.; за ред. проф. О. Г. Кальмана. – Х.: Новасофт, 2010. – 352 с.

Ю. С. Назар,
кандидат юридичних наук, професор,
директор інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
(Львівський державний університет
внутрішніх справ);
І. Я. Петрик,
начальник Шевченківського відділу поліції
ГУНП у Львівській області

СТРОКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ВПЛИВУ ЗА ПОРУШЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА РОЗПОРЯДНИКАМИ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

Застосування до учасників бюджетного процесу заходів впливу за порушення бюджетного законодавства повинно відбуватися з чітким дотриманням вимог матеріальних і процесуальних нормативних приписів. Серед цих вимог важливу роль відіграють вимоги щодо строків прийняття рішення про притягнення особи до бюджетно-правової відповідальності. Адже провадження щодо застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства, як і будь-яке юрисдикційне провадження, характеризується використанням процесуальних строків. При цьому вважається, що у складі такого провадження строки слугують одним із правових способів зміцнення процесуальної дисципліни [1, с. 420].

До розпорядників бюджетних коштів відповідно до положень статті 117 БК України можуть бути застосовані такі заходи впливу за порушення бюджетного законодавства: попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства; зупинення операцій з бюджетними коштами; призупинення бюджетних асигнувань; зменшення бюджетних асигнувань.

Питання щодо строків винесення попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства та застосування призупинення бюджетних асигнувань на нормативно-правовому

рівні належного регулювання не отримали. Що ж до строків прийняття рішення про застосування інших заходів впливу, а також строків, протягом яких уповноважений суб'єкт наділений правом прийняти це рішення, то вони у певній мірі визначені як на законодавчому, так і підзаконному рівні.

Підставою для застосування заходів впливу є протокол про порушення бюджетного законодавства або акт ревізії, в якому зафіксовано факт вчинення розпорядником бюджетних коштів у поточному чи минулих роках одного з порушень бюджетного законодавства. Отримання одного з цих документів вважається юридичним фактом, який зумовлює початок перебігу строків прийняття рішення про застосування відповідного заходу впливу. П. 2 Порядку зупинення операцій з бюджетними коштами (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 19 січня 2011 р. № 21 [2]) передбачено, що розпорядження про зупинення операцій з бюджетними коштами уповноважений орган приймає протягом трьох робочих днів з дня надходження протоколу про порушення бюджетного законодавства (акту ревізії).

У п. 4 та 5 Порядку зменшення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів (затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 17 березня 2011 року № 255 [3]) визначено строки ініціювання та прийняття рішення про зменшення бюджетних асигнувань. Так, у разі встановлення одного з порушень бюджетного законодавства контролюючий орган протягом десяти робочих днів з дати підписання протоколу про таке порушення або реєстрації акта ревізії, а в разі наявності заперечень (зауважень) до акта ревізії – з дати подання письмового висновку щодо таких заперечень (зауважень) подає до Міністерства фінансів (місцевого фінансового органу, головного розпорядника коштів відповідного бюджету) протокол про порушення бюджетного законодавства або засвідчену підписом керівника контролюючого органу копію акта ревізії, що скріплений печаткою такого органу. У свою чергу Міністр фінансів (керівник місцевого фінансового органу, головний розпорядник коштів відповідного бюджету) протягом п'яти робочих днів після надходження документів приймає рішення про зменшення бюджетних асигнувань у поточному бюджетному періоді розпоряднику бюджетних коштів, який вчинив порушення бюджетного законодавства.

Процесуальні питання призупинення бюджетних асигнувань регламентуються Порядком призупинення бюджетних асигнувань (затверджений наказом Міністерства фінансів України від 15 травня 2002 року № 319 [4]). Однак цей нормативно-правовий акт не містить вимог щодо строків прийняття рішення про застосування такого заходу впливу.

Таким чином, на нормативно-правовому рівні відсутні приписи щодо строків розгляду і прийняття рішення про застосування призупинення бюджетних асигнувань та попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства. Що ж до строків застосування зупинення операцій з бюджетними коштами та зменшення бюджетних асигнувань, то в одному випадку встановлено строк три робочі дні з дня надходження протоколу про порушення бюджетного законодавства, а в іншому п'ять робочих днів. Такий стан нормативно-правового регулювання не сприяє ефективному застосуванню до розпорядників бюджетних коштів заходів впливу за порушення бюджетного законодавства.

Доцільним є уніфікувати зазначені строки, доповнивши статтю 118 Бюджетного кодексу України частиною 3 такого змісту «Рішення про застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства, визначених пунктами 1–4 частини першої статті 117 цього Кодексу, приймається протягом трьох робочих днів після надходження протоколу про порушення бюджетного законодавства або акта ревізії та доданих до них матеріалів». Частини 3 та 4 статті 118 Бюджетного кодексу України вважати відповідно частинами 4 та 5.

---

1. Назар Т. Я. Терміни та строки як часові категорії в бюджетно-деліктному праві / Т. Я. Назар // Митна справа. – 2010. – № 6. – С. 416–421.

2. Про затвердження Порядку зупинення операцій з бюджетними коштами: постанова Кабінету Міністрів України від 19 січня 2011 р. № 21 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 4. – Ст. 205.

3. Про затвердження Порядку зменшення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2011 року № 255 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 20. – Ст. 832.

4. Про затвердження Порядку призупинення бюджетних асигнувань: Наказ Міністерства фінансів України від 15 травня 2002 року № 319 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 23. – Ст. 1137.

В. М. Парасюк,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу;
Н. М. Парасюк,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЄДНІСТЬ ЦИВІЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У ПИТАННІ ТЛУМАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПРИМУШУВАННЯ ДО ВИКОНАННЯ ЧИ НЕВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Процес застосування норми про примушував до виконання цивільно-правових зобов'язань, зміст якої визначено у ст. 355 КК України, є складним та неоднозначним. Головна проблема полягає у тому, що без субсидіарного застосування цивільного законодавства не можливо здійснити правильну кваліфікацію цього злочину. Натомість як засвідчує аналіз судової практики правозастосовні органи не завжди детально вдаються у тонкощі врахування іншогалузевих норм.

Поряд із цим слід констатувати, що проблемність застосування ст. 355 КК України зумовлена також відсутністю єдності тлумачення її змісту, зокрема, і в науці кримінального права. У цій науковій розвідці буде розглянуто лише один із існуючих дискусійних моментів у цій сфері врегулювання суспільних відносин, вирішення якого пропонується на підставі системного аналізу цивільного та кримінального законодавства.

Включення у конструкцію складу злочину, передбаченого ст. 355 КК України, поряд із примушуванням до виконання ще й такої форму об'єктивної сторони як примушування до невиконання цивільно-правових зобов'язань призвело до появи складнощів у визначенні її змісту. Так, у літературі стверджується, що примушування до невиконання цивільно-правового зобов'язання є висловленою в категоричній формі наполегливою пропозицією

потерпілому негайно чи в обумовлений час не вчиняти конкретні дії щодо предмета цивільно-правового зобов'язання [1, с. 362]. Як приклад дій, які можуть утворювати цю форму об'єктивної сторони наводиться вимога не передавати в користування приміщення чи річ за договором оренди, не звільняти продану квартиру, сплатити гроші раніше передбаченого договором строку тощо. Таким чином можна зробити висновок, що науковців включають до розглядуваної форми об'єктивної сторони як правомірну, так і неправомірну вимогу суб'єкта злочину до потерпілого. Розглядаючи концепцію складу злочину, передбаченого ст. 355 КК України, з точки зору кримінально-правового захисту порядку укладення та належного виконання цивільно-правових зобов'язань, то спірним слід визнати включення у його конструкцію дій, які вказують на суперечливу вимогу висловлену до сторін зобов'язання. Досліджуючи ознаки цього складу злочину М. Г. Арманов пише, що вимога, яку висловлює винний повинна бути завжди правомірною, а не протиправною [2, с. 121]. Не можемо погодитися із науковцем у тому, що із тексту диспозиції ч. 1 ст. 355 КК України слід виключити як одну з форм об'єктивної сторони «примушування до невиконання цивільно-правових зобов'язань». Однак, як видається, при визначенні змісту цієї ознаки слід відштовхуватися від випадків порушення установленого цивільним законодавством порядку припинення зобов'язання.

Із припиненням зобов'язання відбувається розрив існуючих між сторонами відносин, оскільки їх суб'єктивні права та обов'язки вважаються повністю реалізованими. За загальним правилом зобов'язання припиняється виконанням, проведеним належним чином. Підстави припинення зобов'язання визначаються законом, але можуть бути встановлені і в договорі. Окремо обумовлюється положення про те, що припинення зобов'язання на вимогу однієї із сторін допускається лише у випадках, встановлених договором або законом. Підстави припинення зобов'язання класифікуються. Одним із таких критеріїв в науці визначається воля учасників щодо припинення зобов'язання [3, с. 32]. Незалежно від волі сторін припинення зобов'язання відбувається відповідно до підстав, які передбачені ст. ст. 606-609 ЦК України. Відсутність волевиявлення для припинення зобов'язання, наприклад, у випадку неможливості виконання зобов'язання у зв'язку з обставинами, за які жодна із сторін не відповідає чи ліквідації юридичної особи (боржника або

кредитора), є законодавчо передбачуваною можливість для розірвання зобов'язальних відносин. Примушування до виконання зобов'язання із застосуванням фізичного чи психічного насильства, коли наявна одна із розглядуваної групи підстав, не може бути кваліфіковано за ст. 355 КК України. Висловлена вимога про виконання зобов'язання є запізнілою, оскільки ліквідовані підстави існування суб'єктивних прав та обов'язків учасників зобов'язальних відносин. Як видається такі дії не можуть бути кваліфіковані і як самоправство, оскільки носять інформативний характер, тоді як для ст. 356 КК України характерно реалізація винним свого дійсного чи уявного права всупереч встановленому законом порядку шляхом вчинення фізичної дії, яка оспорюється потерпілим. Проте кримінально-правову оцінку має одержати застосовуване насильство за статтями, якими передбачена кримінальна відповідальність за злочини проти життя і здоров'я особи (розділ II Особливої частини КК України).

Окрему групу становлять підстави припинення зобов'язання угодою сторін, до яких відносять новацію, відступне та прощення боргу [4, с. 75]. Незважаючи на те, що ключовим аспектом цих підстав є наявність волевиявлення сторін, законодавець визначає межі, в яких має відбуватися таке розірвання відносин. При цьому не допускається невмотивована вимога однієї сторони щодо реалізації іншою своїх суб'єктивних прав та обов'язків за умовами укладеного зобов'язання.

Так, наприклад, відповідно до ст. 605 ЦК України, зобов'язання припиняється внаслідок звільнення (прощення боргу) кредитором боржника від його обов'язків, якщо це не порушує прав третіх осіб щодо майна кредитора. Відтак, якщо сторони мають право припинити зобов'язання за спільним волевиявленням, то примушування винним потерпілого до невиконання зобов'язання з погрозою насильства, знищенням або пошкодженням майна слід кваліфікувати за ст. 355 КК України. Таким чином під примушуванням до невиконання цивільно-правового зобов'язання з погрозою насильства над потерпілим або його близькими родичами, пошкодження чи знищення їх майна має розумітися рішуче висловлена вимога про припинення зобов'язання з підстав, відповідно до яких законодавством дозволяється розірвання відносин за волею сторін. Інші випадки примушування до невиконання цивіль-

но-правового зобов'язання слід кваліфікувати за наявності підстав як самоправство та (або) злочини проти життя і здоров'я особи.

1. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 2. – Луганськ: Вид-во «Елтон-2», 2012. – 704 с.

2. Арманов М. Г. Деякі аспекти вдосконалення законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за «самоправні» злочини / М. Г. Арманов // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди // «Право». – 2007. – Вип. 9. – С. 119–126.

3. Сенін Ю. Л. Підстави припинення зобов'язань та місце новації серед цих підстав / Ю. Л. Сенін // Вісник Верховного Суду України. – 2012. – № 3 (139). – С. 30–35.

4. Боднар Т. В. Способи припинення зобов'язання / Т. В. Боднар // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. – 1999. – Вип. 45. – С. 72–83.

С. П. Пекарський,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри спеціальних дисциплін
та адміністративної діяльності
(Донецький юридичний інститут
МВС України)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СИСТЕМИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

В умовах структурних та системних змін діалектики забезпечення правоохоронної функції у минулому році розпочався процес формування патрульної поліції України. Безпосередньо наказом МВС України від 16.03.2015 № 276 було затверджено «Положення про організацію курсів первинної професійної підготовки (спеціалізації) працівників підрозділів патрульної служби» [1]. Своєю чергою з метою якісного забезпечення професійної підготовки працівників підрозділів патрульної служби першим заступником Міністра внутрішніх справ Е. Згуладзе-Глуксман 06.08.2015 було затверджено «Навчально-тематичний план первинної професійної підготовки

(спеціалізації) працівників підрозділів патрульної служби». Надання базових знань та практичних навичок, які необхідні для ефективного виконання професійної діяльності працівників підрозділів патрульної служби, який складається з переліку дисциплін (предметів), а також рольових ігор, стало метою цього курсу. Також навчальним планом визначені дисципліни, які повинні опанувати працівники підрозділів патрульної служби для того, щоб ефективно виконувати покладені на них службові обов'язки. Слід зазнати, що проведення навчальних занять на курсах первинної професійної підготовки (спеціалізації) працівників підрозділів патрульної служби відрізнялося від надання традиційних освітніх послуг у вигляді лекційних, семінарських та практичних занять. У першу чергу вимагається не лише вербальний виклад теоретичного та практичного матеріалу, а творчий підхід тренера з використанням новітніх педагогічних методик та мультимедійних технологій з освоєння навчального матеріалу.

Відповідно до наказу МВС України «Про затвердження Положення про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції України», листа Департаменту персоналу, організації освітньої та наукової діяльності МВС України «Про організацію підвищення кваліфікації поліцейських патрульної поліції» у вищих навчальних закладах системи МВС України у вересні 2016 року розпочалися курси підвищення кваліфікації поліцейських патрульної поліції Управлінь патрульної поліції. Тематика курсів для патрульної поліції визначалася з урахуванням досвіду діяльності патрульної поліції в Україні.

Паралельно з реформуванням патрульної поліції, їх фахової підготовки та перепідготовки в Україні проходив процес атестації працівників підрозділів, які безпосередньо протидіють злочинності. Так, розпочато процес реформування підрозділів кримінальної поліції, органів досудового розслідування та підрозділів превентивної діяльності. Предметом даного дослідження є система підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції, у складі якої функціонують міжрегіональні територіальні органи, а саме Департаменти: протидії наркозлочинності, внутрішньої безпеки, кіберполіції, захисту економіки. Окрім того, структурні зміни відбуваються в Департаментах: карного розшуку, кримінальної розвідки, боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. Також безпосередньо

до структури Національної поліції у складі кримінальної поліції входять: Департамент оперативної служби, Департамент оперативно-розшукових заходів, Управління виявлення небезпечних матеріалів та екологічних злочинів [2].

На нашу думку, провідну роль в даному процесі повинні відігравати вищі навчальні заклади системи МВС України. Саме тому вважаємо, що навчальний план підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції ступеня бакалавра за спеціальністю «Право» повинен мати термін навчання 4 роки та передбачати здобуття особою теоретичних знань, практичних умінь та навичок, достатніх для якісного виконання обов'язків з протидії злочинності за оперативно-розшуковою спеціалізацією. Освітньо-професійна програма в начальних закладах зі специфічними умовами навчання [3], які перебувають в сфері управління МВС, повинна передбачати опанування ряду специфічних дисциплін спеціалізації, вивчення яких є обов'язковим для подальшої професійної діяльності підрозділів кримінальної поліції.

Орієнтиром для розробки навчального плану для підготовки здобувачів за державним замовленням для підрозділів кримінальної поліції є «Типовий навчальний план підготовки здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра галузь знань «Право» (08) за спеціальністю «Право» (081) терміном на 4 роки», який затверджений Міністром внутрішніх справ України А. Б. Аваковим 25.06.2015 [4]. Структура плану містить нормативну частину, яка складається з: циклу дисциплін гуманітарної і соціально-економічної підготовки, циклу дисциплін природничо-наукової (фундаментальної) підготовки, циклу дисциплін професійної та практичної підготовки. Окрім того даний план дає можливість в розділі 2.2 «Дисципліни професійної та практичної підготовки за вибором курсанта (оперативно-розшукова спеціалізація)» запланувати навчальні дисципліни, які відповідають вимогам фахової підготовки працівників підрозділів кримінальної поліції.

Як приклад, враховуючи норми антикорупційного законодавства пропонуємо в розділі 2.2 «Дисципліни професійної та практичної підготовки за вибором курсанта» передбачити навчальну дисципліну «Організаційно-правові засади запобігання та протидії корупції» обсягом 3 кредити ECTS, загальним обсягом 90 годин, форма контролю – залік.

Також для навчального плану оперативно-розшукової спеціалізації пропонуються наступні навчальні дисципліни:

– «Організаційно-правові засади діяльності підрозділів кримінальної поліції», 6 семестр, обсягом 3 кредити ECTS, загальним обсягом 90 годин, форма контролю – залік;

– «Оперативно-розшукова діяльність (загальна частина)», 5–6 семестр, обсягом 6 кредитів ECTS, загальним обсягом 180 годин, форма контролю – екзамен;

– «Оперативно-розшукова діяльність (особлива частина)», 7 семестр, обсягом 4 кредити ECTS, загальним обсягом 120 годин, форма контролю – екзамен;

– «Негласні слідчі (розшукові) дії», 7 семестр, обсягом 3 кредити ECTS, загальним обсягом 90 годин, форма контролю – залік;

– «Конфіденційне співробітництво», 7 семестр, обсягом 3 кредити ECTS, загальним обсягом 90 годин, форма контролю – залік;

– «Психологія оперативно-розшукової діяльності», 7 семестр, обсягом 3 кредити ECTS, загальним обсягом 90 годин, форма контролю – залік.

У 7-му семестрі необхідно передбачити курсову роботу за оперативно-розшуковою спеціалізацією. Окремої уваги потребує практика та стажування за спеціалізацією в практичних підрозділах кримінальної поліції, а також, що є актуальним у сучасних умовах проведення АТО – тактико-спеціальна підготовка.

Загальною умовою даного структурування навчальних дисциплін по семестрам є обов'язковість попереднього вивчення «Режиму секретності» кримінального права, як загальної так і особливої частин. Також попередньо необхідно вивчити кримінальне процесуальне право. Це обумовлено тим, що майбутні працівники підрозділів кримінальної поліції при вивченні навчальних дисциплін оперативно-розшукової спеціалізації повинні оперувати теоретичними категоріями як кримінального права так і кримінального процесуального права. На нашу думку дотримання даної послідовності є обов'язковою, оскільки без даних знань умінь та навичок щодо кваліфікації злочинів, здійснення слідчих (розшукових) дій, дотримання вимог режиму секретності щодо збереження державної та службової таємниці планування та організація проведення оперативно-розшукових заходів буде не можливим. Своєю чергою

при організації курсів підвищення кваліфікації необхідно впроваджувати наявний досвід організації та планування проведення навчальних занять для підготовки працівників патрульної поліції.

Підводячи підсумок зазначаємо, що нами була розглянута система фахової підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції. Організація даної підготовки повинна відповідати вимогам Закону України «Про вищу освіту» [3], Закону України «Про Національну поліцію» [5] іншим нормативно-правовим актам МОН та МВС України щодо організації освітнього процесу у вищих навчальних закладах системи МВС України.

---

1. Положення про організацію курсів первинної професійної підготовки (спеціалізації) працівників підрозділів патрульної служби: затверджено Наказом МВС України від 16.03.2015 № 276.
2. Структура Національної поліції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1795723
3. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37–38. – Ст. 2004.
4. Типовий навчальний план підготовки здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра галузь знань «Право» (08) за спеціальністю «Право» (081): затверджений Міністром внутрішніх справ України А. Б. Аваковим 25.06.2015.
5. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.

С. М. Перепьолкін,
кандидат юридичних наук, доцент, старший викладач
кафедри теорії та історії держави і права
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

НЕДОСКОНАЛЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ТА НОРМОТВОРЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

2 липня 2015 року Верховною Радою України було прийнято Закон України № 580-VIII «Про Національну поліцію України», проект якого було надіслано до Ради Європи (далі – РЄ) 4 червня 2015 року з метою проведення перевірки на відповідність низці європейських стандартів, які могли б допомогти українській владі

у проведенні реформ з перетворення поліції на суспільно орієнтовану демократичну поліцейську службу. До таких стандартів, зокрема, належать рішення Європейського суду з прав людини, Керівні принципи Комітету міністрів РЄ, висновки та інші документи Комісара з прав людини, а також різні документи РЄ та стандарти охорони правопорядку Організації з безпеки і співробітництва в Європі.

На основі аналізу, проведеного експертами РЄ Ральфом Рошем та Франсеском Гільєном Ласьєррою, було підготовлено коментар Генерального директорату з прав людини та верховенства права РЄ, положення якого взято за основу для підготовки проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Національну поліцію» (щодо виконання рекомендацій, які містяться у коментарях Генерального директорату з прав людини та верховенства права РЄ)», зареєстрованого 2 червня 2016 р. № 4753 (далі – Проект). В цілому автори Проекту вибірково врахували запропоновані європейськими експертами рекомендації. Окремі пропозиції недостатньо аргументовані та носять дискусійний характер.

Зупинимось на окремих пропозиціях Проекту більш детально.

По-перше, працюючи над удосконаленням системи Національної поліції, автори Проекту пропонують виключити зі складу поліції органи досудового розслідування, посилаючись на дублювання їх повноважень з кримінальною поліцією, та поліцію охорони, вказуючи на те, що її діяльність виходить за межі діяльності поліції. На нашу думку, запропоновані зміни недостатньо аргументовані авторами та не підкріплені належними матеріалами (порівняльний аналіз повноважень).

По-друге, пропонуючи зміни до ст. 31 Закону, автори Проекту приписали їй назву ст. 32 Закону – «Перевірка документів особи». Аналогічна ситуація стосується запропонованих до змісту статті змін. Більш того, запропоновані до помилково вказаного п. 4 ст. 31 Закону зміни не збігаються текстуально з відповідними пропозиціями до п. 4 ст. 32 Закону, тому складно визначити, яка з вказаних редакцій п. 4 ст. 32 (31) Проекту є остаточною.

Аналізуючи зміст ст. 33 Закону «Опитування особи», авторами Проекту пропонується виключити з її ч. 1 речення: «Для опитування поліцейський може запросити особу до поліцейського приміщення».

Обґрунтовуючи відповідну дію, автори посилаються на необхідність усунення випадків незаконного затримання особи, ведення особи в оману або здійснення на неї психологічного тиску. Водночас словосполучення «може запросити» не зобов'язує особу безумовно виконувати звернення поліцейського та залишає за особою право відмовитись від такої пропозиції.

У ст. 34 Проекту пропонується під час проведення поверхневої перевірки обов'язково здійснювати відеофіксацію усього процесу поверхневої перевірки. Після чого поліцейський зобов'язаний: «повністю показати особі відеозапис поверхневої перевірки цієї особи, її речей чи транспортного засобу». На нашу думку, запропоновані положення потребують додаткового доопрацювання.

По-перше, яким чином наряд патрульної поліції матиме можливість здійснювати одночасно проведення поверхневої перевірки та її відео фіксацію, не зменшуючи контролю за заходами власної безпеки.

По-друге, вказівка на обов'язок поліцейського показати особі повністю відеозапис поверхневої перевірки, на нашу думку, потребує викладення в іншій редакції, а саме: «показати на вимогу особи», виклавши відповідне речення у наступній редакції: «На вимогу особи поліцейський зобов'язаний показати особі відеозапис поверхневої перевірки цієї особи, її речей чи транспортного засобу». До речі, запропоновані у Проекті зміни до ст. 34 Закону (з урахуванням нашої позиції) доречно віднести до конкретної її частини, наприклад, ч. 8.

При цьому у змісті ч. 8 ст. 34 Закону доречно відобразити положення, запропоновані в ч. 3 ст. 40 Проекту, бо вони тотожні за змістом із пропозиціями, запропонованими до ст. 34 Закону.

Суттєві зміни пропонується внести до розділу VII «Загальні засади проходження служби в поліції». Мова йде про: уточнення гарантій професійної діяльності поліцейського; можливості службового сумісництва поліцейських; граничний вік перебування на службі в поліції; види спеціальних звань поліцейських; присвоєння спеціальних звань тощо.

Так, наприклад, у проекті нової редакції ст. 80 «Види спеціальних звань поліцейських» авторський колектив Проекту розмежовує спеціальні звання поліцейських та спеціальні звання поліцейських кримінальної поліції. Однак в категорії «3) спеціальне звання

вищого складу поліції: Генеральний інспектор поліції» вказані спеціальні звання є однаковими. Можемо припустити, що має місце технічна помилка, бо розробниками Проекту запропоновані положення додатково не роз'яснено.

Передбачені у Проекті і зміни в освітній сфері. Так, прикінцеві та перехідні положення Закону пропонується доповнити п. 19, у якому, зокрема, вказується:

«2) вищі навчальні заклади III-IV рівня акредитації, що знаходяться у підпорядкуванні Міністерства внутрішніх справ України, передаються Міністерству освіти і науки України з збереженням професорсько-викладацького складу, в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України;

3) на базі навчально-тренувальних центрів навчальних закладів, що знаходяться у підпорядкуванні Міністерства внутрішніх справ України, утворюються Поліцейські школи для первинної професійної підготовки поліцейських».

Виконати передбачені дії планується протягом трьох років з дня набрання чинності законом, що нами розглядається зараз у вигляді Проекту.

Слід зауважити, що вказане передання відомчих навчальних закладів є лише одним із обговорюваних напрямів реформування системи вищої освіти, крім якого є і інші.

Зокрема, залишення вищих навчальних закладів у системі Міністерства внутрішніх справ та введення двоступеневої освіти, причому після закінчення першого ступеня (рівня) передбачається практична діяльність випускників. І лише частина з них, ті, які виявлять бажання, зможуть продовжити навчання на іншому ступені (рівні).

При цьому значна частина навчальних дисциплін буде викладатись інструкторами – практичними працівниками Національної поліції.

Така модель навчання буде сприяти якісній підготовці спеціалістів для системи Міністерства внутрішніх справ і враховує специфіку роботи працівника Національної поліції України.

Тому суб'єктам законодавчої ініціативи варто врахувати існуючі моделі розвитку відомчої освіти для забезпечення реалізації мети вищої освіти і забезпечення фахівцями відповідної сфери діяльності державних органів.

С. І. Перлін,
директор Харківського НДЕКЦ
МВС України

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ПРАЦІВНИКАМИ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ

Покращення якісного рівня протидії злочинності може бути досягнуте шляхом вдосконалення та оптимізації діяльності органів досудового розслідування. В свою чергу ефективна слідча діяльність зумовлена насамперед умілим застосуванням сучасних науково-технічних засобів і методів, що сприяє розширенню спектра джерел доказової інформації у кримінальному провадженні.

У ході та у рамках реформування МВС України відбулося й реформування відомчих експертних підрозділів. Внаслідок зазначених змін був створений самостійний підрозділ – Експертна служба МВС України, функції якого полягають переважно в судово-експертному забезпеченні кримінального провадження. При цьому застосування техніко-криміналістичних засобів на стадії досудового розслідування покладається на криміналістичні підрозділи Національної поліції України.

Слідчі підрозділи, що увійшли до складу Національної поліції, та експертні підрозділи, що залишилися у складі Експертної служби МВС, вимушені будувати своє співробітництво виключно у формі взаємодії

Наказом МВС України №1343 від 03. 11. 2015 затверджено Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України. Положення визначає, що Експертна служба Міністерства внутрішніх справ України є системою державних спеціалізованих установ судової експертизи, діяльність якої спрямовується і координується МВС України. Експертна служба МВС безпосередньо підпорядковується Міністру внутрішніх справ України. Експертна служба МВС складається з Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС та територіальних підрозділів – науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів. Основними завданнями Експертної служби МВС України є:

здійснення судово-експертної діяльності; огляд місць подій; забезпечення залучення працівників Експертної служби МВС України до досудового розслідування та судового розгляду; у межах компетенції проведення експертних досліджень на договірних засадах з питань, що становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб, з урахуванням передбачених обмежень; проведення сертифікаційних та інших випробувань, а також оцінки відповідності продукції, процесів і послуг, виконання інших робіт у межах своєї компетенції; проведення відповідно до законодавства оцінки майна, майнових прав та здійснення професійної оціночної діяльності; забезпечення функціонування обліку знарядь кримінальних правопорушень та інших об'єктів; забезпечення функціонування інформаційно-пошукових систем, обробка персональних даних у межах повноважень, визначених законом, забезпечення режиму доступу до інформації; здійснення спеціальних вибухотехнічних робіт з пошуку і знешкодження вибухонебезпечних предметів, пристроїв, що використовуються з терористичною метою; підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників Експертної служби МВС як судових експертів, спеціалістів-криміналістів і спеціалістів-вибухотехніків (п. 3 Положення про Експертну службу МВС України).

Наказом МВС України від 03.11.2015 № 1339 затверджена Інструкція, якою встановлюється порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події (далі – Інструкція). Зокрема, встановлено, що спеціалізована пересувна лабораторія Експертної служби МВС може залучатися до участі у проведенні огляду місця події у кримінальному провадженні за письмовим (як виняток, за усним, з подальшим оформленням у письмовій формі) клопотанням керівника органу досудового розслідування або особи, що виконує його обов'язки, у разі виникнення об'єктивних обставин, пов'язаних із вчиненням: убивства або умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого із застосуванням вогнепальної зброї; розбійного нападу із застосуванням вогнепальної зброї з постраждалими особами; зґвалтування неповнолітньої чи неповнолітнього, малолітньої чи малолітнього або таке, що спричинило особливо тяжкі наслідки; дорожньо-транспортної

пригоди, під час якої загинуло двоє і більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро і більше осіб; пожежі, під час якої загинуло двоє і більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро і більше осіб; вибуху, загрози вибуху або виявлення саморобних вибухових пристроїв (п. 1 розділу ІІІ Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події).

Аналіз положень зазначених нормативно-правових актів дає підстави стверджувати про значне звуження можливостей застосування техніко-криміналістичних засобів та використання спеціальних знань під час розслідування злочинів.

Так, відповідно Інструкції до огляду місця події зазвичай залучаються співробітники Національної поліції – інспектори-криміналісти, старші інспектори-криміналісти, техніки-криміналісти, керівники секторів техніко-криміналістичного забезпечення слідчих дій.

Працівники Експертної служби МВС у складі спеціалізованої пересувної лабораторія Експертної служби МВС може залучатися до участі у проведенні огляду місця події тільки у п'яти, чітко зазначених, випадках. Також, виходячи з положень Інструкції, працівники Експертної служби МВС, якщо вони не входять до складу спеціалізованої пересувної лабораторії, залучатися до огляду місця події не можуть.

На нашу думку, таке обмеження недоцільне, оскільки підрозділи Експертної служби мають у своєму штаті досвідчених фахівців, користуються у своїй діяльності найсучаснішою технікою для виявлення, фіксації, вилучення та дослідження різноманітних слідів та інших речових доказів.

Також визиває певні сумніви порядок залучення спеціалізованої пересувної лабораторії Експертної служби МВС для участі у огляді місця події. Вимога оформлення письмового клопотанням керівника органу досудового розслідування призводить до втрати стратегічно важливого часу, що в свою чергу може привести до зміни, пошкодження, втрати слідів злочину та іншої доказової інформації. Зазначена у Інструкції виняткова можливість усного клопотання не має обґрунтованих та чітко визначених випадків застосування.

Таким чином, підрозділи досудового розслідування та Експертної служби МВС втрачають можливість ефективної та швидкої взаємодії у своєї діяльності.

Зокрема, слід розуміти, що інспектори-криміналісти слідчих підрозділів поліції фактично є технічними помічниками слідчого, повністю підпорядковані керівнику органу досудового розслідування. Їх основні функції полягають у правильному застосуванні технічних засобів під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Водночас фахівці експертної служби, у випадках залучення їх як спеціалістів, є повністю неупередженими, більш кваліфікованими та значно краще технічно оснащеними. Оскільки до їхніх основних функцій відноситься проведення судових експертиз, зазначені фахівці можуть більш якісно працювати з речовими доказами на місці події в аспекті подальшої перспективи експертних досліджень.

Підсумовуючи викладене відзначимо, що питання взаємодії між підрозділами досудового розслідування Національної поліції та Експертної служби МВС України підлягає подальшому вивченню та вдосконаленню. Невідкладно потребують розробки нормативно-правові акти ї щодо регламентації взаємодії зазначених органів.

А. С. Політова,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін та судових експертиз
(Донецький юридичний інститут МВС України)

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Для сучасного українського суспільства, однією із найбільш актуальних проблем, є проблема протидії злочинності. Протидія злочинності вимагає інтегрованого підходу, такої правової форми, в якій би гармонійно і ефективно поєднувалися різні прийоми.

З середини 90-х років XX століття на всіх рівнях українського суспільства, починаючи з вищих державних, різноманітних громадських об’єднань, у працях науковців, засобах масової інформа-

ції та численних опитуваннях громадян відзначається значне поширення корупції. Зокрема, у проведених соціологічних дослідженнях відзначається, що корупцією охоплено усі ланки апарату управління, судову систему, правоохоронні органи, установи та заклади, які покликані обслуговувати населення, задовольняти його життєво важливі потреби. Тому не є дивним визнання корупції на загальнодержавному рівні як реальної загрози національній безпеці країни, а протидія їй – найвищий пріоритет держави.

Є. Невмержицький пояснюючи високий рівень корупції в Україні відзначає, що корупція завжди зростає там і тоді, коли країна перебуває на стадії модернізації. Україна переживає зараз не просто модернізацію, а конкретних суспільних державних і економічних відносин. Тому не дивно, що вона слідує загальним закономірностям розвитку, в тому числі негативним [1, с. 45].

В останні роки в Україні у сфері протидії корупції зроблено досить багато – прийнято Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VIII «Про запобігання корупції», Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VIII «Про Національне антикорупційне бюро України», Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1699-VIII «Про засади антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки», Закон України від 13 травня 2014 р. № 1261-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України», Закон України від 10 листопада 2015 р. № 772-VIII «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» та низку інших законодавчих актів антикорупційного спрямування, Постановами Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 265 затверджено Державну програму щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015-2017 роки; від 4 вересня 2013 р. № 706 «Питання запобігання та виявлення корупції»; від 4 грудня 2013 р. № 949 – Положення про Урядового уповноваженого з антикорупційної політики; від 24 лютого 2016 р. № 104 «Про утворення Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» тощо. Однак, ці та інші заходи, здійснювані

в державі та суспільстві, не призвели до відчутних позитивних результатів у сфері протидії корупції.

Криміногенна ситуація, яка склалася в Україні, характеризується, зокрема, небувалим поширенням корупційних проявів. У вітчизняній і зарубіжній кримінологічній літературі широко вживаються і такі терміни, як «корупційна злочинність», «злочини з ознаками корупції», «корупція, її прояви, хабарництво та інші злочини у сфері службової діяльності», «злочини у сфері службової діяльності». Тому, на наш погляд, необхідно визначити поняття «корупційної злочинності».

На думку І. Мезенцевої, поняття корупційної злочинності не варто ототожнювати із сукупністю корупційних злочинів, які передбачені Особливою частиною КК України. На її погляд, на основі загальнотеоретичних визначень злочинності поняття «корупційна злочинність» можна розглядати як історично мінливе, відносно масове, стійке, самодетермінуюче, соціально негативне явище, що становить систему корупційних злочинів» [2, с. 76]. Подібної точки зору щодо розуміння корупційної злочинності дотримуються й М. Карпенко та В. Пашковський [3, с. 76].

Згідно з позицією О. В. Шевченко корупційна злочинність являє собою сукупність умисних злочинів, що вчиняються особами шляхом використання наданих їм владних або службових повноважень, із корисливих мотивів та з метою незаконного отримання неправомірної вигоди матеріального або нематеріального характеру для себе чи третіх осіб або ж шляхом надання пропозицій таких вигод іншим особам із метою незаконного використання наданих їм ладних або службових повноважень [4, с. 188]. Існує і така точка зору, що під «корупційною злочинністю» («злочинами з ознаками корупції») розуміють сукупність умисних злочинів, які вчинюються службовою особою з корисливих мотивів, інших особистих інтересах третіх осіб з використанням влади або службового становища [5, с. 195–196].

Проведений нами аналіз щодо визначення поняття «корупційної злочинності» дозволяє видалити такі риси, що властиві цьому виду злочинності, зокрема: по-перше, що це умисні злочини; по-друге, вони вчиняються службовими особами; по-третє, вчиняться з корисливих мотивів та з метою незаконного отримання неправомірної вигоди; по-четверте, вчиняються шляхом використанням

влади або службового становища; по-п'яте, отримання для себе чи третіх осіб матеріальних або нематеріальних благ, а також надання пропозицій щодо отримання такої вигоди іншими особам.

Отже, розглядаючи корупційну злочинність ми будемо аналізувати злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг, а також злочини, які відповідно до примітки 1 до ст. 45 КК України віднесені законодавцем до корупційних злочинів.

О. Кулік вказує, що злочини у сфері службової діяльності протягом 2002–2011 рр. становили в середньому 3,8% від усіх зареєстрованих посягань. Їх кількість була відносно стабільною і дорівнювалась у середньому 17603. У 2002–2003 рр. реєструвалось трохи більше – 18000 таких діянь, у наступному році мало місце зниження до 16856 (-7,7%), а у 2005 р. – зростання до 18907 (+12,2%), що було найвищим показником за ці роки. У 2006-2007 рр. чисельність посягань цієї категорії скоротилася на 11,0% і дорівнювала 16834, а у 2008–2010 рр. перебувала на рівні середнього показника за цей період. У 2011 р. кількість посягань у сфері службової діяльності скоротилась на 11,2% і дорівнювала 15969. Частка цих діянь серед усіх зареєстрованих злочинів коливалася в межах від 3,2% у 2004 р. до 4,7% у 2008 р., а у 2011 р. зменшилась до 3,1% [6, с. 62].

Щодо 2012 р., то за період із 1 січня до 19 листопада МВС України задокументовано 927 кримінальних справ за фактами хабарництва. За рік зафіксовано 380 фактів хабарництва, де сума хабара складала від 10 до 30 тис. грн. Вдвічі менше – 156 разів – у справах фігурувала сума від 30 до 100 тис. грн. 109 фактів хабарництва зафіксовано на суму, що перевищує 100 тис. грн. Більше 100 тис. грн. вимагали в Чернівецькій області (25 фактів). На другому місці був Київ – 18 фактів. Популярний хабар у розмірі від 30 до 100 тис. грн. у Києві (19 фактів), а також Криму (16 фактів). Від 10 до 30 тис. грн. вимагають найчастіше в Києві (36), Луганській (32) та Дніпропетровській (29) областях. Рекордна сума хабара складала в 2012 р. 11 мільйонів доларів США. Найчастіше хабарників виявляють у системі освіти, земельних відносинах та охороні здоров'я [7].

Протягом 2013 року відповідно до статистичних даних МВС України було зареєстровано 2368 корупційних злочинів, зокрема: ч. 2 ст. 191 КК – 410, ст. 364 – 247, ст. 364^1 – 17, ст. 365 – 23,

ст. 365^2 – 1, ст. 366 – 55, ст. 368 – 1072, ст. 368^2 – 2, ст. 368^3 – 75, ст. 368^4 – 12, ст. 369^2 – 80, ч. 2 ст. 410 – 37, ч. 1 ст. 423 – 17, інші корупційні – 320. Разом з тим, відповідно до Звіту про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції у 2013 р., підготовленої Міністерством юстиції України, до суду направлено 2345 кримінальних справ з обвинувальним актом щодо корупційних злочинів. В цілому упродовж 2013 року за вчинення кримінальних корупційних правопорушень засуджено 799 осіб, в тому числі 74 – до позбавлення волі, 18 – до обмеження волі, 3 – до арешту, 1 – до виправних робіт, 1 – до громадських робіт, 215 – до штрафу, до 3-х осіб застосовано позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю, а до 2-х осіб – службове обмеження для військовослужбовців.

Щодо 2014 року, то у цей рік було зареєстровано 2396 корупційних злочинів, зокрема: ч. 2 ст. 191 КК – 524, ст. 364 – 169, ст. 364^1 – 16, ст. 365 – 20, ст. 365^2 – 1, ст. 366 – 38, ст. 368 – 1038, ст. 368^2 – 1, ст. 368^3 – 66, ст. 368^4 – 13, ст. 369^2 – 122, ч. 2 ст. 410 – 24, інші корупційні – 364. Але відсоток закритих кримінальних проваджень по відношенню до облікованих за 2014 рік склав близько 75%.

Крім того, великим залишається відсоток справ, у яких не прийнято рішення. Не зменшилась кількість корупційних правопорушень і у 2015 р. (зареєстровано – 2493), і у 2016 р. (за 6 місяців – 1045).

Таким чином, відомості офіційної статистичної звітності не відображають справжнього рівня корупційної злочинності, оскільки у системно корумпованій країні правоохоронні органи так само вражені корупцією, як і інші сфери держави.

Підтвердженням цього є співвідношення переданих до суду і закритих кримінальних проваджень. А оскільки корупційним правопорушенням притаманний найвищий ступінь латентності, наявні статистичні дані є лише віддзеркаленням «бажання» реальних перетворень і підтверджують тезу про тотальну імітацію боротьби з корупцією.

Тому наявність спеціалізованих антикорупційних органів та етичних стандартів державних службовців не є показовими чинниками запобігання вчиненню корупційних діянь. Це ще раз доводить, що існує пряма залежність між економічним рівнем розвитку

держави та рівнем корупції в країні – чим вище такий рівень, тим менший рівень корупції.

1. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії: монографія / Є. В. Невмержицький. – К.: КНТ, 2008. – 368 с.

2. Мезенцева І. Визначення предмета корупційних злочинів / І. Мезенцева // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2014. – № 5 (38). – С. 76–81.

3. Карпенко М. І. Сучасні ознаки корупційної злочинності та їх зміст / М. І. Карпенко, В. В. Пашковський // Юридична наука. – 2013. – № 5. – С. 54–61.

4. Шевченко О. В. Кримінологічна характеристика та запобігання корупційній злочинності: дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. В. Шевченко. – К.: НАВС, 2012. – 241 с.

5. Проблеми протидії злочинності: підручник / О. Г. Кальман, І. М. Козьяков, В. В. Куц, Б. В. Лизогуб, С. С. Мірошниченко, О. М. Подільчак, А. М. Толочко, М. С. Туркот; за ред. проф. О. Г. Кальмана. – Харків: Видво ТОВ фірма «Новасофт», 2010. – 352 с.

6. Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку XXI століття: монографія / О. Г. Кулик. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 272 с.

7. В МВД рассказали о масштабах украинской коррупции // Подробности. – 2013. – 10 мая [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://podrobnosti.ua/criminal/2013/05/10/904031.html

Є. В. Пряхін,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики, судової
медицини та психіатрії
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Проблема профілактики правопорушень була і залишається актуальною для українського суспільства. Їй приділяли увагу фахівці різних галузей правової науки. Однак, незважаючи на значну кількість праць з цього приводу, її методологічні засади, сутність, особливості та призначення потребують подальшого з'ясування та уточнення. У найзагальнішому розумінні, профілактика – це

система (сукупність, комплекс) заходів, спрямованих на запобігання якогось негативного явища.

Наприклад, у енциклопедичному юридичному словнику профілактика злочинності визначається як комплекс заходів, спрямованих на запобігання вчинення злочинів. Значення профілактики як головного напряму протидії злочинності визначається трьома обставинами: 1) це найбільш гуманний спосіб підтримання правопорядку, забезпечення безпеки суспільства (в тому числі захист нестійких членів суспільства від подальшого морального падіння); 2) це найбільш ефективний засіб протидії злочинності, адже покарання як регулятор людської поведінки має обмежені можливості; 3) це велика економія ресурсів суспільства, оскільки дешевше запобігти злочинові, ніж витрачати кошти на його розслідування, утримання правоохоронних органів тощо. За ієрархією у науковій літературі розрізняють три рівні (види) профілактики: загальносоціальну, спеціально-кримінологічну та індивідуальну профілактику [1, с. 765]. Перший рівень передбачає вирішення економічних, соціальних, ідеологічних, політичних, культурно-виховних, організаційних та інших проблем у житті суспільства. Другий рівень пов'язаний із проведенням різноманітних заходів у конкретних соціальних групах, колективах, де складаються конфліктні ситуації, визрівають негативні явища. Третій – це робота з особами, які скоїли анти суспільні діяння, як шляхом ліквідації або нейтралізації негативних факторів середовища життєдіяльності цих осіб, так і шляхом впливу на їх свідомість [2, с. 200–201].

Профілактика правопорушень, як вказує К. Л. Бугайчук, повинна ґрунтуватися на певних принципах, недотримання яких може потягнути за собою низку негативних наслідків та звести нанівець проведену в цьому напрямку роботу. До таких принципів науковець насамперед відносить: 1) законність, тобто дотримання під час профілактичної роботи приписів нормативних актів; 2) гуманізм, тобто моральне, людяне ставлення до об'єкта профілактики; 3) індивідуальний підхід, тобто врахування індивідуальних вольових, психічних, професійних та інших особливостей особи; 4) комплексність, тобто спрямування на те, що дієвий результат приносить не окремий засіб профілактики, а їх комплекс, гармонійне поєднання; 5) своєчасність, тобто профілактична робота повинна здійснюватися вчасно, щоб не дати протиправному наміру перерости в конкретні дії, злочинний чи деліктний акт [3, с. 154].

З метою підвищення ролі та ефективності профілактичної діяльності О. М. Клюєв пропонує звернути увагу на такі її рівні: 1) підчищення рівня та якості поінформованості населення шляхом актуалізації негативних явищ життя суспільства і про заходи для боротьби з ними та їх попередження; 2) інтенсифікація попереджувальної роботи через засоби масової інформації; 3) оптимізація законослухняного виховання людини; 4) формування атмосфери підтримки та співробітництва населення з правоохоронними органами як один із найважливіших факторів посилення боротьби на сучасному етапі [4, с. 78].

Незважаючи на те, що досить важливе місце у профілактичній діяльності відводиться правоохоронними органам, аналіз нормативно-правової бази, що регламентує їх діяльність, дає підстави стверджувати, що вона, нажаль, потребую вдосконалення.

У Європейському кодексі поліцейської етики вказується, що одним із основних призначень поліції в демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права, є «… запобігання та подолання злочинності» [5, с. 150]. У ст. 2 Закону України «Про національну поліцію» визначається, що основним завдання поліції є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидія злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

У ст. 23 цього Закону законодавець серед основних повноважень, що вбачаються з покладених на неї завдань, поліція здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень, а також виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення [6, с. 4, 12]. Зважаючи на те, що у складі поліції функціонують кримінальна поліція, патрульна поліція, органи досудового розслідування, поліція охорони, спеціальна поліція та поліція особливого призначення логічним буде висновок, що кожен із цих підрозділів повинен займатися профілактичною діяльністю. Однак, доцільним буде детальніше визначити, в яких формах вона повинна здійснюватися. Для прикладу, у Кримінальному процесуальному кодексі України серед завдань кримінального провадження, а також серед повноважень прокурора (ст. 36), керівника органу досу-

дового розслідування (ст. 39), слідчого (ст. 40) відсутня норма, у якій би велася мова про профілактичну діяльність. Таким чином, профілактична діяльність підрозділів Національної поліції потребує подальшого вдосконалення в першу чергу в напрямі нормативно-правового забезпечення.

1. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. – 2-ге вид., перероб. і доповн. – К.: Юридична думка, 2012. – 1020 с.

2. Лиховид В. І. Профілактика як дійсний засіб попередження росту злочинності // Вісник ЗЮІ. – 2001. – № 3. – С. 199–203.

3. Бугайчук К. Л. Адміністративні проступки: сутність та організаційно-правові заходи їх профілактики: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07 / К. Л. Бугайчук. – Х., 2002. – 243 с.

4. Клюєв О. М. Сутність та форми загальної характеристики профілактичної діяльності на місцевому рівні / О. М. Клюєв // Форум права. – 2006. – № 2. – С. 72–79.

5. Європейська конвенція з прав людини та охорони правопорядку: посібник для співробітників поліції та правоохоронних органів / Джим Мердок, Ральф Рош. – К.: Центр, 2013. – 158 с.

6. Про національну поліцію: Закон України станом на 03.01.2016 р. – Суми: Ноті, 2016. – 84 с.

А. В. Ратнова,
магістрант;
Ю. Ц. Жидецький,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ У СІНГАПУРІ, ІТАЛІЇ ТА УКРАЇНІ

На сьогодні досить актуальною є практика запозичення іноземного досвіду для реформування різних державних систем чи вирішення певних проблем у державі. Міжнародний досвід боротьби з корупцією, виділення та вивчення закордонних програм, які спрямовані на протидію хабарництву та корупції, що

довели на практиці свою ефективність, являє собою величезні перспективи для запозичення позитивного іноземного досвіду, особливо за відсутності власного реально діючого механізму протидії корупції [5].

Відомою операцією з викоренення корупції в Італії, що тривала в 90-х роках XX століття є операція, що отримала назву «Чисті руки». Ще наприкінці 1980-х рр. Італії посилилася боротьби з злочинним світом. У ході слідства над мафіозі виявилося, що чимало державних урядовців, лідерів партій пов'язаноіз мафією. Розміри корупції виявилися величезними: тільки протягом 1992–1994 рр. було заарештовано 4525 людей, головним чином підприємців і бізнесменів. У справи про корупцію було втягнуто 1069 політичних діячів всіх рівнів, від міністрів до депутатів, мерів і членів сільрад. Десятеро арештованих, під тягарем ганьби чи таких, що вважали себе неправильно звинуваченими, закінчили життя самогубством у в'язниці. Операція справила величезний вплив на політичне життя країни. До відповідальності притягнули лідерів всіх партій правлячої коаліції, які були корумпованими, окрім того, якісні зрушення сталися і в напрямі боротьби з мафією.

Причини виникнення корупції у цій країні потрібно шукати в особливостях італійської політичної системи. Італія була одним із рідкісних у розвинених країнах прикладів «заблокованої демократії». Майже щороку мінявся склад уряду, але у владі залишалися одні і ті ж люди. Протягом понад півсторіччя опозиція ніколи не перетворювалася на більшість [4].

Ситуацією, що виникла внаслідок операції «чисті руки», вміло скористався спритний підприємець-«олігарх» Сильвіо Берлусконі, найбагатша людина країни, джерела багатства якої, однак, невідомі, йому приписували також зв'язки з сицилійською мафією. Сам Берлусконі – фігурант у процесах з питань корупції. Крім того, він розглядає державу як свою особисту власність, править авторитарними методами, парламент під його впливом приймає закони, які служать виключно його інтересам. На жаль, можна сказати, що операція «Чисті руки», незважаючи на добрі наміри її ініціаторів, Італії не допомогла. Вона розвалила стару систему, не замінивши її новою, більш здоровою. Хочеться сподіватися, що Україна уникне цієї долі [4].

Мішель Ніколетті, депутат парламентської асамблея Ради Європи про досвід Італії у боротьбі з корупцією розповів: «У питан-

ні боротьби з корупцією не може бути вчителя і учня. Італія має велику проблему з корупцією, про що свідчать відповідні невтішні рейтинги TransparencyInternational.

Проте за останні роки в Італії було зроблено багато для подолання корупції в сфер законодавства, створенні спеціальних органів для боротьби з нею. Репутація людей, які очолюють антикорупційні органи в державі, – необхідна і важлива річ для суспільства. Громадяни мають говорити: так, ця людна – на своєму місці, ми можемо їй довіряти, бо вже бачили, як вона бореться з криміналітетом і корупцією» [3].

Історія Сінгапуру – одна з найбільш вражаючих. За тридцять років він зміг перетворитись з занедбаної країни третього світу на одного з Чотирьох Азіатських Тигрів.

У 1960 році з прийняттям Акту з протидії корупції розпочалася комплексна антикорупційна стратегія, яка основувалась на мінімізації чи повному знищенні можливостей і стимулів для корупціонерів. Антикорупційна кампанія складалася з чотирьох елементів, першим з яких стало створення потужної незалежної служби по боротьбі з корупцією – Бюро з розслідування корупції (далі – БРК).

Паралельно всіх чиновників і їхні родини позбавили недоторканності. Агенти БРК отримали право перевіряти банківські рахунки, майно не лише самих чиновників, але і їхніх дітей, дружин, родичів і навіть друзів. У 1989 р. максимальну суму штрафу за корупційні дії збільшили з 10 до 100 тисяч сінгапурських доларів. Дача неправдивих показань БРК або введення слідства в оману карається тюремним ув'язненням і штрафом до 10 тисяч сінгапурських доларів.

Другий елемент антикорупційної програми: в Сінгапурі була фактично введена презумпція винності агента уряду, будь-якого державного відомства чи державної громадської організації.

У 1960 р. був прийнятий закон, який дозволяв вважати доказом хабара те, що обвинувачений жив не за статками або володів об'єктами власності, які він не міг придбати на свої доходи, як підтвердження того, що обвинувачений отримував корупційні доходи. Будь-яка винагорода, отримана чиновником від особи, що шукала зв'язки з урядом, буде вважатися заплаченим корупційним шляхом як стимул чи нагороди, поки не доведено протилежне.

Третій елемент – були радикально підвищені зарплати чиновників. Підвищення зарплат призвело до того, що в державний сектор перейшли кращі фахівці. Коли в країні почався швидкий економічний підйом, заробітна плата чиновників почала зростати пропорційно доходам приватного сектора. Держслужбовцям та суддям, що займають відповідальні пости, були підняті зарплати до рівня топ-менеджерів приватних корпорацій.

Четвертий елемент – формування незалежних, об'єктивних ЗМІ, які висвітлювали всі знайдені факти корупції. Чиновник, спійманий на надмірній витраті, хабарі, відразу ж стає «героєм» перших шпальт [2].

Необхідно сказати, що не всі країни можуть повністю перейняти досвід Сінгапуру по боротьбі з корупцією в силу унікальних історичних, географічних, економічних, демографічних особливостей цієї країни, а також підняття зарплати політичним лідерам і чиновниками, як метод протидії корупції, потребує серйозних економічних і політичних реформ.

На прикладі Сингапуру, бачимо що впорядкування держави йшло зверху, одною особою. Лі Куан Ю підняв низький рівень правосвідомості і правової культури, позбувся правового нігілізму, усунув суперечності в суспільстві, прояви суспільної кризи, хиткість соціального становища, безробіття, розбіжності рівня розвитку продуктивних сил і потреб суспільства, розрив між багатими і бідними шарами населення, подолав суперечності нормативно-правових актів, прогалини в законодавстві, зловживання владою, слабку діяльність правоохоронних органів та інше.

Таким чином, з історії Італії та Сінгапуру можна побачити, що боротьба з корупцією потребує багато сил і засобів, та не завжди досягає омріяних результатів. Якщо в прикладі Італії, операція «чисті руки» лише на деякий час очистила державну систему від корупції і впливу мафіозних угрупувань, то Сінгапур відносно швидкими і впевненими кроками майже повністю позбувся її. Якщо у Італії боротьбу з корупцією розпочали прокурори з затримань корупціонерів і ведення судових процесів щодо них, то у Сінгапурі – з введення відповідного нормативно-правового акту, поступового зменшення причин виникнення корупції, збільшення покарань за їх вчинення, підвищення заробітних плат державним службовцям.

В Україні корупція та хабарництво просто як рак проникли у всі державні ланки. Люди просто привикли платити, та не можуть, мабуть, уявити що можна якось без цього.

Суттєвим гальмом також є недосконала система нормативно-правових актів. Велика кількість суперечливих норм, відсутність певних норм що повинні регулювати правові відносини, можливість нівелювати правом, тлумачити по-різному, дає можливість вчиняти різного роду порушення і уникати покарання.

Корупція у вищих органах влади породжує її у нижчих органах влади, адже багато громадян постійно дивляться своїх обранців, та беруть приклад.

Якщо їм дозволено порушувати закон, то чому ж і іншим не можна, якщо вони залишаються не покараними, то чому інших можна карати. Адже, відповідно до теорії розбитих вікон Джеймса Вілсона недотримання оточуючими одних правил може підштовхувати людей до порушення інших, тобто явні ознаки безладу і недотримання людьми прийнятих норм поведінки провокують оточення теж забути про правила.

Держава декларує такі цінності, як чесність, порядність, принциповість, приймає цілий масив нормативно-правових актів для боротьби з корупцією. А в усіх засобах масової інформації транслюють та публікують розважальні матеріали (телесеріали, фільми, гумористичні виступи, статті), в яких демонструється процес отримання хабарів працівниками державних служб. І це, вважається, нормально, люди сміються, нікого це не дивує і не обурює, бо всі так звикли, це вже стало буденністю.

Необхідно визначати цінності та створювати ідеологію, а тоді приводити законодавство у відповідність до останніх і починати тривалий процес виховання людей. І коли поняття «справедливість» буде не в думках одиниць, а у свідомості більшості, тоді зникне потреба в ухваленні великої кількості законів, щоб регламентувати кожний рух людини.

---

1. Саліженко Ю. Як зробити мегаполіс комфортним для життя: Сінгапур [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://platfor.ma/magazine/text-sq/pb/comfortable-singapore/

2. Як перемогли корупцію в Сінгапурі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ar25.org/article/yak-peremogly-korupciyu-v-singapuri.html
3. Власенко В. Мішель Ніколетті: Найважче з корупцієюборотись там, де вона злилась з менталітетом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dw.com/uk/
4. Бенсі Д. «Чисті руки» знову стали «брудними» / Д. Бенсі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.day.kiev.ua/uk/article/den-planeti/chisti-ruki-znovu-stali-brudnimi
5. Чепелюк В. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією / В. Чепелюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html

І. О. Ревак,
кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри
соціальних дисциплін факультету № 3
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЗАГРОЗ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Враховуючи багатоаспектність проблеми збереження та розвитку інтелектуального потенціалу, питання гарантування інтелектуальної безпеки стає одним із найактуальніших за сучасних обставин. Звісно, інтелектуальна безпека передбачає створення необхідних умов для формування, використання та відтворення інтелектуального потенціалу, що відображає освітньо-наукове та культурно-духовне надбання нації, гарантує безпеку інтелектуального розвитку людини, захищає знання як найцінніший інтелектуальний ресурс та його носія – людину, яка створює інтелектуальні продукти.

Водночас, слід наголосити, що за сучасних трансформаційних процесів об’єкти інтелектуальної безпеки є найбільш вразливими до деструктивного впливу загроз. Зокрема, загрози інтелектуальній безпеці України мають різне походження та джерела виникнення, характеризуються різноманітними формами прояву та багаторівневою структурою. Зазначимо, що процесу ідентифікації загроз передує етап їх типологізації. Ґрунтовний аналіз наявних передумов та чинників, здатних активізувати дестабілізуючі дії у

сфері інтелектуальної безпеки, дав змогу виокремити декілька типів загроз інтелектуальній безпеці України за певними критеріями.

Окремий блок загроз інтелектуальній безпеці України формують *загрози нормативно-правового характеру*, зумовлені відсутністю законодавчих ініціатив із питань регулювання відносин у сфері інтелектуальної безпеки України. Найнебезпечнішими з них є: недосконаліть національного законодавства щодо гарантування національної економічної безпеки та інтелектуальної зокрема; брак нормативно-правового забезпечення системи державного регулювання інтелектуальної безпеки України; відсутність Концепції інтелектуальної безпеки України, реалізація положень якої дасть змогу мінімізувати новітні загрози інтелектуальній безпеці України, запобігти інтелектуальній катастрофі внаслідок ігнорування національних інтересів у цій сфері та відсутності ефективного управлінського механізму.

Значний дестабілізуючий вплив на стан інтелектуальної безпеки України завдають *загрози інституційного характеру*, серед яких: відсутність державного інституту чи мережі інститутів, які б вивчали питання розробки та реалізації Стратегії інтелектуального поштовху України у XXI ст.; недостатній розвиток національної інноваційної системи за слабкого взаємозв'язку освіти, науки і бізнесу. Головним важелем переходу вітчизняної економіки до інтенсивного зростання суспільного виробництва є прискорення інноваційних процесів. На жаль, процеси розбудови національної інноваційної системи і досі перебувають на початковій стадії; дисбаланс повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування, неузгодженість міжбюджетних відносин щодо встановлення та розмежування бюджетних повноважень, фінансових ресурсів, прав, обов'язків та відповідальності в ході бюджетного процесу; корупційна лояльність, що стає підґрунтям системної корупції в усіх гілках влади; незацікавленість інститутів влади у встановленні «прозорих» правил для суб'єктів ринкових відносин у процесі регулювання господарських відносин між державними інституціями, фірмами і домогосподарствами, бюрократична тяганина з реєстрацію прав власності на об'єкти інтелектуальної та промислової власності. Відсутність відповідного інституційного середовища, що ґрунтується на засадах загальної моральної свідомості учасників ринку та формальних правилах поведінки, призво-

дить до підвищення рівня трансакційних витрат при здійсненні господарської діяльності [1, с. 121].

Низка загроз інтелектуальній безпеці України пов'язана з *недостатнім рівнем організації та прийняття організаційно-управлінських рішень* через: низьку ефективність державного управління, некомпетентність органів державної влади, перетворення корупції на базовий соціальний механізм вирішення суспільних справ, виконання багатьма урядовцями і політиками функцій агентів зовнішнього впливу, наслідком чого є масова недовіра до існуючих державних інститутів [2, с. 52]; низький інтелектуальний рівень ухвалення державних рішень; недостатній рівень кваліфікації осіб, які приймають рішення у сфері державних повноважень; високий ступінь впливу лобістських угрупувань на прийняття державних рішень [3, с. 372]; відсутність ефективної системи відтворення, а відтак збагачення та розвитку інтелектуального потенціалу держави з метою зміцнення економічної безпеки держави; відсутність дієвих організаційно-управлінських механізмів стимулювання інтелектуальної діяльності на мікро- та макрорівнях; неефективність системи контролю за витрачанням бюджетних коштів, зокрема на наукові цілі, фінансування науково-технічних розробок.

Особливе занепокоєння становлять внутрішні *загрози економічного характеру*, що є результатом неефективної макроекономічної політики. Підсилюють негативні тенденції такі деструктивні чинники, як: зростання економічних злочинів інтелектуального змісту, тінізація національної економіки в частині несанкціонованого доступу до джерел інформації, піратського виготовлення та розповсюдження творів авторського та суміжних прав; відсутність державної політики використання інтелектуальних ресурсів, деінтелектуалізація суспільства і влади загалом; нестача інвестиційних ресурсів і, як наслідок, обмеженість інноваційного розвитку як гарантії зміцнення інтелектуальної безпеки України; неконтрольований та нелегальний відтік за межі України інтелектуального та людського капіталу, зниження рівня «інтелектуалізації» експорту, що супроводжується зростанням імпортної залежності країни від високотехнологічних товарів; відсутність політики інтелектуальної безпеки.

Серед загроз інтелектуальній безпеці України, що викликають особливу тривогу, можна виокремити *загрози, спричинені усвідомленими діями окремих осіб або груп осіб* з метою заподіяння

значної шкоди суспільству та державі. До таких загроз належать: часткова інтелектуальна деградація суспільства, що проявляється в нівелюванні високих морально-етичних норм, культурно-духовних цінностей, пропагуванні асоціальної поведінки окремих індивідів або їх груп, зневажливого ставлення до людей інтелектуальної праці тощо; виїзд висококваліфікованих фахівців за кордон на постійне місце проживання, що може спричинити згортання цілих галузей промисловості, які потребують застосування знань спеціального людського капіталу [4, с. 165]; активізація діяльності інтелектуальних антиеліт, які внаслідок відсутності мотивації до інтелектуальної праці утворюють інтелектуальний антиресурс, що реалізовується у нелегальному кримінальному середовищі. Наявність інтелектуальних антиеліт є одним із чинників зниження конкурентоспроможності суб'єктів господарювання і серйозною загрозою їх економічній безпеці та основою для розвитку інтелектуальної злочинності [5, с. 196]; інтелектуальний терор, що є одним із негативних аспектів інформаційного розвитку сучасного суспільства та різновидом інтелектуальних злочинів. Ще однією загрозою інтелектуальній, а відтак і економічній, національній та міжнародній безпеці є можливість об'єднання інтелекту та криміналу, якщо із будь-яких причин індивідуум не спроможний ефективно реалізувати власний інтелектуальний потенціал у легальному середовищі;

Особливу небезпеку становлять загрози, що є результатом неефективної соціально-економічної політики, різкого розшарування суспільства за майновим і соціальним статусом. *Загрози соціального характеру*, на нашу думку, зумовлені: поглибленням соціально-демографічної кризи, скороченням чисельності населення, зменшенням тривалості життя, зростанням смертності та захворюваності; занепадом престижу інтелектуальної праці внаслідок незатребуваності молодих спеціалістів у новітніх наукових дослідженнях та розробках; втратою мотивації до продуктивної праці, недосконалістю системи оплати праці, соціальною незахищеністю працівників освіти, науки та культури; віковою та кваліфікаційною деформацією кадрового потенціалу, високим рівнем корумпованості; низьким рівнем довіри до державної влади, що викликаний непрозорістю прийняття управлінських рішень на усіх щаблях законодавчої, виконавчої та судової влади.

Не можна недооцінювати загроз, викликаних глобалізаційними процесами та посиленням глобальної конкуренції за інтелек-

туальні ресурси у світі. З-поміж *загроз глобалізаційного характеру* варто виокремити: технологічну залежність України від передових країн світу за створення ними штучних перепон задля поширення досягнень НТП; діяльність тіньових структур щодо неконтрольованого відтоку за межі України інтелектуальних ресурсів; міжнародну інтелектуальну міграцію, що набуває особливої небезпеки для України у зв'язку з новими формами міжнародного поділу праці; трансфер криз, зокрема в інтелектуальній сфері, що здійснюється через: експорт застарілих продуктів і технологій; провокування фінансових криз, вплив міжнародних фінансових організацій; недобросовісну поведінку іноземних інвесторів; поглинання незахищених інтелектуальних продуктів; диспаритет у торгівлі високотехнологічними товарами; дискримінації у зовнішній торгівлі тощо [6, с. 19].

Окрему групу загроз інтелектуальній безпеці України утворюють загрози *суміжного характеру*, спричинені негативними трансформаційними процесами в усіх сферах національної економіки. До них належать: високий рівень тінізації національної економіки та корупції; слабку фінансову систему; посилення негативних тенденцій у демографічній сфері; низьку продуктивність національного виробництва, високу ресурсо- та енергоємність виробництва; закріплення сировинної спеціалізації експортоорієнтованих галузей національної економіки, незначну частку високотехнологічного експорту; високий рівень політичного протистояння, заполітизованість економічних процесів тощо.

Отже, процес типології об'єктів інтелектуальної безпеки держави дав змогу обґрунтувати важливість і необхідність виокремлення специфічних предметів та видів діяльності, що створюються та функціонують в інтелектуальній сфері національної економіки. Із позиції теорії безпекознавства всі об'єкти безпеки, або керовані елементи, піддаються впливові загроз.

---

1. Васильців Т. Г. Формування інституційного середовища як передумова зниження рівня трансакційних витрат підприємництва в Україні / Т. Г. Васильців // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2015. – Вип. 1. – С. 117–121.

2. Хвесик М. А. Антикризове управління економічною безпекою в умовах викликів фінансово-економічної глобалізації (державний і регіональний виміри): монографія / М. А. Хвесик, А. В. Степаненко, О. М. Ральчук, Й. М. Дорош. – Донецьк: Юго-Восток, 2010. – 324 с.

3. Новікова О. Ф. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення: монографія / О. Ф. Новікова, Р. В. Покотиленко; НАН України; Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2006. – 408 с.

4. Система економічної безпеки держави / під заг. ред. А. І. Сухорукова; Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України. – К.: Стилос, 2009. – 685 с.

5. Галица И. А. Интеллектуальные антиэлиты как угроза экономической безопасности / И. А. Галица // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна: збірник наук. праць. – Львів, 2012. – Вип. 1. – С. 193–197.

6. Сухоруков А. І. Антикризова політика розвинутих країн / А. І. Сухоруков // Економіка України. – 2004. – № 8. – С. 16–27.

В. М. Руфанова,
кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри кримінального права та кримінології
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Останніми роками в Україні створено достатні передумови для запровадження ефективного правового механізму запобігання корупції. Про це свідчить ухвалення низки антикорупційних нормативно-правових актів. Змістом законів закладається не лише основа правового регулювання певної сфери суспільних відносин, але й регламентується створення ряду державних спеціалізованих державних органів, покликаних безпосередньо виявляти та запобігати корупційним проявам.

Одним з напрямків розвитку держави за вектором національної безпеки є саме оновлення влади та антикорупційна реформа. Метою останньої визначено суттєве зменшення корупції в Україні, зменшення втрат державного бюджету та бізнесу через корупційну діяльність, а також підвищення позицій України у міжнародних рейтингах, що оцінюють рівень корупції. Керівництвом нашої держави передбачається можливим досягнення задекларованої мети шляхом впровадження нових антикорупційних механізмів.

Зокрема: декларування майнового стану публічних службовців, запобігання та врегулювання конфліктів інтересів, перевірка доброчесності службовців та моніторинг їхнього способу життя.

Поряд з цим, як вище зазначалося, запорукою ефективної боротьби з корупцією є створення ефективної системи органів протидії цьому негативному соціально-правовому явищу. Зокрема створено і почали функціонувати Національне антикорупційного бюро України (для виявлення і розслідування корупційних злочинів вищих посадових осіб) та Національне агентство з питань запобігання корупції (для впровадження інструментів попередження корупції та здійснення контролю за доброчесною поведінкою службовців щодо конфлікту інтересів, декларування майна тощо) [2].

Поряд з цим, надзвичайно активно проводить дослідження, моніторинги антикорупційного законодавства та крізь призму корупційних ризиків оцінює діяльність державних органів та посадовців громадська організація «Трансперенсі Інтернешнл Україна».

Зокрема, саме за результатами проведених досліджень останньої, індекс сприйняття корупції в Україні складає 27 зі 100 можливих. Під час опитування громадської думки у 2015 р. було з'ясовано, що на думку 57,2% респондентів стан корупції в країні не змінився, 27,7% респондентів вказують що стан погіршився, тільки 15,1% осіб відмітили про певне покращення стану протидії корупції. Близько 22% населення сьогодні виправдовує корупцію, наслідком чого маємо критичну ситуацію з економічними свободами населення, недієвістю та неефективністю антикорупційного законодавства та як результат – відсутність реального невідворотного покарання за корупцію [1].

Поряд з цим, погіршує ситуацію у справі подолання корупції відсутність політичної волі керівництва держави щодо зниження рівня корупції. Про це свідчать ті перепони, які створюються на шляху ухвалення соціально-обумовлених та справедливих законів та управлінських рішень. Останнє стосується запровадження системи електронного декларування доходів. Зокрема зараз у Верховній Раді України перебуває близько 10 законопроектів, якими пропонується зміни до антикорупційного законодавства в частині електронного декларування.

Зокрема проектом Закону про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо запобігання злочинам

проти життя і здоров'я особи та проти власності № 5192 від 29.09.2016 р. пропонується не відображати в деклараціях інформацію про характеристики, вартість та співвласників рухомого майна декларанта. На нашу думку, такою законодавчою ініціативою, робляться спроби винайти способи приховання незаконних здобутків. Адже саме в дорогих картинах та інших предметах, речах недобросовісні високопосадовці зберігають незаконно отримане майно [3].

Зазначений вище законопроект було відкликано 03 жовтня 2016 року. Однак, наявність таких законопроектів свідчить про те, що при владі знаходяться особи, які живуть не на законно зароблені доходи та постійно шукають шляхи уникнути оприлюднення свого реального майнового стану.

До того ж пропонують виключити з Закону України «Про запобігання корупції» обов'язок декларувати готівкові кошти. Нагадаємо, що в діючій редакції Законну України «Про запобігання корупції» об'єктом декларування є наявні грошові активи, у тому числі готівкові кошти, кошти, розміщені на банківських рахунках, внески до кредитних спілок та інших небанківських фінансових установ, кошти, позичені третім особам, а також активи у дорогоцінних (банківських) металах якщо їх сума перевищує 50 мінімальних заробітних плат, встановлених на 1 січня звітного року (у *2016 р. це 68.900 грн.*). Підлягають декларуванню видатки та фінансові зобов'язання декларанта на таку ж суму, а також посаду чи роботу, що виконується або виконувалася за сумісництвом та входження суб'єкта декларування до керівних, ревізійних чи наглядових органів громадських об'єднань, благодійних організацій, самоврядних професійних об'єднань [4].

Поряд з цим, хотілося б зупинитися на деяких положенням Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII, яким задекларовано процедуру створення Національного бюро та призначення його членів. Керівництво діяльністю Національного бюро здійснює його Директор, який призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України.

Кандидати на посаду Директора Національного бюро визначаються комісією з проведення конкурсу на зайняття посади Директора Національного бюро відповідно до результатів відкритого конкурсного відбору на зайняття цієї посади.

До складу Конкурсної комісії входять: 1) три особи, яких визначає Президент України; 2) три особи, яких визначає Кабінет Міністрів України; 3) три особи, яких визначає Верховна Рада України [5].

На нашу думку, закріплена процедура призначення Директора Національного бюро містить певні корупційні передумови, оскільки члени конкурсної комісії можуть переслідувати особистий інтерес, віддаючи перевагу тому чи іншому претенденту на посаду директора Національного бюро.

Тобто, передбачено, що очолювати орган досудового слідства, який буде займатися протидією корупційним правопорушенням «потрібна владі» особа.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що останніми роками в державі створені якісно нові антикорупційні органи, фактично запускається новий механізм протидії та притягнення до відповідальності «корупціонерів». Поряд з цим, значно підвищить ефективність антикорупційної політики держави громадський контроль та «прозорість» державних службовців. Не зважаючи на те, що корупція, будучи глобальним, інтернаціональним явищем, притаманна кожному суспільству та кожній державі, її «вітчизняний» рівень ми можемо знизити, своєчасно виявляючи корупційні ризики та маючи політичну волю, бажання та можливість їх подолати.

---

1. Про стратегію сталого розвитку «Україна-2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 4. – С. 8.

2. Індекс сприйняття корупції – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ti-ukraine.org/CPI-2015/faq_CPI-2015/

3. Про запобігання корупції щодо запобігання злочинам проти життя і здоров'я особи та проти власності: Закон про внесення змін до Закону України від 29.09.2016 р. № 5192 (проект) // Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc...

4. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII: за станом на 15 березня 2016 р. // Верховна Рада України // Офіційний вісник України. – 2014. – № 87. – С. 156.

5. Про Національне антикорупційне бюро України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII: за станом на 23 грудня 2015 р. // Верховна Рада України // Голос України. – 2014 – № 206.

А. П. Сахно,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблемних питань правоохоронної діяльності
(Донецький юридичний інститут МВС України)

ПОРЯДОК ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ВЛАСНИКОМ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ ПРО ОСОБУ, ЯКА НИМ КЕРУЄ

Поряд із розпочатими процесами докорінного реформування органів внутрішніх справ України, наразі назріла нагальна потреба у вдосконаленні законодавства України у сфері безпеки дорожнього руху. Дорожня безпека є одним із найважливіших соціально-економічних і демографічних завдань у нашій країні. Аварійність на автомобільному транспорті завдає величезний матеріальний і моральний збиток як суспільству в цілому, так і окремим громадянам. Дорожньо-транспортний травматизм призводить до виключення зі сфери виробництва людей працездатного віку. Гинуть і стають інвалідами діти.

Збільшення кількості дорожньо-транспортних пригод за 8 місяців 2016 року у порівнянні з аналогічним періодом минулого року на 15% яскраво свідчить про те, що стан безпеки на автошляхах країни продовжує викликати стурбованість як з боку органів, відповідальних за забезпечення безпеки дорожнього руху, так і з боку громадськості. І це не дивно, адже Україна за рівнем смертності від ДТП посідає п’яте місце в Європі. В нашій країні щороку відбувається майже 100 тис. ДТП, з них 21 тис. – з тілесними ушкодженнями. Кожна третя загибла особа – молода людина віком до 29 років. У той же час, однією з головних причин травмування та загибелі людей за наслідками дорожньо-транспортних пригод є перевищення безпечної швидкості руху [1].

У зв’язку з цим, зростає значення механізму притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху, зафіксовані у автоматичному режимі, який, наразі, не виглядає досконалим. Згідно із частиною 1 статті 14-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення [2], адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері забезпечення

безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, несуть юридичні та фізичні особи, за якими зареєстровано транспортний засіб. У той же час, частина 5 коментованої статті передбачає, що в разі якщо право володіння та користування транспортним засобом було передано іншій особі за договором найму (оренди), лізингу, прокату або іншій підставі відповідно до закону чи договору, адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, несе особа, яка володіє та користується таким транспортним засобом. Лібералізація вимог Правил дорожнього руху та скасування обов'язкової наявності у водія документа, що підтверджує право користування чи розпорядження цим транспортним засобом сприяла тому, що значна кількість автомобілів вибула з фактичного володіння їх власників та перебуває у розпорядженні інших осіб без належного оформлення майнових правовідносин.

Враховуючи те, що особа, яка керує транспортним засобом не завжди є його власником, цілком логічним і законним є намагання власника транспортного засобу, притягнутого до адміністративної відповідальності, отримати інформацію від компетентних органів про особу, яка керує транспортним засобом з метою подальшого вирішення питання про відшкодування витрат, пов'язаних із оплатою адміністративного штрафу.

На правомірності та необхідності отримання такої інформації наголошується у статті 53-1 Закону України «Про дорожній рух», де зазначено, що «юридична та фізична особи в разі притягнення до відповідальності за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, мають право зворотної вимоги до особи, яка керувала транспортним засобом у момент учинення правопорушення» [3].

У той же час, Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає можливість отримання власником транспортного засобу лише інформації про скоєне правопорушення. Так, у частині 1 статті 279-4 КУпАП передбачено, що «за бажанням власника транспортного засобу інформація про фіксацію в автоматичному режимі адміністративного правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, вчиненого на належному йому транспортному засобі, може передаватися з використанням повідомлень рухомого (мобільного) зв'язку або електронної пошти».

Частиною 2 коментованої статті передбачений і спосіб отримання такої інформації, а саме: власник транспортного засобу повинен звернутися з відповідною заявою до підрозділу Міністерства внутрішніх справ України, що забезпечує безпеку дорожнього руху, зазначивши у ній бажаний спосіб отримання інформації та вказавши абонентський номер рухомого (мобільного) зв'язку або адресу електронної пошти. Аналіз наведеної інформації дозволяє зробити наступні висновки: по-перше, згідно Закону України «Про дорожній рух» власник транспортного засобу, на якому скоєно адміністративне правопорушення має право зворотної вимоги до особи, яка керувала транспортним засобом у момент учинення правопорушення, що за логікою передбачає необхідність отримання інформації про особу порушника; по-друге, чинний КУпАП визначає можливість отримання власником транспортного засобу інформації про адміністративне правопорушення за його бажанням (тобто, власник ТЗ не зобов'язаний володіти такою інформацією); по-третє, механізм отримання інформації власником транспортного засобу про особу, яка ним керує, у чинному законодавстві про адміністративну відповідальність не визначений.

Таким чином, отримавши постанову про накладення адміністративного стягнення, у власника транспортного засобу виникає логічне запитання: хто має оплачувати адміністративний штраф, який прийшов на його адресу? Відповідь на це запитання нібито міститься у частині 3 статті 14-2 КУпАП, де зазначено, що «фізична особа, за якою зареєстровано транспортний засіб або яка ввезла транспортний засіб на територію України, звільняється від відповідальності за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, якщо транспортний засіб, його номерний знак вибули з володіння власника внаслідок протиправних дій інших осіб, або на момент вчинення правопорушення таким транспортним засобом керувала інша особа». Деталізується наведене твердження у статті 279-3 КУпАП, в якій серед підстав звільнення власника транспортного засобу від адміністративної відповідальності передбачено: а) надання інформації власником стосовно того, що транспортний засіб вибув з його володіння внаслідок протиправних дій інших осіб, або щодо протиправного використання іншими особами номерних знаків, що належать його транспортному засобу;

б) протягом 14 днів з моменту отримання постанови про накладення адміністративного стягнення, особа, яка фактично керувала транспортним засобом на момент вчинення вказаного правопорушення, звернеться особисто або за допомогою засобів телекомунікаційного зв'язку, до уповноваженого підрозділу Національної поліції із відповідною заявою про визнання зазначеного факту адміністративного правопорушення та згоди на притягнення до адміністративної відповідальності. Ніяких інших підстав звільнення від адміністративної відповідальності власника транспортного засобу Закон не передбачає. З наведеного вбачається, що у найгіршому випадку сплатити штраф все ж таки доведеться. Але маючи право зворотної вимоги, власник транспортного засобу може звернутись до суду з позовом про витребування суми адміністративного штрафу, але в цьому випадку він повинен володіти інформацією про водія-порушника, механізм надання якої наразі відсутній.

Враховуючи викладене, пропонуємо уповноважити новостворені сервісні центри МВС України на надання власникам транспортних засобів інформації про осіб, які ними керують, для чого необхідно внести наступні доповнення до проекту Закону України від 06.04.2015 № 2567 «Про сервісні послуги та сервісні центри МВС України» [4]:

1) доповнити частину 1 статті 3 проекту Закону пунктом 4-1 наступного змісту: «довідка про особу, яка керує транспортним засобом – документ, у якому відповідно до запиту власника транспортного засобу зазначаються: а) прізвище, ім'я, по-батькові, дата та місце народження особи, яка керує транспортним засобом; б) відомості про посвідчення водія особи, яка керує транспортним засобом – серія, номер, ким і коли видане; в) паспортні дані особи, яка керує транспортним засобом (за наявності) – серія, номер, ким і коли виданий; г) місце реєстрації та проживання особи, яка керує транспортним засобом (за наявності відомостей); д) наявність інших документів на право керування та користування транспортним засобом; є) номер телефону та/або інші засоби зв'язку особи, яка керує транспортним засобом».

2) доповнити пункт 2 частини 1 статті 10 проекту Закону підпунктом наступного змісту: «видача довідки про особу, яка керує транспортним засобом».

3) доповнити частину 1 статті 11 проекту Закону пунктом 16-1 наступного змісту: «видача довідки про особу, яка керує транспор-

тним засобом – протягом двадцяти чотирьох годин з моменту встановлення інформації про особу, яка керує транспортним засобом».

1. Аварійність на автошляхах України // Офіційний сайт Управління безпеки дорожнього руху [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sai.gov.ua/uploads/filemanager/file/dtp_08_2016.pdf.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

3. Про дорожній рух : Закон України від 30 червня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. − 1993. − № 31. − Ст. 338.

4. Про сервісні послуги та сервісні центри МВС України: Проект Закону України від 06.04.2015 № 2567 // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/...

І. О. Святокум,
науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії з проблем протидії злочинності
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

ДОСВІД ВЕЛИКОБРИТАНІЇ У СФЕРІ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Формування органів Національної поліції як правоохоронного органу нового типу потребує кардинального перегляду підходу до оцінки її ефективності. У зв'язку з цим актуальності набуває дослідження кращих світових практик у даній. Зокрема, одна з найстарших та найбільш розвинених систем оцінки ефективності діяльності поліції сформована у Великобританії.

Відповідно до Акту про поліцію 1996 року, основним органом, що здійснює оцінку роботи поліції в Англії та Уельсі є Інспекція у справах поліції [3] (у Шотландії діє окрема Інспекція у справах поліції в Шотландії, у Північній Ірландії даний орган

проводить інспектування за запрошенням). Законодавство передбачає ряд гарантій незалежності Інспекції. Інспекція не є частиною уряду, не входить до складу міністерств чи органів поліції, і звітує безпосередньо перед Парламентом. Інспектори призначаються монархом, а не урядом чи парламентом.

У своїй діяльності Інспекція використовує декілька форм оцінки діяльності поліції.

Національні тематичні інспектування здійснюються з метою дослідження окремих аспектів поліцейської діяльності. Тематика інспекцій може визначатися Інспекцією самостійно, виходячи з результатів моніторингу або відповідно дорученням Міністерства внутрішніх справ.

Найбільш масштабною є щорічна узагальнена оцінка підрозділів поліції за методикою PEEL. Відповідно до неї, оцінюються три базові показники діяльності поліції:

1. Ефективність. Даний показник оцінює, наскільки повно підрозділ поліції виконує поставлені перед ним завдання.

2. Доцільність. Даний показник оцінює, наскільки ефективно підрозділ використовує наявні у нього ресурси. При оцінці даного напряму визначається ефективність управління ресурсами, наявними у підрозділі, доцільність планування та здійснення фінансової діяльності тощо.

3. Легітимність. Даний показник оцінює ступінь довіри населення до поліцейського підрозділу. За даним напрямом оцінюється робота підрозділу із забезпечення дотримання його працівниками норм професійної етики, а також стан взаємодії підрозділу з населенням, ступінь довіри до нього [2].

Матеріали звіту формуються з низки інформаційних джерел: спеціальні інспектування, тематичні інспектування, дані зовнішніх джерел. Так, інформація щодо доцільності діяльності підрозділів поліції у 2014/2015 роках бралася зі звітів за результатами тематичного інспектування доцільності використання ними фінансових ресурсів; ряд питань щодо легітимності поліції оцінюються виходячи з результатів Обстеження злочинності в Англії та Уельсі [2].

Результатом проведення дослідження є звіт за кожною із 43 територіальних поліцейських служб Англії та Уельсу, в якому дається детальна оцінка за кожним із напрямів у розрізі наведених вище питань. Кожне питання та кожен напрям в цілому оцінюється

однією з чотирьох оцінок «відмінно», «добре», «потребує покращення», «незадовільно».

Оцінка діяльності поліцейських підрозділів здійснюється не лише на національному, але й на місцевому рівні.

Найважливішим інститутом, що забезпечує оцінку діяльності органів поліції на місцевому рівні в Англії та Уельсі, є комісари з питань поліції та злочинності. Ця посада є достатньо специфічною; комісари з питань поліції та злочинності обираються населенням території, яку обслуговує відповідний поліцейський підрозділ. Завданням комісарів з питань поліції та злочинності є забезпечення ефективності діяльності відповідного поліцейського підрозділу [4].

З метою визначення пріоритетів діяльності місцевої служби поліції комісаром укладається план поліцейської діяльності. Британське законодавство не встановлює його детальної форми, однак передбачає, що він повинен містити: цілі у сфері поліцейської діяльності та протидії злочинності; основні поліцейські заходи, що має здійснити поліцейський підрозділ; фінансові та інші ресурси, які планується надати поліцейському підрозділу; способи, якими керівництво поліції доповідатиме комісару про свою діяльність; критерії та методи, за допомогою яких оцінюватиметься якість роботи поліції; умови надання грантів за зниження рівня злочинності [4].

При укладанні планів обов'язково враховується думка головного констебля (безпосереднього керівника поліцейського підрозділу) та органів місцевого самоврядування, розташованих на території обслуговування поліцейського підрозділу. Окрім цього, при визначенні цілей плану враховуються стратегічні вимоги Міністерства внутрішніх справ. За рахунок подібного способу побудови, плани поліцейської діяльності мають враховувати думки місцевої громади, власне поліцейського підрозділу, а також пріоритети правоохоронної діяльності, визначені на національному рівні.

Комісар з питань поліції та злочинності щорічно подає звіт про діяльність поліцейського підрозділу, який включає, у тому числі, інформацію про стан досягнення визначених планом цілей. Як і у випадку оцінки PEEL, інформаційну базу для визначення ступеню виконання плану складають різні джерела: як статистичні данні поліцейських підрозділів, так і результати дослідження громадської думки та опитувань працівників поліції.

Дещо відрізняється система оцінки роботи поліцейських підрозділів у Шотландії. Основним критерієм оцінки діяльності поліції є ступінь досягнення стратегічних пріоритетів та стратегічних цілей поліції, визначених урядом Шотландії. Ключовою відмінністю стратегічних пріоритетів та стратегічних цілей поліцейської діяльності у Шотландії від стратегічних вимог поліцейської діяльності в Англії та Уельсі є їх більш всеохоплюючий характер, що пояснюється різницею в організації поліції: якщо в Англії та Уельсі місцеві поліцейські підрозділи є окремими, незалежними одне від одного органами, у зв'язку з чим стратегічні вимоги стосуються лише тих аспектів діяльності, які потребують взаємодії між ними, то у Шотландії діє єдина централізована поліція, відповідно, стратегічні цілі та пріоритети відносяться до всіх аспектів її діяльності. Безпосередня оцінка діяльності поліції здійснюється у наступних формах: щорічна оцінка поліцейської діяльності; звіт про виконання стратегічного плану поліцейської діяльності; звіт про ефективність роботи поліції Шотландії; звіт керівника Управління поліції Шотландії [5].

З метою зовнішньої оцінки діяльності поліції, як і в Англії та Уельсі, у Шотландії діє Інспекція у справах поліції. Базові засади діяльності даного органу подібні до його англійського аналогу. Разом з цим, на відміну від Інспекції, що діє в Англії та Уельсі, шотландська Інспекція не формує звіту, аналогічного звіту за методикою PEEL, фокусуючись натомість на тематичних інспектуваннях, звіти за результатами яких надаються Парламенту Шотландії для розгляду.

Незважаючи на певну неоднорідність системи оцінки діяльності поліції у Великобританії, можна виділити її ряд ключових особливостей. По-перше, оцінка носить яскраво виражений тематичний характер. Зосередження уваги на певних напрямах (напр., протидія злочинам, які становлять найбільший суспільний інтерес) та аспектах (наприклад, ефективність та доцільність використання фінансових ресурсів, взаємодія з місцевими спільнотами) діяльності поліції дозволяє оцінити більш комплексно та з використанням різних джерел інформації саме ті сторони діяльності, які найбільше цікавлять суспільство.

Окрім цього, широке застосування тематичних досліджень дозволяє своєчасно виявляти та усувати недоліки в діяльності ор-

ганів поліції. По-друге, характерною рисою є наявність незалежного державного органу, на який покладено обов'язки щодо оцінювання діяльності поліції. Відсутність підпорядкування даного органу поліції та Міністерству внутрішніх справ сприяє його більшій незалежності та неупередженості. По-третє, важливу роль в оцінці діяльності поліції відіграє планування поліцейської діяльності. Значна частина критеріїв оцінки поліцейських підрозділів залежить від ступеня досягнення ними визначених планових цілей (як на місцевому, так і загальнодержавному рівні).

В контексті застосування британського досвіду в Україні, слід вказати на доцільність впровадження подібного органу оцінювання поліції. Слід наголосити, що у даному випадку мова йде лише про визначення ефективності діяльності підрозділів, виявлення недоліків та шляхів покращення роботи, а не застосування заходів юридичної відповідальності.

Окрім цього, доцільним видається й застосування тематичного підходу при оцінюванні діяльності органів Національної поліції. Подібна практика, з одного боку, забезпечить більшу інформативність оцінки діяльності органів Національної поліції, а з іншого – сприятиме більш ефективному реагуванню на результати оцінювання. З метою досягнення останньої цілі доцільним також видається застосування практики планування поліцейської діяльності. Зокрема, подібна практика можлива для реалізації положень щодо звітів про поліцейську діяльність [1].

---

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // Офіційний вісник України від 18.08.2015 – № 63. – С. 33.

2. Her Majesty's Inspectorate of Constabulary. State of Policing. The Annual Assessment of Policing in England and Wales 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.justiceinspectorates.gov.uk/hmic/wp-content/uploads/state-of-policing-2015.pdf

3. Police Act 1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/16

4. Police Reform and Social Responsibility Act 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/13/contents/enacted

5. Scottish Police Authority. SPA Performance Framework [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spa.police.uk/performancepages/spaperformanceframework/

Р. І. Сибірна,
доктор біологічних наук, професор, професор кафедри
психології діяльності в особливих умовах
(Львівський державний університет
внутрішніх справ);
О. З. Зарічна,
кандидат біологічних наук,
старший науковий співробітник
(ДУ «Львівський науково-дослідний інститут
епідеміології та гігієни МОЗ України»)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДИЧНИХ ВІДНОСИН

Сучасний науково-технічний розвиток медицини і стан українського суспільства прагнуть збільшити роль права в осмисленні перспектив розвитку медицини, збереження її гуманістичних ідей. Бурхливий прогрес медико-біологічних наук, зокрема досягнення генної інженерії, трансплантології та комп'ютерних технологій у медицині поставили юридичну науку перед необхідністю створення якісно нових правових норм, які регулюють і захищають права та інтереси учасників медичних відносин. При створенні законодавства у сфері охорони здоров'я, безумовно, слід враховувати деякі потенційно можливі його негативні аспекти (наприклад, надмірну жорсткість, або наявність лазівок, які можуть спричинити порушення прав людини). Необхідно враховувати й можливість виконання, реалізації законів, які передбачається прийняти.

Функції законодавства у сфері охорони здоров'я тісно пов'язані із структурою системи охорони здоров'я, яка внаслідок культурних та політичних причин сильно розрізняється у різних країнах. Однак, законодавчу нормативно-правову основу регулювання медичних відносин в Україні та інших країнах світу визначають правові документи, які умовно згруповані у п'ять груп, відповідно до суб'єктів їх видання:

– регламентуючі, дорадчі документи світового співтовариства (акти, декларації, пакти, конвенції, рекомендації, резолюції ООН, ВООЗ, МОП, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ та ін.);

– внутрішньодержавні юридичні акти (Конституція, закони України, укази Президента України, постанови уряду України, накази, рішення колегій, інструкції міністерств і відомств;

– документи органів місцевої влади та самоврядування;

– документи муніципальних утворень;

– рішення, накази, розпорядження керівництва установ та організацій.

Законодавство з попередження проведення шкідливих для здоров'я видів діяльності має широкий масштаб і охоплює усі сфери життєдіяльності людини. Ця сфера законодавчого регулювання привертає особливу увагу з точки зору можливого конфлікту між правами окремої особи та соціальною відповідальністю, який може виникати при застосуванні тих чи інших регулятивних механізмів. Кожна країна вирішує цю проблему, виходячи з особливостей своєї конституційної та правової системи. І якщо законодавство, про яке йде мова, вступає у конфлікт з основними правами людини, тоді держава повинна вжити заходів щодо усунення такого конфлікту шляхом встановлення балансу між необхідністю дотримання прав людини та забезпечення потреб громадського здоров'я, тобто захисту інтересів охорони здоров'я всього населення [1, с. 41–44].

Законодавча база, що регулює процеси створення ресурсів для системи охорони здоров'я та забезпечення системи різноманітними ресурсами, може бути виражена у кількох різних аспектах. Законодавство може впорядковувати та визначати умови навчання і практичної підготовки для різних типів медичного персоналу. Воно може регулювати порядок фінансування професійної підготовки лікарів, медичних сестер та інших медичних працівників. Законодавство може визначати повноваження, регулювати діяльність та проблеми фінансування лікарень й інших медичних закладів. Фінансування підготовки медперсоналу та будівництва медичних закладів зазвичай повинні відповідати певним умовам та стандартам, що також закріплюються у законодавстві.

Законодавство може встановлювати певні вимоги до виробництва медикаментів та медичного обладнання, визначати систему контролю за виробничим процесом, випробовуваннями, якістю. Виходячи з того, що відповідні знання населення також становлять один з важливих ресурсів охорони здоров'я, законодавча база, що забезпечує фінансування біомедичних та поведінкових досліджень і вимагає створення системи інституцій для контролю за забезпеченням безпеки споживчих товарів, так само робить вагомий внесок у створення цього важливого виду ресурсів охорони здоров'я.

Подібно до цього, законодавство, що забезпечує фінансування досліджень з вивчення доступності медичної допомоги, її якості та витрат на її надання, допомагає у прийнятті політичних рішень в даній галузі, спрямованих на покращання системи. Можливо, найважливішою функцією цієї частини законодавчої бази у сфері охорони здоров'я є створення установ, які б управляли процесом виробництва ресурсів для охорони здоров'я [2, с. 16–18].

Однак, не вся законодавча база, що стосується фінансування охорони здоров'я, спрямована на розширення економічної підтримки. Законодавство також може передбачати зменшення витрат. Так, законодавство може обмежувати витрати на певні види медичної допомоги, встановлювати верхню планку фінансування лікарів та медичних закладів. На сьогоднішній день, у національному законодавстві України спостерігаються прогалини щодо регулювання стосунків, що виникають між пацієнтом та особою, яка надає медичні послуги.

Об'єктивно зумовлене нерівне становище лікарів та пацієнтів (так звана інформаційна асиметрія) вимагає від законодавства запровадження системи контролю за якістю медичної допомоги. Лікарі володіють науковими знаннями про здоров'я та захворювання; цих знань потребують і пацієнти. З іншого боку, пацієнти, отримуючи все більше і більше інформації про власне здоров'я, повинні покладатися на лікарів та інших постачальників медичних послуг, і на їх компетентність. Отже, законодавство є необхідним для того, щоб був забезпечений відповідний рівень кваліфікації лікарів, були створені умови для того, щоб у процесі медичної діяльності забезпечувався захист пацієнтів та їх прав, щоб лікарні та інші медичні установи відповідали встановленим стандартам, а медикаменти і медичне обладнання були безпечними та ефективними [3, с. 39]

Законодавство, що регулює контроль за якістю медичної допомоги, передбачає акредитацію навчальних закладів, де ведеться підготовка медперсоналу, ліцензування діяльності медичних працівників, встановлення стандартів акредитації та ліцензування, запровадження системи контролю за здійсненням медичної діяльності та регулювання відповідальності медичного персоналу у випадках помилкової діагностики та лікування через відповідні фінансові механізми, зокрема страхування професійної відпові-

дальності лікарів. Таким чином, роль здоров'я в житті людини, а також його значення для суспільства визначає необхідність використання усього арсеналу правових ресурсів, включаючи правове регулювання і захист, для забезпечення ефективної реалізації прав учасників медичних відносин. Для уникнення конфліктних ситуацій між лікарем та пацієнтом слід попереджати пацієнтів про їх права і створювати заходи для їх захисту. Нагальним питанням регулювання правових відносин у сфері медичних послуг є чітке визначення у правових нормах механізмів реалізації проголошених прав.

---

1. Зимовець Н. В. Сучасні підходи у сфері охорони здоров'я та його популяризації / Н. В. Зимовець, В. В. Крушельницький, Т. І. Мірошніченко; за заг. ред. І. Д. Звєревої. – К.: Наук. світ, 2003. – 95 с.

2. Звєрєва І. Моделювання та впровадження програм щодо формування здорового способу життя / І. Звєрєва, Г. Лактіонова. – К.: Наук. світ, 2000. – 59 с.

3. Булеца С. Б. Дотримання прав пацієнта в Українському законодавстві: проблеми та способи вирішення / С. Б. Булеца // Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення: матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. – Львів: Медицина і право, 2008. – С. 38–41.

А. В. Сибірний,
кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту,
О. В. Хомів,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки
та економічної безпеки
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Право на працю – одне із основних прав людини. Воно є основою всього комплексу соціально-економічних прав. Шляхом саме його реалізації створюються матеріальні блага, забезпечується подальше зростання добробуту людей, примножуються матеріальні та духовні цінності, досягаються успіхи в усіх галузях народного

господарства, науки та культури. Тому право на працю не одноразово було предметом дослідження великого кола науковців, зокрема В. Андріїва, В. Жернакова, Д. Карпенко, В. Прокопенко, О. Процевського, О. Ярошенко та ін.

Сьогодні охорону праці і здоров'я громадян віднесено до пріоритетних напрямків соціальної політики України. Так, Конституція України одним з основних соціальних прав громадян визначає право кожного на належні, безпечні й здорові умови праці, встановлює, що використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється. Право на охорону здоров'я закріплено і в Основах законодавства України про охорону здоров'я [1].

З охороною праці тісно пов'язана низка правових норм, що відноситься до певних галузей права. Це норми цивільного права, що встановлюють майнову відповідальність при ушкодженні здоров'я або смерті громадянина, норми адміністративного права, що визначають адміністративну відповідальність, порядок притягнення до неї органами охорони праці, норми кримінального права, що встановлюють відповідальність при вчиненні злочинів у галузі охорони праці і техніки безпеки.

Ці правові норми безпосередньо спрямовані на забезпечення безпечних і здорових умов праці. В усіх цих галузях відображена державна політика в галузі охорони праці, що базується на принципах: пріоритету життя і здоров'я працівників, повної відповідальності власника застворення безпечних і нешкідливих умов праці; комплексного розв'язання завдань охорони праці на основі національних програм з цих питань та з урахуванням інших напрямків економічної соціальної політики, досягнень в галузі науки і техніки та охорони навколишнього середовища соціального захисту працівників повного відшкодування шйоди особам, які зазнали шкоди від нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань участі держави і професійних заварювань щодо охорони праці, здійснення навчання населення.

Професійної підготовки і підвищення кваліфікації працівників з питань охорони праці, забезпечення координації діяльності державних органів, установ, організацій, громадських об'єднань, що вирішують різні проблеми охорони здоров'я, гігієни та безпеки праці, а також співробітництва в галузі охорони праці, використан-

ня світового досвіду, щодо поліпшення умов праці і підвищення безпеки праці [2, 3].

Закон України «Про охорону праці» визначає, що охорона праці – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі саме трудової діяльності (а не праці, як це було передбачено раніше).

Зміст охорони праці розглядають у соціальному, технічному, медико-біологічному, юридичному, галузевому та вузькоспеціальному аспектах.

Кожен аспект охорони праці має свій зміст і є самостійним напрямком у системі заходів щодо безпеки життя та здоров'я у процесі трудової діяльності.

Соціальний аспект охорони праці передбачає забезпечення всебічного соціального розвитку кожної працюючої особи, захист особи. Соціальний аспект охорони праці передбачає визнання пріоритету життя та здоров'я людини у процесі виробничої та трудової діяльності.

До соціального змісту охорони праці належить запобігання шкідливим наслідкам, до яких може призвести ігнорування вимог техніки безпеки та гігієни праці на виробництві.

Запобігання шкідливим наслідкам потребує встановлення юридичних гарантій: надання технічним та санітарним правилам сили правових норм; запровадження нагляду та контролю за додержанням норм з охорони праці; встановлення відповідальності за невиконання норм з охорони праці.

Юридичний аспект охорони праці полягає у забезпеченні права працівника на життя, охорону здоров'я, на належні, безпечні і здорові умови праці.

Охорона праці в юридичному аспекті являє собою правовий інститут, що має міжгалузевий характер.

Норми цього інституту захищають інтереси різних суб'єктів права: роботодавців та працівників, які перебувають з ними у трудових правовідносинах; членів виробничих кооперативів; студентів, які проходять виробничу практику; громадян, які відбувають покарання за вироком суду, в період їх роботи в організації та ін.

Основою законодавства України з охорони праці є Конституція України, Закони України: «Про охорону праці», Кодекс законів про працю України, Закон України «Про обов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві й професійного захворювання, що привели до втрати працездатності» та ін.

Основна роль приділяється Закону «Про охорону праці». Цей закон визначає основні положення з реалізації конституційного права громадян на охорону їхнього життя й здоров'я у процесі трудової діяльності, регулює за участю відповідних державних органів відносини між власником підприємства і працівником з питань безпеки праці, виробничої санітарії, встановлює єдиний порядок організації охорони праці у виробничій сфері в Україні.

Чинність Закону України «Про охорону праці» поширюється на всі підприємства, установи, організації (далі – підприємства) незалежно від форм власності й видів діяльності, що використовують найману працю, і на всіх працюючих.

Закон визначає основні принципи державної політики в області охорони праці, серед яких чільне місце займають: пріоритет життя й здоров'я працівників стосовно результатів виробничої діяльності підприємства; повна відповідальність власника підприємства за створення безпечних і нешкідливих умов праці; соціальний захист працівників; повне відшкодування шкоди особам, які потерпіли на виробництві від нещасних випадків або професійних захворювань.

Особливістю законодавства України про охорону праці є те, що значна частина питань з охорони праці регулюється нормативними актами, прийнятими на конкретному підприємстві, в установі, організації. Порядок їх прийняття встановлюється централізованим законодавством [2].

За порядком прийняття локальні нормативні акти поділяються на такі, що приймаються роботодавцем самостійно або за погодженням з працівниками підприємства та їх представниками, і такі, що приймаються загальними зборами (конференцією) найманих працівників.

Прийняті локальні нормативно-правові акти з охорони праці мають відповідати чинному законодавству України, вимогам державних міжгалузевих та галузевих нормативних актів, стан-

дартам про оформлення документів, що забезпечує їх правильне розуміння, та повинні враховувати вимоги типових та інших нормативних актів.

До розробки проекту локального нормативного акта про охорону праці залучаються представники працівників – уповноважені трудових колективів з питань охорони праці, представники профспілок, члени комісії з питань охорони праці підприємства; що представляють Інтереси найманих працівників. Інформування працівників здійснюється не лише на етапі розроблення проекту акта про охорону праці, але й після прийняття акта шляхом ознайомлення всіх працівників з його змістом. На роботодавця покладається обов'язок розповсюдження інструкцій шляхом їх видання (тиражування), придбання у вигляді брошур, односторонніх аркушів, плакатів [2; 3].

Встановлення гарантій у нормативному порядку є однією з умов ефективної реалізації прав людини і громадянина. Законодавство України передбачає комплекс гарантій спрямованих на реалізацію права на безпечні та нешкідливі умови праці.

Отже, правове регулювання охорони праці повинне охоплювати розробку і прийняття загальних норм охорони праці, правил техніки безпеки і виробничої санітарії; проведення профілактичних заходів, спрямованих на створення сприятливих умов праці, що попереджують виробничий травматизм та професійні захворювання; створення сприятливих умов праці і забезпечення її охорони на діючих підприємствах в процесі виконання працівниками своїх трудових обов'язків; систематичне поліпшення і оздоровлення умов праці безпосередньо з участю самих трудових колективів; розробку додаткових заходів щодо охорони праці окремих категорій працюючих.

---

1. Гогіташвілі Г. Г. Управління охороною праці та ризиком за міжнародними стандартами: навч. посібник / Г. Г. Гогіташвілі, Є.-Т. Карчевські, В. М. Лапін. – К.: Знання, 2007. – 367 с.

2. Катренко Л. А., Кіт Ю. В., Пістун І. П. Охорона праці. Курс лекцій. Практикум: навч. посібник / Л. А. Катренко, Ю. В. Кіт, І. П. Пістун. Охорона. – Суми: Університетська книга, 2009. – 540 с.

3. Охорона праці в будівництві: навч. посібник / за ред. Б. М. Коржика, В. М. Іванова. – Харків: Форт, 2010. – 388 с.

В. М. Синенький,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри тактико-спеціальної
підготовки факультету № 2
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ ІЗ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Враховуючи результати реформування органів внутрішніх справ та недостатній рівень (малий термін) підготовки нових працівників поліції, матеріально-технічне забезпечення, процес їх відбору, на практиці у гострій конфліктній ситуації, деякі працівники поліції розгублюються, у них послаблюється контроль за своїми діями: загальмовуються мислення, рухи, погіршується пам'ять, зростає розгубленість і схильність до використання стереотипних або не правильних рішень. Інші перезбуджуються, стають подразливими, інколи проявляють агресію, погрожують покаранням яке не відповідає обстановці що склалась, що також не сприяє прийняттю правильного рішення та знижує довіру населення до правоохоронців. Вагомою причиною непрофесійних дій працівників поліції у подібних ситуаціях є й те, що їх практичне навчання в навчальних закладах а в подальшому у підрозділах здійснюється в умовах, далеких від реальних.

У значній кількості заняття обмежуються тим, що працівники вирішують ввідні завдання, не пройшовши перед цим необхідної теоретичної підготовки (не мають чіткої усвідомленості своїх дій у конкретних випадках, що відпрацьовуються), у результаті чого допускають помилки в діях уже на початку вирішення ввідних завдань, тим самим набувають умінь і навичок з помилками. Під час вирішення ввідного завдання непоодинокі випадки використання макетів вогнепальної зброї (з дерева, резини тощо), працівник у цих випадках імітує швидкісне діставання та заряджання зброї, «умовно» натискає на спусковий гачок і «умовно» проводить постріл. У результаті, у реальній ситуації, з обмеженим часом на прийняття

рішення (як трапляється в більшості випадків), працівник діє на рівні рефлексів, набутих на заняттях. Не використовуючи необхідне екіпірування, працівник полегшує свої рухи на заняттях, але тим самим ускладнює їх у реальній обстановці [4; 3].

Під час проведення навчань (тренувань), створити найбільш реальні умови, що можуть скластися при затриманні злочинця або розіграти конфліктну ситуацію максимально наближеною до реальної події. Екіпірування повинне бути таким, як під час виконання військово-бойових завдань. Проблеми виникають при відборі курсантів які будуть приймати участь у заняттях в якості умовного злочинця, потерпілого або заручника та ін., вони можуть не достатньо реалістично відтворювати обставини події, чинити опір поліцейському при затриманні.

Тому доцільно було б запрошувати інструкторів з практичним досвідом роботи, які б могли відтворювати ті чи інші обставини чинити опір, наводити приклади з практики, пояснювати що було не правильно і як необхідно було діяти. Також при проведенні практичних занять доцільно включити елементи надання долікарської допомоги – це може бути ножове або вогнепальне поранення, переломи, відірвана кінцівка, складні кровотечі і т. д. Спочатку навчати виконувати завдання без помилок у повільному темпі, а надалі обмежувати слухачів або курсантів в часі виконання поставленої задачі, навчати швидко приймати правильні рішення і так само швидко діяти. При штурмі чи захопленні злочинців в транспортному засобі або в приміщенні діяти раптово, швидко і агресивно.

Заняття (навчання) будувати, насамперед, з правильних і чітких дій працівника, забезпечивши при цьому поєднання теорії і практики, з урахуванням фізичного навантаження та відпрацювання прийомів самозахисту, не залишаючи неопрацьованими виявлені помилки в діях осіб, які навчаються [11, с. 103].

Отже, підсумовуючи вищезазначені положення, враховуючи сучасні незвичайні обставини при яких відбувається функціонування правоохоронної системи України, питання пов’язані з методиками підготовки правоохоронців до виконання своїх службових обов’язків в екстремальних ситуаціях службового характеру та не стандартних ситуаціях, що потребують їхнього втручання набувають ще більшої ваги та подальшого розвитку та вдосконалення.

Сучасні євроінтеграційні тенденції України сприяють взаємному запозиченню методики та тактики проведення занять з підвищення професійної, психологічної складової яка відіграє важливу роль в процесі службової діяльності правоохоронців пов'язаних з екстремальними ситуаціями, обмеженим часом, стресовими ситуаціями під час виконання службових обов'язків.

---

1. Волошин В. О. Основні положення концепції організації надання екстреної медичної допомоги населенню України за умов надзвичайних ситуацій / В. О. Волошин, Г. Г. Рощин, М. М. Михайлова // Вісник Соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2001.

2. Корнієнко В. В. Військово-медична підготовка: навч. посібник / В. В. Корнієнко. – К.: Паливода А. В., 2001.

3. Лактионова Е. В. Вооруженная безопасность. Практическое руководство для сотрудников спецслужб / Е. В. Лактионова, И. Б. Линдер. – СПб.: РИПОЛ Классик, 2009. – С. 3.

4. Методичні матеріали (посібник задач) конкретних ситуацій, що мали місце під час виконання службових обов'язків нарядами ДСО протягом 1999–2004 років, з алгоритмами правильних дій у визначених екстремальних ситуаціях. – Київ. – 2005.

5. Смирнов В. Н. Психологические аспекты профессиональной экстремально-психологической подготовки сотрудников ОМОН к выполнению задач по охране общественного порядка / В. Н. Смирнов // Вопросы совершенствования деятельности милиции общественной безопасности: Сборник № 11. – М.: ГУООП СОБ МВД России; ВНИИ МВД России, 2004. – С. 120.

6. Некоторые рекомендации полицейским по поддержанию зрительного контакта в конфликтных ситуациях // Борьба с преступностью за рубежом (по материалам зарубежной печати). Ежемесячный информационный бюллетень. – М., 1999. – № 8. – С. 21–23.

7. Белик Я. Я. Психологическая подготовка сотрудников органов внутренних дел к действиям в условиях террористического акта: Методические рекомендации / Я. Я. Белик, И. О. Котенёв. – М., 1999. – 18 с.

8. Психологія та педагогіка управління в органах внутрішніх справ: курс лекцій / В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, Г. О. Юхновець та ін. – К.: Українська академія внутрішніх справ, 1995. – С. 98–99.

9. Суарес Г. Тактическое преимущество / Габриель Суарес. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2003. – 224 с.

10. Gersons B. Police Psychology: operational assistant / B. Gersons // POLICE (USA). – 1994. – May. – P. 16, 21.

11. Gersons B. P. R. Patterns of PTSD among Police Officers following Shooting In cidents: A Two-Dimentional Model and Treatment Implications // Journal of Traumatic Stress. – 1989. – Vol. 2. – № 3. – P. 247–257.

А. О. Собакарь,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри тактико-спеціальної
підготовки
*(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ)*

РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ

Євроінтеграційні прагнення України вимагають перебудови і значного підвищення рівня ефективності та якості діяльності правоохоронних органів, й насамперед новоствореної поліції.

Саме діяльність цього правоохоронного органу є надійною гарантією забезпечення охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги та створення реальних умов для нормального функціонування демократичної правової держави.

За роки незалежності в Україні було здійснено кілька спроб реформування органів внутрішніх справ, кожна з яких не принесла бажаного результату. Лише революція гідності дала старт довгоочікуваним змінам.

Перші кроки у напрямку переосмислення завдань, функцій та змісту діяльності названого правоохоронного відомства та ревізування усталених алгоритмів і підходів до оцінки діяльності міліції-поліції вже зроблені, зокрема у Концепції першочергових заходів реформування системи Міністерства внутрішніх справ зазначається, що авторитет влади у сфері протидії злочинності залежить не стільки від показників розкриття кримінальних правопорушень, скільки від довіри населення до правоохоронних органів як до захисників індивідуальних та суспільних інтересів, та додержання силовими структурами принципу верховенства права [1].

Справжнім проривом у створенні міліції (поліції) нового зразка стало запровадження в Україні Концепції «100 днів якості Національної поліції України», в якій зазначено, що основну роль відтепер відіграють не кількісні, а якісні показники роботи працівників поліції; кінцева оцінка якості роботи територіальних та структурних підрозділів Національної поліції, а також їхніх керівників і рядових працівників формуватиметься з урахуванням таких показників як результати зовнішнього соціологічного опитування населення, результати оцінки ефективності роботи поліції з бізнес-середовищем, результати внутрішнього опитування працівників поліції, оцінка результатів виконання пріоритетних завдань тощо [2].

Однак, попри вказані зміни, система органів внутрішніх справ (за виключенням новоствореної патрульної служби) продовжує залишатися недостатньо ефективною, внутрішньо суперечливою, закритою від суспільства, громіздкою та відірваною від потреб людини і громадянина.

Не зважаючи на заходи, що вживаються керівництвом країни з поліпшення її матеріально-технічного і правового забезпечення, сучасна українська поліція в своїй організації та діяльності багато в чому зберігає риси колишнього відомства. На тлі перманентного переходу названого відомства від «міліції» до «поліції» спостерігаються певні негаразди, серед яких найбільш виразно виділяються наступні:

по-перше, зміни, що відбуваються в системі МВС України, важко назвати справжньою системною реформою. За виключенням патрульної служби мають місце механічні кадрові заміни і поступова реструктуризація правоохоронного відомства. Спостерігається майже повна відсутність координації дій між новими поліцейськими і районними відділами внутрішніх справ, що негативно впливає на рівень криміногенної ситуації в країні;

по-друге, об'єднання поліції з іншими державними інституціями в органи внутрішніх справ по суті є механічним і не породжує нових, інтеграційних якостей, властивих саме органу внутрішніх справ, а не будь-якій із складових його частин;

по-третє, в результаті реформаційних заходів залишаються невирішеними багато важливих питань не тільки організаційно-

правового статусу поліції, але і її соціально-правової інституалізації в сучасному українському суспільстві. Крім патрульної служби інші підрозділи поліції продовжують зберігати облік колишньої міліції, при цьому як зовнішньо, так і внутрішньо;

по-четверте, в розвиток Закону України «Про Національну поліцію» дотепер так і не прийнято необхідного пакету підзаконних нормативно-правових актів, адже очевидно, що названий закон не в змозі врегулювати виключно всі питання організації та діяльності поліційного відомства;

по-п'яте, «запізнення» центру в правовому регулюванні діяльності поліції, відсутність нормативної основи поняття «Орган внутрішніх справ» нерідко приводить до виходу підрозділів за межі своїх повноважень і предметів відання [3, с. 53].

по-шосте, незважаючи на всі позитивні зміни, сьогодні немає достатніх підстав стверджувати, що українська «нова» поліція повною мірою стала правоохоронною структурою демократичної держави, що спирається в своїй діяльності на широкі верстви населення та інститути громадянського суспільства. За результатами соціологічних опитувань повною мірою зараз поліції (міліції) довіряють лише 2% громадян [4].

по-сьоме, неефективне використання зарубіжного досвіду організації поліцейської діяльності, насамперед високорозвинених країн, які традиційно втілюють принципи правової держави, мають розвинені структури громадянського суспільства, сформовані правові системи та налагоджені механізми реалізації правових приписів. Тобто мова йде про дефіцит практичних рекомендацій щодо використання такого досвіду в професійній діяльності органів внутрішніх справ України [5];

по-восьме, відсутність чіткої концепції професійної підготовки поліцейських кадрів, організації навчального процесу, підвищення кваліфікації тощо. Європейський вектор розвитку України вимагає запровадження європейської системи організації професійної підготовки правоохоронних кадрів, розрахованої не на «швидкість» навчання, а на якість кінцевого продукту.

Названими застереженнями не вичерпуються проблеми реформування даного правоохоронного органу. Однак для того,

щоб так звана «реформа міліції-поліції» не стала надалі черговим «косметичним ремонтом» з подальшим посиленням централізації та бюрократизації, віддаленням органів внутрішніх справ від суспільства, схильною переважно політичним і кон'юнктурним трансформаціям, а не об'єктивним потребам суспільства, необхідно, щоб ці процеси базувалися на науково-обґрунтованій концепції, яку слід розглядати не тільки як концептуальну основу відомчого планування структурного реформування підрозділів «міліції» в «поліцію» та підготовки проектів нормативно-правових актів, але і як певну державно-правову категорію.

Це означає, що така концепція повинна бути законодавчо зафіксованим відображенням світоглядної позиції вищого політичного керівництва держави в питаннях про соціальне призначення поліції, її місце і роль в суспільстві, цілях, завданнях.

Зрозуміло, що механічна зміна назви «міліції» на «поліцію» не може стати панацеєю від усіх лих, що мають місце у зазначеному правоохоронному відомстві.

Потрібна злагоджена системна робота на всіх рівнях, кінцевою метою якої може стати створення принципово нової поліцейської інституції європейського зразка.

---

1. Питання реформування органів внутрішніх справ України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 р. № 1118-р [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://document.ua/pitannja-reformuvannja-organiv-vnutrishnih-sprav-ukrayini-doc210056.html

2. Концепція «100 днів якості Національної поліції України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mvs.gov.ua/mvs/article/1714126?annId=1714127

3. Зозуля І. В. Органи внутрішніх справ України: поняття та зв'язок між змістом і формою / І. В. Зозуля // Наше право. – 2009. – № 1. – Ч. 1. – С. 49–55.

4. Результати соціологічного дослідження «Оцінка громадянами ситуації в Україні та стану проведення реформ // Центр Разумкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/ukr/news.php?news_id=635.

5. Бесчастний В. М. Міжнародний досвід у діяльності міліції України / В. М. Бесчастний // Віче. – 2009. – № 24 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.viche.info/journal/1780/

Б. В. Стецик,
старший викладач кафедри
кримінального права та процесу
(Львівський торговельно-економічний університет)

НЕЗАКОННА ЛІКУВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРОТИДІЙ

Кримінально-правовим засобом захисту громадян від незаконної лікувальної діяльності є ст. 138 Кримінального кодексу України (далі – КК України), що передбачає кримінальну відповідальність за ведення незаконної лікувальної діяльності. Незаконною є лікувальна діяльність, яка здійснюється: а) з порушенням встановленого законом спеціального порядку (наприклад, цілительська діяльність без контролю з боку лікаря); б) із здійсненням таких видів лікувальної діяльності, щодо яких є спеціальна заборона. Така діяльність також заподіює шкоду життю або здоров'ю пацієнта [1].

Проблема протидії професійній злочинності, зокрема злочинам, що вчиняються медичними працівниками була предметом наукової розвідки фахівцями в галузі кримінального права, кримінології, криміналістики. Окрім того, питання правового регулювання надання медичної допомоги теж не були залишені позаувагою.

Зокрема здійснювались дослідження О. О. Прасовим на тему: «Право на медичну допомогу та його здійснення» (Запоріжжя, 2007 р.), О. І.Смотров «Договір щодо оплатного надання медичних послуг» (Харків, 2003 р.) [2], О. П. Щукін «Правовий статус медичних працівників за трудовим законодавством України» (Одеса, 2005 р.) [3]. Серед зарубіжних вчених, що досліджували проблему надання медичної допомоги: С. Г. Стеценка «Юридична регламентація медичної діяльності в Росії: історичний та теоретико-правовий аналіз [4]. О. В. Муравйової «Цивільно-правова відповідальність у сфері медичної діяльності» [5].

З. В. Каменової «Проблеми реалізації і захисту прав громадян на медичну допомогу» [6]. С. В. Шиманської на тему: «Особливості цивільно-правової відповідальності під час здійснення медичної діяльності» [7] та ін.

Що стосується вітчизняних вчених, то проблеми злочинності у медичній сфері досліджувалися авторами: А. О. Байдою, який перший на теренах незалежної України, з позицій кримінально-правової науки захистив дисертацію на тему: «Відповідальність за незаконну лікувальну діяльність за КК України [8].

Г. В. Чеботарьова «Кримінально-правова охорона правопорядку у сфері медичної діяльності», вперше в кримінальному праві України розглянуто комплекс проблем, що стосуються забезпечення кримінально-правовими засобами правопорядку у сфері медичної діяльності [9].

І. В. Кирилюк «Злочинність у сфері охорони здоров'я: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання», автором незаконну лікувальну діяльність, віднесено до категорії злочинів, що вчиняються у сфері охорони здоров'я [10].

Кримінально-правові аспекти здійснення медичної діяльності викладені у працях: Н. В. Павлової «Кримінально-правове регулювання медичної діяльності» (Москва, 2006 р.). М. М. Малахової «Незаконне заняття приватною медичною практикою чи приватною фармацевтичною діяльністю» (Ростов-на-Дону, 2008 р.). М. А. Огнерубова «Професійні злочини медичних працівників» (Москва, 2014). В. Флорі «Лікарські злочини: винні чи невинні» (Кишинів, 2001 р.). Т. Ю. Тарасевича «Медичний працівник як спеціальний суб'єкт злочину (Київ, 2011 р.).

Серед українських науковців кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти розслідування злочинів, пов'язаних із неналежним виконанням професійних обов'язків медичними працівниками: Л. Г. Дунаєвська «Особливості початкового етапу розслідування злочинів, скоєних при наданні медичної допомоги» [11], що стосується методики розслідування злочинів у сфері надання медичної допомоги та окремих її елементів, О. П. Шайтуро у праці «Криміналістична характеристика неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником» [12].

Особливостям розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 140 КК України, Л. В. Омельчук на тему: «Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із неналежним виконанням професійних обов'язків медичними працівниками» [13].

Щодо зарубіжних вчених, дана проблематика досліджувалася в таких російських учених як: Ф. Ю. Бердичевського «Основні питання розслідування злочинних порушень медичним персоналом професійних обов'язків» [14], В. Д. Пристанскова «Теоретичні та методологічні проблеми розслідування ятрогенних злочинів» [15], Л. В. Сухарникової «Особливості розслідування необережного заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян медичними працівниками в процесі професійної діяльності») [16].

Інститут кримінальної відповідальності за злочини у сфері медицини, а також вчинені медичними працівниками досліджувалися багатьма вченими з позиції теорії права, кримінального, цивільного та адміністративного права, криміналістики, юридичної психології та інших наук, про що свідчать численні монографічні праці українських та зарубіжних вчених.

Аналізуючи законодавство у сфері охорони здоров'я, лікувальною діяльністю можуть займатись особи, які мають відповідну спеціальну освіту і відповідають єдиним кваліфікаційним вимогам. Отже, особами, які мають належну медичну освіту, в контексті ст. 138 КК України, є особи, які отримали у встановленому порядку один із належних документів: а) диплом про медичну освіту, виданий державними вищими навчальними закладами різного рівня акредитації або такими, що до них прирівняні; б) свідоцтво (довідку) про підвищення кваліфікації за останні 5 років, видане державними вищими навчальними закладами різного рівня акредитації, науковими закладами, закладами підвищення кваліфікації і перепідготовки кадрів або такими, що до них прирівняні; в) свідоцтво про присвоєння (підвищення) відповідної кваліфікаційної категорії; г) сертифікат про присвоєння звання лікаря-спеціаліста; д) атестаційно-експертний висновок Української асоціації народної медицини. Особи, які пройшли медичну або фармацевтичну підготовку в навчальних закладах іноземних країн, допускаються до професійної діяльності, у т. ч. на підприємницьких засадах, після перевірки їх кваліфікації.

До осіб, які мають належну медичну освіту, відповідно до законодавства про охорону здоров'я прирівнюються особи без спеціальної освіти, які здійснюють діяльність у галузі народної і нетрадиційної медицини, але тільки за сукупності таких умов: 1) володіння певним обсягом професійних знань та вмінь в галузі

народної та нетрадиційної медицини, що засвідчується свідоцтвом, атестатом, дипломом, іншим документом, виданим МОЗ України чи Українською асоціацією народної медицини); 2) отримання дозволу на таку діяльність в установленому порядку; 3) здійснення її під контролем лікаря.

Повністю зрозуміти подію злочину неможливо без встановлення точного його місця, часу, котрі багато в чому визначають поведінку потерпілого, підозрюваного та інших осіб, які будь-яким чином пов'язані із суспільно-небезпечним діянням, обрання знарядь і засобів його вчинення, розкриває місця можливого знаходження слідів. Ці та інші дані відносяться до поняття обстановки злочину, що входить до елементного складу криміналістичної характеристики незаконної лікувальної діяльності.

---

1. Кримінальний кодекс України: Закон України: від 05.04.2001 р. № 2341-ІІІ станом на 21 вересня 2012 р. // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.
2. Смотров О. І. Договір щодо оплатного надання медичних послуг: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.03 / Олег Іванович Смотров. – Х., 2003. – 20 с.
3. Щукін О. С. Правовий статус медичних працівників за трудовим законодавством України: автореф. дис. на здоб. наук. канд. юрид. наук: 12.00.05 / О. С. Щукін. – О., 2005. – 20 с.
4. Стеценко С. Г. Юридическая регламентация медицинской деятельности в России: исторический и теоретико-правовой анализ: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / С. Г. Стеценко. – СПб., 2002. – 452 с.
5. Муравьева Е. В. Гражданско-правовая ответственность в сфере медицинской деятельности: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Е. В. Муравьева. – Ростов-на-Дону, 2004. – 189 с.
6. Каменева З. В. Проблемы реализации и защиты права граждан на медицинскую помощь: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / З. В. Каменева. – Белгород, 2004. – 179 с.
7. Шиманская С. В. Особенности гражданско-правовой ответственности при осуществлении медицинской деятельности: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / С. В. Шиманская. – М., 2013. – 184 с.
8. Байда А. О. Відповідальність за незаконну лікувальну діяльність за КК України (аналіз складу злочину, питання кваліфікації): автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08 / А. О. Байда. – Х., 2006. – 20 с.
9. Чеботарьова Г. В. Кримінально-правова охорона правопорядку у сфері медичної діяльності: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Г. В. Чеботарьова. – К., 2011. – 36 с.

10. Кирилюк І. В. Злочинність у сфері охорони здоров'я: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.08 / І. В. Кирилюк – К., 2012. – 21 с.

11. Дунаєвська Л. Г. Особливості початкового етапу розслідування злочинів, скоєних при наданні медичної допомоги: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Л. Г. Дунаєвська. – К., 2006. – 18 с.

12. Шайтуро О. П. Криміналістична характеристика неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / О. П. Шайтуро. – Харків, 2012. – 203 с.

13. Омельчук Л. В. Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із неналежним виконанням професійних обов'язків медичними працівниками: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Л. В. Омельчук. – Ірпінь, 2013. – 18 с.

14. Бердичевский Ф. Ю. Основные вопросы расследования преступных нарушений медицинским персоналом профессиональных обязанностей (криминалистическое и уголовно-правовое исследование): дис. … канд. юрид. наук / Ф. Ю. Бердичевский. – М., 1966. – 463 с.

15. Пристансков В. Д. Теоретические и методологические проблемы расследования ятрогенных преступлений: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / В. Д. Пристансков. – СПб., 2000. – 122 с.

16. Сухарникова Л. В. Особенности расследования неосторожного причинения вреда жизни и здоровью граждан медицинскими работниками в процессе профессиональной деятельности: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Л. В. Сухарникова. – СПб., 2006. – 253 с.

О. В. Страшко,
курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування;
О. П. Бойко,
викладач кафедри кримінального процесу
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНИМ ТЕРОРИЗМОМ

На сьогоднішній день проблема тероризму в Україні є особливо актуальною у зв'язку з створенням терористичних угруповань на окупованих територіях Донецької та Луганської областях. За статистичними даними Генеральної прокуратури України протягом

2014 р. було зареєстровано 2088 терористичних злочинів, з них засуджено лише 3 особи за сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258-4 Кримінального Кодексу України) у січні-липні 2015 р. –1717 злочини, з них засуджено 6 осіб, за січень 2016 р. – 195 злочинів, за які ще жодна особа не понесла кримінальної відповідальності [1]. Дана статистика свідчить про низький рівень розслідування злочинів пов'язаних з тероризмом. Тому є необхідність у створенні ефективних механізмів співпраці з країнами Європейського Союзу для розслідування внутрішньодержавних терористичних злочинів.

Відповідно до Концепції боротьби з тероризмом, схваленої указом Президента від 25 квітня 2013 року міжнародне співробітництво України з питань боротьби з тероризмом має здійснюватися шляхом координації, вдосконалення та розширення взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом із правоохоронними органами і спеціальними службами іноземних держав, антитерористичними структурами ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС, СНД, іншими міжнародними організаціями, що здійснюють боротьбу з тероризмом, на підставі міжнародних договорів [2].

М. М. Вербенський, який займався дослідженням даної проблеми зазначає, що основними напрямами державної протидії тероризму мають стати:

– усунення конфліктогенних факторів, що породжують прояви тероризму;

– розроблення спеціальних нормативно-правових актів, що регламентують життєдіяльність окремих малих етнічних груп, народностей з урахуванням дотримання їх споконвічних традицій і культур;

– розвиток нормативно-правової бази антитерористичної діяльності;

– формування системи міжвідомчого інформування в інтересах адекватного реагування на прояви тероризму;

– створення системи виявлення й обліку осіб, що володіють навичками мінно-вибухової справи, брали участь у військових конфліктах(«гарячих точках»);

– удосконалення системи захисту об'єктів, що можуть становити інтерес для терористичних зазіхань, постійний моніторинг стану безпеки таких об'єктів;

– планомірне вилучення з незаконного обороту зброї, боєприпасів і вибухових речовин;

– розроблення концепції висвітлення антитерористичної проблематики в засобах масової інформації [3,с. 71].

На нашу думку, одним з найефективніших способів вдосконалення співпраці з державами Європейського Союзу є створення національних баз даних у сфері протидії внутрішньодержавному тероризму, яка була б спільною для всіх правоохоронних органів України.

На сьогодні такої бази не створено, однак потреба її утворення є значною. Для того щоб у подальшому інтегруватися в загальноєвропейські бази даних, на першому етапі варто утворити відповідні національні реєстри, які, окрім іншого, мали б високий рівень технологічного забезпечення.

Окрім цього, необхідним є удосконалення механізмів координації суб'єктів боротьби з тероризмом, у тому числі у спосіб конкретизації повноважень у цій сфері та удосконалення діяльності спецслужб України.

Також для налагодження співпраці правоохоронних органів України з іноземними державами потрібно здійснювати постійне відпрацьовування системи й методів спільних антитерористичних дій і комплексних операцій [3, с. 71]. У цьому питанні Україна вже зрушила з місця: відповідно до Річної національної програми співробітництва Україна-НАТО на 2016 рік, затвердженої указом Президента від 12 лютого 2016 року, одним із основних заходів у сфері боротьби з тероризмом є забезпечення проведення в Україні за участю українських підрозділів спеціального призначення правоохоронних органів, утворених відповідно до закону військових формувань, спільних з антитерористичними підрозділами спеціального призначення держав – членів НАТО навчань, тренінгів, курсів, семінарів, науково-практичних конференцій, а також підготовку українських фахівців у провідних наукових установах держав – членів НАТО [4]. Головне, щоб дане положення мало не тільки декларативний, формальний характер, а й активно реалізовувалось на практиці.

Підсумовуючи все вище зазначене, можна зробити висновок про те, що враховуючи стратегічну політичну лінію України на інтеграцію до Європейського співтовариства, представляється доцільним для українських правоохоронних органів, які беруть участь у боротьбі з тероризмом вивчення досвіду ЄС у зазначеній сфері та його

впровадження. Окрім цього, перелік напрямів вдосконалення міжнародного співробітництва правоохоронних органів не є вичерпним, проте Україна повинна правильно визначати пріоритети своєї діяльності у сфері боротьби з тероризмом та застосовувати їх на практиці.

1. Генеральна Прокуратура України. Статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html

2. Концепція боротьби з тероризмом, схвалена указом Президента України від 25 квітня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/230/2013

3. Вербенський М. Г. Державна політика протидії тероризму:пріоритети та шляхи реалізації / М. Г. Вербенський // Державна політика протидії тероризму: пріоритети та шляхи реалізації: збірник матеріалів «круглого столу»; за ред. М. Г. Гуцало. –К.: НІСД, 2011. – 120 с.

4. Річна національна програма співробітництва Україна-НАТО на 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/45/2016

5. Дорош І. Боротьба з тероризмом: особливості, методи, шляхи / І. Дорош, В. О. Кучер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/5843/1/31.pdf

Л. М. Сукмановська,
старший викладач кафедри адміністративного
права та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ЗДІЙСНЕННЯ ДІЛЬНИЧНИМ ОФІЦЕРОМ ПОЛІЦІЇ ЗАХОДІВ З ПРОФІЛАКТИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Світова практика показує, що ефективність заходів, спрямованих на профілактику та протидію домашньому насильству, залежить, насамперед, від правового забезпечення дій правоохоронців при втручанні у випадку насильства у сім'ї, рівня їхньої професійної підготовленості до такої діяльності, а також усвідомлення суспільством небезпечності актів такого насилля, сформованості у громадян правильної правової та моральної оцінки цих явищ.

Відповідно до Закону України «Про попередження насильства у сім'ї» попередження насильства в сім'ї – це система соціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню насильства у сім'ї, припинення насильства у сім'ї, яке готується або вже почалося, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства в сім'ї, а також медико-соціальна реабілітація жертв насильства в сім'ї [1].

Осіб, схильних до насильства в сімейних стосунках можна зустріти в усіх верствах суспільства – і серед депутатів, і серед правоохоронців (які, до речі, самі визначають наявність такої проблеми), і серед бізнесменів, і серед робітників та селян.

Дільничний офіцер поліції виявляє на адміністративній дільниці осіб, які допускають правопорушення в сім'ях, зловживають алкогольними напоями, вживають наркотичні засоби і психотропні речовини без призначення лікаря, психічно хворих, які створюють безпосередню загрозу для себе та оточуючих. Уживає до зазначених осіб своєчасні заходи профілактичного впливу з метою недопущення вчинення ними кримінальних та адміністративних правопорушень.

Питання профілактики правопорушень у різні часи досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені, а саме: В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, Д. М. Бахрах, О. К. Безсмертний, К. С. Бєльський, І. П. Голосніченко, О. М. Джужа, А. П. Закалюк, Р. А. Калюжний, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, Я. Ю. Кондратьєв, В. В. Копєйчиков, В. І. Олефір, В. П. Пєтков, Ю. О. Тихомиров, В. К. Шкарупа та ін.

З метою своєчасного виявлення осіб, схильних до вчинення правопорушень, дільничний офіцер поліції щомісяця вивчає та узагальнює:

– інформацію чергової частини органу поліції про виїзди чергових нарядів поліції на сімейні конфлікти;

– повідомлення закладів охорони здоров'я про заподіяння тілесних ушкоджень, пов'язаних з насильством у сім'ї;

– скарги та заяви громадян, повідомлення посадових осіб про правопорушення, учинені в сім'ях;

– матеріали громадських формувань з охорони публічного порядку щодо осіб, схильних до скоєння правопорушень.

Дільничний офіцер поліції ставить на профілактичний облік та у межах своєї компетенції проводить профілактичну роботу,

зокрема, з особами, яким було винесено офіційне попередження про неприпустимість вчинення домашнього насильства.

Саме офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї виступає підставою для взяття особи, яка вчинила домашнє насильство, на профілактичний облік та проведення з ним профілактичної роботи.

На профілактичний облік ці особи ставляться на підставі мотивованого рапорту дільничного офіцера. Рішення про постановку на профілактичний облік приймає начальник органу поліції або його заступник.

При проведенні індивідуально-профілактичної роботи з даною категорією осіб дільничні офіцери поліції повинні:

– шукати шляхи по усуненню побутового конфлікту, метою яких є примирення конфліктуючих сторін;

– виключити можливість заподіяння своїми діями шкоди міжособистісним стосункам;

– своєчасно перевіряти та реагувати на сигнали про протиправну поведінку конфліктуючих сторін;

– обов'язково проводити індивідуальну профілактику відносно потенційної жертви насильства в сім'ї.

Існують наступні шляхи запобігання насильницькій поведінці. Перший – так звана ситуативна профілактика – полягає в тому, щоб створити умови, за яких здійснення насильницьких (або інших асоціальних) дій буде пов'язано з підвищеною складністю або небезпекою: підсилення контролю за сім'ями, розвиток системи служб безпеки та правоохоронних органів, посилення покарання за правопорушення, робота з населенням тощо.

Це найбільш поширений спосіб профілактики насильства, який переважно спрямований на ситуацію, в якій може відбутися насильство, ніж на особистість порушника.

На нашу думку, значним недоліком цього підходу є те, що він не впливає на систему цінностей та переконань та заснований, по суті, на нав'язуванні існуючих соціальних норм та вимог людині, для якої вони не є значущими.

Другий підхід націлений на саме профілактику насильницької поведінки. Він впливає, перш за все, на когнітивну та ціннісно-мотиваційну сфери осіб, схильних до насильницьких дій, таким чином, щоб знизити вірогідність актуалізації поведінки, що поро-

джує насильство. В той же час, його реалізація складніша за ситуативну профілактику через відсутність дієвої системи психологічного супроводу сімей із насильницькими стосунками.

З метою забезпечення ефективності індивідуального попередження протиправної поведінки дільничному офіцеру поліції важливо дотримуватись таких основних вимог:

1) своєчасність (несвоєчасне виявлення осіб, схильних до вчинення домашнього насильства збільшує вірогідність його вчинення);

2) послідовність (індивідуальний вплив повинний бути таким, щоб його інтенсивність послідовно зростала чи зменшувалась у залежності від результатів);

3) реальність (заходи впливу об'єктивно повинні відповідати можливостям їх реалізації);

4) законність (індивідуальне попередження будується на основі суворого дотримання законодавства, забезпечення прав, свобод та законних інтересів громадян).

Застосування методів індивідуального попередження насильницької поведінки передбачає досить тривалий та систематичний вплив. Але при цьому повинен комплексно використовуватись весь арсенал методів, всі сили та засоби впливу на особистість, які відповідають демократичним принципам ставлення до особистості.

Зокрема, дільничним офіцером поліції активно застосовуються до сімейних агресорів такі методи індивідуального впливу, як: переконання, надання допомоги.

Метод переконання – це комплекс виховних, роз'яснюючих заходів, що здійснюються з метою зміни особистості та закріплення її позитивної соціальної орієнтації [2]. У процесі переконання можуть бути досягнуті та реалізовані цілі індивідуального профілактичного впливу, зокрема недопущення вчинення насильства по відношенню до членів сім'ї.

Крім того, може бути досягнута і кінцева мета індивідуального впливу – формування у суб'єкта системи переконань, поглядів і позицій, що відображають сучасні уявлення про сімейні стосунки. Вказана мета буде вважатися досягнутою тоді, коли особа не через примус, а за переконанням, не порушує законів і норм моралі.

В процесі реалізації методу переконання застосовуються різні психологічні прийоми впливу на розум, почуття та волю пра-

вопорушника. На практиці позитивно себе зарекомендували профілактичні бесіди.

Метод надання допомоги, як правило, є одним із найефективніших у діяльності суб'єктів попередження правопорушень. Він стосується сприяння у працевлаштуванні, покращення побутових умов тощо. Заходи допомоги реалізуються також шляхом впливу на соціальне мікросередовище особи, з якою ведеться профілактична робота. Для виключення негативного впливу з носіями такого впливу проводиться індивідуально-попереджувальна діяльність.

Таким чином, профілактика, яку здійснюють дільничні інспектори поліції у сфері попередження домашнього насилля, складається з низки перелічених та поєднаних між собою елементів та являється важливою складовою у боротьбі із негативним загальнодержавним явищем – насиллям в українських сім'ях.

---

1. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15 листопада 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 10. – Ст. 70.

2. Стрельченко О. Г. Адміністративно-правові методи адміністративної діяльності ОВС / О. Г. Стрельченко, Д. Ю. Островерхов // Науковий вісник Херсонського державного університету (Серія «Юридичні науки»). – Вип. 1. – Т. 3. – 2015. – С. 107–111.

Н. Д. Туз,
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СУБ'ЄКТИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Попередження злочинності неповнолітніх являє собою систему, яка містить у собі об'єкти профілактики, її основні рівні та форми, заходи попереджувального впливу, суб'єкти, що здійснюють цю діяльність.

В сучасних умовах в Україні настала нагальна потреба відтворення такої системи на нових засадах, створення з цією метою відповідної законодавчої бази та якнайширшого залучення громадськості

до цієї діяльності. За цих умов нового змісту набуває попереджувальна діяльність спеціальних органів та установ, виникають і поширюються нові форми і методи запобігання злочинності неповнолітніх, які потребують відповідно нового наукового осмислення.

З точки зору своєї організації суб'єкти попередження злочинності неповнолітніх розрізняються за своєю спеціалізацією. Вживаючи термін спеціалізація, мається на увазі функціонування відповідних органів, установ, служб та окремих посадових осіб, на яких покладена боротьба з бездоглядністю, безпритульністю, злочинами та іншими суспільно-небезпечними вчинками неповнолітніх. Вони наділені певними повноваженнями, в своїй діяльності використовують специфічні форми та методи роботи, що враховують особливості психології й фактичного положення цієї соціально-правової групи, володіють достатньо широким комплексом заходів впливу не тільки на самих неповнолітніх, а й на осіб, що зобов'язані займатись їх вихованням.

Ю. Блувштейн виділяє такі основні ознаки суб'єктів попереджувальної діяльності: цілеспрямоване здійснення профілактики злочинів як очевидна функція; зв'язок з іншими елементами системи по «горизонталі» (координація) і по «вертикалі» (субординація); здійснення своєї діяльності відповідно до команд «керуючого механізму» системи; можливість вибору поведінки, що визначається конкретним станом об'єкта впливу і межами, заданими системою [1, с. 34].

Різноманітність суб'єктів, що відрізняються один від одного за характером, масштабами, формами і методами діяльності, – одна з суттєвих особливостей попередження злочинів та інших антигромадських явищ.

Ця особливість зумовлена, з одного боку, зацікавленістю всього суспільства у протидії злочинності, а з другого – тим об'єктивним фактом, що антигромадські явища і їх детермінанти зберігаються у різних сферах соціального життя, на різних рівнях соціальних зв'язків і відносин, керованих різними суб'єктами.

У реальності кожна соціальна спільність, кожний громадянин, кожна громадська організація, кожний державний орган поруч із виконанням своїх основних функцій здійснює ті чи інші попереджувальні заходи, або тієї чи іншою мірою бере в них участь. Для відповідних державних органів та установ попереджувальна діяль-

ність є або однією з найголовніших, або основною функцією. Попереджувальна діяльності для одних осіб – правове і моральне веління, яке випливає з специфічної ролі (наприклад батьки, усиновителі, опікуни, піклувальники), других – громадське доручення, для третіх – одна з посадових функцій, для четвертих – професія.

Як бачимо, до суб'єктів попередження злочинів належать: державні органи та установи, громадські органи та формування, посадові особи, інші працівники – представники цих органів, установ, організацій і формувань, а також окремі громадяни, які прямо чи опосередковано беруть участь у протидії злочинності.

Крім названих вище, на думку О. Джужи, «суб'єкти попередження» слід поділяти на такі групи: а) органи та організації, які керують, спрямовують, координують попереджувальну діяльність (органи державної влади та управління); б) органи, організації, установи, що безпосередньо виконують попереджувальні функції, організовують відповідні заходи (МВС, спеціально створені громадські формування тощо); в) суб'єкти, що відрізняються один від одного залежно від масштабів здійснюваних ними попереджувальних заходів – у межах держави, регіону, області, району, населеного пункту, об'єкта [2, с. 11].

Вагому роль серед суб'єктів попередження злочинності неповнолітніх відіграють служби, органи та підрозділи внутрішніх справ України, які формують систему взаємопов'язаних елементів, об'єднаних єдиними цілями і завданнями, що юридично закріплені у законодавчих та інших нормативних актах.

В сучасних умовах реформування правоохоронних органів з'явився новий суб'єкт попередження злочинності неповнолітніх – шкільний офіцер поліції. Відповідно до «положення Угоди про партнерство між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством освіти та науки України» від 29.02.2016 року у навчальних закладах окремих міст України (Київ, Львів, Одеса, Івано-Франківськ) з нового 2016/2017 року впроваджується експериментальна модель співпраці навчальних закладів і поліції.

Основними завданнями шкільного офіцера, закріпленого за освітньою установою, є: проведення індивідуальних зустрічей із учнями та/або їхніми батьками (особами, які їх замінюють); забезпеченні вчасного та ефективного реагування на виклики керівників навчальних закладів; участі у батьківських зборах і педагогічних радах з метою проведення інформаційно-роз'яснювальної

роботи серед батьків та педагогічних працівників щодо попередження негативних явищ в дитячому середовищі [3].

Таким чином, суб'єктами запобігання злочинів є сукупність державних органів, громадських організацій і громадян, що цілеспрямовано здійснюють на різних рівнях і у різних масштабах керівництво, планування заходів щодо попередження злочинів, управління цими заходами або їх безпосереднє виконання, та мають у зв'язку з цим певні права та обов'язки і несуть відповідальність за досягнення поставленої мети.

---

1. Блувштейн Ю. Д. Предупреждение преступлений в обществе развитого социализма: учеб. пособие / Ю. Д. Блувштейн; М-во внутрен. дел СССР. – Минск, 1980. – 104 с.

2. Курс кримінології: Загальна частина: підручник / за заг. ред. О. Джужи; відп. ред. Я. Кондратьєв. – У 2-х кн. – Кн. 1. Заг. част. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.

3. Положення Угоди про партнерство між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством освіти та науки України від 29.02.2016 року.

О. І. Тьорло,
кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
професор кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету №2
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

РОЛЬ ТА ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ В УКРАЇНІ

Однією з негативних тенденцій сьогодення у світі є збільшення кількості зброї серед мирного населення. Так за даними ООН в 2015 році на планеті близько 800 млн. одиниць вогнепальної зброї, з якої лише 25% – це зброя, яка знаходиться в правоохорон-

них органах, армії, інших воєнізованих структурах. Тобто решта зброї перебуває на руках у населення і, очевидно, не завжди легально [6]. Нажаль наша країна в цьому показнику не відрізняється від світових тенденцій. Має місце щорічне збільшення обсягів обігу зброї та кількості злочинів з її використанням.

Сучасна ситуація в нашій країні викликає занепокоєння не тільки у населення України, але й за її межами. Соціально-політична обстановка та економічна ситуація, що склалася в країні останнім часом сприяє підвищенню рівня злочинності, і що особливо тривожно, рівня злочинності з використанням зброї та вибухових пристроїв.

Змінюється характер злочинності. Якщо раніше основу насильницьких злочинів складали злочини із застосуванням фізичної сили або максимум із застосуванням холодної зброї, то на сьогоднішній день все більше випадків застосування вогнепальної зброї та вибухових пристроїв. Про це зазначили, зокрема, у своєму повідомлені директор та експерти Українського інституту дослідження екстремізму, які звернули увагу на найбільш небезпечні тенденції та парадоксальні факти у питанні обігу «цивільної» зброї в Україні. Зокрема, ними наголошується про збільшення кількості злочинів із застосуванням вогнепальної зброї майже 2,5 рази у порівнянні з попереднім роком (за даними статистики, яку наводила Генеральна прокуратура України). Це підтверджує ще раз, що зброя, яка потрапила нелегально на терени України осіла на руках у злочинних угрупувань. Як показують данні, ця тенденція не іде до пониження, а в деяких випадках й до підвищення. Це зумовлене також тим, що змінився пріоритет у виборі засобів вчинення злочину злочинцями, а також і про раціоналізацію злочину. Очевидно, що ефективність нападу з пістолетом чи автоматичною зброєю значно вища, ніж з холодною зброєю.

Як стверджують незалежні експерти, чисельність ринку зброї в Україні складає від 4,5 до 6 млн. одиниць. Це приблизно в 6–8 разів вище, ніж легальної. Якщо брати у порівнянні з 2011 роком, то це в 3,5 рази більше. Так, мало не щоденно, ЗМІ повідомляють про затримання осіб, які перевозять нелегально зброю та вибухові пристрої на власному автотранспорті, а подеколи й громадським транспортом, про знаходження схованок зброї тощо.

Як відлуння подій, які відбуваються в зоні проведення АТО, виникає ще один із факторів збільшення злочинів із застосуванням зброї – це злочини із використанням вибухових пристроїв.

Так, за інформацією Державної служби надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) України з початку виконання робіт (6 липня 2014 р. по грудень 2015 р.) на звільнених територіях Донбасу підрозділи ДСНС виявили та вилучили 32 тис. 203 одиниці боєприпасів, з них – 5138 артилерійських снарядів, 2673 мінометних мін, 2767 бойових гранат та мін, 545 реактивних боєприпасів та більше 21 тис. інших вибухонебезпечних предметів. Крім того, працівники Служби порятунку виявили та знешкодили 574 спеціально встановлених вибухонебезпечних предметів. Перевірено на наявність вибухонебезпечних предметів 968 адміністративних споруд та будівель, 1 тис. 645,5 га території та 37,5 га акваторії водойм.

У зв'язку з ситуацією у Донецькій та Луганській областях слід пам'ятати, що з території проведення АТО неконтрольована кількість одиниць зброї та вибухових пристроїв попадає у всі регіони України. Такі предмети, в свою чергу, можуть бути застосовані під час вчинення терористичних актів у громадських місцях або в місцях масового скупчення людей, а так само при вчиненні інших насильницьких злочинів. Тому слід бути пильними та завжди пам'ятати основні правила дій при виявленні підозрілих та вибухових пристроїв.

У зв'язку з вищенаведеним, актуальним стає також питання ролі та якісної професійної діяльності поліції щодо запобігання та виявлення вогнепальної зброї та вибухових пристроїв тощо. Очевидно, що питання виявлення таких предметів це, насамперед, питання оперативної роботи поліції. Водночас, зрозуміло, що далеко не всі факти незаконного обігу зброї та вибухових пристроїв розкриваються, а такі предмети вилучаються. Частина з них, на жаль, «говорить на вулиці». І саме про особливості запобігання таким випадкам піде мова у цій роботі.

Основна роль у цьому процесі, очевидно, належить поліцейським які працюють на вулиці: патрульні, офіцери превентивного блоку тощо.

В процесі несення служби поліцейські повинні бути пильними, завжди пам'ятати про можливість знаходження вибухових пристроїв, як у людних, так і найбільш неочікуваних місцях. Зокрема, вони повинні звертати увагу на:

– пакети або контейнери в яких можуть бути закладені підривні чи запалювальні речовини;

– залишені без догляду пакунки, дипломати, сумки та інші речі і предмети в місцях масового скупчення людей або місцях громадського користування (залізничні та автомобільні вокзали, станції, зупинки, аеропорти, торгівельні підприємства тощо);

– наявність клейких стрічок, шпагату, реле часу, підозрілих дротів та інших сторонніх предметів на поверхні і всередині автомобіля;

– сторонні предмети у вихлопних трубах, горловинах бензобаків, під бамперами, крилами, карданними валами, двигунами, бензобаками, колесами, в салонах автомобіля на сидіннях, під килимками;

– звисаючі дроти чи будь-які незвичні його форми на панелях для приладів автомобіля;

– ознаки силового проникнення на дверях, вікнах, багажнику, капоті, кришці бензобаку;

– виявлені проводки, які знаходяться в непередбачених місцях, а також зайві дроти, які прикріплені до гальм та задніх блок-фар тощо.

Демаскуючими ознаками вибухових пристроїв можуть бути:

– наявність антени (у радіокерованому вибуховому пристрої);

– наявність годинникового механізму або електронного таймера;

– наявністю провідної лінії керування;

– неоднорідність середовища (порушення поверхні ґрунту, дорожнього покриття, стіни будинку тощо);

– наявність теплового контакту між місцем установки і навколишнім фоном;

– характерною формою вибухового пристрою.

Ці основні правила в наш час мають знати не тільки працівники правоохоронних органів, але й пересічні громадяни.

Найчастіше вибухові пристрої можна виявити у місцях масового перебування людей. Тому, якщо пересічний громадянин побачив підозрілий предмет на вулиці, йому слід:

– негайно зателефонувати до Служби порятунку за номером 101 або у відділення поліції за номером 102;

– попередити перехожих про можливу небезпеку;

– очікуючи на прибуття рятувальників, огородити чимось небезпечне місце та відійти від знахідки на безпечну відстань

(100 м). Для огородження скористатися будь-якими підручними матеріалами: гілками, мотузками, шматками тканини, камінням тощо.

Перебуваючи у громадському транспорті та інших місцях скупчення людей необхідно бути особливо уважними та дотримуватись таких правил:

– звертати увагу на залишені сумки, портфелі, згортки чи інші предмети, у яких можуть бути заховані саморобні вибухові пристрої;

– у разі виявлення підозрілого предмета негайно повідомити про знахідку водія чи правоохоронців;

– не відкривати знайдені пакети чи сумки, не чіпати їх та повідомити людей довкола про можливу небезпеку.

Категорично забороняється: торкатися предмету і пересувати його; користуватися засобами радіозв'язку, мобільними телефонами (вони можуть спровокувати вибух); заливати його рідинами, засипати ґрунтом або чимось його накривати; торкатися підозрілого пристрою та здійснювати на нього звуковий, світловий, тепловий чи механічний вплив, адже практично всі вибухові речовини отруйні та чутливі до механічних, звукових впливів та нагрівання.

Підсумовуючи вищевикладене слід зауважити, що враховуючи збільшення обсягу зброї та вибухових пристроїв, що перебувають у незаконному обігу на території нашої держави, в професійній підготовці правоохоронців необхідним є: по-перше, належна теоретична підготовка – вивчення в системі службової підготовки питань видів, класифікації, принципів та особливостей дії вибухових та саморобних вибухових пристроїв; по-друге, практична підготовка – відпрацювання та постійне вдосконалення практичних навиків щодо виявлення можливих закладок вибухових пристроїв та алгоритмів дій у разі їх виявлення.

Також виникає потреба у якісній превентивній роботі поліції. Поліцейські мають проводити роз'яснювальну роботу з населенням щодо їх пильності та запобігання злочинів із застосуванням зброї та вибухових пристроїв.

При цьому, до населення слід у всі можливі способи доводити викладені вище положення щодо ознак, за якими можна розпізнати можливі закладки вибухових пристроїв та алгоритми

дій у їх разі їх виявлення (що слід робити, а що категорично заборонено).

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII.
2. Обрання тактичних дій нарядами міліції під час затримання озброєного злочинця: методичні рекомендації / С. М. Банах, В. Р. Булачек, І. Ю. Землянський, Ю. Р. Йосипів, М. О. Лиса, М. В. Моргун, В. М. Синенький, О. І. Тьорло – Львів: ЛьвДУВС, 2014. – 52 с.
3. Організація та проведення практичних занять з тактико-спеціальної підготовки із працівниками органів та підрозділів внутрішніх справ України в ситуаціях озброєної протидії з боку злочинців: методичні рекомендації / С. М. Банах, В. Р. Булачек, І. Ю. Землянський, Ю. Р. Йосипів, М. О. Лиса, М. В. Моргун, В. М. Синенький, О. І. Тьорло – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 79 с.
4. Особиста безпека працівника ОВС України: навчальний посібник. – 2-ге видання зі змінами і доп. / С. М. Банах, В. Р. Булачек, І. Ю. Землянський, Ю. Р. Йосипів, М. Д. Курляк, М. О. Московчук, М. В. Моргун, В. М. Синенький, О. І. Тьорло, А. В. Ярославський – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 264 с.
5. Класифікація та види саморобних вибухових пристроїв: методичні рекомендації / А. В. Ярославський, О. І. Тьорло, Ю. Р. Йосипів, М. Д. Курляк, М. О. Московчук, В. М. Синенький. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 87 с.
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uire.org.ua

Н. В. Федоровська,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем забезпечення
публічної безпеки і порядку
(Національна академія внутрішніх справ)

СЕКТОР ПРЕВЕНЦІЇ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: СТРУКТУРА, ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ

Важливим кроком у реформуванні правоохоронних органів є створення Національної поліції – центрального органу виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Відповідно до статті 13 Закону України «Про Національну поліцію» систему поліції складають: центральний орган управління поліцією та територіальні органи поліції [1].

На території районів, міст, районів у містах, де не створено підрозділи патрульної служби Департаменту патрульної поліції Національної поліції України, поліцейські послуги надаються відокремленими структурними підрозділами головних управлінь Національної поліції в областях (далі – відділи, відділення поліції), які функціонують за новою структурною побудовою.

Так, структурна побудова відділів та відділень поліції ґрунтується на створенні принципово нових (нетипових для колишніх органів внутрішніх справ) підрозділів патрульної поліції, кожен з яких складається з 4 однакових за штатною побудовою секторів реагування патрульної поліції та сектору превенції.

Сектор превенції організовує заходи із забезпечення публічної безпеки та безпеки дорожнього руху, координує діяльність дільничних офіцерів поліції, забезпечує роботу дозвільної системи, а також профілактики злочинності у дитячому середовищі (ювенальної превенції).

Безпосереднє керівництво сектором превенції здійснює заступник начальника відділу (відділення) – керівник патрульної поліції.

В свою чергу, штатна структура сектору превенції складається з наступних посад: начальник, заступник начальника, старші інспектори, інспектори (із забезпечення публічного порядку, ювенальної превенції, дозвільної системи, дорожнього нагляду), старший дільничний офіцер поліції, дільничний офіцер поліції, помічник дільничного офіцера поліції.

Оптимальна кількість дільничних офіцерів поліції для відділу (відділення) поліції визначається із розрахунку 1 дільничний офіцер поліції на 7–12 тис. населення з урахуванням площі території, кількості населених пунктів, специфіки регіону, проблем територіальних громад.

Кількість старших інспекторів, інспекторів (із забезпечення публічного порядку, ювенальної превенції, дозвільної системи, дорожнього нагляду) визначається за наступним принципом:

– інспекторів із забезпечення публічного порядку: 1 посада на 50–55 тис. населення;

– інспекторів ювенальної превенції: 1 посада на 10 тис. неповнолітніх осіб;

– інспекторів дозвільної системи: 1 посада на 1000–1200 власників вогнепальної зброї, та спеціальних засобів (для відстрілу набоїв споряджених гумовими кулями, сльозогінної та дратівливої дії);

– інспекторів дорожнього нагляду: визначається керівником відділу, відділення поліції залежно від розвиненості дорожньо-транспортної мережі та кількості зареєстрованих транспортних засобів.

За умови перевищення визначених норм у кожному відділі (відділенні) поліції можливе додаткове уведення посад старших інспекторів.

У разі, коли фактичні показникові параметри території обслуговування нижчі за встановлені норми, можливе уведення оптимальної кількості посад старших інспекторів, інспекторів з покладанням на них об'єднаних функцій за напрямками роботи [2].

За дільничним офіцером поліції наказом начальника відділу (відділення) поліції закріплюється адміністративна дільниця, якій надається відповідний порядковий номер, що вноситься до Плану комплексного використання сил і засобів.

Територія адміністративної дільниці (її розміри та межі) визначається, а за необхідності уточняється або переглядається (зменшується або збільшується), начальником відділу (відділення) поліції за поданням начальника підрозділу патрульної поліції з обов'язковим урахуванням чисельності населення, яке проживає на дільниці, стану оперативної обстановки, особливостей території та адміністративного поділу міста (району) індивідуально диференційованої площі залежно від кількості населених пунктів, віддаленості їх між собою.

До основних завдань та функцій сектору превенції належать:

– організація заходів із забезпечення публічної безпеки, безпеки дорожнього руху, профілактики злочинності, у тому числі – у дитячому середовищі (ювенальної превенції), координація діяльності дільничних офіцерів поліції, забезпечення роботи дозвільної системи;

– забезпечення охорони прав і свобод людини, публічної безпеки і порядку, протидія злочинності;

– організація проведення дільничними (старшими дільничними) офіцерами поліції особистого прийому громадян на території

обслуговування та перевірки викладеної у їх зверненнях інформації;

– організація превенції правопорушень на адміністративній території обслуговування, проведення профілактичних заходів у навчальних, дошкільних закладах та серед громади, здійснення ювенальної превенції;

– взаємодія з групами реагування патрульної поліції та надання їм допомоги під час реагування на повідомлення про правопорушення та інші події, а також надання допомоги слідчо-оперативній групі на місцях учинення кримінальних правопорушень;

– налагодження співпраці з органами державної влади та місцевого самоврядування, активна участь у житті громади, у першу чергу в частині виявлення та вирішення проблемних питань у сфері публічної безпеки і порядку;

– проведення профілактичної роботи з особами, які перебувають на профілактичних обліках поліції;

– забезпечення та здійснення контролю за дотриманням фізичними і юридичними особами спеціальних правил і порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система;

– надання, у межах компетенції поліції, допомоги найбільш незахищеним верствам населення: престарілим, одиноким громадянам, дітям із проблемних сімей, багатодітним, малозабезпеченим сім'ям, запобігання та мінімізація впливу кримінального елементу на таких громадян.

– підготовка та надання до секторів реагування патрульної поліції позмінного плану-завдання за результатами аналізу криміногенної ситуації, з урахуванням графіка відпрацювання підоблікових осіб, запланованих масових заходів та іншої інформації щодня (з понеділка по четвер – на наступну добу, у п'ятницю – на наступні три доби) [2].

Підсумовуючи, слід зазначити, що з впровадженням нових форм роботи суспільство очікує від Національної поліції серйозних результатів. На сьогодні, правоохоронна система набуває тотальних змін, реформування здійснюється швидкими темпами, нові вимоги докорінно змінюють критерії оцінки діяльності поліції.

На мою думку, завдяки спільним зусиллям буде побудовано принципово новий правоохоронний орган, в якому кожен поліцейський професійно і чесно служитиме українському народу.

Реформування допоможе поліції стати справжнім партнером для суспільства, відновити довіру населення до органів правопорядку, щоб кожний громадянин відчував у поліцейському реального та надійного захисника своїх прав та інтересів.

---

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/...

2. Організація діяльності підрозділів патрульної поліції та відділень моніторингу відокремлених структурних підрозділів (відділів, відділень) територіальних органів Національної поліції України: метод. рек. / ДОАЗОР Національної поліції України. – 26 с.

І. А. Федчак,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету № 2
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

СУКУПНІСТЬ ЗЛОЧИНІВ ПРИ НЕЗАКОННІЙ ПОРУБЦІ ЛІСУ ТА КРАДІЖЦІ ДЕРЕВИНИ

Особливу роль у боротьбі з незаконним обігом деревини відіграють кримінально-правові заходи.

На сьогодні, однією з невирішених проблем кримінально-правового регулювання є кваліфікація дій осіб, які вчинили незаконну рубку дерев на землях лісового фонду, і розпорядилися цими деревами на власний розсуд.

Як зазначає О. В. Скворцова, судова практика, діяльність слідчих органів та суду мають місце помилки у кваліфікації діянь, у тому числі – злочинів, пов'язаних з самовільною порубкою лісу та злочинів з ознаками розкрадання [1].

Щоб показати точно сутність екологічного злочину та чітко відмежувати його від окремих суміжних злочинів, слід сказати, що суспільна небезпека екологічного злочину полягає в тому, що він завжди завдає шкоду суспільним відносинам з охорони довкілля (його збереження, відновлення та раціонального використання), а зрештою посягає на людину, погіршуючи або знищуючи біологічну основу її існування – природу [1, с. 129]. Деякі ж суміжні склади набувають екологічного значення лише тоді, коли вчинені протиправні дії порушують правила природокористування та завдають шкоду довкіллю [2, с. 101].

Важливо пам'ятати, що до специфічних ознак екологічних складів, які відрізняють їх від суміжних неекологічних складів, відноситься наявність природного об'єкта, який функціонує в постійному взаємозв'язку з природним середовищем. Інакше кажучи, не кожен злочин, пов'язаний з об'єктами довкілля, можна назвати екологічним.

Для визнання злочину таким важливо, щоб об'єкт злочинного посягання в момент скоєння злочинного діяння перебував у системі екологічних зв'язків із довкіллям [3, с. 90].

Вчені-правознавці неодноразово зверталися до проблеми розмежування порубки лісу як кримінально карного діяння та злочинів проти власності з ознаками розкрадання.

Обов'язковий елемент крадіжки – вилучення майна із законного володіння його юридичного власника. Частина 1 статті 148 Господарського кодексу України визначає, що відповідно до Конституції України земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, що знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією України. Правовий режим використання лісів встановлюється законами (частина 4 статті 148 ГК України) [4, с. 62].

При самовільній рубці дерева та чагарники вилучаються з природного середовища свого зростання, а не зі сфери власності. З цих причин у кримінально-правовому розумінні вкрасти ліс на корені неможливо.

Тому неправильно буде змішувати дії з незаконної порубки лісу із привласненням лісопродукції у будь-якій з її форм. Це підтверджується судовими роз'ясненнями, зокрема, у п. 9 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 17, від 10 грудня 2004 року наголошено, що «заволодіння деревами, зрубаними та підготовленими до складування або вивезення, залежно від обставин справи слід кваліфікувати за відповідними частинами ст. 185 КК або іншими статтями, якими передбачено відповідальність за вчинення злочинів проти власності» [5].

Слід відмітити, що хоча кримінальний закон і розділяє об'єкти злочинів проти власності та проти довкілля, абсолютна більшість останніх вчинюється з метою отримання матеріальної вигоди. По суті, екологічний склад незаконної порубки закінчується в момент відокремлення стовбура від пня, а надалі злочин вже має чіткий корисливий мотив.

Як правило, злочини, пов'язані з обігом нелегальної лісопродукції, кваліфікуються лише як незаконна порубка, хоча порушники часто затримуються не в момент безпосередньої заготівлі деревини, а під час її транспортування або зберігання. Завдання правоохоронних органів у цих ситуаціях – встановити походження вже зрубаної деревини та водночас довести вину причетних до цього осіб.

Незаконна порубка та наступне злочинне заволодіння об'єктами природи, які стали майном, слід кваліфікувати за правилами про сукупність злочинів – незаконної порубки лісу та розкрадання майна.

Ця теза аргументується тим, що, по-перше, незаконна порубка лісу є способом здійснення наступного розкрадання майна, тож тут необхідна кваліфікація диктується необхідністю посилення боротьби зі злочинними порушеннями законодавства у галузі охорони природи.

В більшості випадків незаконні рубки, пов'язані по об'єкту посягання до екологічних злочинів, відбуваються громадянами з корисливих мотивів з метою заволодіння деревиною та подальшого її використання.

При цьому закінченим злочин визнається з моменту повного відділення дерева, чагарнику від кореня, якщо ці діяння призвели до значної шкоди.

Відповідно після відділення дерева від кореня і закінчення складу екологічного злочину як такого, починаються наступні дії, спрямовані на привласнення і виражаються у заготівлі, навантаженні, вивезенні та реалізації деревини.

Не можна не враховувати, що незаконна рубка і крадіжка зрубаних дерев зазіхають на різні об'єкти кримінально-правового захисту.

У першому випадку об'єктом злочину виступають відносини з охорони і раціонального використання лісових насаджень, у другому – відносини з охорони власності та інших майнових прав.

До того ж незаконна рубка дерев може відбуватися не тільки з корисливих мотивів, а й, наприклад, на ґрунті помсти, неприязних відносин до лісничого, з хуліганських спонукань тощо без наміру на розкрадання дерев.

Вважаємо, що п. 9 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 17, від 10 грудня 2004 року, у якому визначено: «заволодіння деревами, зрубаними та підготовленими до складування або вивезення, залежно від обставин справи слід кваліфікувати за відповідними частинами ст. 185 КК або іншими статтями, якими передбачено відповідальність за вчинення злочинів проти власності», не містить заборони на можливу кваліфікацію дій особи, яка зрубала і викрала одні й ті ж дерева, по сукупності незаконної порубки та крадіжки.

---

1. Скворцова О. В. Розмежування незаконної порубки лісу із суміжними складами злочинів / О. В. Скворцова // Учение записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – Серия «Юридические науки». – Т. 20 (59). – № 2. – 2007. – С. 129–135.

2. Романова Н. Л. Понятие и система экологических преступлений: дис. …канд. юрид. наук / Н. Л. Романова. – Иркутск, 2001. – 219 с.

3. Петров В. В. Экологическое преступления: понятие и составы / В. В. Петров // Государство и право. – 1993. – № 8. – С. 88–99.

4. Господарський кодекс України // Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15

5. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: Постанова Пленуму Верховного суду України від 10.12.2004 р. № 17.

Р. С. Филь,
начальник 2 науково-дослідного відділу
науково-дослідної лабораторії
криміналістичної та спеціальної техніки
(Державний науково-дослідний інститут МВС України

ОХОРОНА ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

З метою правового забезпечення охорони прав людини і громадянина на права інтелектуальної власності від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам в Кримінальному кодексі України (далі – ККУ) передбачена відповідальність за наступні порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності, а саме: а) порушення прав на об'єкти авторського права та суміжних прав (ст. 176); б) порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію (ст. 177); в) незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва (ст. 203-1); г) незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок (ст. 216); д) незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229); е) незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231); є) розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232) [1].

З огляду на те, що в ККУ передбачено відповідальність за всі види об'єктів права інтелектуальної власності для нашого дослідження обраної теми необхідно спочатку визначити поняття промислова власність та об'єктів її сфери.

У 2003 році прийнятій Книзі четвертій «Право інтелектуальної власності» Цивільного кодексу України відображено загальні положення цивільно-правового режиму охорони прав інтелек-

туальної власності України. Правові норми, які містяться у книзі визначають поняття права інтелектуальної власності та співвідношення права інтелектуальної власності та права власності та надають повний перелік об'єктів права інтелектуальної власності [2].

Відсутність визначення понять промислова власність та її об'єктів у нормах національного законодавства України компенсується їх визначеністю у нормах Паризької конвенції про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року, яка набула чинність в Україні 25 грудня 1991 року. Відповідно до ст. 1 конвенції поняття промислової власності розуміють в найбільш широкому значенні, що розповсюджується не тільки на промисловість і торгівлю у власному значенні слова, але також і на галузі сільськогосподарського виробництва і добувної промисловості та на всі продукти промислового чи природного походження. До об'єктів охорони промислової власності відносять патенти на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та вказівки про походження чи найменування місця походження, а також припинення недобросовісної конкуренції [3, ст. 1].

Отже, враховуючи тлумачення промислової власності в міжнародному документі, захисту промислової власності в кримінальному праві підлягають тільки об'єкти, які зазначені у двох статтях ККУ – ст. 177 та ст. 229. Перша з них відноситься до злочинів проти особистих прав й свобод людини і громадянина, а друга – до злочинів, скоєних у сфері господарської діяльності. У ККУ вони розташовані, відповідно, у 5 та 7 розділі. Розглянемо більш детально склад цих двох злочинів.

Об'єктом злочину за ст. 177 ККУ є права інтелектуальної власності щодо винаходів, корисних моделей, промислових зразків, топографії інтегральних мікросхем, сортів рослин, раціоналізаторських пропозицій [4, с. 395–399].

Потерпілими за ст. 177 ККУ можуть бути: а) винахідник, який створив винахід чи корисну модель; б) автор промислового зразка; в) автор топографії інтегральної мікросхеми; г) автор сорту і власник патенту на сорт рослин; д) їх правонаступники; е) автор раціоналізаторської пропозиції. Також склад цього злочину сформульовано як матеріальний: злочин вважається закінченим з моменту настання матеріальної шкоди у великому розмірі.

Об'єктивна сторона розглядуваного злочину передбачає суспільно небезпечні дії, їх наслідки у вигляді заподіяння шкоди у великому розмірі (ч. 1 ст. 177), а також причинний зв'язок між ними. Розмір цієї шкоди визначено у примітці до ст. 176 ККУ. Чинне законодавство України встановлює, що при визначенні матеріальної шкоди, завданої діями, передбаченими ст. 177 ККУ, враховуються як прямі збитки, так і неодержані доходи (упущена вигода).

Реалізація злочинних посягань за ст. 177 ККУ можлива у трьох формах: а) незаконне використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми, сорту рослин, раціоналізаторської пропозиції; б) привласнення авторства на них; в) інше умисне порушення права на ці об'єкти.

Наступною статтею ККУ за злочини проти прав на об'єкти промислової власності є ст. 229. Її основним безпосереднім об'єктом є засади добросовісної конкуренції в частині встановленого законодавством порядку охорони і використання знаків для товарів і послуг, фірмових найменувань та кваліфікованих зазначень походження товару.

Додатковими об'єктами злочину можуть виступати права та законні інтереси споживачів, право інтелектуальної власності [4, с. 570–575].

Предметом злочину за статтею 229 ККУ можуть виступати три речі: знак для товарів і послуг; фірмове найменування; кваліфіковане зазначення походження товару. Для їх визнання предметом злочину існують певні особливості, без врахування яких склад злочину не можна вважати завершеним.

Знаки для товарів і послуг визнаються предметом злочину, якщо вони: а) зареєстровані в Україні; б) охороняються без реєстрації на підставі міжнародних договорів, учасником яких є Україна; в) визнані у встановленому порядку добре відомими.

Законодавство України допускає передачу від власника іншій особі право власності на знак для товарів та послуг повністю або у певній частині свідоцтва, за умови, якщо ця передача не стане причиною введення в оману споживача щодо товару і послуги або щодо особи, яка їх виготовляє чи надає.

У разі, якщо правонаступник свідоцтва свідомо порушує зазначені вимоги законодавства її дії можуть кваліфікуватися за ст. 229 ККУ.

У випадку фірмового найменування важливо пам'ятати, що згідно положень ЦКУ правом на комерційне (фірмове) найменування володіє лише юридична особа, яка є підприємницьким товариством.

При цьому фізична особа-підприємець має право заявити як фірмове (комерційне) найменування своє прізвище або ім'я. Облік найменувань здійснюється за відповідними реєстрами, порядок ведення яких встановлюється законом.

Пріоритет права на найменування залишається за суб'єктом, тотожне комерційне найменування якого включено реєстру раніше. Правовій охороні підлягає як повне так і скорочене комерційне найменування суб'єкта господарювання, якщо воно фактично використовується ним у господарському обігу.

Право інтелектуальної власності на комерційне найменування є чинним з моменту першого використання цього найменування та охороняється без обов'язкового подання заявки на нього чи його реєстрації і незалежно від того, є чи ні це позначення частиною торговельної марки.

Кваліфіковане зазначення походження товару також має особливості кримінально-правової охорони, яка зумовлена інтересами захисту прав виробників товарів від недобросовісних конкурентів, які використовують традиційні найменування місць походження, але розташовані в іншій місцевості і не мають відношення до справжнього виробника.

При цьому не є предметом розглядуваного злочину просте зазначення походження товару – будь-яке словесне чи зображувальне (графічне) позначення, що прямо чи опосередковано вказує на географічне місце походження товару (країни, регіон, населений пункт тощо).

Об'єктивна сторона злочину за ст. 229 ККУ характеризується сукупністю трьох ознак:

1) діянням у вигляді незаконного використання предметів, альтернативно вказаних у її першій частині або іншого порушення права на знак для товарів і послуг, фірмового найменування або кваліфікованого зазначення походження товару;

2) суспільно-небезпечними наслідками – матеріальною шкодою у великому або особливо великому розмірі;

3) причинним зв'язком між вказаними діями та наслідками.

За ст. ст. 177 та 229 ККУ суб'єкт злочину є загальним, а суб'єктивна сторона характеризується прямим та непрямим умислом. Кваліфікованими видами вчинення злочину є: а) повторність; б) змова групи осіб; в) завдання матеріальної шкоди в особливо великому розмірі.

Отже, враховуючи вище викладене, для забезпечення в Україні належної охорони прав на об'єкти промислової власності необхідно створити єдиний законодавчо закріплений чіткий режим кримінально-правової охорони права промислової власності на території України, який стане дієвим інструментом у боротьбі зі злочинністю у сфері промислової власності.

---

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

3. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20.03.1883 р. // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. – № 1. – 320 с.

4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 3-тє вид., переробл. та доповн / за ред. М. І. Мельника, М. І Хавронюка. – К.: Атіка, 2004. – 1056 с.

В. В. Франчук,
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
(Львівський державний університет
внутрішніх справ

ЗАОХОЧУВАЛЬНІ ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Правники Стародавнього Риму керувалися такою повчальною сентенцією: «Scire leges non est enim verba earum tenere, sed vim as potestatem» (Знання законів полягає не в тому, щоб пам'ятати їх

зміст, а задля того, щоб його розуміти). Не втратив цей вислів свого сенсу і тепер, коли йдеться про протидію поширенню такого небезпечного явища, як злочини у сфері господарської діяльності. Суспільно небезпечні діяння окресленої спрямованості завдають значної шкоди не лише економіці України та добробуту населення, а й стають підґрунтям для діяльності організованої злочинності, призводять до зростання корумпованості державного апарату та правоохоронних органів.

Кримінально-правова охорона економіки України здійснюється завдяки окремим, визначеним законодавцем приписам, що передбачають кримінальну відповідальність за вчинення злочинів у досліджуваній сфері. Кожна норма кримінального права за своїм значенням і змістом має встановлювати: 1) коли слід керуватися певною правовою нормою; 2) яка поведінка визнається як належна за цією правовою нормою для учасників регульованих відносин; 3) які наслідки настануть для особи, яка порушила припис цієї правової норми [1, с. 1]. Як зазначає В. В. Коваленко, кримінальний закон в такому випадку забезпечує законослухняну поведінку громадян, утримує їх від вчинення протиправних дій [2, с. 176].

Неминуче настання суворої кари є дієвим заходом запобігання вчиненню злочину. Однак варто зауважити, що КК України окрім примусових заходів кримінально-правового впливу (покарання, судимість, тощо) передбачає й заохочувальні, які спонукають особу до поведінки, що дозволяє вирішити кримінально-правовий конфлікт без державного примусу. М. І. Хавронюк з даного приводу зазначає, що якщо примусові заходи кримінально-правового впливу вважати своєрідним «батогом», то заохочувальні заходи – «пряником» [4, с. 295]. Ознаками цих заходів є те, що: вони застосовуються за ухвалою суду або постановою слідчого чи прокурора; відсутні негативна реакція держави на правопорушення і на суб'єкта правопорушення, а також примусове обмеження прав і свобод особи та покладання на неї додаткових обов'язків; правопорушник не мусить ані терпіти жодних обмежень прав і свобод, ані виконувати жодних додаткових обов'язків; їх застосування стимулює правопорушника до суспільно корисної, правильної поведінки [4, с. 295].

Хоча єдина система заходів кримінально-правового впливу відсутня та незважаючи на те, що окремі її положення передбачені

у різних Розділах Загальної та Особливої частини КК України, все ж таки видається можливим виділити з-поміж них перелік тих, що містять зміст заохочення. Отже, перш за все, доцільно вказати на звільненні від кримінальної відповідальності оскільки про її значущу затребуваність засвідчують статистичні дані: щороку в Україні від кримінальної відповідальності звільняється понад 20 тис. осіб [4, с. 303]. Варто зауважити, що аналіз вироків за вчинення злочинів у сфері господарської діяльності (2012/2013 роки) засвідчив, що держава відмовилась від засудження особи і від застосування щодо останнього примусу у вигляді покарання лише в 1% випадків. В першу чергу, такий низький рівень пояснюється широкою практикою застосування покарання у виді штрафу (49% за аналогічний період)[1] [3, с. 143].

Загалом, загальні види звільнення від кримінальної відповідальності, які можуть застосовуватися і у випадку вчинення злочинів у сфері господарської діяльності, передбачені у ст.ст. 45–49, 97 КК України. За допомогою таких норм держава дозволяє компроміс з особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, у вигляді гарантії звільнення від кримінальної відповідальності або пом'якшення покарання в обмін на позитивні вчинки особи, перелік яких вказується в таких нормах [5, с. 74]. Однак існують і спеціальні види такого звільнення, коли держава іде на компроміс і роблячи поступку певним категоріям злочинців, погоджується не застосовувати до них примусові заходи кримінально-правового впливу [4, с. 318].

У Розділі VII Особливої частини КК України такі заохочувальні приписи розміщено у ч. 4 ст. 212 Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) та ч. 4 ст. 212-1 Ухилення від сплати внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

У зазначених випадках особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила заборгованість, а також відшкодувала

[1] Цей період дослідження обрано, оскільки зазначені роки характеризуються відносною стабільністю у правовій системі, що дасть змогу виявити тенденції, що відбуваються в умовах, не наближених до військового стану.

шкоду завдану державі/фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня).

Також варто наголосити, що поряд із звільненням від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України), законодавець передбачив статтю 477 КПК України, де вказано, що кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо окремих кримінальних правопорушень.

Загалом зазначено 54 статті КК України, з яких до тих, що передбачають кримінальну відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності належать: ст. 203-1; ч. 1 ст. 206 (без обтяжуючих обставин); ст. 219 (щодо дій, якими завдано шкоду лише кредиторам); ст. 229; ст. 232; ст. 232-1 (щодо дій, якими заподіяно шкоду правам, свободам та інтересам окремих громадян або інтересам юридичних осіб); ст. 232-2. В даному випадку особа має можливість на законних підставах уникнути притягнення до кримінальної відповідальності, якщо їй вдасться переконати потерпілого не подавати відповідної заяви.

До інших, не менш важливих видів заохочувальних заходів, слід також відносити норми кримінального права, що передбачають звільнення від кримінальної відповідальності у разі відмови особи на стадії готування до злочину не великої тяжкості переходити до стадії замаху (ч. 2, ст. 14) або на стадії готування чи замаху – добровільно доводити злочин до кінця (ст. 17, ч. 2, 3 ст. 31) тощо.

М. І. Хавронюк дану групу компромісу розглядає, як обставини, що спонукають особу «вчасно зупинитись» [4, с. 297]. Крім того, до заохочувальних заходів кримінально-правового впливу слід також відносити і врахування позитивної посткримінальної поведінки яка може бути визнана, як обставина, що пом'якшує покарання.

Навіть після призначення покарання, держава також заохочує засудженого і у разі доведення ним відсутності потреби повного відбуття покарання може скоротити час його відбування. Йдеться про умовно-дострокове звільнення від покарання (ст. 81) та заміну не відбутої частини покарання більш м'яким (ст. 82).

Отже, поряд з кримінальною репресією, державні гарантії щодо відсутності негативної реакції на правопорушення і на його суб'єкт – передбачають можливість застосування таких норм і здійснюють позитивний вплив на правове забезпечення охорони відносин у сфері господарської діяльності. Заохочувальні заходи кримінально-правового впливу, як і покарання, сприяють досягненню виправлення особи, що вчинила злочин та попередження з її боку вчинення нових злочинів.

1. Рощина І. О. Структурні елементи норм кримінального права та їх ефективність у запобіганні злочинам / І. О. Рощина // Часопис Академії адвокатури України. – 2010. – № 6. – С. 1–7.
2. Коваленко В. В. Профілактика економічної злочинності в Україні: концептуальні засади, організаційно-правові основи, проблеми управління: монографія / В. В. Коваленко. – Х.: Вид-во Національного університету внутрішніх справ, 2004. – 420 с.
3. Франчук В. В. Кримінально-правові засоби охорони економіки України / В. В. Франчук. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 244 с.
4. Дудоров О. О. Кримінальне право: навч. посібник / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк; за заг. ред. М. І. Хавронюка. – К.: Ваіте, 2014. – 944 с.
5. Аликперов Х. Д. Уголовно-правовые нормы, допускающие компромисс в борьбе с преступностью / Х. Д. Аликперов // Государство и право. – 1992. – № 9. – С. 70–78.

А. Я. Хитра,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального процесу факультету № 1
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК з моменту повідомлення особі про підозру починається процедура притягнення особи до кримінальної відповідальності. Особу можна притягти до кримінальної відповідальності тільки на підставах і в порядку, встанов-

лених законом. Суть повідомлення про підозру полягає в тому, що в цей момент особа притягається до кримінальної відповідальності. Це означає, що припиняється перебіг строку давності притягнення особи до кримінальної відповідальності, який передбачений у ст. 49 КК України. Датою притягнення особи до кримінальної відповідальності є дата складення повідомлення про підозру, а не час винесення вироку. Однак це не означає, що підозрюваний одразу ж несе кримінальну відповідальність, оскільки притягнення до кримінальної відповідальності прямо не пов'язане із кримінальним покаранням.

Відповідно, значення повідомлення про підозру полягає не у визнанні особи винуватою і не у встановленні кримінальної відповідальності, а у створенні для цього відповідних умов. Під час розслідування встановлюється, чи має місце кримінальне правопорушення і хто його вчинив.

Маючи на меті забезпечити умови для того, щоб особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, понесла відповідальність за свої протиправні дії, акт притягнення до кримінальної відповідальності водночас є засобом реалізації наданих цій особі процесуальних прав. Притягнення особи до кримінальної відповідальності тільки тоді відповідає інтересам правосуддя, коли воно є законним і обґрунтованим.

Згідно із ч. 2 ст. 9 КПК, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Порушення вимог законності й обґрунтованості притягнення до кримінальної відповідальності може спричинити як засудження невинуватого, так і необґрунтоване звільнення від кримінальної відповідальності і покарання, що є недопустимим.

Маючи на меті забезпечити умови для того, щоб особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, понесла відповідальність за свої протиправні дії, повідомлення про підозру водночас є засобом реалізації наданих цій особі процесуальних прав та виконання обов'язків, що складає зміст її процесуального статусу. Особа набуває процесуального статусу підозрюваного в одному із випадків,

а саме після повідомлення про підозру, в іншому – після затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення.

Для того, щоб дати повне визначення поняття повідомлення про підозру у кримінальному провадженні доцільно встановити його ознаки. Ними є:

– повідомлення про підозру виступає проміжним результатом вирішення кримінального провадження, тобто його подальшого руху і підсумком процесу вирішення питання про початок процедури притягнення особи до кримінальної відповідальності;

– повідомлення про підозру є актом застосування норм кримінального процесуального права;

– повідомлення про підозру приймається на підставі кримінального процесуального закону і спираються на конкретну норму, тобто є законними і обґрунтованими;

– виходять від компетентних органів держави, їх посадових осіб (прокурора, слідчого) і носять категоричний, офіційно-владний, обов'язковий для виконання характер;

– повідомлення про підозру адресується чітко визначеному суб'єкту (особі, яка вчинила кримінальне правопорушення і у зв'язку із чим вона затримана або її причетність встановлена доказами у кримінальному провадженні), тобто є засобами індивідуальної правової регламентації кримінальних процесуальних відносин;

– повідомлення про підозру має певну встановлену кримінальним процесуальним законом форму документа (крім назви за формою, містить інші чітко позначені реквізити: дата та місце складання; назву органів або посадових осіб, котрі їх видали; підписи, дати; мають сувору структуру тощо). У зв'язку із вище наведеним, повідомлення про підозру можна тлумачити як: інститут кримінального процесуального права; кримінальну процесуальну дію; акт правового застосування; кримінальний процесуальний документ; кримінальне процесуальне рішення.

Повідомлення про підозру як інститут кримінального процесуального права – це сукупність кримінальних процесуальних норм, які регламентують порядок та підстави притягнення особи до кримінальної відповідальності під час досудового розслідування.

Повідомлення про підозру як кримінальна процесуальна дія – це здійснення компетентною посадовою особою (прокурором або за дорученням прокурора слідчим) своїх обов'язків щодо при-

тягнення особи до кримінальної відповідальності у межах наданих кримінальним процесуальним законодавством повноважень.

Повідомлення про підозру як акт правового застосування – це правовий акт компетентного органу або посадової особи (прокурора або за дорученням прокурора слідчого), виданий на підставі кримінальних процесуальних фактів і норм кримінального процесуального права, що визначає права, обов'язки особи, яка притягається до кримінальної відповідальності (підозрюваного) та міру її відповідальності.

Повідомлення про підозру як кримінальний процесуальний документ – це матеріальний об'єкт, що містить у зафіксованому вигляді інформацію про притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, оформлений у кримінальному процесуальному порядку прокурором або за дорученням прокурора слідчим і має відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства юридичну силу.

Повідомлення про підозру як кримінальне процесуальне рішення – це розумова діяльність прокурора та слідчого із визначення майбутнього правового статусу особи, яка вчинила кримінальне правопорушення та визначення подальшого руху кримінального провадження.

О. Л. Хитра,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ НЕДЕРЖАВНИХ СУБ'ЄКТІВ ПРАВООХОРОНИ В СФЕРІ БЕЗПЕКИ КОРПОРАТИВНОГО БІЗНЕСУ

Для реалізації своєї правоохоронної діяльності держава через органи законодавчої, виконавчої і судової влади використовує різноманітні форми і методи її здійснення. І в цьому процесі на сьогодні вирішальну роль відіграють громадські формування, яким

у взаємодії з державними правоохоронними органами надається право захищати законні інтереси фізичних та юридичних осіб у їх повсякденній діяльності.

Процес наділення недержавних суб'єктів функціями правової охорони є об'єктивною закономірністю. В сучасних умовах, як свідчать результати аналізу, у розвинутих демократичних країнах світу недержавний сектор безпеки давно переважає над державним.

Широке розповсюдження одержали охоронні та детективні агентства, служби безпеки комерційних підприємств, що в своїй повсякденній роботі постійно взаємодіють з правоохоронними органами [1, с. 66–67].

Слушно зауважують з цього приводу В. В. Крутов та Г. П. Новицький, які констатують, що держава практично не в змозі забезпечити безпеку кожної окремої структури громадянського суспільства.

І це знову ж таки об'єктивно. Саме тому виник недержавний сектор безпеки. Його роль у системі забезпечення безпеки українського суспільства надзвичайно важлива. І це не тільки завдання, пов'язані із забезпеченням безпеки підприємців та підприємницьких структур.

Недержавний сектор безпеки, поряд з правоохоронною системою, є важливим фактором попередження злочинності, тероризму, забезпечення суспільної безпеки [2, с. 186].

На думку Т. Г. Матвєєва, необхідність становлення й розвитку цієї системи зумовлена: «…а) появою приватної власності; б) криміналізацією відносин у сфері підприємництва; в) об'єктивною потребою підприємців у забезпеченні безпеки власної діяльності; г) переоцінкою значущості державних правоохоронних органів у ліквідації злочинності й побудові нового суспільства; їх нездатністю забезпечити безпеку підприємництва в повному обсязі; д) наявністю негативних відносин, які не підпадають під існуючу компетенцію державних правоохоронних органів» [3, с. 7].

Недержавна правоохоронна діяльність характеризується Т. Г. Матвєєвим як така, що здійснюється з метою захисту юридичних і фізичних осіб від порушення, обмеження або ущемлення

їх прав і законних інтересів спеціально створеними для цього підприємствами, які діють на платній договірній основі, використовують спеціальні сили, засоби й методи в точній відповідності до закону [3, с. 15].

Досить часто можливості недержавної системи безпеки стосовно отримання необхідної інформації, як відмічають В. В. Крутов та В. Г. Пилипчук, виявляються набагато ширшими, ніж у правоохоронців.

Що ж стосується базового професійного потенціалу, який може бути включений у реалізацію корпоративної безпеки бізнесу при відповідній адаптації до запитів сьогодення, то цей потенціал в Україні значний [4, с. 45].

Саме система адміністративно-правового забезпечення безпеки корпоративного бізнесу має стати надійним засобом, що виключить можливість нанесення збитків економічним інтересам українського виробника, підприємцям у всіх сферах їхньої діяльності, як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. У своїй сукупності вони мають перекрити шляхи реалізації підривних планів іноземних економічних структур проти вітчизняних підприємств, сприяти розкриттю неправомірних акцій, запобіганню і припиненню рейдерських нападів та ін.

Недержавні структури адміністративно-правового забезпечення безпеки корпоративного бізнесу можуть стати надійним фільтром для використання неправомірних форм діяльності на внутрішньому ринку, сприяючи тим самим його ефективному, цивілізованому розвитку, ліквідації тіньових схем діяльності, корупційних проявів, утвердженню на ньому правової ділової етики.

З цього приводу, справедливо зауважують О. А. Бандурка та І. І. Самборський, що створення недержавної безпеки доцільно здійснювати «не в рамках лише одного окремо взятого (зацікавленого міністерства, відомства, установи чи підприємства (незалежно від форми власності), а в масштабах держави... Тільки в цьому випадку може бути створена і надійно функціонувати система безпеки підприємництва усіх суб'єктів діяльності незалежно від форми важності...» [5, с. 68].

Сьогодні уже можна говорити про значний вклад, зроблений вітчизняними спеціалістами у формування теоретичної основи нового напряму наукових досліджень, пов'язаних із розбудовою ефективної вітчизняної недержавної правоохоронної системи безпеки корпоративного бізнесу.

Ідеологія цього процесу ґрунтується на гнучкому реагуванні на глобальні і внутрішньо-суспільні зміни, пов'язані із розвитком сучасних ринкових механізмів, оновлення підприємництва в Україні, процесами демократизації в суспільному житті і в економіці, децентралізації управління економічними процесами, зростанням значення ефективності економічної безпеки як основного чинника національної безпеки.

Підсумовуючи перспективи розвитку в Україні недержавного сектору безпеки як важливого системоутворюючого елемента національної безпеки, зауважимо, що на цей час в Україні діють чисельні служби безпеки підприємств, фірм і банків, а також організації, що спеціалізуються у сфері правоохоронної діяльності, фізичного та юридичного захисту громадян.

Значна кількість приватних структур займається питаннями інформаційної, комерційної, рятувальної та екологічної безпеки, розробкою та постачанням програмно-технічних засобів. Недержавні учбові центри та вищі навчальні заклади організовують і здійснюють підготовку управлінців з безпеки підприємництва, адміністративних менеджерів в системах захисту інформації з обмеженим доступом, охоронників та інших.

Поширюється мережа громадських організацій і фондів, які проголошують своєю головною метою «сприяння діяльності правоохоронних органів».

Таким чином, не зважаючи на те, що недержавна правоохоронна діяльність в Україні ще не достатньо сформована і потребує цілеспрямованої реалізації механізму необхідного адміністративно-правового та організаційно-правового забезпечення, вона в перспективі має права на існування.

Фактично, ми вважаємо, що на сьогодні суб'єкти недержавної правоохоронної діяльності є частиною правоохоронної системи держави, сутність якої полягає у наданні юридичним, фізичним особам і державі послуг, що носять правоохоронний договірний суспільно публічний характер, з метою захисту

їх прав, свобод і законних інтересів в сфері безпеки корпоративного бізнесу.

1. Одинцов А. А. Защита предпринимательства (экономическая и информационная безопасность) / А. А. Одинцов. – М.: Международ. отношения, 2003. – 328 с.

2. Недержавний сектор безпеки як складова системи забезпечення національної безпеки України / В. В. Крутов, Г. П. Новицький // Держава і право. – 2009. – Вип. 44. – С. 180–187.

3. Матвеев Т. Г. Организация деятельности негосударственной правоохранительной системы: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.13 «Управление в социальных и экономических системах (юридические аспекты); правовая информатика; применение математических методов и вычислительной техники в юридической деятельности» / Т. Г. Матвеев. – М., 1998. – 24 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: law.edu.ru/book/book.

4. Морозов Н. А. Преступность и борьба с ней в современной Японии: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 – «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Н. А. Морозов. – Владивосток, 2000. – 27 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1184387

5. Бандура О. А. Підходи щодо створення системи безпеки підприємництва як складової національної безпеки держави / О. А. Бандура, І. І. Самборський // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України: збірник матеріалів наук.-практ. конф. (м. Київ, 16–17 травня 2001 р.). – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2001. –С. 68–71

О. Й. Хомин,
кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри соціальних дисциплін;
С. В. Власюк,
курсант 3 курсу факультету № 1
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АНТИКОРУПЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Економічна безпека держави є не лише однією з найважливіших складових цілісної системи національної безпеки як комплексу захисту національних інтересів, але й базовою, вирішальною умовою дотримання і реалізації національних інтересів.

Власне тому, наукові дослідження даного напрямку є актуальними та своєчасними в час пошуку пріоритетів державної економічної політики.

Для забезпечення безпеки та ефективної боротьби з проявами організованої злочинності необхідним є подолання такого явища, як корупція.

Навіть на законодавчому рівні поширення корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики, організованої злочинної діяльності було визнано основною реальною загрозою національній безпеці України, стабільності в суспільстві (ч. 1 ст. 7 Закону України «Про основи національної безпеки України») [1].

Корумповані зв'язки організованих груп (ОГ) і злочинних організацій (ЗО) сприяють збільшенню масштабів злочинної діяльності, надають можливість постійно отримувати незаконні доходи та проводити їх поступову легалізацію, дозволяють користуватися тимчасовим «імунітетом» на їх виявлення [2, с. 67].

Аналізуючи статистичну звітність за 2010–2014 рр., можна сказати, що кожного року збільшується кількість виявлених ОГ і ЗО з корумпованими зв'язками.

Так, у 2010 р. їх було зафіксовано 15, а у 2014 р. їх чисельність збільшилась до 36 [3, с. 14].

Саме корупція стала причиною, що призвела до масових протестів в Україні наприкінці 2013 р. – початку 2014 р. Згідно з результатами дослідження « Барометра Світової Корупції» (Global Corruption Barometer), проведеного міжнародною організацією Transparency International у 2013 р., 36% українців були готові вийти на вулицю, протестуючи проти корупції.

За результатами проведеного Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES) наприкінці 2013 р. дослідження громадської думки, корупція вже входила до переліку найбільших проблем населення і викликала особливе занепокоєння у 47 % громадян [4]. За даними дослідження некомерційної ділової асоціації TRACE International, Україна посіла 132 місце серед 197 країн у рейтингу корупційних ризиків поряд з такими країнами як африканська республіка Джібуті (131) та Аргентина (133), а Росія відстала від України лише на два рядки – вона посіла 134 місце [5].

Антикорупційна діяльність працівників НАБУ та Національної поліції щодо мінімізації загроз економічній безпеці держави

повинна базуватися на виробленні курсу щодо всеохоплюючої боротьби з корупцією. Особливу увагу потрібно приділити боротьбі з корупційними діями ОГ та ЗО.

Боротьба з корупцією сприятиме реалізації національних економічних інтересів та забезпеченню економічної безпеки держави, що дозволить покращити економічний розвиток держави. Це сприятиме збереженню економічного суверенітету держави, її енергетичної незалежності, соціальної та політичної стабільності суспільства, ефективному захисту її ринків, задоволенню матеріальних потреб населення.

Управління процесом реалізації даного завдання повинно базуватися на основі використання методів регулятивного аналізу і планування процесів забезпечення економічної безпеки, координації зусиль усіх суб'єктів діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки, мотивації державних органів влади до здійснення їх діяльності з урахуванням національних економічних інтересів, контролю за динамікою економічних процесів, цільового державного фінансування за допомогою створення бюджетних фондів розвитку системи економічної безпеки [6, с. 79].

---

1. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

2. Жовнір О. Проблеми правового забезпечення суспільства у протистоянні організованій злочинності та корупції / О. Жовнір // Віче. – 2010. – № 4. – С. 5–7.

3. Статистичні відомості про виявлені організовані групи та злочинні організації і вчинені ними кримінальні правопорушення за період з 2008 по 2013 рр. (у таблицях) // Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України. – К.: [б. в.], 2014. – 14 с.

4. Статистичні відомості про виявлені організовані групи та злочинні організації і вчинені ними кримінальні правопорушення за період 9 міс. 2014 р. (у таблицях) //Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України. – К.: [б. в.], 2014. – 4 с.

5. Україна посіла 132 місце у рейтингу корупційних ризиків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://socportal.info/2014/11/13/ukrayina-posila-132-mistse-u-rejtingu-koruptsijnih-rizikiv.html.

6. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави / Г. Пастернак-Таранушенко; за ред. Б. Кравченка. – К.: Ін-т державного управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів України, 1994. – 140 с.

Л. Г. Чистоклетов,
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ);
Т. Л. Стародубцева,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри права
(Львівський інститут Міжрегіональної академії управління персоналом)

ЗМІЦНЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ І НЕДЕРЖАВНИХ СУБ'ЄКТІВ ОХОРОННОЇ ТА РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УБЕЗПЕЧЕННІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Необхідність взаємодії правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності в убезпеченні суб'єктів господарювання обумовлюється: спільними завданнями, що стоять перед ними у сфері охорони правопорядку; обмеженістю джерел інформації в кожної зі сторін, про які йдеться, за наявності єдиного інформаційного поля, що відображає протиправну діяльність; різним обсягом їх повноважень у сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання (БСГ); особливістю призначення сил і засобів, які застосовуються для вирішення відповідних завдань; спорідненістю використовуваних ними методів; взаємозалежністю кінцевих результатів їхньої спільної діяльності [1].

Недарма Концепцією корпоративної безпеки підприємств – членів Українського союзу промисловців і підприємців одним з напрямів першочергових заходів з розбудови недержавної системи безпеки підприємництва визнано створення механізмів взаємодії державних і недержавних суб'єктів сектора безпеки на центральному та регіональному рівнях [2, с. 39].

Зрозуміло, що розгляд питань взаємодії має спиратися на чітке уявлення про сутність останньої. На наш погляд, таке уявлення дають вузлові положення характеристики взаємодії, яку подано в праці [3], а саме: взаємодія – це філософська категорія, «…яка відображає процеси впливу різних об'єктів один на одного, їхню

взаємну обумовленість, зміну стану, взаємний перехід, а також породження одним об'єктом іншого»; вона є видом безпосереднього або опосередкованого, зовнішнього або внутрішнього відношення, зв'язку; виступає як інтегруючий чинник, за допомогою якого відбувається об'єднання частин у певний тип цілісності. Особливо вона є актуальною при взаємодії державної та недержавної правоохоронної діяльності.

Недержавна правоохоронна діяльність характеризується В. Б. Бєлорусовим як «…регульована переважно нормами адміністративного права діяльність, яка полягає в наданні громадянам, організаціям, суспільству й державі послуг (дій), що мають платний договірний або безоплатний суспільно-публічний характер, з метою захисту й охорони прав, свобод та законних інтересів громадян і організацій, суспільства і держави в порядку, формі й обсязі повноважень, установлених державою» [4].

Утім, останнє не означає, що взаємодія правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності у сфері убезпечення господарюючих суб'єктів не у всіх випадках характеризується спільною метою.

Ні, така мета є завжди. Інша річ, що вона може об'єднувати зусилля сторін взаємодії й тоді, коли цілі останніх збігаються неповністю.

У деяких визначеннях взаємодії державних і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності вона характеризується як їх сумісна діяльність, узгоджена за метою, часом і місцем [5, с. 66].

Проте такий погляд є слушним лише щодо так званої безпосередньої взаємодії, за якої її сторони «…здійснюють сумісні, у буквальному сенсі слова, заходи…» [6, с. 137].

Він не враховує існування опосередкованої взаємодії, коли відсутні єдність місця й часу взаємодії, а її сторони діють самостійно [6, с. 137].

Узагальнення практичного досвіду й уявлень низки науковців про основні напрями взаємодії правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності у сфері забезпечення БСГ дає підстави сформувати такий перелік цих напрямів: надання сторонами взаємодії одна одній інформації про загрози об'єктам безпеки, які охороняються недержав-

ними суб'єктами правоохоронної діяльності; взаємодія під час проведення цільових заходів; розробка й затвердження погоджених планів взаємодії; вивчення й аналіз стану оперативної обстановки; участь у правовій пропаганді, вивченні громадської думки; співробітництво у сфері, підвищення кваліфікації працівників, проведення спільних нарад, семінарів і конференцій; спільна розробка пропозицій щодо зміцнення правопорядку й вдосконалення законодавства; обмін досвідом; взаємодія з питань технічного забезпечення. Наведемо ті складові цієї характеристики, які, на нашу думку, становлять найбільший інтерес з погляду вирішення проблеми зміцнення взаємодії правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності у сфері забезпечення БСГ: взаємодія, як правило, відбувається на двох рівнях – керівному та рядовому. При цьому останній є більшою мірою процедурним, ніж інформаційним; перелік і обсяг відомостей, необхідних правоохоронному органу, має бути викладений у відповідному запиті, підписаному керівником цього органу й зареєстрованому в журналі вихідної документації.

Можливий і неофіційний обмін інформацією; недержавні суб'єкти охоронної та розшукової діяльності у сфері забезпечення БСГ можуть за власною ініціативою проінформувати правоохоронні органи про ті чи інші обставини, про які вони дізналися під час роботи, причому офіційному інформуванню передує вербальне передавання відомостей телефоном або під час особистої зустрічі; процедурна взаємодія може відбуватися як на договірній, так і на бездоговірній основі. Якщо можливість спільних дій не передбачається в договорі, то їм, як правило, передує усна домовленість про допомогу й підтримку. На практиці це часто спостерігається тоді, коли маршрути патрулювання, здійснюваного працівниками органів внутрішніх справ, проходять поблизу об'єкта, безпека якого забезпечується недержавною охороною, або у випадках, коли правоохоронні органи й недержавні суб'єкти правоохоронної діяльності охороняють суміжні території, приміщення тощо; змішаною формою взаємодії є, зокрема, скерування недержавною охороною правоохоронному органу затриманих осіб і матеріалів на них задля притягнення цих осіб до адміністративної або кримінальної відповідальності, а також надання у зв'язку із цим допомоги органу внутрішніх справ у забезпеченні свідчень і пошуку доказів злочину або адміністративного правопорушення [7, с. 23–25].

Аналіз літератури та результатів проведеного нами анкетного обстеження дає підстави для висновку, що основними важелями зміцнення взаємодії правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності у сфері убезпечення СГ є: посилення державного контролю за дотриманням у процесі взаємодії прав людини й громадянина; чітке законодавче визначення компетенції державних і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності; стимулювання зацікавленості державних і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності у взаємодії в справі убезпечення СГ, зокрема формування психологічної установки на необхідність взаємодії; орієнтація на максимально доцільне урізноманітнення взаємодії, зрозуміло, що не на шкоду її інтегральній ефективності; раціоналізація й оптимізація використання сил і засобів суб'єктів взаємодії; ефективний узгоджений контроль суб'єктів взаємодії в ході її здійснення; максимальне врахування кожним суб'єктом взаємодії особливостей інших її суб'єктів; підвищення їх відповідальності за неналежне виконання зобов'язань щодо взаємодії; орієнтація на перманентність взаємодії; посилення уваги до координації взаємодії та вдосконалення її організаційних форм; зміцнення довіри між суб'єктами взаємодії; максимальне врахування особливостей сторін взаємодії органом, який її координує; підвищення економічності взаємодії та рівня технічної оснащеності її суб'єктів; забезпечення чіткого розподілу обов'язків сторін; упровадження системи електронної взаємодії інформаційних ресурсів усіх суб'єктів охорони громадського порядку; розвиток співробітництва з питань професійної підготовки.

---

1. Шелухін О. М. Вдосконалення взаємодії недержавних охоронних структур та служб безпеки з правоохоронними органами України / О. М. Шелухін // Часоп. Акад. адвокатури України. – 2012. – № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://e-pub.aau.edu.ua.

2. Крутов В. В. Становлення і розвиток недержавних суб'єктів сектору безпеки України (система безпеки підприємництва): аналіт. доп. / В. В. Крутов, В. Г. Пилипчук. – К.: НІСД, 2011. – 85 с.

3. Философский энциклопедический словарь / гл. ред.: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.runivers.ru/lib/book6207/140184/.

4. Белорусов В. Б. Административно-правовой статус негосударственных субъектов правоохранительной деятельности в Российской Фе-

дерации: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.14 / В. Б. Белорусов. – М., 2005 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.dissercat.com/ content/administrativno-pravovoi-status-negosudarstven nykh-subektov-pravo khra nitelnoi-deyatelnosti.

5. Припутень Д. С. Взаємодія приватних охоронних структур з правоохоронними органами та громадськістю у сфері забезпечення безпеки фізичних осіб та охорони права власності / Д. С. Припутень // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Сер. «Право». – 2015. – Вип. 30. – Т. 2. – С. 65–68.

6. Краснокутський С. В. Юридическая природа негосударственной правоохранительной деятельности в Украине: (теоретико-правовой аспект): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01 / С. В. Краснокутский. – Харків, 2004. – 170 с.

7. Журавлев С. Ю. Частная охрана: (организационно-правовые и тактико-специальные аспекты деятельности) / С. Ю. Журавлев. – М., 1994. – Ч. 1. – 267 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://vk.com/doc-69557046_292974185?dl=e6e71d0 125dc6a6f02.

М. Б. Шевців,
кандидат юридичних наук, доцент,
заступник декана факультету № 3;
Ю. А. Хатнюк,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
адміністративного права та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ І СУТЬ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Питання своєчасного, повного та якісного інформаційно-аналітичного забезпечення управління правоохоронними органами України є дуже актуальним на сьогоднішній день.

Коли мова йде про сфери діяльності, об'єктами чи суб'єктами якої є великі (складні) системи, інформаційно-аналітична робота, в інтересах успішного вирішення поставлених завдань, повинна бути виділена в самостійний вид діяльності і спрямована на якісне забезпечення управління даною сферою діяльності. Це необхідно у зв'язку із різко зростаючим обсягом одержуваної й оброблюваної інформації, складним взаємозв'язком і взаємозалежністю між

елементами системи і великою кількістю користувачів інформації, зацікавлених у різних її аспектах, формах систематизації й аналізу.

Варто погодитися із С. М. Рогозіним, що правоохоронна діяльність з виявлення, попередження та протидії злочинам, правопорушенням, корупції; забезпечення безпеки діяльності працівників правоохоронних органів потребує масштабного та повного інформаційного забезпечення [1, с. 75]. Для прийняття суб'єктами управління Національної поліції обґрунтованих рішень на всіх рівнях їх службової діяльності потрібні аналіз та узагальнення великого обсягу даних, що надходять, здобуваються як з відкритих, так і з конфіденційних джерел. Від їх повноти, достовірності та своєчасності залежить успіх вирішення загальних завдань органів Національної поліції.

В умовах сьогодення виявлення правопорушень, злочинів, виконання інших завдань, покладених на поліцію, здійснюється в умовах дуже складних та невизначених. За таких обставин, ефективне виконання покладених на органи Національної поліції завдань можливе лише при наявності необхідної інформації та правильній її аналітичній обробці. Відсутність чи неповнота офіційних електронних обліків відомостей потребує використання безлічі додаткових джерел непрямої інформації, а також застосування спеціальних інформаційно-аналітичних методик. Кінцевою метою інформаційно-аналітичної роботи в будь-якій сфері є підготовка й обґрунтування варіантів рішень на різних рівнях управлінської структури. Саме прийняття рішень є прерогативою керівника.

У багатьох випадках, пов'язаних зі значними правопорушеннями і злочинами, для їх якісного документування необхідна організація збору, накопичення, обробки й аналізу великої кількості інформації. Документування злочинів, як правило, пов'язане з вилученням і аналізом великої кількості джерел, зокрема документів. Часто вирішення завдань та аналізу неможливе без комп'ютерної обробки даних і застосування спеціальних інформаційно-логічних методів. Таким чином, інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів Національної поліції можна визначити як функціонально та структурно виділену спеціально організовану діяльність, що передбачає збір, накопичення й обробку даних; пошук, аналіз й узагальнення інформації; отримання спеціальних знань, та спрямована на якісне забезпечення діяльності на різних рівнях в

структурі Національної поліції України. Інформаційно-аналітична робота є сполучною ланкою для всіх підрозділів поліції як з погляду вертикальних зв'язків, так і зв'язків горизонтальних.

Предметна область такої роботи являє собою відображення всієї сфери діяльності поліції й охоплює інформаційне поле, яке відображає узагальнену сукупність процесів в українському суспільстві.

Практика боротьби зі злочинністю переконливо свідчить не тільки про суттєву, а в багатьох випадках пріоритетну роль системи інформаційного забезпечення правоохоронних органів, як ланки, що зумовлює значною мірою ефективність управління в правоохоронних органах і ефективність роботи всієї системи правоохоронних органів у цілому [2, с. 740].

Оскільки, основні об'єкти предметної області інформаційно-аналітичного забезпечення управління органами Національної поліції безумовно відносяться до великих і складних систем, вони вимагають використання адекватного науково-теоретичного апарату, спеціального комплексу інформаційно-аналітичних методів, відповідного забезпечення необхідною матеріально-технічною базою, насамперед, обчислювальною й іншою технікою, предметно орієнтованим персоналом, а також розробки, апробації і практичного впровадження ідеології єдиної машинно-управлінської системи.

Відповідно, інформаційно-аналітична робота, що є частиною управлінської діяльності, неминуче визначає необхідність виділення її в рамках інших видів діяльності й організаційного оформлення.

Це у свою чергу означає функціональну спеціалізацію усередині цілісної структури інформаційно-аналітичної роботи по напрямках збору, накопичення, обробки, видачі, аналізу і реалізації інформації в інтересах підготовки варіантів рішень на різних рівнях їх прийняття та реалізації.

---

1. Рогозін С. М. Інформаційно-аналітичне забезпечення попередження економічної злочинності / С. М. Рогозін // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2013. – № 1. – С. 72–79.

2. Теорія управління в органах внутрішніх справ: навч. посібник / за ред. В. А. Ліпкана. – К.: КНТ, 2007. – 884 с.

М. В. Шевчук,
помічник судді Львівського апеляційного
адміністративного суду

ФІНАНСОВО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ З БЮДЖЕТНИМИ КОШТАМИ

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2016 року № 92-р [1] одним із завдань запровадження інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет» визначено створення умов для залучення громадян та інститутів громадянського суспільства до процесу контролю ефективності та цільового використання публічних коштів.

Запровадження такої системи забезпечить посилення контролю громадськості за складенням, виконанням і звітуванням про публічні кошти; підвищення ефективності використання публічних коштів; зменшення вірогідності зловживань та вчинення корупційних дій на всіх етапах планування та використання публічних коштів. Складовою частиною публічних коштів вважаються бюджетні кошти.

Бюджетний кодекс України (далі – БК України) до бюджетних коштів відносить надходження бюджету та витрати бюджету. Надходженнями бюджету є доходи бюджету, повернення кредитів до бюджету, кошти від державних (місцевих) запозичень, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу (пред'явлення) цінних паперів. Витратами ж бюджету вважаються видатки бюджету (погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування), надання кредитів з бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів (ст. 2 БК України).

На законодавчому рівні визначено ряд правопорушень з бюджетними коштами. До них можна віднести: визначення недо-

стовірних обсягів бюджетних коштів при плануванні бюджетних показників; планування надходжень або витрат державного бюджету (місцевого бюджету), не віднесених до таких БК України чи законом про Державний бюджет України; включення до складу спеціального фонду бюджету надходжень з джерел, не віднесених до таких БК України чи законом про Державний бюджет України; зарахування доходів бюджету на будь-які рахунки, крім єдиного казначейського рахунка (за винятком коштів, що отримуються установами України, які функціонують за кордоном, власних надходжень державних і комунальних вищих навчальних закладів, наукових установ та закладів культури, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти, та у випадках, передбачених БК України), а також акумулювання їх на рахунках органів, що контролюють справляння надходжень бюджету; здійснення державних (місцевих) запозичень, надання державних (місцевих) гарантій з порушенням вимог БК України; розміщення тимчасово вільних коштів бюджету з порушенням вимог БК України; створення позабюджетних фондів, порушення вимог БК України щодо відкриття позабюджетних рахунків для розміщення бюджетних коштів; взяття зобов'язань без відповідних бюджетних асигнувань або з перевищенням повноважень, встановлених БК України чи законом про Державний бюджет України; нецільове використання бюджетних коштів; здійснення бюджетними установами запозичень у будь-якій формі або надання бюджетними установами юридичним чи фізичним особам кредитів з бюджету всупереч БК України та інші.

Серед цих деліктів найбільш поширеними вважаються правопорушення, що кваліфікуються як нецільове використання бюджетних коштів, і за яке передбачено кілька видів відповідальності (кримінальну за умови, що предметом протиправних дій були бюджетні кошти у великих чи особливо розмірах, адміністративну, фінансово-правову тощо). Загалом, як вірно відзначає І. М. Проць, фінансово-правову, адміністративну, кримінальну, цивільну та дисциплінарну відповідальності слід вважати тими видами відповідальності (підсистемами), що складають поняття «юридична відповідальність за правопорушення у бюджетній сфері» [2, с. 7].

Фінансово-правова відповідальність за порушення бюджетного законодавства проявляється в обов'язку учасника правових відносин за порушення бюджетного законодавства зазнати приму-

сових заходів впливу організаційного або майнового характеру, застосованих у визначеній фінансово-правовими нормами процесуальній формі [2, с. 13].

Такі риси притаманні й фінансово-правовій відповідальності за правопорушення з бюджетними коштами. Ця відповідальність має на меті покарати правопорушника, відновити суспільні відносини, досягти впорядкованості, динамічності, урегульованості суспільних відносин, перевиховати правопорушника, не допустити вчинення правопорушень. Правозахисна функція фінансово-правової відповідальності проявляється у створенні спеціального правового механізму недопустимості таких правопорушень і здатності у забезпеченні захисту бюджетних коштів [3, с. 68].

Фінансово-правова відповідальність за правопорушення з бюджетними коштами полягає у застосуванні до порушників – бюджетних установ та інших юридичних осіб заходів впливу за порушення бюджетного законодавства, визначених ст. 117 БК України. До цих заходів належать: 1) попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства – застосовується в усіх випадках виявлення порушень бюджетного законодавства; 2) зупинення операцій з бюджетними коштами; 3) призупинення бюджетних асигнувань; 4) зменшення бюджетних асигнувань; 5) повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету; 6) зупинення дії рішення про місцевий бюджет; 7) безспірне вилучення коштів з місцевих бюджетів; 8) інші заходи впливу, які можуть бути визначені законом про Державний бюджет України.

Таким чином, фінансово-правова відповідальність за правопорушення з бюджетними коштами проявляється в обов'язку учасника правових відносин за вчинення таких деліктів зазнати заходів впливу за порушення бюджетного законодавства з метою створення спеціального правового механізму недопустимості бюджетних правопорушень, а також забезпечення захисту бюджетних коштів.

---

1. Про схвалення Концепції створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2016 року № 92-р // Офіційний вісник України. – 2016. – № 16. – Ст. 659.

2. Проць І. М. Відповідальність за правопорушення у бюджетній сфері: адміністративно-правові та фінансово-правові аспекти: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / І. М. Проць. – Львів, 2016. – 20 с.

3. Касьяненко А. М. Фінансова відповідальність за порушення бюджетного законодавства: дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А. М. Касьяненко. – Ірпінь, 2015. – 209 с.

Т. І. Шинкар,
суддя Львівського апеляційного
адміністративного суду

НАУКОЗНАВЧЕ ПІДҐРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ СПОРУ В СУДІ

Конфлікт є звиклим явищем суспільного життя, природним феноменом складного й суперечливого світу, що визначений діалектикою соціального розвитку. Однак, необхідно наголосити на тому, що розв'язання конфліктів є теоретично важливим і практично можливим. Сьогодні доводиться констатувати, що доволі високий рівень конфліктної напруженості в сучасному українському суспільстві загалом притаманний спорам юридичного характеру. Традиційне змагальне вирішення спорів за допомогою правосуддя нерідко сприяє загостренню юридичних конфліктів і припинення загальних відносин сторін.

Існуючі проблеми судової системи досить часто призводять до значних втрат сторонами сил, часу і коштів, та завантаженості судів значною кількістю справ, а підсумкове судове рішення, як правило, не влаштовує як мінімум одну зі сторін спору, що обумовлює труднощі при його виконанні. У зв'язку з цим видається цінним звернення до альтернативної (неюрисдикційної) форми припинення юридичних спорів і використання примирних процедур, з-поміж яких особливе місце займає медіація.

Поняття «медіація» виникло вже давно, адже використання посередників для вирішення спорів зустрічається з давніх часів,

історики згадують подібні випадки ще в торгівлі фінікійців і Вавилоні. У Стародавній Греції існувала практика використання посередників (proxenetas), римське право, починаючи з кодексу Юстиніана (530–533 н. е.), визнавало посередництво.

Римляни використовували різні терміни для позначення поняття «посередник» – internuncius, medium, intercessor, philantropus, interpolator, conciliator, interlocutor, interpres, і, нарешті, mediator.

Медіація вважається змагальним підходом до вирішення конфліктів і спорів. Основна роль медіатора, як вказує Аніл Ксав'є, полягає в тому, щоб забезпечити взаємодію між сторонами, допомогти їм сконцентрувати увагу на реальних аспектах спору і запропонувати варіанти вирішення проблеми, що задовольняють інтереси і потреби відповідних сторін, він діє як міст між сторонами, допомагаючи згладити нерівності, що впливають на рішення сторін. Важливо зазначити, що медіація не замінює отримання юридичної консультації. Медіацію можна розглядати як процедуру, що забезпечує взаємодію з іншою стороною, а також таку, що просто організує думки особи з приводу конфлікту в потрібному напрямі і визначає його ставлення до цього конфлікту [1, с. 366–367].

Медіація є добровільним спеціальним не примусовим гнучким і, як правило, замкнутим механізмом зниження рівня невизначеності та ризиків між сторонами спору і, по можливості, вирішення конфлікту.

На думку А. Джеремі, відмінною рисою процедури медіації як процедури вирішення спорів є її мета, яка полягає в досягненні добровільного та узгодженого результату, а також відсутність повноважень у того, хто проводить процедуру медіації, на нав'язування сторонам будь-якого обов'язкового до виконання рішення спору. В ідеалі процедура медіації є творчим і гнучким процесом, який дозволяє конфіденційність, пряма участь сторін спору в його вирішенні, а також контроль з їхнього боку, що підвищує ступінь самостійності сторін [2, с. 435]. Натомість, Р. Рідлі-Дафф і А. Беннетт визначають медіацію як процедуру, за допомогою якої неупереджена третя сторона вирішує, яким чином можна вирішити конфлікт. У процедурі медіації саме сторони спору, а не медіатори, визначають умови досягнутої угоди. Медіація стосується скоріше майбутньої поведінки сторін спору, а не минулої [3, p. 4].

В наукових джерелах зустрічаємо ще й таку думку, що медіація є процедурою, в якій посередник, який не має повноважень

органу судової влади, полегшує взаємодію між сторонами конфлікту з метою створення для сторін умов для вирішення ними конфлікту. Додатковими характеристиками медіації є конфіденційність і нейтралітет посередника. У той час, як судовий розгляд спору є формалізованим процесом, результат якого має обов'язкову силу, медіація передбачає гнучкий підхід, в якому всі аспекти конфлікту можуть бути розглянуті незалежно від їх правової значущості [4, p. 1].

Проте, більш поширеним сьогодні є підхід, згідно з яким медіація не є погоджувальною процедурою, процесом, в якому третя сторона консультує сторони спору з метою досягнення ними компромісу, який влаштував би обидві сторони. Водночас, до медіації не відноситься арбітраж, який визначається як процес, в якому неупереджена третя сторона після вислуховування обох сторін спору приймає остаточне і, як правило, обов'язкове для виконання рішення [5, p. 4].

Основне припущення, що лежить в основі концепції медіації, полягає в тому, що спір є нормальним явищем і залишати без рішення цю проблему є досить небезпечно [6, p. 23].

Проте, розгляду підлягають деякі формалізовані дефініції поняття «медіація».

На думку Христофа Бесемера, медіація – це метод вирішення конфліктів з посередництвом неупереджених третіх осіб, яких визнають усі сторони [7, с. 14].

Ще один вчений, А. А. Арутюнян, досліджуючи медіацію в кримінальному процесі, під цим поняттям визначає процедуру, в рамках якої незалежна і неупереджена третя особа – посередник (медіатор) – бере участь у вирішенні кримінально-правового конфлікту між особою, яка вчинила протиправне діяння, і особою, якій протиправним діянням було завдано шкоди, з метою примирення сторін і знаходження взаємоприйнятного рішення з питань відшкодування шкоди, заподіяної протиправним діянням, а також з інших питань, які можуть виникнути при вирішенні кримінально-правового конфлікту, на основі добровільного волевиявлення сторін, і яка може спричинити юридичні наслідки для сторін кримінально-правового конфлікту в рамках провадження у кримінальній справі [8].

Згідно з підходом Н. С. Шатохіної медіація в кримінальному праві – це специфічний кримінально-правовий механізм врегулювання конфлікту, що виник в суспільстві в результаті вчинення злочину, який реалізується у вигляді сукупності взаємоспрямова-

них юридично значущих дій учасників при активній посередницькій ролі державних органів [9]. Натомість, С. І. Калашникова визначає медіацію як самостійний спосіб врегулювання правових спорів, що становить особливим чином організовану процедуру переговорів за участю нейтрального посередника (медіатора), який сприяє сторонам в обговоренні умов врегулювання правового спору і прийняття взаємовигідного рішення [10, с. 7].

Доволі часто при визначення поняття «медіація» спираються або дублюють визначення, що подається в пункті «а» статті 3 Директиви 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 р. «Про деякі аспекти медіації в цивільних і комерційних справах», де йдеться, що «медіація» означає організований процес, незалежно від того як би він не називався, в якому дві або більше сторін спору прагнуть добровільно досягти вирішення свого спору за допомогою посередника (медіатора).

З огляду на це, вважаємо, що під медіацією слід розуміти – альтернативну судовому процесу форму досудового або позасудового або позапроцесуального вирішення спорів і врегулювання конфліктів, яка добровільно обирається їх сторонами (або призначається уповноваженим органом), з метою досягнення ними угоди і яка в рамках структурованої процедури передбачає обов'язкову наявність третьої сторони (неупередженого і нейтрального медіатора), обраної за взаємною згодою сторін спору чи конфлікту, що не уповноважена приймати власні рішення за будь-яку зі сторін конфлікту, але покликана надати професійне комплексне (різностороннє) сприяння справедливому вирішенню/врегулюванню конфлікту/спору і приведення конфліктуючих сторін шляхом медіації до стабільного і конструктивного діалог, що в результаті призвів до компромісної, стійкої і такої, що взаємно влаштовує сторони згоди для досягнення цілей запобігання або редукування конфлікту, усунення його детермінантів, підвищення ефективності його вирішення, скорочення витрат на вирішення конфлікту/спору та/або відмови від судового розгляду конфлікту/спору, припинення вже розпочатого розгляду і/або зниження обсягу домагань.

---

1. Xavier A. Mediation is here to stay! // Indian Year book of International Law and Policy. – 2009. – P. 363–378. – С. 366–367 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.arbitrationindia.com/pdf/mediation_tostay.pdf.

2. Gerami A. Bridgingthe Theory-and-Practice Gap: Mediator Power in Practice // Conflict Resolution Quarterly. – 2009. – Vol. 26. – № 4. – P. 433–451.

3. Ridley-Duff R. J., Bennett A. J. Mediation: developing a theoretical framework for understanding alternative dispute resolution: paper to British Academy of Management, University of Sheffield, 14–16 September. – 2010. – 17 p., c. 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://shura.shu.ac.uk/2617/l/28_-_Mediation_-_Development_a_Theoretical_Framework_(BAM_Submission).

4. Steffek F. Mediation in the European Union: An Introduction. – 2012. – 22 p. – P. 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.diamesolavisi.net/kiosk/documentation/Steffek_Mediation_in_the_European_Union.pdfx

5. Ridley-Dujf R. J., Bennett A. J. Mediation: developing a theoretical framework for understanding alternative dispute resolution: paper to British Academy of Management, University of Sheffield, 14–16 September. – 2010. – 17 p. – P. 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://shura.shu.ac.uk/2617/l/28_Mediation_Development_a_Theoretical_Framework_BAM_Submission

6. Kappacher C. The Concept of Mediation // Medi(t)ations, (re)conciliations: conflict resolution and European integration: ecumenical anthology III of the WSCF Central European Subregion / Ed. by R. Blocksome, S. Nagypal, P. Sajdaetal. – Bratislava: WSCF-CESR, 2004. – P. 21–26. – P. 23. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.koed.hu/medit/claudia.pdf.

7. Бесемер Х. Медиация. Посредничество в конфликтах: Пер. с нем. Н. В. Маловой. – Калуга, 2004. – 176 с. – С. 14.

8. Арутюнян А. А. Медиация в уголовном процессе: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук / А. А. Арутюнян; МГУ им. М. В. Ломоносова. – М., 2012.

9. Шатихина Н. С. Институт медиации в российском уголовном праве: дис. ... канд. юридич. наук: спец. 12.00.08 / Н. С. Шатихина. – СПб., 2004. – 228 с.

10. Калашникова С. И. Медиация в сфере гражданской юрисдикции: автореф. дис. На соискание ученой степени канд. юридич. наук: спец. 12.00.15 / С. И. Калашникова // Уральская государственная юридическая академия. – Екатеринбург, 2010. – 26 с. – С. 7.

В. А. Яковініч,
курсант 4 курсу факультету № 2
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ

Міжнародна інтернаціоналізація і глобалізація сучасного світу, крім позитивного впливу, зумовлює також і низку негативних чинників, серед них – збільшення сприятливих можливостей розвитку злочинності та її проявів, зокрема у вигляді тероризму.

Розвиток міжнародного тероризму випереджав антитерористичні зусилля держав у минулому столітті і продовжує їх випереджати на початку нового століття, що зумовлює необхідність пошуку дієвих шляхів підвищення ефективності антитерористичного співробітництва держав [1, с. 42].

Сучасний тероризм, набуваючи рис організованості, транснаціональності, становить загрозу не лише окремій державі, а й світовій безпеці.

Усвідомлення світовою спільнотою світової військової загрози, в якій може не бути переможців, а також відсутності відповідних заходів протидії цьому соціальному злу призвело до того, що вже з кінця XX століття стали розроблятися та були прийняті низка правових актів, метою яких було узгодження підходів усіх держав та їх координація у боротьбі з тероризмом.

Сучасна система багатостороннього співробітництва у боротьбі з тероризмом сформувалася за останні 30 років. На глобальному рівні вона функціонує під егідою ООН та її спецпідрозділів на основі 11 універсальних конвенцій (Конвенція про злочини та деякі інші акти, що вчиняються на борту повітряних суден 1963 р., Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден 1970 р., Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації 1971р., Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом 1997 р., Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму 2005 р. та ін.) і протоколів про боротьбу із різними проявами тероризму на суші, на морі та в повітрі.

Зазначені угоди закріплюють реальні механізми, що орієнтовані на ефективну практичну взаємодію. Це зобов'язання припиняти теракти, включаючи знешкодження та затримання осіб, винних або підозрюваних у їх скоєнні, обмін відповідною інформацією, надання максимальної правової підтримки між державами [2].

Провідним міжнародним органом у боротьбі з тероризмом є Організація Об'єднаних Націй, Генеральна Асамблея якої 9 грудня 1985 року, ухвалила Резолюцію 40/61, в якій вона «визнає злочинними всі акти, методи та практику тероризму, де б і ким вони не були вчинені», закріпивши тим самим принцип – загального осуду тероризму [3].

Центральним пріоритетом для ООН у сфері боротьби з тероризмом залишається створення міжнародних норм шляхом постійного розвитку і прийняття інструментів міжнародного права, захисту прав людини.

Крім законотворчої роботи (прийняття конвенцій, договорів, декларацій), ООН створила структуру боротьби з терористичною загрозою, в яку входять різні департаменти, програми й спеціалізовані установи ООН. При Раді Безпеки ООН створені кілька комітетів: Комітет з Санкцій проти «Аль-Каіди» та руху «Талібан», Контртерористичний комітет, Комітет 1540 по контролю за нерозповсюдженням зброї масового знищення. У 2004 році створено Робочу групу для розгляду й подання Раді Безпеки рекомендацій щодо практичних заходів, які будуть застосовуватися до окремих осіб, груп або організацій, залучених до терористичної діяльності або причетні до неї [5, с. 162].

Також, важлива роль на шляху зміцнення міжнародної безпеки належить співробітництву ООН у формі багатосторонніх ініціатив за межами ООН.

ООН підтримує тісне співробітництво з регіональними організаціями, наприклад ЄС, ОБСЄ, НАТО, здійснює допомогу в імплементації рішень на національному рівні через регіональні міжурядові інститути (організацію Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), Асоціацію держав Південно-Східної Азії, Організацію американських держав (ОАГ)). ООН постійно співпрацює й з такими профільними організаціями, як Інтерпол, Європол, Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням доходів, Офшорна група банківських інспекторів [6, с. 40].

Як вважають більшість експертів, однією з найбільш розвинутих міжнародних структур, яка може реально протидіяти сучасній терористичній загрозі є Південноатлантичний Альянс. Саме ця організація за своїм потенціалом, спроможна консолідувати зусилля держав з метою боротьби з тероризмом.

На досягнення цієї мети спрямовані три ключові ініціативи: створення сил реагування НАТО, реформа військової командної структури, посилення обороноспроможності, в межах яких держави-члени мають спільно подолати існуючі недоліки у цій галузі.

Основні напрями сучасної політики НАТО у боротьбі з тероризмом були започатковані на Паризькому самміті «Трансформування НАТО» в листопаді 2002 року. За результатами його роботи було прийнято ряд стратегічних рішень щодо поліпшення збройного потенціалу НАТО і його гнучкості при проведенні військових операцій, ухвалено військову концепцію в галузі захисту від тероризму, прийнято рішення про створення сил швидкого реагування.

Також, проведення Стамбульського самміту НАТО (28–29 червня 2004 року) під гаслом «Проектуючи стабільність» продемонструвало спроможність Альянсу забезпечити міжнародну та регіональну безпеку, де було зазначено, що протистояння загрозам, звідки б вони не надходили і коли б не виникали, стало для трансатлантичної спільноти передумовою гарантування безпеки [6; 7].

Гарантування безпеки буде здійснюватись Альянсом шляхом: розвитку партнерства та проведення спільних операцій у галузі боротьби з тероризмом; модернізації збройних сил НАТО з метою їх пристосування до нових викликів та загроз; реалізації у стислі терміни основних аспектів військової трансформації Альянсу щодо створення Сил швидкого реагування НАТО; розвитку потенціалу в галузі стратегічних повітряних та морських перевезень [8].

Політика більшості країн світу виходить з необхідності створення комплексної протидії тероризму з боку світової спільноти, що включає: удосконалення нормативно-правової бази з питань боротьби з тероризмом; посилення взаємодії міждержавних органів, надання допомоги та сприяння у боротьбі з тероризмом; налагодження співпраці оперативних та розвідувальних органів; максимальний тиск на країни, які підтримують тероризм, використовуючи комплексні засоби протидії, в тому числі й військові; відмова в задоволенні вимог терористів; активізація діяльності силових структур; формування підрозділів по боротьбі з тероризмом та інші заходи.

Отож, підводячи підсумки, можна зробити такі висновки:

– організованість і транснаціональність тероризму консолідує міжнародне співтовариство до вироблення спільних заходів щодо протидії йому;

– виходячи із схожості дій терористів кожна країна виробляє відповідні засоби протидії їм, які за тактикою, формами та способами правоохоронних органів і спецслужб мають також певну схожість.

З тероризмом слід боротися дедалі ефективніше й надавати йому все більшої уваги, потрібно задіювати увесь комплекс політичних, соціальних, економічних та інших засобів міжнародних і національних інституцій та створити міждержавну та національну систему протидії тероризму.

---

1. Змеевский А. В. Международно-правовая борьба с терроризмом / А. В. Змеевский // Международное право в современном мире: сб. статей; отв. ред. Ю. М. Колосов. – М., 1991. – С. 42.

2. Гармашов І. Ю. Організаційно-правові основи протидії сучасним терористичним проявам / І. Ю. Гармашов // Доповіді секції «Євроатлантичний підхід до інформаційного забезпечення освічення екстремальних подій, терактів і катастрф» 8-ї Міжн. наук.-практ. конференції «Сучасні інформаційні технології управління екологічною безпекою, природокористуванням, заходами в надзвичайних ситуаціях, терористичних актах і катастрофах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.diamatik.org.ua/news.php?id=1652&groupid=1

3. Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства 1988 р. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_220

4. Змеевский А. В. Международное право и борьба с терроризмом / А. В. Змеевский // Международная жизнь. – 2005. – № 7–8 – С. 162–165.

5. Сафонов А. Необходимая глобальная система противодействия терроризму / А. Сафонов // Международная жизнь. – 2003. – № 1. – С. 36–41.

6. НАТО і боротьба з тероризмом. Стамбульський самміт – посилення антитерористичних зусиль НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nato.int/issues/terrorism/evolve05-ukr.html.

7. Брежнєва Т. Самміт Нато в Стамбулі:основні підсумки та перспективи: аналітичний матеріал / Т. Брежнєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.project-ceid.org/ua/page-statii/article-75-/.

8. Брежнєва Т. Самміт НАТО в Стамбулі: основні підсуки та перспективи / Т. Брежнєва, А. Шевцов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.db.niss.gov.ua/docs/polmil/136.htm

K. Łojek,
dziekan Wydziału Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
młodszy inspektor policji, doktor nauk o bezpieczeństwie
(Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie)

SAMORZĄDOWA ADMINISTRACJA BEZPIECZEŃSTWA I PORZĄDKU PUBLICZNEGO W RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Administracja bezpieczeństwa utożsamiana jest z systemem instytucjonalnym bezpieczeństwa i porządku publicznego, tj. zbiorem organów i urzędów o właściwości ogólnej, dla których to bezpieczeństwo stanowi jeden z obszarów działania, oraz organów i urzędów wyspecjalizowanych, dla których problematyka ta stanowi główny zakres zadań i kompetencji [1, s. 134]. Pierwszą grupę podmiotów stanowią organy władzy i administracji publicznej (państwowej i samorządowej), drugą – służby wyspecjalizowane w reagowaniu na różne zagrożenia. W grupie podmiotów o właściwości ogólnej w sferze bezpieczeństwa i porządku publicznego znajdują się: Sejm i Senat, Prezydent Rzeczpospolitej Polskiej, Rada Ministrów, prezes Rady Ministrów i ministrowie, terenowe organy władzy i administracji rządowej i samorządowej. Podmioty te pełnią funkcję o charakterze kreatywno-nadzorczym.

Ze względu na przyjęte przeze mnie ograniczenia, rozważania swoje skoncentruję na podmiotach ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego szczebla wojewódzkiego będące administracją samorządową, które działają na poszczególnych szczeblach podziału administracyjnego kraju: województwach, powiatach i gminach.

Na szczeblu województwa funkcjonuje samorząd wojewódzki, wykonujący określone ustawami zadania publiczne w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność. Ustawy mogą określać sprawy, należące do zakresu działania województwa jako zadania z zakresu administracji rządowej, wykonywane przez zarząd województwa. Do kompetencji samorządu województwa należy m.in. wykonywanie zadań w zakresie obronności, bezpieczeństwa publicznego, ochrony dóbr kultury i środowiska. Organami samorządu województwa są sejmik województwa i zarząd województwa, któremu przewodniczy marszałek województwa. Organy samorządu województwa wykonują zadania w zakresie ochrony bezpieczeństwa lub porządku publicznego na zasadach

określonych w ustawach. Ustawy mogą określać sprawy, należące do zakresu działania województwa jako zadania z zakresu administracji rządowej, wykonywane przez zarząd województwa. Dlatego zadania samorządu województwa w zakresie bezpieczeństwa publicznego należą do zadań własnych samorządu województwa. Ze względu na ograniczone relacje z poszczególnymi służbami ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego rola tego szczebla administracji samorządowej sprowadza się do strategicznego planowania rozwoju województwa i kooperacji z podmiotami, które umożliwiają osiągnięcie celów w nich zawartych.

Wyrazem strategicznego podejścia do bezpieczeństwa samorządu w województwie są wojewódzkie strategie rozwoju. Zawierają one ogólne cele z tego zakresu, które są wkomponowane w kierunki rozwoju, wynikające ze strategii europejskich i narodowych. Jednym z celów wiodących wojewódzkich strategii zwykle jest *realny spadek zagrożenia bezpieczeństwa publicznego w województwie i wzrost poczucia bezpieczeństwa mieszkańców.*

Pozostałymi formami projektowania działań samorządu województwa w tej sferze bezpieczeństwa są: strategie polityki społecznej województwa (uwzględniające m.in. cele z zakresu wychowania w trzeźwości i przeciwdziałania alkoholizmowi oraz o przeciwdziałaniu narkomanii), programy współpracy województwa z organizacjami pozarządowymi, wojewódzkie programy przeciwdziałania narkomanii, wojewódzkie programu przeciwdziałania uzależnieniom.

Kolejnym podmiotem jest starosta, sprawujący władzę administracji ogólnej, wraz z organami powiatu (rada powiatu i zarząd powiatu) wykonują zadania w zakresie ochrony bezpieczeństwa lub porządku publicznego na zasadach określonych w ustawach.

Powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie: 1) porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli; 2) ochrony przeciwpowodziowej, w tym wyposażenia i utrzymania powiatowego magazynu przeciwpowodziowego, przeciwpożarowej i zapobiegania innym nadzwyczajnym zagrożeniom życia i zdrowia ludzi oraz środowiska; 3) obronności.

Również inne zadania organów administracji powiatowej przyczyniają się do eliminacji zagrożeń bezpieczeństwa. Oprócz takich zadań jak aktywność w zakresie m.in.: 1) edukacji publicznej;

2) promocji i ochrony zdrowia; 3) pomocy społecznej; 4) polityki prorodzinnej, istotna jest współpraca i działalności na rzecz organizacji pozarządowych oraz podmiotów działających na podstawie ustawy *o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* [2]. Celem ich statutowej działalności może być bowiem porządek publiczny i bezpieczeństwo obywateli.

Do zadań publicznych powiatu należy również zapewnienie wykonywania określonych w ustawach zadań i kompetencji kierowników powiatowych służb, inspekcji i straży. Przykładem tu są zadania własne powiatu w zakresie ochrony przeciwpożarowej, do których należą[3]:

– prowadzenie analiz i opracowywanie prognoz dotyczących pożarów, klęsk żywiołowych oraz innych miejscowych zagrożeń;

– prowadzenie analizy sił i środków krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego na obszarze powiatu;

– budowanie systemu koordynacji działań jednostek ochrony przeciwpożarowej wchodzących w skład krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego oraz służb, inspekcji, straży oraz innych podmiotów biorących udział w działaniach ratowniczych na obszarze powiatu;

– organizowanie systemu łączności, alarmowania i współdziałania między podmiotami uczestniczącymi w działaniach ratowniczych na obszarze powiatu.

Obowiązujące regulacje prawne określają również przypadki, w których właściwe organy administracji rządowej mogą nałożyć na powiat obowiązek wykonania określonych czynności w zakresie należącym do zadań powiatu, związanych z usuwaniem bezpośrednich zagrożeń dla bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz z obronnością. Istotnym aspektem działalności samorządu powiatowego jest funkcjonowanie powiatowej komisji bezpieczeństwa i porządku.

W myśl istniejących przepisów w celu realizacji zadań starosty w zakresie zwierzchnictwa nad powiatowymi służbami, inspekcjami i strażami oraz zadań określonych w ustawach w zakresie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli tworzy się komisję bezpieczeństwa i porządku.

Do zadań komisji należy [4]:

– ocena zagrożeń porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli na terenie powiatu;

– opiniowanie pracy Policji i innych powiatowych służb, inspekcji i straży, a także jednostek organizacyjnych wykonujących

na terenie powiatu zadania z zakresu porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli;

– przygotowywanie projektu powiatowego programu zapobiegania przestępczości oraz porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli;

– opiniowanie projektów innych programów współdziałania Policji i innych powiatowych służb, inspekcji i straży oraz jednostek organizacyjnych wykonujących na terenie powiatu zadania z zakresu porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli;

– opiniowanie projektu budżetu powiatu — w zakresie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli na terenie powiatu;

– opiniowanie projektów aktów prawa miejscowego i innych dokumentów w sprawach dotyczących wykonywania zadań związanych z porządkiem publicznym i bezpieczeństwem obywateli na terenie powiatu, pracą Policji i innych powiatowych służb, inspekcji i straży, a także jednostek organizacyjnych wykonujących na terenie powiatu zadania z zakresu porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz ich współdziałaniem;

– opiniowanie, zleconych przez starostę, zagadnień innych niż dotyczących: pracy i projektów programów współdziałania, Policji i innych powiatowych służb, inspekcji i straży, a także jednostek organizacyjnych wykonujących na terenie powiatu zadania z zakresu porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli; budżetu powiatu w wymienionym zakresie; projektów aktów prawa miejscowego i innych dokumentów dotyczących porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli.

Przewodniczący tej komisji może żądać od Policji oraz innych powiatowych służb, inspekcji i straży, a także od powiatowych i gminnych jednostek organizacyjnych wykonujących zadania z zakresu porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli dokumentów i informacji o ich pracy (Z wyjątkiem akt personalnych pracowników i funkcjonariuszy, materiałów operacyjno-rozpoznawczych lub dochodzeniowo-śledczych oraz akt w indywidualnych sprawach administracyjnych). Gwarancją efektywnej współpracy jest skład osobowy komisji, który jest adekwatny do zakresu jej działania i oczekiwań. W skład komisji wchodzi: starosta, jako przewodniczący komisji, dwóch radnych delegowanych przez radę powiatu, trzy osoby powołane przez starostę spośród osób wyróżniających się wiedzą o problemach będących przedmiotem prac komisji oraz cieszących się wśród miejscowej społeczności osobistym autorytetem i zaufaniem

publicznym, w szczególności przedstawicieli samorządów gminnych, organizacji pozarządowych, pracowników oświaty, a także instytucji zajmujących się zwalczaniem zjawisk patologii społecznych i zapobieganiem bezrobociu, dwóch przedstawicieli delegowanych przez komendanta powiatowego (miejskiego) Policji. W pracach komisji uczestniczy także prokurator wskazany przez właściwego prokuratora okręgowego. Dodatkowo, starosta może powołać do udziału w pracach komisji funkcjonariuszy i pracowników innych niż Policja powiatowych służb, inspekcji i straży oraz pracowników innych organów administracji publicznej wykonujących zadania z zakresu porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli na terenie powiatu, którzy mogą uczestniczyć w pracach komisji z głosem doradczym. Ustawowy obowiązek współpracy w ramach komisji starosty, radnych, przedstawicieli Policji, prokuratury tworzy warunki do zwiększenia skuteczności działań na rzecz bezpieczeństwa oraz uwzględniania potrzeb i zagrożeń sygnalizowanych przez lokalne społeczności.

Współpraca w ramach powiatowego programu zapobiegania przestępczości oraz porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli przyczynia się do lepszej koordynacji i zwiększenia efektywności realizacji różnych przedsięwzięć. Nie bez znaczenia jest to, że inicjatywy służące rozwiązywaniu lokalnych problemów bezpieczeństwa mogą być uwzględnione w strategicznym planowaniu rozwoju poszczególnych regionów. Ważnym dopełnieniem roli samorządu powiatowego jest możliwość stanowienia prawa lokalnego. W szczególnie uzasadnionych przypadkach rada powiatu może wydawać powiatowe przepisy porządkowe, jeżeli jest to niezbędne do ochrony życia, zdrowia lub mienia obywateli, ochrony środowiska naturalnego albo do zapewnienia porządku, spokoju i bezpieczeństwa publicznego, o ile przyczyny te występują na obszarze więcej niż jednej gminy. Powiat może również finansować działalność Policji i Straży Granicznej.

Kolejnym szczeblem administracji samorządowej jest wójt (burmistrz, prezydent miasta), sprawujący władzę administracji ogólnej, wraz z radą gminy (miasta) wykonują zadania w zakresie ochrony bezpieczeństwa lub porządku publicznego na zasadach określonych w ustawach. Gmina zaspokaja zbiorowe potrzeby wspólnoty m.in. w zakresie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony przeciwpożarowej. Realizuje również inne podobne do powiatu zadania na rzecz wspólnoty gminnej, których znaczenie dla bezpieczeństwa i porządku publicznego scharakteryzowano powyżej. Do kompetencji gminy należy uchwalanie aktów prawa miejscowego

stanowiących przepisy porządkowe w zakresie nieuregulowanym odrębnymi ustawami lub innych przepisach powszechnie obowiązujących, jeżeli jest to niezbędne dla ochrony życia lub zdrowia obywateli, zapewnienia porządku, spokoju i bezpieczeństwa publicznego. Na poziomie gminy funkcjonuje gminny zespół zarządzania kryzysowego, w którego skład wchodzą pracownicy zespolonych służb, inspekcji i straży. Wójt może tworzyć gminne centa zarządzania kryzysowego. Rada gminy może utworzyć również komisję właściwą w sprawach porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli. Jednak w przeciwieństwie do szczebla powiatu jej istnienie nie jest ustawowym obowiązkiem.

W przypadkach bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa, w szczególności życia lub zdrowia, wójt może wydać komendantom powiatowym Policji i Państwowej Straży Pożarnej, polecenie podjęcia działań należących do ich zakresu, zmierzających do usunięcia zagrożenia, przywrócenia stanu zgodnego z prawem lub podjęcia działań zapobiegających naruszeniu prawa. Rada gminy przyjmuje od komendanta powiatowego Policji sprawozdanie o stanie bezpieczeństwa i porządku publicznego, a od komendanta Państwowej Straży Pożarnej o stanie zagrożenia pożarowego. Na tej podstawie rada gminy może określić w formie uchwały istotne dla wspólnoty zagrożenia bezpieczeństwa i porządku publicznego. Samorząd gminny może uczestniczyć w pokrywaniu części funkcjonowania na jej terenie służb porządkowych. Rada gminy może przekazać Policji środki finansowe na warunkach określonych w porozumieniu zawartym pomiędzy jej organem wykonawczym a właściwym komendantem Policji. Organy gminy, tak jak i powiatu, mogą również pokrywać koszty dodatkowych etatów policjantów-dzielnicowych. Wsparcia finansowego może udzielić gmina również Straży Granicznej poprzez przekazanie środków na Fundusz Wsparcia Straży Granicznej.

---

1. G. Rydlewski, Kształt systemu instytucjonalnego bezpieczeństwa wewnętrznego w Polsce [w:] Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia, red. S. Sułkowski, M. Brzeziński, Warszawa 2009, s. 134.

2. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U nr 96, poz. 873 z późn. zm.

3. Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 roku o ochronie przeciwpożarowej, Dz.U nr 81, poz. 351 z późn. zm., art. 21b.

4. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowy, Dz.U z 2001 r., nr 142, poz. 1592 z późn. zm., art. 38a ust. 1.

Podinsp. dr Krzysztof Wiciak,
Dyrektor Instytutu Badań nad Przestępczością
Kryminalną i Terroryzmem;
Mł. insp. dr hab. inż. Jerzy Kosiński,
profesor Instytutu Badań nad Przestępczością
Kryminalną i Terroryzmem
(Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie)

CENTRUM ANALITYCZNO-WYWIADOWCZE I DOSKONALENIA ZWALCZANIA CYBERPRZESTĘPCZOŚCI (CA-WIDZC) JAKO PRZYKŁAD PRAKTYCZNEGO PRZECIWDZIAŁANIA CYBERPRZESTĘPCZOŚCI WE WSPÓŁCZESNYCH WARUNKACH

Streszczenie: w artykule przedstawiono zarys problematyki cyberprzestępczości i jej powiązania z przestępczością zorganizowaną. Na tym tle zwrócono uwagę na możliwość skuteczniejszego przeciwdziałania cyberprzestępczości poprzez stworzenie warunków do wymiany wiedzy, doświadczeń i informacji pomiędzy zainteresowanymi pochodzącymi z sektorów prywatnych, organizacji naukowo-dydaktycznych i organów ścigania. W sposób ogólny zaprezentowano funkcjonowanie NCFTA oraz dosyć szczegółowo CA-WiDZC.

Słowa kluczowe: cyberprzestępczość, przestępczość zorganizowana, zwalczanie cyberprzestępczości, współpraca, synergia.

Reakcja na nowe zdarzenia o charakterze kryminalnym ze strony organów ścigania jest zazwyczaj opóźniona. W momencie zaistnienia problemu z określonym rodzajem przestępczości organy ścigania podejmują próbę rozpoznania na czym polega zjawisko i w jaki sposób je zwalczać.

Kolejnym etapem weryfikacji podjętych działań jest sala sądowa, która „weryfikuje" jakość zabezpieczonego materiału dowodowego i sposób jego zabezpieczenia. W praktyce weryfikuje również podjęte działania w ramach taktyki kryminalistycznej[1].

[1] M. Kulicki, V. Kwiatkowska-Wojcikiewicz, L. Stępka, Kryminalistyka wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej, s. 46, Wydawnictwo Naukowe, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2009 r.

Dotychczas w przypadku reakcji na większość zdarzeń kryminalnych organy ścigania starały się same znaleźć rozwiązanie problemów z jakimi się borykały. Z pomocą niejednokrotnie przychodziła im nauka, w szczególności kryminalistyka, biologia, fizyka i chemia. Nie mniej jednak od kilku lat rozwija się dynamicznie zagrożenie ze strony cyberprzestępczości. Już samo zdefiniowanie czym jest cyberprzestępczość stanowi częstokroć podstawę sporu środowisk naukowych, nie wspominając o tym, czy konieczne jest zmienianie czegokolwiek w zakresie czynności wykrywczych, czy nie wystarczy to co już jest i to, na co pozwala kodeks postepowania karnego, tudzież Ustawa o Policji.

Niestety okazuje się, że podnoszony w opracowaniu problem jakim jest cyberprzestępczość jest dużo bardziej złożony, i że w świecie wirtualnym możemy znaleźć wszelkie działania przestępcze, które dotychczas miały miejsce w świecie rzeczywistym, a dodatkowo dołączyły rzeczy i sprawy, o których wcześniej mogliśmy przeczytać w opracowaniach z gatunku fantazy.

Mając na uwadze powyższe, a w szczególności dynamikę jaka towarzyszy przestępstwom traktowanym jako cyberprzestępczość, podjąć należy dyskusję mającą na celu poszukiwania nowych rozwiązań systemowych, jak i prawnych.

Definicja cyberprzestępczości zgodnie z duchem przedstawionym powyżej ulegała zmianom. Jako przykład jednej z pierwszych definicji i jej zakresu można wskazać Konwencję Rady Europy o cyberprzestępczości z 2001 roku[1], która do cyberprzestępstw zaliczyła następujące zagadnienia:

– przestępstwa przeciwko poufności, integralności i dostępności danych informatycznych i systemów,
– przestępstwa fałszerstwa i oszustwa komputerowego,
– przestępstwa związane z pornografią dziecięcą,
– przestępstwa związane z naruszeniem praw autorskich i praw pokrewnych.

Wskazany powyżej zakres wydawać się może dość wąski, jednak gdy spojrzymy na powyższe punkty szerzej, to dostrzeżemy szereg

[1] Dz.U. 2014 poz. 1514 , Ustawa z dnia 12 września 2014 r. o ratyfikacji Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości, sporządzonej w Budapeszcie w dniu 23 listopada 2001 r.

różnych przestępstw, które ilością czynów, podejrzanych, jak i skalą działania (często obejmującą cały świat) mogłyby obdzielić kilka jednostek Policji. Niemniej jednak, jak już wspomniałem, w świecie wirtualnym dynamicznie pojawiają się nowe obszary działalności przestępców. Zatem konieczne stało się szersze ujęcie definicyjne. Przykładem niech będzie ujęcie z dokumentu High Tech Crimes within EU Threat Assessment z 2007[1] roku, który rozróżnia:

– ujęcie wertykalne – przestępstwa, które są specyficzne dla cyberprzestrzeni i poza nią nie mogą być dokonane (*haking, ataki ddos, botnety, zombies, crimeware (wirusy, robaki, konie trojańskie, ...), spamming. ...*

– ujęcie horyzontalne – przestępstwa, w których wypadku wykorzystanie technik komputerowych i informatycznych uprościło znacznie ich dokonanie. *Jako wnoszące największe zagrożenia uznano: pornografię dziecięcą, nieuprawnione wykorzystanie kart płatniczych, kradzież tożsamości (phishing), piractwo intelektualne, pranie brudnych pieniędzy za pośrednictwem Internetu (cyberlaundering), cyberterroryzm.*

Kolejny problem jaki jest zauważalny na przestrzeni ostatnich lat, to coraz większa aktywność zorganizowanych grup przestępczych w obszarze cyberprzestępczości. Cyberprzestępcy działający w zorganizowanych grupach tworzą pomiędzy sobą sieć powiązań funkcjonalnych. Zadaniem stratega grupy przestępczej jest określenie obszarów aktualnych i przyszłych działań oraz zarządzanie funduszami grupy. Bezpośrednim zarządzaniem grupą zajmuje się manager, który kontaktuje się z wykonawcami jego poleceń. Wykonawcy mają sprecyzowane obszary zadań, które powinni wykonać. Warto zwrócić uwagę, że czas kontaktu z poszczególnymi grupami wykonawców różni się i może trwać, od kilku godzin w przypadku money mules, do kilku miesięcy lub lat w przypadku hakerów i hosterów.

Przykładową organizację grupy przedstawia schemat nr 1.

Wątpliwości w zakresie pytania „czy mamy do czynienia ze zorganizowaną grupą" mogą się nasilać, gdy zwrócimy uwagę na wyniki organów ścigania w zakresie uzyskiwanych wyroków skazujących dla tzw. cyberprzestępców, w których zazwyczaj nie ma mowy o udziale, czy kierowaniu zorganizowaną grupą przestępczą, ale

[1] Raport Europolu High Tech Crimes within EU Threat Assessment 2007 r.

jest to li tylko potwierdzenie nieudolności i niedoskonałości organów ścigania, a nie rzeczywisty obraz zakresu działania cyberprzestępczości.

Schemat nr 1. Przykładowa organizacja grupy cyberprzestępczej

Przykładowo, aby dokonać poważnego cyberprzestępstwa i pozostać anonimowym lub znacznie utrudnić działania wykrywcze organów ścigania trzeba zaangażować szereg osób (innych sprawców) i wykonać szereg działań przygotowawczych, które niejednokrotnie również wypełniać będą znamiona przestępstw.

Wskazane działania obrazuje schemat nr 2.

Podsumowując tą część opracowania wskazać należy, że w grupach cyberprzestępczych widać wyraźną hierarchię, na której dnie znajdują się działające w tych grupach „muły" wykonujące większość prac przygotowawczych.

Na średnim poziomie znajdują się „sprzedawcy", którzy świadczą usługi, takie jak wynajem botnetów lub pranie pieniędzy. Na najwyższym poziomie znajdują się wysoko wykwalifikowani „administratorzy" i specjaliści dziedzinowi, którzy rozwijają malware i narzędzia przestępcze.

Członkowie tej „elitarnej", najwyższej warstwy są także tymi, którzy czerpią największe zyski z cyberprzestępczości.

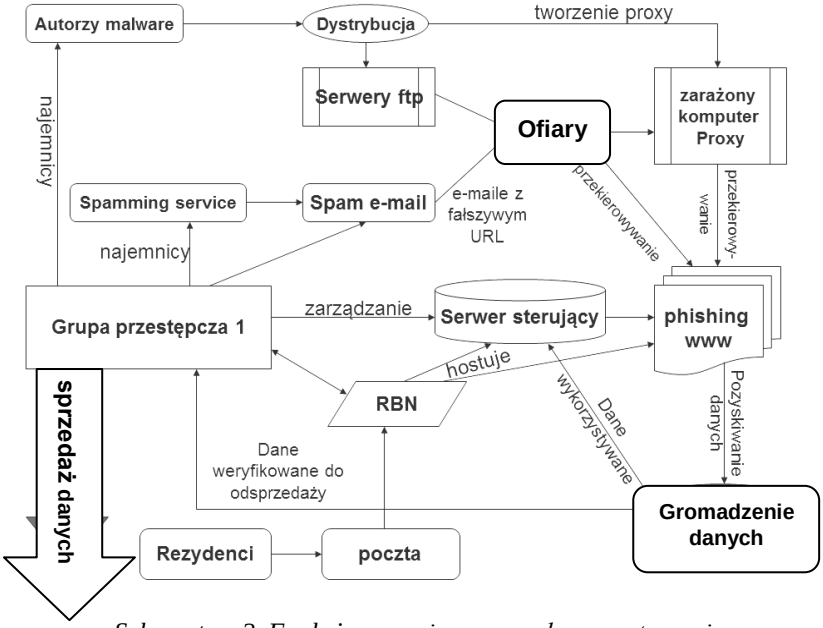

Schemat nr 2. Funkcjonowanie grupy cyberprzestępczej

Strukturę organizacyjną grupy działającej w cyberprzestrzeni przedstawia schemat nr 3.

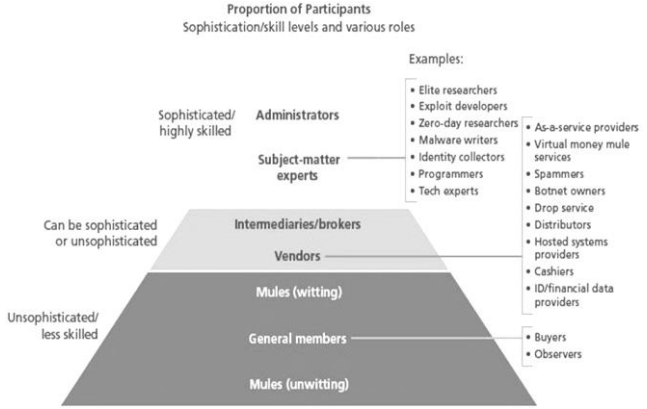

Schemat nr 3. Członkowie grupy cyberprzestępczej. Źródło: Markets for Cybercrime Tools and Stolen Information: Hackers' Bazaar. RAND 2014

“W przeszłości cyberprzestępczość była popełniana przez pojedyncze osoby lub małe grupy osób. W przeszłości, 80% hakerów było „niezależnych”, a tylko 20% stanowiło część przestępczości zorganizowanej. Obecnie, kiedy podziemie internetowe dojrzewa, proporcja została odwrócona i 80% hakerów pracuje w ramach zorganizowanych grup”[1].

Warto w tym miejscu odpowiedzieć na pytanie do czego może być wykorzystane środowisko wirtualne - otóż:

- jako narzędzie komunikacji, źródło informacji, narzędzie rekrutacji;
- jako platforma biznesowa, handlowa i obszar prowadzenia operacji finansowych;

ponadto ułatwia popełnianie wszystkich kategorii przestępstw, którymi zainteresowana jest przestępczość zorganizowana w trybie off-line, w tym:

- handel narkotykami,
- przemyt,
- handel ludźmi w celu wykorzystania seksualnego,
- nielegalną imigrację,
- oszustwa poprzez media komunikacyjne (ang. *Mass Marketing Fraud* MMF),
- oszustwa polegającego na bezpodstawnym zwrocie naliczonego podatku VAT (ang. *Missing Trader Intra-Community* MTIC),
- fałszerstwa walut,
- handel bronią palną,
- itd.

Czy zatem są współcześnie podejmowane działania, które stanowią odpowiedź na przedstawione powyżej zjawisko. Wydaje się, że pomimo niewątpliwej przewagi przestępców wynikającej z możliwości działania na całym świecie, jak też początkowo z braku zainteresowania organów ścigania, mamy aktualnie kilka rozwiązań, które warto zaprezentować.

[1] Wypowiedź Marka Quartermaine, wiceprezesa Juniper Networks na Wielką Brytanię i Irlandię z 2014 roku [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.itpro.co.uk/hacking/21902/professionalisation-of-cyber-crime-poses-newrisks#ixzz2x17g6iHL.

Pierwszym z nich są działania podjęte przez FBI, która to służba powołała National Cyber Forensics and Training Alliance (NCFTA). Inicjatywa powstała w oparciu o porozumienie: FBI, Carnegie Mellon University's CERT Coordination Center i West Virginia University's Lane CSEE Departament. Działalność NCFTA zlokalizowano w Pittsburghu. Wybór miejsca lokalizacji NCFTA powodowany był dużym skupieniem w tym mieście firm komercyjnych pracujących nad technologiami z obszaru cyberprzestrzeni. Do zadań NCFTA należy;

- zapewnienie przepływu informacji pomiędzy partnerami (publikacja biuletynów),
- analiza malware'u,
- badania nad śledzeniem i gromadzeniem dowodów cyfrowych oraz
- **prowadzenie szkoleń**

Ważne jest, że każdy z partnerów NCFTA przeznacza własne środki na finansowanie wskazanej inicjatywy. Zatem nie ma problemu z utrzymaniem ludzi delegowanych do pracy w ramach zespołu.

Kolejnym przykładem tego typu działań, zresztą częściowo wzorowanym na rozwiązaniu amerykańskim, jest inicjatywa podjęta w Wyższej Szkole Policji w Szczytnie. Tą inicjatywą jest powołanie w ramach Instytutu Badań nad Przestępczością Kryminalną i Terroryzm - **Centrum Analityczno-Wywiadowcze i Doskonalenia Zwalczania Cyberprzestępczości** (CA-WiDZC). Powołane w 2014 roku Centrum opiera się na porozumieniach dwustronnych zawieranych z partnerami wywodzącymi się z organów ścigania, przemysłu–biznesu, nauki, których łączy idea zwalczania cyberprzestępczości.

Działalność Centrum skierowana do organów ścigania wiąże się z następującymi zagadnieniami:

- rozumienie nowych technologii;
- szybkie wykrywanie zagrożeń przestępczych w Internecie i precyzyjne reagowania na poszczególne zagrożenia;
- stwierdzanie, czy i jaki ekspert jest niezbędny do udzielenia wsparcia w zakresie wykorzystania informacji z Internetu lub z zapisów cyfrowych;
- formułowanie poprawnych pytań w stosunku do ekspertów (na podstawie znajomości, co i z jakich informacji uzyskanych można odtworzyć);

• samodzielne i prawidłowe uzyskiwanie i zabezpieczanie informacji o osobach i faktach w Internecie;

• zabezpieczanie i wstępne badanie dowodów przestępstw komputerowych;

• efektywna współpraca z podmiotami zewnętrznymi, w zakresie zbierania, zabezpieczania i analizy dowodów przestępstw komputerowych;

• prowadzenia działań o charakterze rozpoznawczym w środowisku Internetowym;

• opracowywania wymagań i założeń do opracowania przydatnych narzędzi informatycznych;

• ustalania tożsamości osób popełniających przestępstwa w środowisku komputerowym oraz w sieci Internet.

•

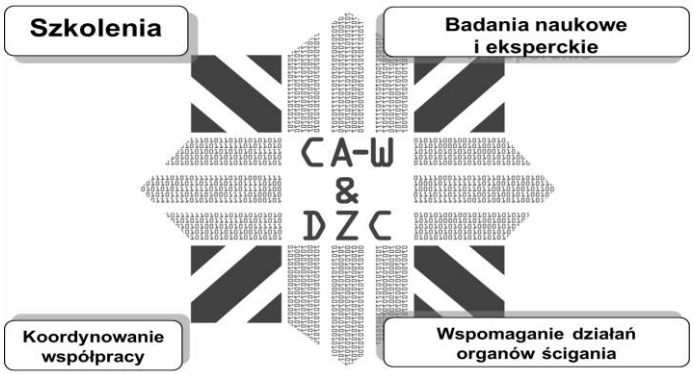

Schemat nr 4. Zadania CA-WiDZC

Działalność Centrum skierowana do przedstawicieli nauki i uczelni wiąże się z wiedzą o:

• wykrywanych zagrożeniach i działaniach przestępczych w Internecie;

• zauważonych błędach, lukach i potrzebach w nowych narzędziach i usługach;

• potrzebach opracowania nowych narzędzi pozwalających precyzyjnie reagować na poszczególne zagrożenia;

• potrzebach wykonania ekspertyz i badań naukowych.

Ostatnim obszarem działalności, do którego kierowane są działania Centrum jest obszar przemysłu, w ramach którego planowane są następujące działania związane z wiedzą o:

• wykrywanych zagrożeniach i działaniach przestępczych w Internecie;

• zauważonych błędach, lukach i potrzebach w nowych narzędziach i usługach;

• potrzebach opracowania nowych narzędzi pozwalających precyzyjnie reagować na poszczególne zagrożenia;

• możliwościach przeciwdziałania zagrożeniom.

Podkreślić należy, że dla potrzeb działalności Centrum powołano Radę Konsultacyjną, która jest organem opiniodawczo-doradczym Centrum Analityczno-Wywiadowczego i Doskonalenia Zwalczania Cyberprzestępczości. W skład rady weszli przedstawiciele: świata Nauki, Prokuratury Generalnej, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji, Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Do zakresu działania Rady należy:

- ocena okresowych raportów z działania Centrum,
- ocena analiz i propozycji Centrum,
- opiniowanie kierunków zmian w obszarach zainteresowania i działalności Centrum.

Działalność Centrum okazała się wartościowa dla wielu przedsiębiorców z obszaru IT (FBC, Matic, PWPW, Scott Tiger S.A., Stow. Sygnał, ZPAV, PwC) oraz uczelni i podmiotów świadczących usługi edukacyjne (UMK, UKSW, PW, UW, KSSPiP). Przejawia się to, m.in. w inicjatywach zmierzających do podpisania kolejnych porozumień i rozmowach o przedsięwzięciach mogących mieć wpływ na bezpieczeństwo.

W swojej dotychczasowej działalności Centrum może pochwalić się głównie działalnością w obszarach szkoleń oraz badań naukowo eksperckich. Centrum jest współorganizatorem mających już ugruntowaną w środowisku pozycję:

a) Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Techniczne Aspekty Przestępczości Teleinformatycznej”,

b) Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Praktycznej „Internetowe naruszenia własności intelektualnej”,

c) Międzynarodowego Sympozjum Naukowego „Przestrzenne Aspekty Bezpieczeństwa Wewnętrznego”,

d) Sympozjum Analityków Kryminalnych,
e) Warsztatów GIS Day.

Staraniem Centrum wydawane są cyklicznie monografie „Przestępczość teleinformatyczna" oraz „Naruszenia własności intelektualnej i ich zwalczanie",

Dzięki funkcjonowaniu CA-WiDZC doszło do współpracy pracowników sektora prywatnego (banków, operatorów telekomunikacyjnych, usługodawców internetowych, firm analitycznych) z funkcjonariuszami Policji, która doprowadziła do zatrzymania kilku przestępców działających w sieci TOR. Trwają prace analityczne i badawcze w trzech obszarach: naruszenia praw własności intelektualnej, przestępcze wykorzystanie kryptowalut i phishing, na efekty których oczekują zarówno funkcjonariusze Policji i prokuratorzy, ale także przedstawiciele środowisk, które w tych procederach są wykorzystywane lub pokrzywdzone.

Podsumowując wskazać należy, że walka z cyberprzestępczością nie może być prowadzona w sposób chaotyczny i nieprzemyślany. Organy ścigania nie mogą być pozostawione same sobie w walce z tym jakże palącym i kosztownym problemem. Pozostawione same sobie nie podołają walce z cyberprzestępczością, gdyż nie posiadają odpowiednich sił i środków. Nie posiadają odpowiednich specjalistów i nie są w stanie zatrudnić takowych, ze względu na strukturę organizacyjną, która nie daje możliwości kreowania polityki wynagradzania w sposób rynkowy. Zatem w pierwszej kolejności organy powinny wyodrębnić strukturę zajmującą się zwalczaniem cyberprzestępczości przemyślaną i skoordynowaną w sposób globalny, aby nie rozpracowywać tych samych sprawców. Kolejnym krokiem powinno być szkolenie wyłonionych specjalistów i podjęcie współpracy z sektorami biznesu i nauki, aby owe szkolenia miały wymiar praktyczny i dawały możliwość efektywnej i nie oderwanej od rzeczywistości współpracy. Zamieszczone w opracowaniu przykłady wskazują, że jest to możliwe, przy czym do rozwiązania wewnętrznego pozostaje organizacja przedsięwzięcia tak, aby nie budziło to wątpliwości natury korupcyjnej.

Bibliografia:

[1] Bojarski M., Gizek J., Sienkiewicz Z., *Prawo Karne Materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2004 r.

[2] Budyn-Kulik M., Kozłowska-Kalisz P., Kulik M., Mozgawa M., *Kodeks Karny. Praktyczny komentarz*, red. M. Mozgawa, Zakamycze 2006 r.

[3] Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2008 r.

[4] Gubiński A., Zasady prawa karnego, Warszawa 1974 r.

[5] Hanausek T., *Zarys kryminalistycznej teorii wykrywania, Część I*, Warszawa 1978 r.

[6] Hołyst B., *Kryminalistyka*, Warszawa 2000 r.

[7] Jasiński W., Mądrzejowski W., Wiciak K., Przestępczość zorganizowana : Fenomen. Współczesne zagrożenia. Zwalczanie, Ujęcie praktyczne, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2013 r.

[8] Kaczmarek W., *Podręcznik policjanta służby kryminalnej*, Warszawa 2004 r.

[9] Kasprzak J., Młodziejowski B., Brzęk W, Moszczyński J., *Kryminalistyka*, Warszawa 2006 r.

[10] Kędzierska G., Betlejewski M., *Oględziny /w/ Technika kryminalistyczna, Tom I*, red. Kędzierski W., Szczytno 2007 r.

[11] Kosiński J., *Paradygmaty cyberprzestępczości*, Warszawa 2015 r.

[12] Kosiński J. (red.), Internetowe naruszenia własności intelektualnej, Szczytno 2015 r.

[13] Kulicki M., Kwiatkowska-Wojcikiewicz, L. Stępka, Kryminalistyka wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2009 r.

[14] Raport Europolu High Tech Crimes within EU Threat Assessment 2007 r.

[15] Ustawa z dnia 12 września 2014 r. o ratyfikacji Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości, sporządzonej w Budapeszcie w dniu 23 listopada 2001 r. Dz.U. 2014 poz. 1514.

Summary

In the article, the authors discuss the concept of cybercrime and diagrams activities organized cybercriminals. Then presented the general concept of the functioning of the National Cyber Forensics and Training Alliance (NCFTA) and in detail Analytical-Intelligence Center and Improvement Combating Cybercrime, which operates on the basis of the Police Academy in Szczytno.

dr J. Radosław Truchan
(Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie)

WSPÓŁCZESNA FORMA OCHRONY PRAWORZĄDNOŚCI GRANICY PAŃSTWA UNII EUROPEJSKIEJ

Istnienie granic między państwami wynika głównie z określenia terytorium danego państwa oraz właściwego dla wspólnot ludzkich instynktu terytorialności czyli dążenia do zapewnienia wyłączności kontrolowania procesów i zdarzeń zachodzących na zamieszkiwanych przez te wspólnoty obszarach[1]. Granica państwa wyznacza położenie geograficzne obszaru oraz spełnia także określone funkcje, które mogą mieć charakter wewnętrzny jak i zewnętrzny w podstawowym wymiarze. Wymiar wewnętrzny granicy kraju jest wyznaczony przez zasięg przestrzenny zwierzchności terytorialnej władz, w tym względzie dotyczy to regulacji i swobody działań, jakie podejmują różne grupy wewnątrz granic, migracji oraz transferów rzeczowych i finansowych jak i przepływu informacji poza obszar kraju. W tym kontekście granica wyznacza terytorium, w obrębie którego państwo realizuje swoje funkcje, które wynikają z posiadania władzy. Z drugiej strony wymiar zewnętrzny związany jest z ograniczeniami dostępu do terytorium kraju ze strony wszystkich podmiotów działających poza jego obszarem.

Warto zauważyć, że istotę granicy państwowej nie należy odnosić tylko i wyłącznie do pojęcia granicy państwa. Badania nad istotą tego pojęcia są prowadzone w wielu dziedzinach nauki, mają one charakter interdyscyplinarny jak również także wymiar przestrzenny i wielkoaspektowy granic, przedstawiając jej oddziaływanie w ujęciu lokalnym, regionalnym, międzynarodowym i globalnym, wymiar ten dotyczyć także może powiązań o charakterze społeczno-kulturowym i ekonomicznym[2].

---

[1] A. Jagielski, *Pogranicze polsko-czeskie jako problem badawczy*, w: K. Heffner, W. Drobek (red.), *Strefa pograniczna Polska-Czechy. Procesy transformacji i rozwoju*, PIN-Instytut Śląski, Opole 1995, s. 14.

[2] K. Heffner, *Granica – rozwój instytucji (definicje, etymologia, typologia*), w: S. M. Grochalski (red.), *Ewolucja instytucji granicy we współczesnej Europie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2010, s. 77.

Pojęcie granicy państwowej ma wiele znaczeń a część z nich ma charakter geograficzny a więc związany z działaniem w danej przestrzeni. W znaczeniu słownikowym granica ma ogólną definicję, która odnosi się do linii oddzielającej pewien obszar od drugiego lub dotycząca określonego zasięgu, kresu czegoś dozwolonego, miary. Często w ujęciach słownikowych granica jest terminem równoznacznym z brzegiem, końcem, linią, kresem, zasięgiem czy limitem.

W niektórych krajach termin granica określa kilka różnych słów o różnym znaczeniu. Najwłaściwszym określeniem dla granicy państwowej jest angielski termin „border". Pojęcie to określa dokładnie granice państwową i ma tylko to znaczenie. W kontekście wielorakich znaczeń granicy granica państwowa jest najważniejsza gdyż wyznacza ona obszar terytorialny państwa oraz zakres władzy danego kraju. Odgrywa ona istotną rolę w postrzeganiu państwa jako uczestnika relacji międzynarodowych nadając mu atrybuty suwerenności i terytorialności. Odbiór granicy państwa jako wyjątkowej kategorii nie może pomijać funkcjonowania tego pojęcia w innych kategoriach związanych z funkcjonowaniem przestrzeni.

W ujęciu przestrzennym granica jest to przede wszystkim linia dzieląca obszary o odmiennej przynależności prawnej, politycznej, kulturowej administracyjnej, instytucjonalnej, społecznej, środowiskowej czy też kompetencyjnej. Granice w ujęciu geograficznym analizować można jako podział w przestrzeniach naturalnych, kulturowych, politycznych, planistycznych społecznych. Granica państwowa posiada największe znaczenie w przestrzeni geopolitycznej. Różni autorzy przedstawiają różne definicje granicy państwowej. Według A. Klafkowskiego pojęcie granicy określać można w zależności od przyjętych kryteriów, przyjmuje on, że:[1]

- granica państwa jest linią, na której kończy się władza danego państwa;
- granica państwowa jest linią, która oddziela obszar jednego państwa od obszaru innego państwa lub otwartego morza;
- granica państwa jest płaszczyzną prostopadła do ziemi, i przecinającą ją w kierunku środka geometrycznego ziemi, płaszczyzna ta oddziela terytoria podlegające zwierzchnictwu państw sąsiadujących,

[1] A. Klafkowski, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1996, s. 116.

linia samej granicy na powierzchni ziemi jest tylko określeniem przebiegu granicy państwowej;

- granica państwa jest linią zetknięcia się dwóch państw.

Kolejną definicję granicy państwowej przedstawia J. Barbak, wg niego istotą granicy państwowej jest zasięg terytorialny zwierzchności państw oraz niedopuszczalność na tym obszarze działań władz i praw innego państwa oraz fakt, ze granica oddziela obszar jednego państwa od drugiego a także obszar niepodlegający niczyjej suwerenności[1].

Granica jest fundamentalnym warunkiem istnienia obszaru państwa, a więc przestrzeni, w której władza sprawuje zwierzchność. Definicje podkreślają także polityczną i prawną rolę granic jako kategorii, która wyznacza terytorium, w obrębie którego państwo posiada swą suwerenność, czyli cechę, której nierozłączną częścią jest zwierzchnictwo terytorialne.

Analiza istoty pojęcia granica państwowa pozwala stwierdzić fakt, że ta kategoria jest rezultatem dłuższego procesu rozwojowego. Już w starożytności gdy tworzono pierwsze struktury państwowe, granica była określana pasem granicznym, który miał taką samą szerokość jak naturalne formy terenu typu, rzeki czy grzbiety górskie. Pas ten posiadał dwie najważniejsze funkcje, pełnił rolę linii obronnej i rozdzielał różne społeczeństwa. Z czasem rozwoju społeczeństw i ich migracją pas graniczny jako linia obronna przybierał kształt granicy politycznej. Rozwój państw powodował z drugiej strony zacieśnianie się pasów granicznych oraz ich przemianę w linie graniczne. Takie zmiany spowodowały, że zaczęły powstawać granice sztuczne. Proces ten był szczególnie wyraźny na terenach gdzie naturalny układ terenu nie sprzyjał ochronie obszaru państwa. Konsekwencja powstania sztucznych granic była ewolucja kategorii granic do tzw. linii[2].

Granica w postaci linii pojawiała się najpierw na obszarach rozwiniętych gospodarczo i zaludnionych. W raz z rozwojem kontaktów międzypaństwowych i komunikacji nastąpiło zwężenie obszarów przygranicznych oraz w efekcie zostały one zamienione w linie przygraniczne. To z kolei wymusiło przeniesienie granic wyznaczonych

[1] J. Barbag, *Geografia polityczna ogólna,* PWN, Warszawa, 1987, s. 62.

[2] G. Balawajder, *Granice państw w obszarze Unii Europejskiej*, w: S. M. Grochalski (red.), *Obywatel w Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2006, s. 91.

na mapach na rzeczywisty układ terytorium, a więc dokładne określenie przebiegu granicy w danym obszarze. Podstawą ustalania granic między krajami jest umowa międzynarodowa, oznacz ona zgodę obu państw na wyznaczenie granicy w terenie. Każda umowa międzynarodowa powinna także ustalać strefę przygraniczną lub szerszą strefę przygraniczną, w której obowiązują prawa związane z ograniczeniem swobody przemieszczania się ludności oraz kontrole służb państwowych. W celu ochronnym granic państwa ustala się pas drogi granicznej o szerokości 15 m a także strefę nadgraniczną o szerokości przynajmniej 15 km od granicy.

Ochrona tej granicy państwowej to jedna z podstawowych funkcji państwa, która ma na celu zapewnić bezpieczeństwo zewnętrzne kraju. Za ochronę granicy państwowej na lądzie i morzu, a także za kontrole ruchu granicznego odpowiada minister spraw wewnętrznych, a także administracji. Funkcja sprawowania ochrony granic Polski, zarówno morskich, jak i lądowych, a także kontroli ruchu granicznego została powierzona Straży Granicznej. Straż Graniczna (SG) to jednolita, umundurowana, a także w pełni zawodowa formacja typu policyjnego[1]. Formacja ta została powołana jednym aktem prawnym, a mianowicie ustawą z dnia 12 października 1990 roku, a jej oficjalne funkcjonowanie rozpoczęło się z dniem 16 maja 1991 roku wraz z reformacją Wojsk Ochrony Pogranicza (WOP).

Podstawą organizacji Straży Granicznej jest centralizacja, a także hierarchiczne uporządkowanie. Organem centralnym administracji rządowej, który został wyznaczony do spraw z zakresu ochrony granicy państwowej oraz kontroli ruchu granicznego jest Komendant Główny Straży Granicznej. Realizuje on swoje zadania przy pomocy jednostki organizacyjnej, którą jest Komenda Główna Straży Granicznej. W skład Komendy Głównej wchodzą następujące jednostki organizacyjne: Zarząd Graniczny, Zarząd do Spraw Cudzoziemców, Zarząd Operacyjno – Śledczy, Sztab Komendanta Głównego Straży Granicznej, Biuro Współpracy Międzynarodowej, Biuro Kadr i Szkolenia, Biuro Prawne, Biuro Spraw Wewnętrznych SG, Inspektorat Kontroli i Audytu Wewnętrznego, Biuro Finansów, Biuro Łączności i Informatyki, Biuro Techniki i Zaopatrzenia, a także Biuro Ochrony Informacji Niejawnych.

[1] Z. B. Kumoś, *Granice Rzeczpospolitej Polskiej: (na przestrzeni dziejów)*. Wydawnictwo Comandor, Warszawa 2005, s. 54.

Poniżej w strukturze SG, pod Komendą Główną Straży Granicznej znajdują Komendy Oddziałów Straży Granicznej (OSG). Zalicza się do nich następujące oddziały: Warmińsko – Mazurski OSG (Kętrzyn), Podlaski OSG (Białystok), Nadbużański OSG (Chełm), Bieszczadzki OSG (Przemyśl), Śląsko – Małopolski OSG (Racibórz), Nadodrzański OSG (Krosno Odrzańskie), Morski OSG (Gdańsk), Nadwiślański OSG (Warszawa), a także Karpacki Ośrodek Wsparcia Straży Granicznej (Nowy Sącz).[1] W skład struktur oddziałów Straży Granicznej wchodzą placówki SG, a także dywizjony SG, które obecnie występują jedynie w Morskim OSG. Do struktur SG wliczają się również następujące ośrodki szkolenia: Centralny Ośrodek Szkolenia Straży Granicznej w Koszalinie, Centrum Szkolenia Straży Granicznej w Kętrzynie, a także Ośrodek Szkoleń Specjalistycznych Straży Granicznej w Lubaniu[2].

Jak już wcześniej wspomniano organem centralnym administracji rządowej z zakresu ochrony granic państwa jest Komendant Główny Straży Granicznej.

Jest to najważniejsza funkcja w polskiej Straży Granicznej. Komendant Główny SG podlega ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych i administracji. Powołuje i odwołuje go Prezes Rady Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw wewnętrznych i administracji. Natomiast zastępcy Komendanta Głównego SG są powoływani i odwoływani przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych na wniosek Komendanta Głównego. Warto wspomnieć, że Komendant Główny Straży Granicznej pełni funkcję przełożonego wszystkich funkcjonariuszy Straży Granicznej. Do zakresu wykonywanych przez niego działań zalicza się przede wszystkim takie jak:

- nadzór nad prowadzonymi przez Straż Graniczną działaniami w zakresie ochrony granicy państwowej, a także kontroli ruchu granicznego;
- analiza i wykrywanie ewentualnych zagrożeń bezpieczeństwa granicy państwowej;

[1] A. Maksimczuk, L. Sidorowicz, *Ochrona granic i obsługa ruchu granicznego*, Lexis Nexis, arszawa 2007, s. 70-72.

[2] Z. B. Kumoś, op. cit., s. 65.

- nadawanie regulaminów i statutów organizacyjnych komendom oddziałów Straży Granicznej oraz komórkom organizacyjnym Komendy Głównej Straży Granicznej, a także nadawanie regulaminów ośrodkom szkolenia Straży Granicznej;
- określania zasad oraz organizowanie szkolenia zawodowego pracowników i funkcjonariuszy SG;
- nadzór nad terenowymi organami Straży Granicznej, a także nad środkami szkolenia Straży Granicznej;
- dział w przygotowaniu projektu budżetu państwa w zakresie dotyczącym Straży Granicznej, zgodnie z odrębnymi przepisami;
- współpraca w zakresie realizowanych zadań z właściwymi organami państwowymi, jednostkami samorządu terytorialnego i organizacjami społecznymi;
- prowadzenie współpracy międzynarodowej z organami i instytucjami właściwymi w sprawach ochrony granic państwowych[1].

W terenie funkcję organów Straży Granicznej sprawują komendanci oddziałów Straży Granicznej oraz komendanci placówek i dywizjonów Straży Granicznej.

Organy terenowe, podobnie jak Komendant Główny są przełożonymi swoich funkcjonariuszy.

W strukturach organizacyjnych Straży Granicznej tworzone są również służby operacyjno – śledcze. Wykonują one zadania w szczególności w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom terrorystycznym.

Straż Graniczna posiada również w swojej strukturze wyspecjalizowane i szczególnie starannie dobierane zespoły minersko – pirotechniczne, które powołane są w lotniczych przejściach granicznych.

Zespoły te zajmują się przede wszystkim rozpoznawaniem oraz neutralizacją zagrożeń bombowych na lotniskach przy użyciu specjalistycznych urządzeń.

Należy również zauważyć, że organizacja Straży Granicznej, a w konsekwencji jej zadania i działania zostały rozszerzone zmianą *do*

[1] *J. Paśnik, Straż Graniczna – prawne podstawy działania i uprawnień, Warszawa 2003.*

ustawy o Straży Granicznej z dnia 13 kwietnia 2007, w związku z wejściem Polski do strefy Schengen[1]*. Doprowadziło to do powstania nowych funkcji, których podstawowym zadaniem jest przede wszystkim zapewnianie bezpieczeństwa i porządku publicznego, a także zwalczanie korupcji związanej z wykonywaniem zadań funkcjonariuszy oraz pracowników SG*[2]*.*

Zniesienie kontroli na granicach Polski wpłynęło na rozszerzenie zadań SG o ochronę przed przestępczością szlaków komunikacyjnych o szczególnym znaczeniu międzynarodowym. Dzięki temu w strukturach organizacyjnych SG powstały specjalne mobilne jednostki Straży Graniczne[3]*.*

Działania Straży Granicznej to również współpraca z innymi instytucjami. Dla przykładu, można podać współpracę ze Służbą Celną.

Podsumowując należy stwierdzić, że SG została powołana przede wszystkim w celu szeroko rozumianej ochrony granic państwowych. Jest to również formacja, która ma istotny wpływ na zapewnienie porządku publicznego, w szczególności w strefie nadgranicznej oraz na przejściach granicznych.

Straż Graniczna zalicza się również do organów ścigania, czyli tych, do których należy wykrywanie przestępstw oraz ściganie ich sprawców.

Funkcjonariusze SG jako pierwsi „witają gości" i jako „ostatni żegnają" co z punktu widzenia obecnej sytuacji geopolitycznej ma szczególne znaczenie.

[1] A. Banaszkiewicz, W. Bochenek, op. cit., s. 65.

[2] K. Łastawski, *Polska racja stanu po wstąpieniu do Unii Europejskiej*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009, s. 12.

[3] A. Maksimczuk, L. Sidorowicz, op. cit., s. 76.

Kosiński Jerzy
młodszy inspektor, Dr hab. inż.
Profesor Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie
Instytut Badań nad Przestępczością Kryminalną i Terroryzmem
Wydziału Bezpieczeństwa Wewnętrznego
Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie;
Jewartowski Błażej
podkomisarz, instruktor
Instytut Badań nad Przestępczością Kryminalną i Terroryzmem
Wydziału Bezpieczeństwa Wewnętrznego
Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie;
Szmigielski Radosław
ppłk. w st. spocz.
kierownik projektów w Sonovero Sp. z o.o.;
Duszyńska Anna
podinspektor
Zespół Badań Narkotyków
Zakład Chemii
Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji

KOŁOWY AUTONOMICZNY NAMIERZACZ I ANALIZATOR „KANIA”

Streszczenie: W artykule przedstawiono projekt badawczy, którego celem jest opracowanie, budowa i przetestowanie mobilnego, autonomicznego systemu analitycznego pozwalającego na wykrycie laboratoriów narkotyków syntetycznych oraz miejsc uprawy konopi narkotycznej. Opisano jego znaczenie w zakresie wypełnienia zauważonej luki w zwalczaniu zorganizowanej przestępczości narkotykowej, poprzez dostarczenie innowacyjnego systemu służącego wykrywaniu, chemicznym analizowaniu i określeniu dokładnej lokalizacji nielegalnych laboratoriów narkotyków syntetycznych oraz miejsc uprawy konopi narkotycznej.

Słowa kluczowe: narkotyki syntetyczne, konopie narkotyczne, wykrycie, analiza powietrza,

Problematyka naukowa poruszona w artykule dotyczy interdyscyplinarnych badań na styku nowoczesnych technologii, nie tylko informatycznych i chemii. W trakcie badań analizowane i projektowane są innowacyjne rozwiązania w zakresie wykrywania,

zwalczania i neutralizacji zagrożeń oraz techniki i taktyki działań kryminalistycznych.

1. Cel i zadania badania

Głównym celem badania jest opracowanie, budowa i przetestowanie mobilnego, autonomicznego systemu analitycznego pozwalającego na wykrycie laboratoriów narkotyków syntetycznych oraz miejsc uprawy konopi narkotycznej. W wyniku zadania badawczego wykonany zostanie prototyp cichego (hybrydowego) pojazdu umożliwiający wykrycie i zlokalizowanie nielegalnych miejsc produkcji narkotyków. Prototyp będzie wyposażony w czujniki i analizatory składu cząsteczkowego powietrza będącego w otoczeniu laboratorium narkotyków syntetycznych/uprawy konopi, a także urządzenia GPS, niezbędny sprzęt komputerowy z oprogramowaniem analitycznym, mapowym GIS, meteorologicznym oraz czujniki meteorologiczne. Ponadto w pojeździe zastosowany będzie ruchomy zestaw wsparcia fizykochemicznego służący analizie zabezpieczonych substancji. Osiągnięcie tego celu będzie możliwe w wyniku realizacji kilku zadań badawczych:

- oceny istniejących na rynku technologicznych rozwiązań, krajowych oraz na rynku międzynarodowym, w celu określenia celowości i możliwości ich wykorzystania w procedurach ujawniania laboratoriów narkotyków syntetycznych oraz miejsc uprawy konopi narkotycznej,
- ustalenia czynników warunkujących efektywność istniejących procedur ujawniania laboratoriów narkotyków syntetycznych oraz miejsc uprawy konopi narkotycznej w zakresie możliwości ujawnienia,
- zbadania parametrów i charakterystyk najczęściej spotykanych procedur ujawniania laboratoriów narkotyków syntetycznych oraz miejsc uprawy konopi narkotycznej,
- zdefiniowanie wzorców do wykorzystania w procesie automatyzacji procedur,
- utworzenia modeli funkcjonalnych miejsc będących przedmiotem badania,
- opracowania bazy danych modeli funkcjonalnych,
- opracowania oceny obowiązujących przepisów prawnych (krajowych oraz międzynarodowych) w kontekście istniejących procedur ujawniania laboratoriów narkotyków syntetycznych oraz

miejsc uprawy konopi narkotycznej. Określenie celowości i możliwości ich zmiany u celu podwyższenia efektywności tych procedur;

- opracowanie demonstratora wraz z podsystemami.

Opracowany prototyp poddany zostanie testom i kolejnym ulepszeniem, a dla wersji ostatecznej zostaną przygotowane metodyki szkoleń i postulaty legislacyjne.

Na wyposażeniu projektowanego pojazdu znajdzie się mały, bezzałogowy statek latający (dron) z cichym napędem elektrycznym, z możliwością sterowania ze stanowiska w kabinie pojazdu. Dron wyposażony będzie w GPS, kamerę termowizyjną, oraz czujniki do pobierania cząstek powietrza. W związku z zastosowaniem w projekcie bezzałogowego statku latającego – drona – niezbędnym jest opracowanie postulatów legislacyjnych dotyczących wykorzystania tego rodzaju sprzętu przez Policję i inne służby podległe MSW**.**

2. Stan zagadnienia

Dotychczas stosowane analizatory/detektory stacjonarne (np. Ionscan 400B, Itemiser, Ionscan Sentinal II Contraband Detection Portal) oraz przenośne (np. Sabre 4000, Sabre 5000) wykorzystywane są, m.in. przez funkcjonariuszy Straży Granicznej praktycznie tylko w pomieszczeniach zamkniętych. Funkcjonariuszom podległym MSW brakuje mobilnego sytemu detekcyjnego do zastosowań w terenie otwartym, przy różnych warunkach atmosferycznych. Po rozszerzeniu biblioteki urządzenia możliwe będzie wykorzystanie go do innych zadań związanych z wykrywaniem zagrożeń (np. prekursory do produkcji narkotyków syntetycznych, materiały wybuchowe itp.).

W literaturze i w materiałach sygnalnych spotyka się rzadko informacje o wykorzystywaniu urządzeń do operacyjnego pozyskiwania i analizy składu powietrza. Zwykle prezentowane rozwiązania nie są z natury dedykowane Policji, a jedynie przystosowywane do jej zastosowań. Jednym z takich przykładów są super czułe sensory opracowane przez naukowców University of North Texas, pozwalające na wykrycie śladowych ilości substancji chemicznych w powietrzu[1]. Innymi są opracowanie Membrane Inlet Mass Spectrometry (MIMS)[2]

[1] http://moto.wp.pl/kat,55194,title,Radiowoz-jak-pies-wyweszy-narkotyki,wid,18309588,wiadomosc.html?ticaid=117d3f&_ticrsn=3

[2] http://chemistry.unt.edu/~verbeck/mobile.html

oraz Transpector MPH Residual Gas Analyzer[1]. W Polsce i na świecie przeprowadzane były badania nad analizą zapachów, ale w większości prezentowanych zastosowań pobór próbki do analizy nie musiał odbywać się w warunkach operacyjnych i problemem badawczy było raczej przesycenie zapachem urządzenia analitycznego, niż odczyt z bardzo małej próbki[2].

3. Badania własne.

W ramach powstałego konsorcjum naukowego projektu działają:

- uczelnia służb państwowych – Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie (WSPol),
- instytut badawczy specjalizujący się, m.in. w obszarze chemii – Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji (CLKP),
- przedsiębiorca – SONOVERO.

Do prac w projekcie w charakterze wykonawców zostali zaangażowani pracownicy naukowi szkół wyższych oraz specjaliści-praktycy, którzy zajmują się badaniami dotyczącymi procedur ujawniania i zabezpieczania śladów narkotyków. Zespół wykonawców po stronie SONOVERO jest reprezentowany przez wysokiej klasy specjalistów, inżynierów z branży chemicznej, informatycznej oraz konstruktorów i architektów rozwiązań dla przemysłu. Wymienione podmioty posiadają znaczące doświadczenie w badanej dziedzinie. WSPol posiada doświadczenie w zakresie zwalczania przestępczości narkotykowej. CLKP daje gwarancję wysokiego poziomu merytorycznego w zakresie badań chemicznych.

3.1. Wstępne wyniki badań.

W ramach wykonanych już badań dokonano analizy dostępnych technologii i sprzętu możliwego do pozyskania w celu spełnienia wcześniej sformułowanych wymagań operacyjno-technicznych. Wytypowano zasadnicze elementy składowe, na które składają się:

[1] http://products.inficon.com/en-us/Product/Detail/Transpector-MPH-Residual-Gas-Analyzer?path=Products%2Fpg-RGA-MassSpectrometers

[2] Np. Z. Haddi i in. , A Portable Electronic Nose System for the Identification of Cannabis-Based Drugs, Sensors and Actuators B Chemical 155(2):456-463, July 2011, A. Voss i in., Detecting Cannabis Use on the Human Skin Surface via an Electronic Nose System, Sensors 14(7):13256-72, July 2014

• samochód będący środkiem transportu dla zespołu oraz miejscem pracy analitycznej oraz magazynem sprzętu rozpoznawczo-próbkującego. Planuje się wykorzystanie samochodu typu furgon mając na uwadze kompromis w zakresie mobilność i wielkości przestrzeni ładunkowej. Ten typ pojazdu z powodzeniem jest wykorzystywany w dotychczasowych działaniach o zbliżonym zakresie merytorycznym;

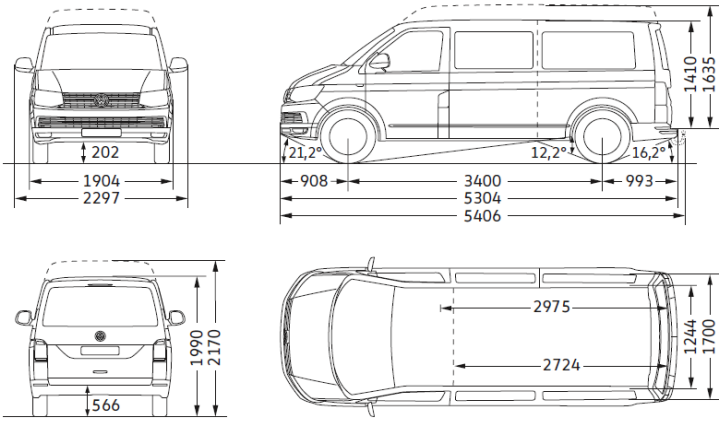

Rys. 1. Planowany typ pojazdu. Źródło: www.volkswagen.pl.

• sprzęt analityczny - zasadniczymi elementami umożliwiającymi prowadzenie prac analitycznych wytypowanymi w procesie analizy dostępnych technologii będą:

- przenośny analizator do prowadzenia bezpośredniej analizy substancji w fazie stałej i ciekłej, działający w oparciu o technikę spektrometrii ruchliwości jonów pozwalającej na identyfikację podejrzanych (wytypowanych) substancji w ilościach nanogramowych,

- przenośny chromatograf gazowy sprzężony ze spektrometrem masowym, przeznaczony przede wszystkim do analizy substancji występujących w fazie gazowej zebranych wcześniej na włókna SPME.

Takie podejście analityczne pozwala na identyfikację zebranego materiału z duża pewnością (identyfikacja spektrogramu masowego) oraz działania w środowisku o niskiej zawartości analitów (wstępne zatężanie na włóknach SPME);

W celu uniknięcie zanieczyszczenia wnętrza pojazdu zebranym materiałem do badań lub możliwości wtórnego zanieczyszczenia – wstępna obróbka mechaniczna próbek będzie się odbywała w szczelnych komorach rękawicowych przystosowanych do pracy w trybie podciśnienia.

Taka konfiguracja uniemożliwi wydostanie się materiałów i substancji z wnętrza komory.

Rys. 2. Planowana komora rękawicowa. Źródło: cleenroom.pl.

- sprzęt próbkujący - do procesu zbierania próbek materiałów w celu prowadzenia prac analitycznych zakłada się wykorzystanie zdalnie sterowanych platform bezzałogowych. Wykorzystany będzie zdalnie sterowany pojazd latający (dron), zdolny do prowadzenia rozpoznania oraz zbierania próbek. W sytuacji braku możliwości lotu – przewiduje się możliwość użycia zdalnie sterowanego pojazdu lądowego, przystosowanego do pracy w każdych warunkach środowiskowych. Zbieranie próbek substancji będących w zakresie zainteresowania będzie odbywało się z wykorzystaniem specjalnej głowicy próbkującej zaprojektowanej i wykonanej w trakcie realizacji projektu. Głowica umożliwia zbieranie próbek gazowych na włókna SPME (do sześciu

sztuk), w czasie i według harmonogramu zaprogramowanego przez operatora. Próbki substancji występujących w fazie ciekłej i stałej będą zbierane na materiale filtracyjnym (do czterech sztuk) również z programowanym czasem ekspozycji oraz sekwencją zdarzeń;

- sprzęt logistyczny – zaplanowano, że w skład wyposażenia pojazdu w zakresie wsparcia logistycznego będzie wchodzić między innymi zabudowany na nim agregat prądotwórczy zapewniający minimum 48 godzinną autonomię pracy bez potrzeby wsparcia z zewnątrz. Agregat będzie przede wszystkim służył do zapewniania komfortu pracy oraz zasilania podstawowych urządzeń analitycznych. Dodatkowo będzie zainstalowane standardowe wyposażenie umożliwiające odpoczynek i możliwość przygotowania ciepłych posiłków – w podstawowym zakresie.

W wyniku realizacji zadania przeanalizowano dotychczas 50 spraw prowadzonych przez jednostki Policji dotyczące likwidacji nielegalnych laboratoriów produkujących narkotyki syntetyczne w okresie od 2010 r. Sprawy analizowano pod kątem następujących danych:

- rodzaj substancji produkowanej w danym laboratorium,
- jednostkę Policji prowadzącą sprawę,
- miejscowość ujawnienia laboratorium,
- szczegółową informację dotyczącą lokalizacji produkcji (np. dom jednorodzinny, mieszkanie w bloku, garaż, szopa w lesie, itp.) i wielkości zajmowanego obszaru (np. jedno lub kilka pomieszczeń),
- datę ujawnienia produkcji (rok i miesiąc),
- metodę produkcji,
- skalę produkcji,
- ilość i postać gotowego produktu,
- ilości i rodzaje pozostałych chemikaliów,
- metody filtracji powietrza.

Zebrane dane zapisano w bazie danych. Ponadto, do bazy danych zebrano informacje na temat substancji lotnych, które mogą powstawać podczas nielegalnej produkcji narkotyków, metod poboru próbek powietrza i rodzajów próbników stosowanych w tego typu poborze, z uwzględnieniem aktualnych ustaleń dotyczących projektowanego prototypu, a mianowicie poboru próbek powietrza na włókna

SPME oraz analizy metodą chromatografii gazowej sprzężonej z detekcją masową.

Dokonywany jest także przegląd metod analitycznych służących do analizy substancji lotnych w próbkach powietrza w Polsce i na świecie. Zbierane są również dane dotyczące zlikwidowanych w Polsce nielegalnych upraw konopi.

Metody służące analizie substancji w otoczeniu laboratorium narkotyków syntetycznych omawiano podczas wizyty studyjnej w Centralnym Wydziale Zwalczania Narkotyków Syntetycznych w Son en Breugel (Eindhoven-Holandia) we wrześniu 2016 r.

Centralny Wydział Zwalczania Narkotyków Syntetycznych w Son en Breugel to centralna jednostka policji holenderskiej odpowiedzialna za lokalizowanie i likwidację nielegalnych laboratoriów narkotyków syntetycznych oraz upraw konopi innych niż włókniste na terenie całej Holandii.

Rocznie realizowanych jest około 60 laboratoriów (w 2015 r. 59 laboratoriów – w tym – 109 linii produkcyjnych) zajmujących się wytwarzaniem między innymi amfetaminy i MDMA (XTC).

Holenderska policja korzysta z urządzeń pobierających próbki substancji lotnych wydobywających się z przewodów/otworów wentylacyjnych.

Jednakże użycie takich urządzeń próbkujących wymaga bezpośredniego dostępu do przewodu wentylacyjnego (przykładowo – komina wentylacyjnego), natomiast nie ma zastosowania w przypadku braku takiego dostępu.

Za bardzo dobry przykład może posłużyć sprawa realizowana przez Centralny Wydział Zwalczania Narkotyków Syntetycznych w Son en Breugel we współpracy z niemieckim BKA. W połowie lat 80., wojska NATO w Kevelaer-Twisteden (Niemcy) – 6 kilometrów od granicy z Holandi, na 150-hektarowej działce w lesie; wybudowały 325 bunkrów, których używały jako nowoczesnego składu amunicji. W 1992 r. żołnierze wycofali się, pozostawiając ogromny obszar z opuszczonymi bunkrami.

W pierwszej dekadzie XX w. rozpoczęto wynajem i sprzedaż bunkrów tworząc park przemysłowy. W jednym z wynajętych bunkrów przestępcy stworzyli jedno z największych, dotychczas zlikwidowanych, profesjonalnych laboratoriów MDMA w Europie, w którym wytworzono miliony tabletek XTC.

Tabletki przeznaczone były na rynek europejski i amerykański.

Rys. 3. Kompleks bunkrów w Kevelaer-Twisteden (Niemcy).
Źródło: niederrhein-maas.de.

Rys. 3 i 4. Nielegalne laboratorium MDMA (XTC)
w Kevelaer-Twisteden (Niemcy).
Źródło: opracowanie własne.

Podczas realizacji sprawy nastąpiły problemy związane z dokładnym zlokalizowaniem laboratorium na 150-hektarowym

obszarze, gdzie praktycznie wszystkie bunkry były jednakowe, zastosowane metody operacyjno-rozpoznawcze przyniosły końcowy efekt w postaci likwidacji laboratorium i zatrzymania sprawców, jednakże mogły spowodować dekonspirację prowadzonych działań, a w konsekwencji ucieczkę przestępców czy zagrożenie życia lub zdrowia funkcjonariuszy.

W sytuacji zastosowania technicznych środków wsparcia zadań operacyjnych (np. w postaci KANIA) można zlokalizować obiekt będący w zainteresowaniu, szybko i niepostrzeżenie.

3.2. Zamierzenia na przyszłość

Po skompletowaniu całości wyposażenia planuje się przeprowadzenie prób i badań których celem jest potwierdzenie osiągnięcia zakładanych celów lub wypracowanie decyzji o wprowadzeniu zmian i poprawek. W szczególności dotyczyć to będzie sprawdzenia ergonomii użycia sprzętu stanowiącego zabezpieczenie logistyczne i wsparcie techniczne.

W trakcie badań będą przeprowadzone prób z wykorzystaniem instalacji imitujących punktowe źródła emisji substancji mogących być markerami wytwórni syntetycznych narkotyków lub plantacji konopi narkotycznych. Będą prowadzone próby pobierania próbek gazowych, ciekłych i stałych przy użyciu pojazdu latającego oraz pojazdu lądowego.

W oparciu o wyniki powyższych badań i prób planuje się opracowanie zestawu standardowych procedur operacyjnych.

W ścisłej współpracy konsorcjantów zostaną opracowane procedury analityczne pozwalające w pełni wykorzystać techniczne możliwości. Zakłada się że podstawowym celem jest optymalizacja czasu prowadzenia prac przygotowawczych oraz powtarzalność uzyskiwanych wyników analizy jakościowej.

4. Wnioski

Projekt jest we wstępnym etapie realizacji. Prowadzone prace wskazują na możliwość osiągniecia zakładanych rezultatów. Zakłada się, że opracowanie zestawu narzędzi i procedur działania w znaczący sposób podniesie skuteczność wykrywania i likwidacji wytwórni narkotyków syntetycznych oraz upraw konopi narkotycznych przez funkcjonariuszy Policji.

5. Literatura

1. Z. Haddi i in. , A Portable Electronic Nose System for the Identification of Cannabis-Based Drugs, Sensors and Actuators B Chemical 155(2):456-463, July 2011.

2. A. Voss i in., Detecting Cannabis Use on the Human Skin Surface via an Electronic Nose System, Sensors 14(7):13256-72, July 2014.

Strony internetowe:

1. www.volkswagen.pl
2. www.cleenroom.pl
3. www.niederrhein-maas.de.
4. http://moto.wp.pl/kat,55194,title,Radiowoz-jak-pies-wyweszy-narkotyki,wid,18309588,wiadomosc.html?ticaid=117d3f&_ticrsn=3.
5. http://chemistry.unt.edu/~verbeck/mobile.html
6. http://products.inficon.com/en-us/Product/Detail/Transpector-MPH-Residual-Gas-Analyzer?path=Products%2Fpg-RGA-MassSpectrometers

Henryk Fedewicz,
Rektor Wyższej Szkoły
Bezpieczeństwa Przemyśl
dr n. praw.(nadkom. w st. spocz.);
Violetta Paleolog-Demetraki,
mgr prawa, wykładowca WSB Przemyśl
(uczestnik seminarium doktoranckiego WSPiA Rzeszów)
POLSKA

WSPÓŁCZESNE TECHNOLOGIE KSZTAŁCENIA W KONTEKŚCIE BEZPIECZEŃSTWA PRACY W POLSKIEJ POLICJI

MODERN TECHNOLOGIES OF EDUCATION IN THE CONTEXT OF WORK SAFETY IN THE POLISH POLICE

Policja jest niezbędnym elementem potrzebnym do poprawnego funkcjonowania każdego społeczeństwa. Dzięki tej instytucji obywatele mogą czuć się swobodnie we własnym państwie wiedząc, że istnieje formacja czuwająca nad ich bezpieczeństwem.

Wraz z rozwojem technologii ewoluowały także metody działania poza prawem używane przez kryminalistów, co wymusiło także na policji ciągłe unowocześnianie technik szkolenia funkcjonariuszy, aby mogli oni bezpiecznie wykonywać swoje obowiązki. Dzięki nowoczesnym technologiom kształcenia policjanci są coraz lepiej przygotowani do pełnienia służby, co wpływa na jakość i bezpieczeństwo wykonywanej przez nich pracy.

Jak należy rozumieć nowoczesne technologie kształcenia? Przytaczając definicję, która po raz pierwszy pojawiła się na konferencji UNESCO w 1970 roku jako część referatu pod tytułem „Uczyć się, aby być", technologie kształcenia są zbiorem sposobów i środków kontaktów międzyludzkich, które powstają w wyniku rewolucji informatycznej wykorzystywanych w dydaktyce .

Dzięki wykorzystywaniu nowoczesnych technologii kształcenia i ciągłemu reformowaniu systemu szkolenia obowiązującego w Policji funkcjonariusze będą mogli skuteczniej i lepiej wykonywać swoje obowiązki, co znacznie podniesie jakość wykonywanej

przez nich pracy zwiększając jednocześnie poziom bezpieczeństwa obywateli.

Przeprowadzona analiza materiałów prasowych lub radiowo-tv dotyczących wydarzeń ukazujących zdarzenia z udziałem funkcjonariuszy Policji udowadniają, że obecny system szkolenia wykorzystywany przez tą formację nie jest do końca skuteczny i powinien zostać udoskonalony. W oparciu o zebrane dane można dokładnie określić jakim dziedzinom należy poświęcić więcej uwagi, aby policjanci lepiej wykonywali swoją pracę i czuli się w niej bardziej bezpieczni

Wraz z rozpoczęciem reform ustrojowo - gospodarczych w Polsce na przełomie lat 80 i 90-tych ubiegłego wieku oraz tuż po utworzeniu Policji rozpoczęto reformę szkolnictwa policyjnego, aby poziomem kwalifikacji zawodowych polskich policjantów dorównywać standardom najbardziej nowoczesnych Policji na świecie.

O poziomie tych kwalifikacji decyduje system policyjnej edukacji, szczególnie model szkolnictwa policyjnego.

Wcześniej nauczyciel policyjny występował głównie w roli "prowadzącego monolog wykładowcy", a rolą szkolącego się było zapamiętać przekazywaną mu wiedzę, zdać egzaminy, a nabytą wiedzę konfrontować dopiero wraz z nabywaniem doświadczeń w miejscu pracy. Forma takich szkoleń odbierała szkoleniowcom możliwość przekazania doświadczeń własnych z pracy zawodowej, a odbiorcom możliwość wykazania się zdolnościami poznawczymi i intelektualnymi.

W związku z powyższym postanowiono diametralnie zmodyfikować model szkolnictwa policyjnego poprzez zmiany programu nauczania jak i organizacji procesu kształcenia wprowadzając do niego nowoczesne metody kształcenia jako standard obowiązujący we wszystkich szkołach i ośrodkach szkolenia Policji.

"To na nauczycielu ciąży obowiązek efektywnego przekazywania wiedzy i kształcenia umiejętności zawodowych. To on powinien być autorytetem i wzorem postawy zawodowej dla młodego policjanta. A to jak wiadomo jest jedną z zasad kształcenia dorosłych".

Szybki rozwój wszelkich technologii jest obecny w niemalże wszystkich dziedzinach życia człowieka. W związku z tym występuje konieczność dostosowania metod kształcenia, wiedzy i umiejętności do tych zmian. Reforma obecnego systemu kształcenia obowiązującego

w Policji miałaby na celu nie tylko podwyższenie kwalifikacji policjantów, ale też powinna zwiększyć ich bezpieczeństwo pracy.

Ważnym też jest zapoznanie się z opinią społeczeństwa dotyczącą skuteczności obecnych technologii kształcenia używanych w policji i określenie, czy istnieje konieczność poddania ich reformom.

Bez szerszego ukazywania rysu historycznego powstania szkolnictwa w Policji, należy nadmienić, że przed odzyskaniem niepodległości przez Państwo Polskie w 1918 roku, na terenach dawnych zaborów zaczęły tworzyć się pierwsze organizacje para-policyjne, a do tych należały m.in. milicje samorządowe, miejskie i komunalne, których zadaniem głównym miała być ochrona obywateli pochodzenia polskiego. Utworzenie Policji Państwowej spotkało się z koniecznością jednolitego wyszkolenia jak największej liczby jej funkcjonariuszy. Jako pierwsza powstała trzymiesięczna szkoła teoretyczno-zawodowa dla wyższych funkcjonariuszy oraz dla starszych przodowników i przodowników przy Komendzie Głównej Policji w Warszawie.

Z biegiem czasu stale modyfikowano system szkolnictwa policyjnego dostosowując jego modele do zaistniałych potrzeb służby, jednocześnie utworzono Główną Szkołę Policyjną w Warszawie, której zadaniem było szkolenie funkcjonariuszy na oficerów Policji. Kolejną reorganizację szkolnictwa przeprowadzono z początkiem roku 1927. Zamknięto szkoły dla posterunkowych i przodowników, zlikwidowano kompanie rezerwy szkolnej. W ich miejsce powołano dwa rodzaje szkół: szkołę oficerską Policji Państwowej (PP) w Warszawie oraz szkoły dla szeregowych. Wszystkie były podporządkowane bezpośrednio komendantowi głównemu PP. Trzecią i ostatnią reformę w szkolnictwie policyjnym przeprowadzono w latach 1931–1936. Wyróżniono w nich kształcenie: ogólno-policyjne i specjalne z zakresu służby śledczej.

Niestety II wojna światowa zniweczyła coraz bardziej rozwijający się proces szkolnictwa policyjnego i samej Policji Państwowej. Po uzyskaniu niepodległości powołano do życia Milicję Obywatelską oraz starano się o rozbudowę szkolnictwa resortowego.

Zmiany ustrojowe i ekonomiczno - gospodarcze jakie nastąpiły po wyborach do *"Sejmu Kontraktowego"* spowodowały natychmiastową konieczność przebudowy modelu funkcjonowania wszystkich ministerstw w rządzie, a szczególnie ministerstwa spraw wewnętrznych

z podległymi jej służbami. Wraz z następowaniem demokratycznych przemian ustrojowych i utworzeniem Policji zrodziła się jednocześnie konieczność przeprowadzenia reformy szkolnictwa nowopowstałej służby porządku publicznego i dostosowanie jej poziomu wyszkolenia i struktur do poziomu panującego w Europie Zachodniej. Policja składa się z następujących rodzajów służb:

- kryminalnej - śledczej - prewencyjnej - logistycznej - Policja Sądowa - ponadto do struktur Policji zaliczono również: Wyższą Szkołę Policji, ośrodki szkolenia i szkoły policyjne; wyodrębnione oddziały prewencji i pododdziały antyterrorystyczne; instytuty badawcze, np. Centralne Laboratorium Kryminalistyczne, modyfikowano powyższe struktury i powoływano nowe formacje policyjne choćby takie jak CBŚ.

Tuż po utworzeniu Policji przeprowadzono również reformę szkolnictwa resortowego, likwidując ASW, a powołując do życia Wyższą Szkołę Policji w Szczytnie.

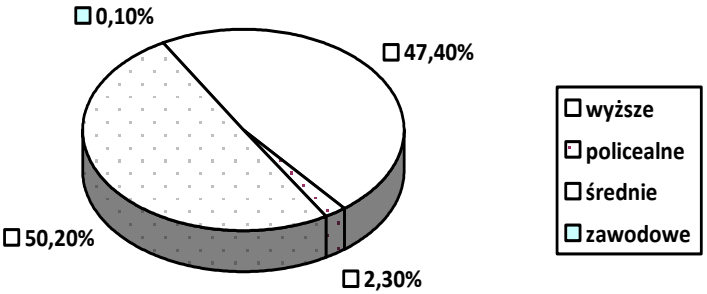

Ryc. 1. Obecne wykształcenie policjantów w Polsce na dzień 01.01.2015 r., [źródło: www.info.policja.pl]

Polska Policja to scentralizowana, uzbrojona i jednolicie umundurowana formacja służącą społeczeństwu i przeznaczona do ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz do utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego. Nad naszym bezpieczeństwem czuwa codziennie niemal 100 tys. funkcjonariuszy oraz 25 tys. pracowników cywilnych tej formacji.

Każdy policjant zanim przystąpi do profesjonalnego wykonywania swoich obowiązków służbowych przechodzi bardzo

żmudny proces szkolenia w policyjnych szkołach i ośrodkach szkolenia na kursie podstawowym, a następnie na kursach specjalistycznych, by potem uczyć się do końca swojej służby w ramach centralnego i lokalnego doskonalenia zawodowego. Programy szkoleniowe ulegają ciągłym modyfikacjom i podążają wraz za rozwojem techniki, a przede wszystkim wraz ze zmianami prawnymi i ewolucją przestępczości oraz zagrożeń porządku publicznego w naszym kraju. Podzielono tryb szkolenia policjantów na dwie formy:- szkolenie zawodowe, – doskonalenie zawodowe. Nowoczesne metody i techniki są stosowane w instytucjach naukowych, szkołach i ośrodkach szkolenia Policji.

W związku z dużą bazą komputerową jaką dysponuje WSPol, wykorzystywana jest w procesie dydaktycznym w ramach metody webquest. Przedmiotowa metoda polega na przygotowaniu przez wykładowcę założeń ćwiczenia, a szkolący się samodzielnie organizują rozwiązania, dzielą się zadaniami i przygotowują prezentację wyników. Prowadzący ćwiczenia pełni jedynie funkcję konsultanta i doradcy. Metoda ta zmierza przede wszystkim do nauki szerokiego wykorzystania przez szkolących Policyjnych baz danych i zasobów internetowych.

Krajowy System Informacji Policyjnej (centralny zbiór, w którym odnotowywane są informacje o osobach podejrzanych o popełnienie przestępstw ściganych z oskarżenia publicznego, osobach poszukiwanych bądź usiłujących ukryć swoją tożsamość, a także o zgubionych lub skradzionych rzeczach) czy Systemu Informacyjnego Schengen (SIS - największa w Europie baza danych, w której przetwarzane są określone przepisami kategorie danych osób i przedmiotów, poszukiwanych i wprowadzanych do systemu przez państwa strefy Schengen) .

Poza opisaną wyżej metodą i środkami dydaktycznymi stosowanymi w CLKP i WSPol w Szczytnie Policja stosuje jeszcze następujące nowoczesne metody nauczania:

1. problemowa, 2.przypadków, 3.odgrywania ról, 4. symulacji zdarzeń, 5. burza mózgów, . 6. grup nominalnych, 7. wykład interaktywny.

Organizacja służby i szkoleń BHP w Policji regulowana jest przez akty prawne powszechnie obowiązujące oraz przepisy resortowe (szczegółowe warunki bezpieczeństwa i higieny służby). Zadania z zakresu BHP realizowane są przez komórki organizacyjne bezpośrednio

podległe komendantom bądź przez Zespoły Ochrony Pracy usytuowane w Wydziałach Kontroli i podlegają służbowo Naczelnikom tych Wydziałów. Formy szkoleń są różne, od wstępnych, okresowe, po instruktarz stanowiskowy, szkoleniowy np. z zakresu strzelania z broni palnej, odprawą do służby, itp. Szkolenia prowadzone są na podstawie rocznego planu kursów jednostki szkoleniowej. Ogólny nadzór nad procesem szkolenia w Policji sprawuje Komendant Główny Policji za pośrednictwem kierownika komórki organizacyjnej właściwej w sprawach szkolenia Komendy Głównej Policji.

Skuteczność wykorzystywanych technologii kształcenia w policji, jest stanem obecnie obowiązujących standardów szkolenia policjantów na podstawie obserwacji ich zachowania w codziennym trybie pracy, oraz ich punkt widzenia odnośnie wprowadzenia ewentualnych zmian w systemie edukacji funkcjonariuszy oraz wskazania najskuteczniejszych według nich metod kształcenia w tym zwiększających poziom bezpieczeństwa ich pracy.

Nowoczesne technologie kształcenia są elementem niezbędnym do poprawnego funkcjonowania Policji. Dzięki nim funkcjonariusze mogą być lepiej przygotowani do pełnienia służby oraz być skuteczniejsi w walce z przestępczością. Obecny system szkolenia policjantów wymaga korekty, ponieważ część policjantów zwłaszcza ta poddana dużej ilości stresu nie spełnia do końca wymagań postawionych im przez społeczeństwo, które oczekuje przede wszystkim skutecznych, etycznie postępujących i dobrze wykształconych w dziedzinie prawa funkcjonariuszy, którzy będą sumiennie, kompetentnie i z zachowaniem spokoju wykonywali swoje obowiązki.

Dzięki właściwemu systemowi szkolenia policjantów społeczeństwo czuje się bezpiecznie, niemniej jednak polski system szkolenia używany w policji wymaga reform i udoskonaleń, aby funkcjonariusze byli lepiej wyszkoleni a przez to skuteczniejsi. Policjanci w większości stwierdzają, że mają większe oczekiwania względem systemu szkolenia i ten obecnie obowiązujący powinien zostać zmodernizowany oraz wzbogacony o nowsze i skuteczniejsze technologie, które pozwoliłyby funkcjonariuszom na skuteczniejsze pełnienie służby. Dzięki lepszemu wyszkoleniu policjanci nie tylko skuteczniej dbaliby o bezpieczeństwo obywateli ale także sami czuliby się bezpieczniej i pewniej podczas pełnienia służby będąc lepiej do niej przygotowani. Dzięki wprowadzeniu takich metod jak na przykład

ćwiczenia w symulatorniach, funkcjonariusze posiadają lepsze wyszkolenie praktyczne, co lepiej ich przygotowuje do pełnienia obowiązków i zmniejsza do minimum prawdopodobieństwo odniesienia obrażeń podczas służby.

Piśmiennictwo

1. Czekaj-Kotynia K. 2013. Nowoczesne metody kształcenia w procesie nauczania", str. 12, Instytut Nauk Społeczno-Ekonomicznych w Łodzi.
2. Cywa K. 2001. O nowoczesnym procesie edukacyjnym policjantów. „POLICJA" - Kwartalnik Kadry Kierowniczej Policji, nr 2-3, str. 62, WSPol Szczytno.
3. Dworzecki J. 2011. Zeszyt naukowy nr 5" Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa Publicznego i indywidualnego "Apeiron" w Krakowie, str. 274, Kraków.
4. Dz. U. 1990 nr 30 poz. 179 art. 1. ust. 1 Ustawy o Policji z dnia 06.04.1990
5. Dz. U. 2007 nr 126 poz. 877 § 49 Rozporządzenia Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie szczegółowych warunków odbywania szkoleń zawodowych oraz doskonalenia zawodowego w Policji z dnia 16.07.2007 r.
6. Kłosek A. 2001. Metody kształcenia - Materiały pomocnicze dla osób realizujących zadania dydaktyczne, str. 15-16 oraz 20-21, Wydawnictwo Szkoły Policji w Katowicach.
7. Michna J. Wystąpienie w dniu 23 listopada 2000 roku na konferencji naukowej na temat „Nowe kierunki w dydaktyce dorosłych. Efektywność kształcenia w systemie szkolnictwa policyjnego". Szkoła Policji w Katowicach.
8. policja.pl, WYŻSZA SZKOŁA POLICJI W SZCZYTNIE NA KONFERENCJI SRC11, 21.09.2011 r.
9. policja.pl, POLSKO-NIEMIECKIE SYMULACJE, 23.09.2015 r.
10. POLICJA nr 118/1/2015 "Wdrożenie SIS II - największy projekt szkoleniowy Policji", Komenda Główna Policji, str. 30
11. Polska Policja - Wydanie II uzupełnione; Wyd. Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, 2011 r..
12. Winnicki G., 2014. System szkolenia funkcjonariuszy Policji Państwowej- Kwartalnik Policyjny nr 2/2014 s. 138, CSP Legionowie.

Adam Kulczycki
Doktor socjologii
(Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa w Przemyślu)

BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE I OCHRONA W POLSKICH REALIACH POLITYCZNYCH I SAMORZĄDOWYCH

Bezpieczeństwo jest naczelną potrzebą człowieka i wspólnot ludzkich w dziedzinie tworzenia i funkcjonowania wartości niezbędnych dla egzystowania ludzkości. Działania na rzecz bezpieczeństwa są wynikiem racjonalności zachowań jednostek i zbiorowości. Współczesne społeczeństwo stało się „społeczeństwem ryzyka", gdzie powstają różnego rodzaju zagrożenia. Przegląd regulacji prawnych określających zadania administracji państwowej i samorządowej oraz kompetencje ich organów w sferze ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego pozwala na stwierdzenie, iż rola administracji państwowej i samorządowej w tej płaszczyźnie jest bardzo ważna. Obecnie, mimo przemian ustrojowych, to terenowe organy administracji rządowej są nadal tymi, które realizują zasadniczą część zadań w sferze ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego. Administracja samorządowa ma jednak duży wpływ na kształtowanie się bezpieczeństwa lokalnego. Współpraca organów administracji samorządowej z Policją i innymi służbami mundurowymi ma również ogromny wpływ na kształtowanie się bezpieczeństwa społeczności lokalnej.

Bezpieczeństwo obywateli i bezpieczne funkcjonowanie państwa powinny stanowić wartości podlegające szczególnej ochronie. Do podstawowych czynników, które mają wpływ na szeroko rozumiany stan bezpieczeństwa należy zaliczyć przede wszystkim sprawne funkcjonowanie służb porządku publicznego, organów ścigania, skutecznie działający wymiar sprawiedliwości, a także zdolność do efektywnego prognozowania przewidywanych zagrożeń przestępczością i innymi zjawiskami patologicznymi. Najważniejszym zadaniem państwa jest więc stworzenie rozwiązań organizacyjno-prawnych umożliwiających zapewnienie bezpieczeństwa, zarówno zewnętrznego, jak i wewnętrznego. Przez pojęcie bezpieczeństwa państwa należy rozumieć, nie tylko sprawy związane ze strzeżeniem porządku prawnego określonego w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, lecz

również ochronę życia, zdrowia i mienia obywateli oraz majątku ogólnonarodowego przed bezprawnymi zamachami ze strony agresora czy przestępcy. Ocena stanu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa jest najczęściej dokonywana na podstawie statystyk policyjnych, sądowych, bardziej lub mniej obiektywnych opinii polityków, przedstawicieli administracji publicznej, dziennikarzy. W demokratycznym państwie ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego powinna jednak należeć przede wszystkim do społeczeństwa. Ocena ta powinna być oczywiście weryfikowana przez organy władzy państwowej, samorządowej, organizacje pozarządowe, gdyż tylko zaangażowanie wielu podmiotów w ten proces może jej nadać kształt zgodny z rzeczywistością. W Polsce, od początku lat dziewięćdziesiątych obserwuje się znaczny wzrost zagrożenia przestępczością, zwłaszcza zorganizowaną i narkotykową. Ma on przede wszystkim podłoże ekonomiczne, ale również społeczne.

Do podstawowych zadań współczesnego prawnego i demokratycznego państwa narodowego należy zapewnienie bezpieczeństwa i wolności jego obywateli. Konstytucja, jako najwyższe prawo Rzeczypospolitej Polskiej w artykule 5 stanowi, że państwo stoi na straży niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli. Bezpieczeństwo obok porządku, życia i zdrowia, jest jedną z nadrzędnych wartości w skali oczekiwań społecznych i osobistych społeczeństwa. Na jego bazie człowiek buduje przyszłość dla siebie i swojej rodziny. Jest również naczelną potrzebą państw i systemów międzynarodowych. Jest dobrem podstawowym, gwarantującym prawidłowy rozwój życia indywidualnego każdej jednostki, jak również stabilizację i rozwój życia politycznego, ekonomicznego i społecznego. Pojęcie „bezpieczeństwa" jako terminu, zmieniało się równorzędnie do rozwoju cywilizacji, od czasów prehistorycznych poprzez starożytność do teraźniejszości. Nie bez znaczenia dla jego rozumienia były również różne ustroje państwowe, jak też czasy historyczne. Pomimo tego, że pojęcie „bezpieczeństwa" zmieniało się na przestrzeni wieków, to do dziś aktualna pozostała sentencja, wypowiedziana kilka tysięcy lat temu w starożytnej Grecji przez Tukidydesa z Aten, że sprawiedliwość zamieszka w Atenach dopiero wtedy, kiedy każdy obywatel, którego nie dotknęło przestępstwo, będzie tak samo oburzony tym faktem jak

ten, który został pokrzywdzony w wyniku przestępstwa. W dobie rozwoju cywilizacji i postępu technicznego termin „bezpieczeństwo" rozpatrywane jest w dwóch kategoriach. Pierwsza to bezpieczeństwo w skali makro, odnosząca się do spraw o zasięgu globalnym – całego świata, państwa czy kontynentu. Druga to bezpieczeństwo w skali mikro, odnosząca się do spraw osobistych każdego człowieka, czy też określonych społeczności lokalnych zamieszkujących np. osiedla, gminy, miasta, wsie, województwa.

We współczesnej literaturze naukowej występuje wieloznaczność i złożoność pojęcia „bezpieczeństwa", choć jednocześnie znajdujemy w niej również próby sprecyzowania tego terminu, rozpatrując wszelkie jego aspekty. Pojawia się w związku z tym wiele pojęć pokrewnych, takich jak „bezpieczeństwo publiczne", „bezpieczeństwo państwa", bezpieczeństwo narodowe", czy „bezpieczeństwo wewnętrzne", które występują w różnych przepisach prawnych, Andrzej Misiuk, po przeanalizowaniu opracowań związanych z definiowaniem „bezpieczeństwa", rozważając poglądy różnych autorów, zauważył, że reguły językowe w niewielkim stopniu pomagają w ustalaniu znaczenia pojęć „bezpieczeń- stwo ludzi, „bezpieczeństwo publiczne" i „porządek publiczny". Stwierdził, że są to pojęcia bliskoznaczne i trudne do sprecyzowania, jednakże ich jednoznaczne określenie jest niezbędne dla ustalenia zakresu przedmiotowego ochrony organów państwowych, głównie Policji. Podsumowując swoje rozważania, w świetle obowiązujących przepisów ustawy o Policji, A. Misiuk uznał, że przez bezpieczeństwo ludzi należy rozumieć taki stan braku zagrożenia dla jakiegokolwiek dobra prawnego człowieka, który umożliwia normalne funkcjonowanie jednostki w społeczeństwie. Dotyczy to w szczególności zachowania życia, zdrowia, mienia, swobody korzystania z wszelkich przysługujących jednostce praw podmiotowych, który jest zagwarantowany konstytucją i innymi przepisami prawa, nad którego utrzymaniem i zachowaniem czuwają organy państwa wyposażone we właściwe kompetencje. Pojęcie „bezpieczeństwa publicznego" odnosi się przede wszystkim do ochrony społeczeństwa przed negatywnymi działaniami, a jego ochrona bez względu na model ustrojowy państwa, stanowi najstarszy obszar aktywności administracji publicznej jako władzy wykonawczej w państwie demokratycznym. Odnosząc się do ochrony bezpieczeństwa publicznego, nasuwa się pytanie o charakter tej sfery zadań publicznych. Wynika on z podwójnego wymiaru: indywidualnego

i ponadindywidualnego co oznacza, że bezpieczeństwo publiczne przedstawia określoną wartość zarówno dla podmiotu pojedynczego (człowieka jako jednostki) oraz zbiorowego, czyli jakiejś określonej zbiorowości, społeczeństwa. Z powyższego nasuwa się wniosek, iż bezpieczeństwo publiczne i jego ochrona stanowi dobro wspólne, którego idea wywodzi się z poglądów św. Tomasza z Akwinu. Ideę dobra wspólnego, w ujęciu przedstawiciela społecznej nauki Kościoła rzymskokatolickiego księdza J. Majki przytaczają A. Chajbowicz i T. Kocowski: "Celem życia społecznego jest dobro i dobro to nie różni się od tego, które jest celem poszczególnych członków wspólnoty ludzkiej; społeczność zdąża jednakże do osiągnięcia dobra wspólnego, którego nie należy identyfikować dobrem prywatnym ani też sumą dóbr prywatnych, jest ono natomiast niezbędnym warunkiem osiągania celów i doskonalenia się poszczególnych członków społeczności". Bezpieczeństwo publiczne przez A. Misiuka definiowane jest, jako stan braku zagrożenia dla funkcjonowania organizacji państwowej i realizacji jej interesów, umożliwiający normalny, swobodny jej rozwój.

Bezpieczeństwo publiczne to brak jakichkolwiek zagrożeń, dotyczących pewnej określonej społeczności. Zagrożeń związanych np. z przestępstwami przeciwko życiu i zdrowiu człowieka, katastrofami (lotniczymi, kolejowymi), epidemiami, klęskami żywiołowymi czy wypadkami drogowymi. Zawiera się w nim bezpieczeństwo każdego obywatela państwa w szerokim tego słowa znaczeniu. Chodzi tu o ochronę jego zdrowia, życia, mienia o zapewnienie praw podmiotowych a także bezpieczeństwo form życia prywatnego, społecznego, publicznego. Zapewnienie bezpieczeństwa obywatelom jest podstawową funkcją państwa, a gwarancją utrzymania bezpieczeństwa publicznego są organy państwowe, wyposażone w odpowiednie kompetencje prawne.

Uwzględniając szerokie i pozytywne rozumienie bezpieczeństwa jako wartości nadrzędnej, znajdujemy obok wartości o mniejszym znaczeniu, takie jak chociażby porządek. Choć ich spektakularność jest znacznie mniejsza, to jednak współtworzą one bezpieczeństwo państwa, gdyż mają charakter publiczny, są dobrem wspólnym i oddziaływają na wartości podstawowe.

Zatem bezpieczeństwo stanowi kompleks wszystkich wartości, bez względu na rangę i poziom popularności, a jego celem jest zapewnianie ciągłego rozwoju poprzez gwarantowanie realizacji wszystkich zbiorowych potrzeb.

Ze względu na skromną objętość tekstu nie jesteśmy w stanie przeanalizować pojęcia „bezpieczeństwo" w literaturze. Możemy jedynie stwierdzić iż występuje ono zwykle łącznie z pojęciem „porządku publicznego" i choć nie są to terminy równoważne ani równoznaczne, na pewnych płaszczyznach, gdzie zapewnienie bezpieczeństwa uwarunkowane jest utrzymaniem porządku publicznego wzajemnie się uzupełniają.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że potencjał bezpieczeństwa i ochronny tworzą: wymiar sprawiedliwości; służby specjalne; służby, straże i inspekcje wyspecjalizowane w ochronie bezpieczeństwa i porządku publicznego; służby ratownictwa i ochrony ludności; elementy zarządzania kryzysowego; służby graniczne oraz inne instytucje, których pośrednim lub bezpośrednim zadaniem jest ochrona bezpieczeństwa publicznego.

W jakim stopniu i w jakim wymiarze realizowane jest bezpieczeństwo publiczne i ochrona w polskich realiach politycznych i samorządowych? Życie we współczesnej rzeczywistości, niesie za sobą poczucie wielu zagrożeń, zarówno tych odczuwanych subiektywnie, jak również i tych realnych. Ciągły rozwój cywilizacji i dynamiczny postęp techniczny sprawił, że poza pozytywnymi następstwami w postaci wynalazków i udogodnień ułatwiających życie, pojawiło się również wiele zagrożeń tak indywidualnych jak i zbiorowych.

Literatura:

1. Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. /S. Sulowski, M. Brzeziński (red.) / Dom wydawniczy ELIPSA. Warszawa. – 2009.

2. Bonisławska B. Zadania administracji samorządowej w zakresie bezpieczeństwa lokalnego// Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie seria: ADMINISTRACJA. – 1/2012. – Nr 2. – S. 223–256.

3. Chajbowicz A., Kocowski T. (red.). Bezpieczeństwo wewnętrzne w działaniach terenowej administracji publicznej. Kolonia Spólka z o.o. Wrocław. – 2009.

4. Misiuk A. Administracja porządku i bezpieczeństwa publicznego. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne. Warszawa. – 2008.

5. Urban A. Bezpieczeństwo społeczności lokalnych. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne. Warszawa. – 2009.

6. https://mswia.gov.pl/ftp/pdf/przestepczosc_zorganizowana.pdf

7. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz.483, ze zm.

8. https://www.bbn.gov.pl/pl/bezpieczenstwo-narodowe/system-bezpieczenstwa-n/bezpieczenstwo-publiczn/5977,Potencjal-ochronny.html

Kawecki Andrzej
doktor nauk społecznych
(Komenda Miejska Policji w Przemyślu,
Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska w Przemyślu)

COMMUNITY POLICING – PARTNERSKI UDZIAŁ SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH W DZIAŁANIACH POLICJI

Obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa obywatelowi spoczywa przede wszystkim na Państwie. Potwierdzają to zapisy artykułu 5 i 230 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997r., których uszczegółowienie stanowią zadania wymienione w art. 146 ust. 4 pkt 7 nakładającym na Radę Ministrów i administrację rządową obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego państwa i porządku publicznego.

Podstawowym warunkiem funkcjonowania państwa jest utrzymanie bezpieczeństwa i porządku publicznego. Definicję bezpieczeństwa publicznego zaproponował J. Widacki stwierdzając, że przez bezpieczeństwo publiczne rozumie się na ogół stan, w którym nie są popełniane przestępstwa, a przez porządek publiczny stan, w którym nie są popełniane wykroczenia[1]. Zdaniem S. Pieprznego bezpieczeństwo publiczne kształtowane jest przede wszystkim przez dobre prawo, dobrze funkcjonującą administrację publiczną i społeczeństwo[2].

Ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego znalazła najszerszy wyraz w ustawie z dnia 6 kwietnia 1990r. o Policji. Świadczy o tym chociażby art. 1 cytowanej ustawy, zgodnie z którym Policja jest formacją przeznaczoną do ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz do utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego, a do jej podstawowych zadań należy ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Większość definicji bezpieczeństwa posiłkuje się hierarchią potrzeb ludzkich opracowaną przez A. Maslowa, który postawił tezę, według której naturalna droga rozwojowa człowieka wiedzie od

[1] J. Widacki, Konieczny drugi etap reformy policji, [w:] Bezpieczny obywatel – bezpieczne państwo, J. Widacki, J. Czapska (red.), Lublin 1998, s. 167.

[2] S. Pieprzny, Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego, Rzeszów 2008, s. 17.

zaspokajania potrzeb podstawowych do coraz wyższych. Na hierarchię tę składają się: potrzeby fizjologiczne, potrzeby bezpieczeństwa, potrzeby przynależności i miłości, potrzeby szacunku i dowartościowania, potrzeby samourzeczywistnienia. Człowiek w pierwszej kolejności zaspokaja potrzeby leżące u podstaw piramidy nazywane potrzebami niższego rzędu. tj. fizjologiczne i bezpieczeństwa, a ich zaspokojenie warunkuje przejście do potrzeb wyższego rzędu. Obecnie można stwierdzić, że bezpieczeństwo wyrasta na potrzebę dominującą, a wśród przykładów potwierdzających kluczowość bezpieczeństwa można wymienić np. zamachy z: 11 września 2001 r. w Nowym Jorku; 11 marca 2004r. w Madrycie; 1 września 2004 r. w Biesłanie; 13 listopada 2015 r. w Paryżu; 14 lipca 2016r. w Nicei; 22 lipca 2016r. w Monachium.

W dzisiejszym świecie żadna instytucja odpowiedzialna za bezpieczeństwo - w tym również policja - nie jest w stanie sprawnie funkcjonować bez społecznego wsparcia, a najbardziej wymierne efekty w zapobieganiu i zwalczaniu przestępczości przynosi współdziałanie społeczeństwa z policją oraz tworzenie właściwego klimatu opartego na wzajemnym zaufaniu. Społeczeństwo i policja wspólnie powinny zajmować się sprawami istotnymi z punktu widzenia przeciwdziałania zagrożeniom czy poczucia bezpieczeństwa. Tu oczywiście nasuwa się pytanie: czy jesteśmy już społeczeństwem obywatelskim? Czy jednak jest tak jak twierdzi R. Dahrendorf, że w 6 miesięcy można ustanowić demokrację - przeprowadzając demokratyczne wybory, w 6 lat zbudować gospodarkę rynkową - wprowadzając reformy ekonomiczne, a 60 lat tworzy się społeczeństwo obywatelskie.

Polski system prawny zawiera szereg rozwiązań, umożliwiających obywatelom aktywne włączenie się w działania na rzecz bezpieczeństwa. Do najistotniejszych zaliczamy: obronę konieczną, stan wyższej konieczności, zatrzymanie obywatelskie, udzielenie doraźnej pomocy policjantowi, obowiązek zawiadomienia organów ścigania o popełnieniu przestępstwa, obowiązek współpracy Policji i Straży Gminnej z organizacjami społecznymi, obowiązek współpracy samorządów lokalnych z organizacjami pozarządowymi. Zaangażowanie obywateli w działania na rzecz bezpieczeństwa przybiera najczęściej dwie formy: grup sąsiedzkiej czujności oraz patroli obywatelskich. Wśród polskich przykładów takiego zaangażowania można wymienić patrol obywatelski z miejscowości Spychowo, czy też

grupy sąsiedzkiej czujności i inne formy zaangażowania obywateli zawiązane podczas realizacji programu DIALOG w Rzeszowie. Niemniej, należy jednak stwierdzić, że widok dzielnicowego na naszym osiedlu, czy klatce schodowej i próba nawiązania przez niego kontaktu z mieszkańcami jest coraz rzadziej, ale nadal postrzegana jako coś niezwykłego. Dlatego bardzo istotnym jest walka ze stereotypem jakim jest przekonanie, że finansowanie policji przez podatników jest równoznaczne z obowiązkiem zagwarantowania właściwego poziomu bezpieczeństwa bez konieczności jakiegokolwiek zaangażowania ze strony społeczeństwa.

W chwili obecnej w Polsce można zauważyć wyraźny zwrot policji ku społeczeństwu, zauważając jego znaczenie w zapobieganiu i zwalczaniu przestępczości. Zwiększenie efektywności działań policji na rzecz wzmocnienia współpracy ze społeczeństwem oraz wzmocnienie działań prospołecznych w ramach współpracy policji z organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami znalazło się wśród priorytetów Komendanta Głównego Policji na lata 2016-2018. 13 czerwca 2016r. odbyła się inauguracja ogólnopolskiego programu „Krajowa mapa zagrożeń bezpieczeństwa w Polsce". Mapa zagrożeń została opracowana na podstawie danych policji, przy aktywnym udziale lokalnych społeczności i ma być interaktywnym narzędziem, dzięki któremu mieszkańcy będą mogli zapoznać się z informacjami dotyczącymi bezpieczeństwa i zagrożeń w danej okolicy. W organizowanych przez policję debatach wzięło udział 217 tysięcy osób. Oczywiście wymiana informacji między społeczeństwem a policją, wymagała przekroczenia pewnych barier mentalnych, będących następstwem poprzedniego systemu. Wydaje się, że obecnie obie strony zrozumiały, że partnerstwo jest najlepszym sposobem budowania bezpieczeństwa. Mieszkańcy będą mogli w sposób anonimowy zgłaszać na interaktywnej stronie internetowej informacje o zagrożeniach występujących w ich okolicy, wymagających reakcji właściwych służb. Na mapie znajdą się również informacje o przestępstwach najbardziej dokuczliwych społecznie. Takie działania są charakterystyczne dla konsultacji, które wymienia się jako jedną z cech, nierozerwalnie złączonych z community policing. Mapa zagrożeń wykorzystywana będzie również w analizie potrzeb przywracania części zlikwidowanych posterunków policji. Jak podaje MSWiA w latach 2007-2015 zlikwidowanych zostało 418 z 817 posterunków policji. Decentralizację jednostek policji z niezależnym

dowództwem zakłada community policing, ponieważ w małych jednostkach policjanci i mieszkańcy szybciej mogą nawiązać partnerskie kontakty oparte na wzajemnym zaufaniu, łatwiej jest również dostosować siły i środki ukierunkowane na rozwiązanie problemu nurtującego lokalną społeczność. MSWiA opracowało również program „Dzielnicowy bliżej nas", który zakłada zwiększenie liczby dzielnicowych oraz przesunięcie codziennej pracy dzielnicowego bliżej obywateli, tak aby miał on lepsze rozeznanie na temat zagrożeń występujących w podległym mu rejonie służbowym - istotnych z punktu widzenia „zwykłego" obywatela. Program ma być odejściem od koncepcji „policji na telefon" na rzecz interakcji na linii policja – społeczeństwo. To również wpisuje się w założenia community policing, zgodnie z którymi dzielnicowy powinien być łącznikiem między obywatelami a policją, powinien pracować w jednym rejonie służbowym oraz posiadać umiejętności komunikowania się z obywatelami.

Jak zauważa J. Czapska, taki zwrot ku społeczeństwu jest istotą filozofii działania policji zorientowanej na społeczności lokalne – community policing. Community Policing jest skutecznie wprowadzone w życie, jeśli powoduje zmniejszenie przestępczości i obaw przed nią, poprawę jakości życia oraz wzrost zaufania do policji[1]. Strategia community policing ma szanse powodzenia w społeczeństwach, w których służby odpowiedzialne za bezpieczeństwo i porządek publiczny cieszą się dużym zaufaniem społecznym. W Polsce zaufanie do Policji deklaruje 65% ankietowanych[2]. Pomimo dużego zaufania społecznego, nasuwa się pytanie: czy nasze społeczeństwo jest gotowe do partycypacji na rzecz bezpieczeństwa? Oczywistym jest, że policja, straże, inspekcje, sądy czy prokuratura nie mogą podejmować skutecznych działań bez wsparcia ze strony społeczeństwa, natomiast obywatel, który ma realny wpływ na pracę wymienionych instytucji, będzie się identyfikował z podejmowanymi przez nie działaniami.

Community policing jest polityką, a zarazem strategią nastawioną na osiągnięcie skutecznej kontroli przestępczości, zmniejszenie

[1] Zob. J. Czapska, Community policing w Polsce – możliwości i ograniczenia, [w:] Bezpieczeństwo lokalne. Społeczny kontekst prewencji kryminalnej, J. Czapska, J. Widacki (red.), Warszawa 2000, s. 140.

[2] CBOS, 7-14 stycznia 2016r., N=1063.

poczucia zagrożenia przestępczością, poprawienie jakości życia, usprawnienie pracy i podniesienie autorytetu policji poprzez proaktywne wykorzystanie środków społecznych do zmiany warunków stanowiących podłoże działań przestępnych[1]. Filozofia ta rozwinęła się w latach 60-tych ubiegłego wieku w USA, kiedy to amerykańska policja była krytykowana przez społeczeństwo za niską skuteczność i brutalność podejmowanych interwencji. Zaczęto wówczas szukać nowych idei, a najważniejsza z nich miała brzmieć „policja i społeczeństwo lokalne muszą wspólnie zapobiegać przestępczości"[2].

R. Trojanowicz i B. Bucqueroux określają community policing jako filozofię i strategię organizacyjną, która promuje nowe partnerstwo między obywatelami a ich policją. Jakość życia w lokalnej społeczności poprawi się wówczas, gdy policja z mieszkańcami będą działać wspólnie, aby identyfikować i rozwiązywać takie problemy jak przestępczość, narkotyki, strach przed przestępczością. Realizacja powyższego jest możliwa dzięki współpracy sześciu podmiotów: policji, lokalnej społeczności – od przeciętnego obywatela na ulicy po lokalnych społeczników, członków lokalnego samorządu, lokalnych instytucji rządowych, środków masowego przekazu, przedstawicieli biznesu oraz instytucji publicznych i organizacji pozarządowych[3].

Elementami tej strategii są[4]: Community partnership – długotrwała partnerska współpraca policjanta z mieszkańcami, szkołą, stowarzyszeniami, kościołem, lokalnym biznesem, szpitalem, itd.; Problem solving – wspólne rozwiązywanie problemów, przy współpracy policji z administracją miasta.

Strategia community policing powinna być stosowana przez wszystkich policjantów i nie jest to konkretne zadanie, jakie ma do wykonania policjant, ale określony sposób myślenia. Jest ideą działania całej policji, a nie jej poszczególnych ogniw. Filozofia ta nie powinna być utożsamiana tylko z dzielnicowym. Pomimo tego, że jest on nazywany „policjantem pierwszego kontaktu", nie można go obarczać całym ciężarem zmiany stosunków policji ze społeczeństwem. Policja

[1] R.R. Friedmann, Community policing, New York 1992.

[2] J.H. Skolnicki, D.H. Bayley, Community policing, [w:] Issues and Practices around the World, Washington D.C 1988, National Institute of Justice, s. 45.

[3] Zob. J. Czapska, Community policing w Polsce …, s. 141.

[4] Zob. T. Cielecki, Realizacja przez policję strategii prewencyjnej w zwalczaniu przestępczości i innych patologii, Słupsk 1999.

powinna działać aktywnie, nie powinna reagować jedynie na przypadki naruszenia prawa, a sami policjanci powinni mieć pewną swobodę w dostosowywaniu swojego działania do potrzeb lokalnej społeczności. Jedyną aktywnością w zakresie współpracy policji z obywatelami nie mogą być programy prewencyjne. Jedno z fundamentalnych założeń community policing zakłada, że to obywatele lepiej niż policja są w stanie zrozumieć i zdiagnozować potrzeby społeczności lokalnej w zakresie bezpieczeństwa. Punkt ciężkości w pracy policji powinien być przesunięty ze ścigania sprawców przestępstw, które już zostały popełnione na działania proaktywne – polegające na poszukiwaniu przyczyn negatywnych zjawisk oraz wyzwoleniu kontroli społecznej, zmierzającej do ich eliminacji. Priorytetowymi zadaniami policji powinny być potrzeby oraz problemy obywateli, a jej praca - poza podejmowanymi interwencjami – powinna być ukierunkowana na zwykłych ludzi. Przy dyslokacji służby należy przede wszystkim pamiętać o prewencji oraz o tym, że czas reakcji jest ważny, ale jego skrócenie nie powinno odbywać się poprzez zamknięcie policjanta w radiowozie i odizolowanie go od mieszkańców. Konieczna jest również zmiana dotychczas stosowanego statystycznego pomiaru efektów pełnionej służby przez policjantów.

Cechami konstytutywnymi community policing są[1]: Konsultacje - systematyczne badania na temat określenia potrzeb mieszkańców oraz ich oczekiwań w stosunku do policji; Adaptacja, rozumiana jako zmiana sposobu dowodzenia siłami i środkami, w taki sposób, aby w małych jednostkach policji możliwe było podjęcie decyzji w celu zaspokojenia potrzeb lokalnych społeczności; Mobilizacja, zaangażowanie ludzi i instytucji spoza policji w rozwiązywanie problemów związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa; Rozwiązywanie problemów, eliminowanie problemów, które wywołują przestępczość i strach przed staniem się ofiarą przestępstwa, co w konsekwencji skutkować będzie spadkiem przestępczości.

Sceptycy tej strategii wskazują następujące słabe jej strony[2]: Strategia ta jest „miękka" wobec przestępczości, ponieważ skoro policjanci będą pracowali w społeczności lokalnej z praworządnymi

[1] Zob. J. Czapska, J. Wójcikiewicz, Policja w społeczeństwie obywatelskim, Kraków 1999, s. 138–139.

[2] Zob. Tamże, s. 156–157.

obywatelami, to kto zatrzyma przestępców; Upolitycznienie pracy policji, a w konsekwencji włączanie się policji w działania, które są popierane przez lokalne władze, a ignorowanie tych, które nie mają takiego poparcia; Wszechwiedza policjantów, która może zostać wykorzystana przeciwko społeczności, dzięki której została zdobyta.

George Kelling i Catherine Coles stwierdzają, że największe efekty w zwalczaniu przestępczości osiągnąć można dzięki współpracy obywateli z policją oraz przez wstawianie „wybitych szyb". Owa „wybita szyba" wskazuje, jak nieład i bałagan mogą doprowadzić do pojawienia się najróżniejszych działań przestępczych. Aby tak się nie stało, społeczność lokalna powinna podjąć działania polegające na „wstawianiu wybitych szyb", ponieważ z pozoru błahe przejawy braku poszanowania prawa mogą prowadzić w konsekwencji do wzrostu przestępczości.

Wydaje się, że idea Sir Roberta Peela „Policja to społeczeństwo, a społeczeństwo to policja" staje się w dzisiejszym świecie, w którym wydarzenia dnia codziennego coraz częściej zagrażają naszemu bezpieczeństwu, skuteczną receptą na bezpieczeństwo. Budowa mostów, a nie murów na rzecz współpracy policji ze społeczeństwem w ramach filozofii community policing – pomimo wskazanych powyżej słabych jej stron – jest działaniem gwarantującym poprawę bezpieczeństwa oraz wzrost jego poczucia, a potwierdzeniem tego są kraje, które zdecydowały się na taki model pracy policji.

Prof. dr. Željko Nikač
(The Academy of Criminalistic and Police Studies)
Beograd, zeljko.nikac@kpa.edu.rs;

Dr. sc. Vanda Božić
(Department of Criminal law, Faculty of Law
University of Zagreb), vanda.bozic@pravo.hr

INTERNATIONAL COOPERATION OF SOUTHEAST EUROPE IN THE FIGHT AGAINST CRIME*

Abstract: This paper brings forth an important issue of international police and criminal cooperation between the countries of Southeast Europe in the fight against crime and its most serious forms. The introduction gives a brief historical overview of the beginning of cooperation and points out to the important legal sources. More important forms and aspects of international police and criminal justice cooperation in Southeast Europe have been listed, as well as major international organizations. The final part indicates the prospects of cooperation in the Balkans and further connection with the institutions and bodies of the EU and Europol, particularly in the context of the application of Serbia and other former Yugoslav republic to join the Union.

Key words: crime, international criminal and police cooperation, SEE, EU.

1. Introduction

Crime is one of the most dangerous social phenomena that in peacetime undermines the foundations of modern society. Especially dangerous is the transnational organized crime, terrorism and other

* This research has been fully supported by the Croatian Science Foundation, under the project number 1949. „Multidisciplinary Research Cluster on Crime in Transition – Trafficking in Human Beings, Corruption and Economic Crime“.

The paper is the result of work on the projects: "Development of institutional capacities, standards and procedures for countering organized crime and terrorism in the conditions of international integration", which is managed in Ministry of Education, Science and Technological Development of RS with no.179045; Internal scientific research project managed in The Academy of Criminalistic and Police Studies "Management of police organization in preventing and combating security threats in the RS", Cycle of scientific research 2015–2019.

serious forms of crime. In countering this scourge countries can not operate in isolation and only through national authorities, because crime knows no borders, it is adaptable to all changes and extremely agile. Especially mobile is organized crime and its manifestations that go for profit and which have entered into all aspects of society, infiltrated into the various state authorities and are threatening to collapse the community from within and establish an alternative (criminal) system of values in the community. Corruption is the main mechanism for achieving this monstrous objective and it is hard to resist even by the most developed and richest countries worldwide.

International cooperation of the countries in the fight against crime is imperative for survival in the present moment and a very important defense mechanism of society and its values. Without the full cooperation of states and international organizations there is no chance of success of humanity in this important mission because safety and crime prevention are prerequisites of preserving the social basis and a necessary foundation for its further upgrading. This is especially important in multi-ethnic communities such as the SEE region and particularly the former Yugoslavia, where cooperation is a precondition for peaceful coexistence of different nations, religions and cultures. The situation is aggravated by the passed war conflicts in this region and their disastrous consequences, then many unsolved problems (succession, political relations, the status of refugees, the status of Kosovo and Metohija) and other relics of the past that are a constant source of tension in our region.

In the fight against organized criminal groups operating in the region and the wider environment adopted are relevant bilateral and multilateral agreements, accepted modern criminal procedural mechanisms and established specialized organizations that should facilitate the international criminal legal assistance and police cooperation. Regional initiatives and organizations are linked to broader processes on the continent, especially with the current EU enlargement and the accession of new states. That implies compliance and implementation of European values in all spheres and, in this regard, in the field of justice, home affairs and security. Regional cooperation is largely based on known larger forms such as co-operation at the UN level (Interpol), followed by Europe (OSCE), especially the EU (Europol) and others. There is no nee to specifically point out to the importance of cooperation in the current

moment, it is sufficient to recall the migrant crisis as a result of wars in the world (Syria, Afghanistan, etc.) and the last terrorist attacks in Europe (France, Germany), when a large number of innocent citizens were killed.

2. INTERNATIONAL POLICE AND CRIMINAL LAW COOPERATION

a) The idea of international police and criminal law cooperation was launched at the end of the nineteenth century when anarchism appeared, then the most dangerous form of crime, which has threatened the ruling monarchies and d the elite in the fight against precursors of today's terrorism[1]. In Prussia the idea of the establishing a Police Union of German states was initiated (1851-1866) in order to protect society from subversive activities and to suppress political opposition[2]. There were a number of international conferences devoted to the reform of the penal system, humanization of sanctions, crime prevention and cooperation between states. The most important event of the time was an anti-anarchist conference that was held in Rome (1898), which adopted the resolution that foresees the establishment of national anti-anarchistic units, police cooperation and exchange of information[3]. The following conference was held in St. Petersburg (1904) when the "Secret Protocol for International War Against Anarchism" was adopted. Then the International police convention (1905) was signed and the Convention on the protection of society and police cooperation (1920) was adopted[4].

In Monaco (1914) the 1st Congress of the International Judicial Police was held, where they discussed issues of extradition, communication, records, organization of international police and others[5]. In Vienna (1923) the Congress of the International Criminal Police was held when

[1] Lazarević V., *International police – history, work and results*, Internal edition, Belgrade 1933 pp. 7–11.

[2] R.A.Wright, J.M. Miller, *The Encyclopedia of Criminology*, Routledge, New York 2005, pp. 795–798.

[3] R.B.Jensen, *The International Anti-Anarchist Coference of 1898 at the Origins of Interpol*, Journal of Contemporary History, No 2, 1981, pp. 322–323.

[4] More: A.Geifman A, *Thou Shalt Kill: Revolucinary Terrorism in Russia 1897–1917*, Princeton University Press, 1995.

[5] Nikač Ž., International police cooperation, KPA, Belgrade, 2015. P. 25–30.

the International Criminal Police Commission was established to discuss the following questions: international police relations, the fight against international criminals, combating drug smuggling, extradition, the use of technical means and others[1].

Both pre-war conferences were attended by representatives of the Kingdom of Yugoslavia.

After the Second World War in Brussels (1946) ICPC reunion conference was held and the principles of universality, anti-crime solidarity and apolitics were reaffirmed[2]. At a conference in Vienna (1956) today's Interpol was established as an international organization of criminal police that is the headquarters of the international police cooperation in the fight against crime and which has been awarded a special status in the UN (1982)[3]. Representatives of the new Yugoslavia took part in the work of conferences, which at the time was the only socialist country member of Interpol.

b) Legal sources of international criminal and police cooperation are norms of international and domestic law. International sources include general norms of international law and other sources of public international law, while the individual sources are related to the significant resolutions, declarations, conventions, memorandums, contracts and other binding acts (Article 38 of the Statute of the International Court of Justice)[4].

In the field of international police and criminal cooperation the most important international sources are the Constitution of Interpol[5], the United Nations Convention against Transnational Organized Crime ("Palermo Convention")[6], a set of documents on the fight against terrorism and regional sources such as the Convention on international police

---

[1] Nikač Ž., International police cooperation, KPA, Belgrade, 2015. P. 25–30.

[2] Nikač Ž., *Transnational cooperation between countries in the fight against crime*: *Europol and Interpol*, the Institute for textbooks and teaching aids, Belgrade 2003, 63 to 65.

[3] Op.cit. u nap.5.

[4] More: Kreća M., International Public Law, Faculty of Law, Belgrade, 2016

[5] Constitution of Interpol, Internal edition, SSUP, Belgrade, 1956 (basic text) More: www.interpol.int/public/ (22/09/2016)

[6] UN Convention against Transnational Organized Crime, UN, Treaty Series, vol. 2225. More: https://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf, (23/09/2016).

cooperation in SEE,[1] the SELEC Convention[2] and others. Great importance is given to regional initiatives, processes and mechanisms such as: Cooperation process between SEE countries (CPSEE), Stability Pact for SEE (SPSEE), the Regional Cooperation Council (RCC) and others[3].

Internal legal sources refer to the provisions of national law which regulate international cooperation in relation to criminal law and police power. In Republic of Serbia more important sources in this area are: Constitution of Republic of Serbia[4], the Criminal Procedure Code[5], Criminal Code[6], Law on Mutual Legal Assistance in Criminal Matters[7], Law on Foreign Affairs[8], the Police Act[9], Law on organization and jurisdiction of state authorities in fighting organized crime, corruption and other especially serious crimes[10], etc. In Croatia, more important legal sources in this matter are the Constitution of Republic of Croatia[11], the Criminal Procedure Act[12], the Criminal Code[13], the Law on Mutual Legal Assistance in Criminal Matters[14], the Police Act[15], Law on the Office for Combating Corruption and Organized Crime[16] and others.

---

[1] Law on Ratification of the Convention on Police Cooperation in SEE, OG IA RC No 70/07, Law on Ratification of the Protocol on the Privileges and Immunities of the Centre for the Implementation of Laws in South East Europe, OG IA Croatia No 5/12

[2] Law on Ratification of the SELEC Convention, OG RS - IA No.08 / 11

[3] More: Nikač Ž, Juras D, *International Police Cooperation in Southeast Europe in the function of security*, Institute of Comparative Law, Foreign Legal Life, no 3/15, 2015, pp. 283-302.

[4] OG RS No 98/06

[5] OG RS No 72/11,101/11,121/12,32/13,45/13 i 55/14

[6] Criminal Code RS, OG 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14

[7] Law on Mutual Legal Assistance in Criminal Matters, OGRC No 20/09

[8] OG RS No 116/07, 126/07, 41/09

[9] OG RS No 06/16

[10] OG RC No 42/02, 27/03, 39/03, 67/03, 29/04, 58/04, 45/05, 61/05, 72/09, 72/11, 101/11, 32/13

[11] OG RC No 56/90,135/97,08/98, 113/00,124/00,28/01,41/01,55/01,76/10, 85/10, 05/14

[12] OG RC No 152/08,76/09,80/11,121/11,91/12,143/12,56/13,145/13,152/14

[13] Criminal code RC, OG No 125/11, 144/12, 56/15, 61/15

[14] OG RC No 178/04

[15] OG RC No 34/11,130/12,89/14,151/14 i 33/15

[16] OG RC No 76/09, 116/10, 145/10, 57/11, 136/12, 148/13

c) The subjects of cooperation are states - state authorities (police, prosecution, courts, agencies) and international organizations (governmental and nongovernmental). As an important mechanism of international police cooperation in practice are present current liaison officers, attachés and missions.

Shapes and forms of cooperation are different and according to the character, cooperation is multilateral, regional and bilateral. According to the content of the most important forms and types of cooperation are: exchange of information, taking measures and actions at the request of a foreign state (international arrest warrants, arrests, interrogations, detention, extradition), joint actions, joint investigation teams, technical assistance, training of staff and others[1].

3. REGIONAL FORMS OF POLICE AND JUDICIAL CO-OPERATION

International cooperation of the countries takes place at the bilateral, multilateral and regional level. Regional cooperation is related to certain security issues, challenges, risks and threats, and therefore has different forms and aspects. Each region has its own peculiarities and circumstances that are important for a better understanding of international relations. The Balkan region has an important geo-strategic position and it is the intersection of important roads that connect the west and east. Particularly significant is the central part that covers the territory of ex Yugoslavia which has in the recent past been traumatized by war. A large number of casualties, refugees, enormous material damage and other consequences are felt even today.

On the other hand, wars have been an ideal opportunity for organized crime groups from the region which were not disturbed by boundaries and barriers, but have continued their criminal activities and strengthen mutual ties and cooperation. Lack of cooperation between countries and the transition process which is still ongoing were particularly favorable for criminal groups. Looking for extra profit transnational organized crime has found its place in the region and gained a whole

[1] Neškovic S., *International police cooperation*, "Security" No 05, Belgrade 2005, pp. 754–769.

new dimension and threatened to invalidate the results of the countries in transition and bring down the young democratic institutions.

Regional cooperation in fighting crime is imperative for the survival of the nations and the state, in the function of peace and stability in the region. The most important acts of cooperation are taken on the basis of the aforementioned legal sources, primarily the Convention on International Police Cooperation in SEE and the SELEC Convention.[1]An integral part of cooperation is made of *various initiatives, processes and mechanisms*, such as: Cooperation process between SEE countries (CPSEE), Stability Pact for SEE (SPSEE), the Regional Cooperation Council (RCC) and others[2].

In our opinion, significant mechanisms and forms of organization of regional police and judicial cooperation are: Migration, Asylum, Refugees Regional Initiative, Regional Anti-Corruption Initiative, Southeast Europe Police Chiefs Association, Network of Police Officers, Police Forum, Center for Cooperation of Law Enforcement Agencies and others. The following is a brief overview of the most important organizations.

a) SEPCA (Southeast Europe Police Chiefs Association) was founded to help in transformation of national police forces of the region. The formation of the organization was financially helped by developed Western countries and particularly Canada, by engaging members of the Royal Police Service.[3]

The main role of SEPCA is to be the leading regional organization for the promotion of international police cooperation, the continuous development and application of democratic principles in the functioning of police[4]. In addition to the above tasks of the organization are

---

[1] See more: Božić, V: *Labor exploitation as the most common form of the crime of trafficking in human beings in spite of the state border control and the labor market*, Proceedings of the Faculty of Law in Niš, 2016

[2] Nikač Ž., Šimic B, and Aritonović N., *International police cooperation in SEE,* Scientific conference with international participation "Law and social reality", PF Priština, Proceedings, Volume 1, K. Mitrovica 2014, 369–382.

[3] D. Đukanović, G. Nikolić, *Cooperation of the countries of Southeast Europe in the field of justice and home affairs*, NBP No. 1, Belgrade 2008, 37–53.

[4] Nikač Ž, Simić B, *Southeast Europe Police Chiefs Association – SEPCA*, International scientific conference "EU and the Western Balkans – challenges and perspectives" IMPPi "Hanns Seidel", Proceedings, Belgrade 2014, p.424–436.

the development of cooperation of national police forces, exchange of information and experience and others.

The organization has good cooperation with Interpol, which is a leader in the field of international police cooperation in the world, primarily through projects to combat organized crime etc. (BESA, I-24/7, Red Path, Pink Panther, etc.). The organization has established cooperation with other partners, among them are the EU (European Commission, Europol), UNDP, RCC as the successor of the Stability Pact, the Regional Arms Control Verification and Implementation Assistance Centre (RACVIAC) Stability Pact Anti-Corruption Initiative (SPAI), Migration, Asylum, Refugees Regional Initiative (MARRI), the International Association of Chiefs of Police (IACP), Police Cooperation Convention (PCC) and others[1]. The organization has signed several memoranda of understanding (e.g. Austria, Italy) and completed a special operational agreement with the FBI, which is a platform for projects, training of personnel, joint operations in the fight against the high-tech crime and other forms of crime.

Under the auspices of the organization realized are important projects such as: Joint training for the fight against organized crime for operational management in South East Europe (OCTN - Organized Crime Training Network), Women Police Officer Network (WPON), BESA project, BLED project to combat crimes related to the theft of vehicles (BLED process on Stolen Vehicle Crime), Community policing, Balkan Child Police Academy, Communications and WEB Project), I-24/7 Main checking Point Connection, Intelligence Led Policing and others[2].

b) Police Forum – (PF) is an informal form of cooperation between the countries of the region that was initiated with the aim to reinforce and accelerate reforms in the security sector in the region, and above all the police reform as a public service, which is a service to citizens ("community policing").[3]

Police forum realizes more activities and projects, in the context of the subject the most important are the following projects: Project of Regional Police Training – RPT, Organized Crime Training Network –

[1] Op.cit. u nap.5.
[2] *Ibid.*
[3] More: Nikač Ž, *Community Policing*, KPA, Belgrade, 2014.

(OCTN) and the Stolen Car project – SC[1]. We remind that the OCTN project is launched in cooperation with SEPCA, RCC (ex Stability Act for SEE) and financially supported by the EU (European Commission)[2].

c) *Migration, Asylum, Refugees, Regional Initiative* (MARRI) is an important form of formal cooperation between countries in the region established after the merger of Initiative on Migration and Asylum and Initiative on Regional Return of Displaced Persons[3].

The main goals and objectives of the organization are the management of migration and border control, asylum and visa regimes according to relevant European standards and good practice. The idea is to implement a program of assistance to migrants, asylum seekers and other displaced persons. Particularly important is the coordination of the states in the context of integrated border management, the processes of migration, asylum, visa and others. The organization has built a network of organs and cooperates with the UN (UNHCR), the EU (European Commission), OESC, PECS, IOM and others[4].

Professional organization has launched a number of projects dealing with the construction of a unified database to combat human trafficking and support victims, increase document security, effective control of illegal migration and more successful cooperation between the SEE countries.

Due to the current migration crisis, which is a first-class worldwide problem since the beginning of 2015, priority actions are combating illegal migration, strengthening regional cooperation, the implementation of the readmission agreements etc[5]. As a result of cooperation between the countries of SEE, MARRI and the EU the control of external borders of the EU has been strengthened and also the borders of the countries that are not members, and therefore mixed police patrols of SEE countries and the EU have been deployed at the borders with the

[1] Op.cit. u nap. 30

[2] Đukanović D, Nikolić G, *Cooperation SEE countries in the field of justice and home affairs*, NBP No. 1, Belgrade 2008, 37–51.

[3] From: http://www.marri-rc.org (28/09/2016)

[4] „Joint Statement, Ministerial SEECP Meeting/Regional Forum of MARRI", Herceg Novi 2004

[5] Lopandić D, Kronja J, *Regional initiatives and multilateral cooperation in the Balkans*, European Movement in Serbia and Friedrich Ebert Foundation, Belgrade, 2010, pp. 205–207.

aim of combating all forms of crime (e.g. Republic of Serbia and Hungary, Republic of Serbia and Macedonia with the help of Austria and Germany) and the accelerated process of readmission of fictitious asylum seekers[1].

d) *Regional Anti-Corruption Initiative* (RAI) is designed as a kind of a formal cooperation between countries in the region and beyond. The main objective is to combat corruption and build democratic institutions in countries that are in transition and have no protection mechanisms.

Within RAI certain projects have been launched such as research on the independence of the judiciary, then together with UNODC on the development of mechanisms to control the judiciary and law enforcement.

The problem of corruption is evident in Republic of Serbia and other countries of the former Yugoslavia. State bodies, non-governmental organizations from the civilian society and international organizations are employed at its resolution. Thus, adopted were more program and other documents such as the Anti-Corruption Strategy, the Action Plan and others.

The most important regulation is certainly the Criminal Code of Republic of Serbia, which provides several corruption offenses, while other provisions of the law provides for complementary measures (e.g., confiscation of proceeds of crime). In addition to the legal framework it is important to have an operative reaction of the countries of the region that have formed specialized bodies and special teams modeled on the ones in developed countries[2].

In fighting corruption the countries in the region have taken certain obligations relating to the implementation of enacted GRECO program[3], and in this regard a number of recommendations

[1] MUP RS, www.mup.gov.rs (28/09/2016).

[2] Nikač Ž., Place and role of Ministry of Interior of Republic of Serbia in the fight against corruption – international and internal aspects, International conference: "Corruption and human freedom", Proceedings UMKP RS, Tara, 2009, pp. 408–424.

[3] GRECO has established the Council of Europe in 1999 to oversee the process of harmonization of the Member States with CoE standards in the fight against corruption. GRECO members are all member states of the Council of Europe (47) and the United States. More: www.coe.int/greco (29/09/2016).

relating to social conditions, the work of state bodies and mechanisms of protection.

RAI is today an important regional mechanism for cooperation between governmental, non-governmental and civil sector in this area, with periodic organization of seminars, workshops, conferences and other forms of education.

e) *Southeast European Law Enforcement Center* (SELEC) is today the most important mechanism of cooperation between the countries of the region to fight cross-border crime, as the legal successor of the former SECI Center[1].

Previously, in 1999, *Regional Center for Combating Transborder Crime* (SECI) was formed with headquarters in Bucharest. Members of the organization are countries from the former Yugoslavia, countries in the region (Albania, Bulgaria, Greece, Moldova, Romania) and others (Turkey, USA). Members are committed to achieving mutual cooperation, exchange information, conduct joint investigations and take actions in order to prosecute perpetrators of crimes in the field of cross-border crime[2]. At the headquarters of the organization the members are represented through liaison officers for police and customs affairs, while in the countries there are established national contact point for cooperation with the Center (National Focal Point).

On the basis of the *Convention on Southeast European Law Enforcement Centre* (SELEC, 2009) the process of transforming an organization that is composed of permanent representatives (13) and a significantly higher number of observers (23) has been formally and legally completed[3]. Responsibilities of the Center have been significantly expanded in terms of implementation and enforcement of the law, while the special relationship is built with the United States that are crucial help in the establishment of the Center, especially financially and the expertly[4]. Center has good cooperation with Interpol and other

[1] More: http://www.secicenter.org/m106/About+SELEC (29/09/2016).

[2] More: Nikač, Ž., Božić, V: Combating criminal acts of illegal migration in the area of the region with particular reference to the Republic of Croatia and the Republic of Serbia, Pravna riječ, Banja luka, 2016.

[3] Lopandić D., Kronja J., *Regional initiatives and multilateral cooperation in the Balkan*s, European Movement in Serbia and Friedrich Ebert Foundation, Belgrade, 2010, 208, fn. 41.

[4] From: www.selec.org (30.09.2016).

relevant organizations for combating crime, in particular elements of foreign and cross-border crime.

The most important f*orms and mechanisms of cooperation* are: exchange of information, joint investigations and joint investigation teams as well as punishment for cross-border crime[1]. The most complex and the most important aspect of activities, in addition to joint investigation teams and the development of strategic analysis, are regional operations. During the operation at the headquarters is established an Operational Coordination Unit (OCU – Operational Coordination Unit) in the form of headquarters, composed of liaison officers of the members[2].

A significant form of work are the Working Groups for combating certain forms of crime[3], such as to control: a) human trafficking and smuggling of migrants, b) illegal production and trafficking of narcotic drugs, c) fraud and smuggling, d) high-tech and economic crime, e) trade in stolen vehicles, f) terrorism and g) transport of dangerous goods[4].

CONCLUSION

Global international co-operation of states in all fields is a necessity of the 21st century and the prerequisite for the development and survival of states in the international community. This applies in particular to preventing the most serious forms of crime as stipulated under the legislation of the UN and the EU which requires member states to harmonize their positive legislation in line with international instruments. *Cooperation in the fight against crime takes place at the bilateral, regional and multilateral level.*

---

[1] „Agreement on Cooperation to Prevent and Combating Transborder Crime“, Bucharest,26 May 1999, Internet, http://www.secicenter.org/p169/Legal_ framework_SECI_Agreement (30/09/2016)

[2] Pena U, Sikimić N, The emergence and development of international police cooperation, International Association of criminalists, Banja Luka 2011, 184–191.

[3] More: Božić, V., Nikač, Ž: Criminal incriminations based on the United nations Convention against transnational organized crime in the criminal legislation of the Republic of Croatia and the Republic of Serbia, Faculty of security, Skopje, 2016.

[4] From: http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/eu/regionalna-saradnja/seci?lang=lat (23.04.2015)

More: SEPCA Constitution, Strategy for the period 2010-2013, operational documents, reports and information from the archives of the Center.

Bbilateral and regional cooperation of neighboring countries in combating cross-border crime and the fight against transnational organized crime is of crucial importance. Among the countries of the SEE region which belong to countries of the former Yugoslavia and that have suffered severe consequences due to the conflict, cooperation is necessary due to increased crime rates and cohesion of criminal organizations. International criminal law and police cooperation SEE is based, primarily, on the Convention on international police cooperation and the SELEC Convention on the basis of which important mechanisms of cooperation have been developed and achieved significant results in the fight against cross-border and organized crime. Cooperation is achieved with great support of the US and EU countries in order to reduce the crime rate in the SEE region.

Finally, we should point out the need for constant monitoring of new forms of crime, more sophisticated methods of operation of criminal organizations as well as alternative routes of movement of criminals, therefore adequate response at national and international level is indispensable.

Judit Nagy
PhD, police colonel, ass. professor, vice dean
for research and international affairs
(Faculty of Law Enforcement of National University
of Public Service Hungary)

RETHINKING THE KEY ELEMENTS OF EUROPEAN LAW ENFORCEMENT COOPERATION AGAINST TERRORISM THE "6 T'S": THREATS – TERRORISM – TACKLING/TOOLS – TRENDS – TRAINING – TRUST

1. Introduction (The 6 T's)

There are many different views, concepts, approaches and definitions of terrorism, and there are several kinds of terrorist groups and terrorism in general. These include religious, nationalistic, separatists, ethnocentric, revolutionary, political, social, domestic and international.

The phenomenon of terrorism has been described as „- *both a tactic and strategy; a crime and a holy duty; a justified reaction to oppression and an inexcusable abomination*"[1].

There are different approaches and interpretations…, however the conclusion is the same: terrorism is a very complex problem with diverse causes, therefore there is no single effective method to counter it. In order to be able to combat terrorism effectively, first the underlying motivations should be understood in case of every single action, and then the most appropriate strategy needs to be developed based on those findings. But, can we reach success against the changing and growing terrorism with old traditional – sometimes outdated - instruments and methods, with inflexible legal and institutional background?

The answer is no.

States, law enforcement agencies have to rethink their approaches, strategies and toolkits concerning counterterrorism and the importance of international law enforcement cooperation.

[1] International Terrorism and Security Research, Source: http://www.terrorism-research.com/ (20.05.2015)

2. Threats

Most Europeans are able to live their daily lives in relative safety. At the same time, our societies are facing serious security threats that are growing in scale and sophistication. Many of today's security challenges have a cross-border character. No single state is able to respond to these threats on its own. This is something that worries our citizens and businesses. Four out of five Europeans want more action at EU level against organised crime and terrorism[1]

Due to the constantly changing political, social, economic and technical environment criminality has been going through a qualitative and quantitative development and as a consequence, states have to face with newer and newer security challenges, with newer types of threats.

The European Agenda on Security prioritises terrorism, organised crime and cybercrime as interlinked areas with a strong cross-border dimension, where EU action can make a real difference[2].

3. Terrorism

Terrorism is a serious threat to all States and to all peoples, to the global and European security, to the values of democratic societies and to the rights and freedoms of the citizens. Terrorism is criminal and unjustifiable under any kind of circumstances. Despite all combined and coordinated efforts and increased cooperation between EU MSs and with the third states and any international organisation the threat remains high.

According to the Europol TE-SAT 2014 Report the MSs of the European Union define terrorism *as criminal acts that aim to intimidate populations, compel states to comply with the perpetrators' demands and/or destabilise the fundamental political, constitutional, economic or social structures of a country or international organisations.*

The threat from terrorism in Europa remains strong, manifesting itself in various forms and driven by diverse motivations. There is a

---

[1] The EU Internal Security Strategy in Action: Five steps towards a more secure Europe Communication from the Commission to the European Parliament and the Council Brussels, 22.11.2010 COM(2010) 673 final Source: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC0673&from=EN (20.05.2015.)

[2] The European Agenda on Security, Source: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/documents/basic-documents/docs/eu_agenda_on_security_en.pdf

growing threat from those EU citizens, who, having travelled to conflict zones to engage in terrorist activity, return to the EU with a willingness to commit terrorism related acts[1].

4. Tools/Tackling

I do not have the intention to list all the available institutions/documents/ tools/network that have been developed by today in the field of counterterrorism that has been speeded up by the September 11, 2001 attacks. I would just like to introduce/list briefly a few ones.

4.1. Interpol tools

A chief initiative in this area is the Fusion Task Force, which was created in the aftermath of the 11 September attacks in the United States. Circulating alerts and warnings on terrorists, dangerous criminals and weapons threats to police in member countries. These alerts are known as Orange Notices. Additionally, the INTERPOL-United Nations Security Council Special Notice is used to alert member countries to individuals and entities associated with Al-Qaida and the Taliban, as listed by the 1267 Committee of the UN Security Council, and to help countries implement the freezing of assets, travel bans and arms embargoes. In the event of a terrorist attack, member countries may request the assistance of an INTERPOL Incident Response Team (IRT). Experts can be quickly deployed to the site of the incident to provide a range of investigative and analytical support services, in coordination with the General Secretariat.

4.2. Tools developed by the European Union

EU Counterterrorism Strategy[2] is based on 4 pillars: prevent, protect, pursue and respond. *Europol* supports EU MSs to conduct investigations in this area by providing intelligence exchange and support, and analytical products such as the annual EU Terrorism

[1] Europol: European Union Terrorism Situation and Trend Report 2014. 7. Source: https://issuu.com/mrgarcianeto/docs/eu_terrorism_situation_and_trend_re (20.05.2015.)

[2] The European Union Counterterrorism Strategy Source: http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2014469%202005%20REV%204 (20.05.2015)

Situation and Trend Report (TE-SAT)[1]. *Office of the EU Counter-Terrorism Coordinator* coordinates the work of the Council of the EU in the field of counter-terrorism, maintains an overview of all the instruments at the EU's disposal, monitors the implementation of the EU counter-terrorism strategy, fosters more sufficient communication between the EU and third Countries and ensures that the EU plays an active role in the fight against terrorism[2]. *EU Intelligence Analysis Centre (INTCEN)* is an intelligence body of the EU. Its mandate is to provide intelligence analysis, early warning and situational awareness to the High Representative and to the EEAS, to the various EU decision making bodies in the fields of the CSFP and the Common Security and Defence Policy and Counter-Terrorism, as well as to the EU MSs.

4.3. Tools of SELEC

Southeast European Law Enforcement Center (SELEC) has an Anti-terrorism Task force coordinated by the Turkish National Police , which was established by merging the task force coordinated by Albania on trafficking of small and light weapons, and the task force on combating trafficking of nuclear and strategic materials coordinated by Romania.

4.4. Possibilities offered by NATO

NATO's work on counter-terrorism focuses on improved threat awareness and preparedness, developing adequate capabilities and enhancing engagement with partner countries and other international actors in this field.

The Alliance contributes to the international community's counter-terrorism effort in several ways: NATO is a permanent transatlantic consultation forum, capable of transforming discussions into collective decisions and action. NATO has at its disposal unique military and civilian capabilities that can contribute to taking action against terrorism or managing the consequences of an attack. NATO

[1] Source: https://www.europol.europa.eu/content/page/ma-date-119

[2] Quote taken from: Javier Solana Press Release: EU High Representative for the CFSP, appoints Mr. de KERCHOVE as EU Counter-Terrorism Coordinator, Brussels, 19 September 2007 S256/07. < Source: http://www.consilium. europa.eu/ueDocs/cms_ata/docs/pressdata/EN/declarations/95988.pd

cooperates as part of a large network of partnerships involving other countries and international organisations.[1]

4.5. Role of OSCE (Organisation for Security and Cooperation in Europe) in counterterrorism

With its expertise in conflict prevention, crisis management and early warning, the OSCE contributes to world-wide efforts in combating terrorism. Many effective counter-terrorism measures fall into other areas in which the OSCE is active, such as police training and border monitoring. The OSCE also looks at human rights issues in relation to counter-terrorism.[2]

4.6. United Nations

UN has developed a Global Counter-terrorism Strategy to support states in counterterrorism. Besides this strategy UN has great role in creating a legal base for counterterrorism by adopting legal documents, such as 1997 International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings (Terrorist Bombing Convention); 1999 International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism (Terrorist Financing Convention); 2005 International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism (Nuclear Terrorism Convention); 2010 Convention on the Suppression of Unlawful Acts Relating to International Civil Aviation (New civil aviation convention)

5. Trends

During the opening ceremony of the new Europol Headquarters, a Working Group on Counter Terrorism was organised in the framework of the European Police Chiefs' Convention to draw a picture of terrorism in the future. Counter terrorism experts from police, intelligence services and academia came up with the following conclusions, findings concerning the future of terrorism:

Terrorism and extremism will shift to more hybrid forms. New types of terrorism will appear on the scene. The virtual world will be a tool, a target and a weapon, as we know from the past that terrorists will

[1] Source: http://www.mc.nato.int/about/Pages/NATO%20and%20Terrorism%20at%20sea.aspx (20. 05. 2015.)

[2] Quote taken from: http://www.osce.org/what/terrorism (20.05.2015.)

always study and invest in new technologies. The internet is an excellent tool for recruitment, training and planning. A symbiosis between organised crime and terrorism will change our current understanding of crime, offence and motivation, and will impact on both prevention and investigation. As a matter of fact, prevention of radicalisation has to be enhanced and intensified as it is the only future we can offer to those who get wrongly inspired[1].

According to the Europol TE-SAT 2013 Report the following main trends can be outlined: EU citizens continue to travel to conflict zones to receive training in combat techniques and to engage in armed struggle.

Developments in the Middle East and North Africa (MENA) region increase risks in the EU and for EU interests elsewhere. The EU continues to serve as an area for financing, logistics, refuge and procurement for terrorist groups that conduct their main activities outside Europe. Terrorist groups occasionally cooperate with organised crime groups. Social media offer opportunities to terrorists[2].

6. Training in the European Union[3]

Transnational crime, terrorism can only be countered by cross-border cooperation, with police, customs, border guards and other authorities working together. Unless those authorities are properly trained, and unless there is sufficient mutual trust, such cooperation will not be effective.

Law enforcement officials have strong demand for good, effective, up-to-date and appropriate training which appears on two levels: both at national and international level.

---

[1] Quote taken from: ALEXANDER THEUS Support of national authorities in countering terrorism: results and vision of the future of Europol (http://www.bm-tt.hu/assets/letolt/bttede2011/mr2012XIIkulon.pd

[2] Source: https://www.europol.europa.eu/content/te-sat-2014-european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2014

[3] This section is based on the document of Establishing a European Law Enforcement Training Scheme (LETS) Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Brussels, 27.3.2013 COM(2013) 172 final Source: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/documents/policies/police-cooperation/europol-cepol/docs/law_enforcement_training_scheme_en.pdf

It depends on the states what content and methodology they build into their national educational and training programmes/curricula developed for law enforcement officials.

At international level (EU level) there are many possibilities (institutions) at the MSs's disposal offering wide variety of training possibilities for law enforcement staff, since there has already been considerable progress in implementing training on cross-border matters in the EU. For instance, common curricula and exchange programmes for law enforcement officers have been developed and implemented for a number of years. Member States are involved in this joint effort with EU agencies such as the European Agency for law enforcement training (CEPOL), the Europol and the European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union (Frontex). In 2012, more than 300 exchange programmes were organized between law enforcement officers across the EU. New learning methods, such as CEPOL's 'webinars' were used by more than 3 000 participants in 2012. Participation in EU training is growing, with more than 5 000 enrolled at CEPOL and 3 000 at Frontex last year. That is why the Communication proposes a European Law Enforcement Training Scheme (LETS) to equip law enforcement officers with the knowledge and skills they need to have in order to be able to prevent and combat cross-border crime and terrorism effectively through efficient cooperation with their EU colleagues[1].

7. Trust

Successful policy (no matter on which field) depends on *trust* that is a key element of any effective policy in this area. On the other hand effective cooperation helps strengthen, feed and reinforce trust. Trust requires constant upkeep and should be continually reciprocated, because trusting is not a given. Trust must be present at different levels, such as, various judicial and police authorities must trust each other to engage in cross-border cooperation; European citizens must trust that their rights are guaranteed (whether they are suspects, witnesses, victims or otherwise, and wherever they are in the EU); national governments, parliaments and national politicians must trust in the effectiveness of the policy in the area of freedom, security and justice.

[1] Quote taken from: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52013DC0172

8. Conclusion

Full, constructive and more coordinated participation of the Member States, the JHA agencies and other stakeholders within the EU would enhance the effectiveness of the EU's response to common security challenges including terrorism, making the most of limited budgetary resources. Raising awareness of EU and cross-border policing issues should be necessary for better actions against terrorism.

Ensuring recognition of specialised training in priority areas, identifying training needs and training gaps, raising the overall standard of policing across the EU, enhancing trust between law enforcement agencies and stimulating the emergence of a common law enforcement culture would definitely strengthen EU law enforcement's operational capacity to combat organised and serious cross-border crime and terrorism[1]. It is agreed that prevention could be the most efficient means of protection against radicalisation and terrorism. We can not say that only law enforcement is responsible for it. It is largely a cultural and social task, and a multifaceted one. For example, it is very important that the media, even unintentionally, do not make heroes of terrorists (Let us just think of the Norwegian assassin)[2].

References

1. Alexander Theus: Support of national authorities in countering terrorism: results and vision of the future of Europol In: Magyar Rendészet Special Edition 2013.
2. Document of Establishing a European Law Enforcement Training Scheme (LETS) Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Brussels, 27.3.2013 COM(2013) 172 final
3. European Union Counterterrorismm Strategy Source: http://register. consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2014469%202005%20REV%204 (20.05.2015) Source: https://www.europol.europa.eu/content/page/ma-date-119
4. Javier Solana Press Release: EU High Representative for the CFSP, appoints Mr. de KERCHOVE as EU Counter-Terrorism Coordinator, Brussels, 19 September 2007 S256/07. Source: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/ cms_ata/docs/pressdata/EN/declarations/95988.pd
5. Europol: European Union Terrorism Situation and Trend Report 2014. 7. Source: https://issuu.com/mrgarcianeto/docs/eu_terrorism_situation_and_trend_re
6. International Terrorism and Security Research, Source: http://www.terrorism-research.com/

[1] Source: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52013DC0172 (20. 05. 2015.)

[2] Direct quote taken from Hankiss Ágnes: http://www.bm-tt.hu/assets/letolt/bttede2011/mr2012XIIkulon.pd (20-05.2015.)

ЗМІСТ

Середа В. В.
ЯКІСНА ОХОРОНА ТА ЗАХИСТ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН – МЕТА СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ…….3

Алембець М. М.
ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ МІЛІЦІЇ (ПОЛІЦІЇ) В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ…….....9

Антощак А. Р.
АНАЛІЗ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ЗА ПОСЕРЕДНИЦТВОМ БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ……13

Бабанін С. В.
ОКРЕМІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ОБУМОВЛЕНОСТІ ЗАРАХУВАННЯ ОДНОГО ДНЯ ПОПЕРЕДНЬОГО УВ'ЯЗНЕННЯ ЗА ДВА ДНІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ……...16

Баб'як А. В., Мельник С. І.
ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ……...19

Баїк О. І.
ПОДАТКОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ: ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ……27

Баліцька О. Ю., Татарин І. І.
ОКРЕМІ ТРУДНОЩІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ…….32

Банах С. М.
РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТРУЛЬНИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ…….36

Безпалова О. І.
СТРУКТУРА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ……...…39

Біліченко В. В.
СВІТОВИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ПОЛІЦІЇ ТА ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ……42

Братковський В. М.
ПОРЯДОК БРОНЮВАННЯ ВІЙСЬКОВОЗОБОВ'ЯЗАНИХ У ПРОЦЕСІ МОБІЛІЗАЦІЇ……..45

Брич Л. П.
LEGALITAS REGNORUM FUNDAMENTUM……..49

Валєєв Р. Г.
ПРОБЛЕМИ УНОРМУВАННЯ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ АТЕСТАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УКРАЇНІ…….…….53
Винярчук І. С.
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ…….…..57
Висоцький В. М.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ «ЗАКОНУ САВЧЕНКО»……...……..60
Гарасимів О. І., Гаврилюк Н. В.
ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ…….…..63
Гарасимів Т. З.
СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: ПРОФЕСІЙНО-ВИХОВНІ МОТИВАТОРИ……..67
Гловюк І. В.
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З МАТЕРІАЛАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ДО ЙОГО ЗАВЕРШЕННЯ…….…..73
Гнатюк С. С., Євхутич І. М.
ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ……..78
Грабар Н. М.
ОСОБЛИВОСТІ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ ПРОКУРОРОМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ……..84
Гуда Л. О.
ВЗАЄМОДІЯ ПІДРОЗДІЛІВ КОМУНІКАЦІЇ З ІНШИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ……..…89
Демків Р. Я.
НОВА СИСТЕМА СУДІВ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА…….92
Денисовський М. Д.
ПЕДОФІЛІЯ ЯК ФОРМА ПРОЯВУ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ……95
Дідик Н. І.
ПОНЯТТЯ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ..99
Дмитрик Ю. І., Окушко А. В.
ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ……...……102
Дорохіна Ю. А.
ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ОХОРОНИ ВЛАСНОСТІ…….……...106

Єсімов С. С., Таран М. О.
СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ……...…110
Жидецький Ю. Ц., Цмоць У. О.
ІНКЛЮЗИВНІ ПІДХОДИ У ЗАПОБІГАННІ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ……...……115
Завтур В. А.
НАЛЕЖНІСТЬ ДОКАЗІВ ПРИ РОЗГЛЯДІ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ КЛОПОТАНЬ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ……118
Захаров В. П., Осташук Л. В.
ЗАВДАННЯ, ЩО ВИРІШУЮТЬСЯ ЗА ДОПОМОГОЮ БІОМЕТРІЇ, ТА СФЕРИ ЗАСТОСУВАННЯ БІОМЕТРІЇ……..…….122
Захарова О. В., Лесів М. В.
ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ У СУЧАСНОМУ СВІТІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ……..…..126
Зачек О. І.
ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОШОКЕРА СТОРОННІМИ ОСОБАМИ ПРОТИ ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ ВНАСЛІДОК ЙОГО ОБЕЗЗБРОЄННЯ……131
Йосипів Ю. Р.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ПОЛІЦІЇ……134
Йосифович Д. І.
ПРОТИДІЯ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'Ї: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР……138
Кіцул Ю. С., Бешлей У. А.
ПРЕДМЕТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗНАЧЕННЯ……141
Ковалів М. В., Гурман Б. А.
ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ У СФЕРІ МІГРАЦІЇ…….……..144
Ковальов І. М.
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАНУ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ: ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ……..……....148
Когут Я. М.
ЩОДО ТЕРМІНОЛОГІЇ У НОРМАХ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПРАВА……153
Комісарчук Ю. А.
ПРОФІЛАКТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗАЛІЗНИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ……...155
Кондратюк О. В.
НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ»……..……..…….....160

Корнієнко М. В., Марко С. І.
ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ НЕПОВНОЛІТНІХ…….....164
Костовська К. М.
НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ОСНОВНИЙ ЗАСІБ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ……...……170
Котуха О. С., Барна А. Ю.
ДО ПИТАННЯ СУВЕРЕНІТЕТУ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ…….174
Крамар Р. І.
ПРОФІЛАКТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У СФЕРІ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ……...……..177
Красницький І. В., Йосипів Ю. Р.
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТРЕНІНГОВОГО НАВЧАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НА ТАКТИЧНИХ ПОЛІГОНАХ……..181
Кунтій А. І., Дуфенюк О. М.
МЕЖІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСУ ПІД ЧАС ОСВІДУВАННЯ……..185
Курило Л. В.
АНАЛІЗ РІШЕНЬ ЄСПЛ ЩОДО УКРАЇНИ ПРО ВІДМОВУ ВИЗНАТИ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРАЦІВНИКАМИ ОВС...189
Курило Т. В.
ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР……..193
Курляк М. Д.
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СИСТЕМІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ…….....196
Кучер В. О., Окушко А. В.
ЗМІСТ ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ……200
Лепеха О. М.
МАСШТАБИ ШКОДИ ВІД ЗЛОЧИННИХ ДІЙ ІЗ ПЛАТІЖНИМИ КАРТКАМИ……...…204
Лещух А. Р.
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ……..…….…….....209
Литвин В. В.
ДОСВІД ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ УГОРЩИНИ……213
Личенко І. О.
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЩОДО ЗАХИСТУ ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ У СФЕРІ ВЛАСНОСТІ……...215

Лісовий М. А.
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАРКОТИЗМУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ……...…221
Маліновська К. О.
ОЧІКУВАННЯ ПОСТРІЛУ ЯК НЕГАТИВНИЙ ФАКТОР У ВОГНЕВІЙ ПІДГОТОВЦІ СЛУХАЧІВ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ……...…224
Мовчан А. В., Мовчан М. А.
ОКРЕМІ АСПЕКТИ КЛАСИФІКАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ……..227
Мозоль В. В.
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ З ГРОМАДСЬКИМИ ФОРМУВАННЯМИ…….……..232
Моргун М. В.
ГОЛОВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ ПО ЗАТРИМАННЮ ЗЛОЧИНЦІВ ЗА СИЛОВИМ СЦЕНАРІЄМ…….…..236
Мордвинцев М. В., Лейко В. В.
ВЗАЄМОДІЯ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ…….……..239
Мороз О. Б.
ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС……..……242
Московчук М. О.
СУБ'ЄКТИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ……..246
Назар Ю. С., Петрик І. Я.
СТРОКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ВПЛИВУ ЗА ПОРУШЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА РОЗПОРЯДНИКАМИ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ……..250
Парасюк В. М., Парасюк Н. М.
ЄДНІСТЬ ЦИВІЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У ПИТАННІ ТЛУМАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПРИМУШУВАННЯ ДО ВИКОНАННЯ ЧИ НЕВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ……...253
Пекарський С. П.
ДЕЯКІ ПИТАННЯ СИСТЕМИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ……..……256
Перепьолкін С. М.
НЕДОСКОНАЛЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ТА НОРМОТВОРЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ…….260

Перлін С. І.
ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ПРАЦІВНИКАМИ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ……...264
Політова А. С.
ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ……267
Пряхін Є. В.
ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ…….…..272
Ратнова А. В.
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ У СІНГАПУРІ, ІТАЛІЇ ТА УКРАЇНІ……275
Ревак І. О.
ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЗАГРОЗ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ…….…280
Руфанова В. М.
ДЕЯКІ АСПЕКТИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ…….…..285
Сахно А. П.
ПОРЯДОК ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ВЛАСНИКОМ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ ПРО ОСОБУ, ЯКА НИМ КЕРУЄ……..289
Святокум І. О.
ДОСВІД ВЕЛИКОБРИТАНІЇ У СФЕРІ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ…….293
Сибірна Р. І., Зарічна О. З.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДИЧНИХ ВІДНОСИН……..298
Сибірний А. В., Хомів О. В.
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ……301
Синенький В. М.
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ ІЗ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ…….306
Собакарь А. О.
РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ…….309
Стецик Б. В.
НЕЗАКОННА ЛІКУВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРОТИДІЙ……..……..313
Страшко О. В.
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНИМ ТЕРОРИЗМОМ……..……317
Сукмановська Л. М.
ЗДІЙСНЕННЯ ДІЛЬНИЧНИМ ОФІЦЕРОМ ПОЛІЦІЇ ЗАХОДІВ З ПРОФІЛАКТИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА……..…320

Туз Н. Д.
СУБ'ЄКТИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ……324
Тьорло О. І.
РОЛЬ ТА ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ, У СУЧАСНИХ УМОВАХ В УКРАЇНІ……..…327
Федоровська Н. В.
СЕКТОР ПРЕВЕНЦІЇ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: СТРУКТУРА, ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ……332
Федчак І. А.
СУКУПНІСТЬ ЗЛОЧИНІВ ПРИ НЕЗАКОННІЙ ПОРУБЦІ ЛІСУ ТА КРАДІЖЦІ ДЕРЕВИНИ……336
Филь Р. С.
ОХОРОНА ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ……...…..340
Франчук В. В.
ЗАОХОЧУВАЛЬНІ ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ……344
Хитра А. Я.
ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ……..…348
Хитра О. Л.
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ НЕДЕРЖАВНИХ СУБ'ЄКТІВ ПРАВООХОРОНИ В СФЕРІ БЕЗПЕКИ КОРПОРАТИВНОГО БІЗНЕСУ……...351
Хомин О. Й., Власюк С. В.
АНТИКОРУПЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ…….....355
Чистоклетов Л. Г., Стародубцева Т. Л.
ЗМІЦНЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ І НЕДЕРЖАВНИХ СУБ'ЄКТІВ ОХОРОННОЇ ТА РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УБЕЗПЕЧЕННІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ……358
Шевців М.Б., Хатнюк Ю. А.
ПОНЯТТЯ І СУТЬ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ……362
Шевчук М. В.
ФІНАНСОВО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ З БЮДЖЕТНИМИ КОШТАМИ……365

Шинкар Т. І.
НАУКОЗНАВЧЕ ПІДҐРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ СПОРУ В СУДІ……368
Яковініч В. А.
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ……...……372

Лоєк Кшиштоф
САМОВРЯДНА АДМІНІСТРАЦІЯ БЕЗПЕКИ ТА ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ У РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА……..……..377
Вічяк Кшиштоф, Косінський Єжи
АНАЛІТИЧНО-РОЗВІДУВАЛЬНИЙ ЦЕНТР І ВДОСКОНАЛЕННЯ БОРОТЬБИ З КІБЕРЗЛОЧИННІСТЮ ЯК ПРИКЛАД ПРАКТИЧНОЇ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ…….….383
Трухан Я. Радослав
СУЧАСНА ФОРМА ВЕРХОВЕНСТВА ЗАКОНУ ДЛЯ ЗАХИСТУ КОРДОНУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ…….....394
Косінський Єжи, Євартовський Блажей, Шмігєльський Радослав, Душинська Анна
МОБІЛЬНИЙ АВТОНОМНИЙ ДЕТЕКТОР І АНАЛІЗАТОР KANIA……..401
Федевич Генрик, Віолетта Палеолог Деметракі
СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ БЕЗПЕКИ ПРАЦІ В ПОЛЬСЬКІЙ ПОЛІЦІЇ……412
Кульчицький Адам
ГРОМАДСЬКА БЕЗПЕКА І ЗАХИСТ В ПОЛЬСЬКИХ РЕАЛІЯХ ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ……...…419
Кавецький Анджей
COMMUNITY POLICING – ПАРТНЕРСЬКА УЧАСТЬ МІСЦЕВИХ ГРОМАД У ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ……..424
Желько Нікач, Ванда Божич
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО КРАЇН ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ У БОРОТЬБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ……..431
Джудіт Надж
ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ КЛЮЧОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ СПІВРОБІТНИЦТВА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПО БОРОТЬБІ З ТЕРОРИЗМОМ. ЗАГРОЗИ – ТЕРОРИЗМ ІНСТРУМЕНТИ – ТЕНДЕНЦІЇ – НАВЧАННЯ – ДОВІРА……444

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Міжнародна
науково-практична конференція

11 листопада 2016 року

Тези опубліковано в авторській редакції

Макетування *Н. М. Лесь*

Друк *І. М. Хоминець*

Підписано до друку 28.10.2016 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 26,74.
Тираж 100 прим. Зам. № 111-16.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.